

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Anima Historiae Hujus Temporis In Invicto Caroli V. Et Ferdinandi I. Fratrum Imperio, Repræsentata

Masen, Jacob

Coloniae Agrippinae, 1672

Liber VII.

urn:nbn:de:hbz:466:1-28359

LIBER VII.

I.
 Carolus
 Imp. bel-
 lum ad-
 versus
 Protes-
 tes au-
 spicatu-
 rus, urbes
 à Princi-
 pibus ab-
 strahere
 nititur.
 Schleid.
 l. 17. & 8
 Lamb.
 Horten-
 sius de
 hoc bello,
 Illo in
 vita Ca-
 roli. Sur-
 in con. m.
 & alii.

Imperator bellorum jam certus, quibus contumaciam frangeret
 omni pacis consilio robustiorem: duarum præcipue rerum ale-
 bat curam, alteram, ne omnium in se federatorum Principum
 urbiumque arma uno impetu provocaret; alteram, ne ope ne-
 cessariâ cum Hispanarum, tum Italarum cohortium destitueret-
 tur. Nonis igitur Julii anno 1546. Hermannum Ubiorum Ar-
 chiepiscopum, Pontificio nuper ob infidelitatem fulmine ictum dissimulata of-
 fensione, literis serio hortatus est, *Ne quem adversariorum partibus contra se præstaret,
 aut militem, aut opem, staret porro inviolatâ in Cæsarem fide, nisi parem cum hostibus for-
 tunam experiri malit.* Cui, ille mandato obsecutus, Cæsaris noluit indignationem
 mereri. Alias ad Noribergæ, Argentorati, Augustæ, ceterarumque urbium con-
 juratarum Proceres, literas dedit, quibus eos armorum metu absolvere est cona-
 tus. Hac illas sententiâ inscripserat. * *Quem cura amorisque locum apud me hæcenus
 Germanorum salus habeat, luculenta testari facta, decretaque non obscure possunt, quibus
 obviam seditionibus intestinis ivi, ac laboravi, ut Deo fides per Germaniam integra, pax ho-
 minibus inviolata, decus suam ac libertas inconcussa togatis constaret urbibus. Quorsum e-
 nim tot tamque arduæ profectiones susceptæ, tot effusi in concordia negotium sumptus,
 tot agitata concilia? At enim non deesse constat, qui earum rerum tractationem malignâ a-
 nimi interpretatione pervertant; qui imperij legibus, qui libertati communi, qui Cæsare
 dignitati audaciâ non ferendâ, illudant: nihil probent ac sequantur, nisi suæ commensum li-
 bidini. Nimirum specioso pietatis ac religionis pallio fraudes artesque obtegunt; ut sub vir-
 tutis umbra ad communem perniciem liberrimè grassentur, legibusque obliteratis, ac judi-
 cii pessundatis imperatoriam auctoritatem proterant, jura civitatum occupent, bona omnia
 religioni nuncupata possideant. Hæc vulgatis totâ Germaniâ testimoniis evinci, infamibus
 constare tabulis scriptisque, fama ac nomini imperatorio injuriis certum est. Tot exundantes
 per Teutonicas nationes motus, in proxima etiam regna transfusos, tot datas acceptasque à
 perduellibus clades vidimus, quæ aliud nihil quam refractariorum quorundam Principum
 pertinaciam ingerunt, justissimamque vindictam deposcunt. Adversus hæc ego nulla hæc-
 nus arma præter patientiam adhibui; nunc denique, quæ oleo sanari non possunt vulnera, æ-
 ceto diluenda videntur. Autores malorum ad officium revocandi sunt; ut à ceteris inpen-
 dens discrimen propulsetur, ut jus, leges, & judicia ad pristinam integritatem redeant, urbi-
 bus suis decor, ac tranquillitas constet. Hæc eò à me sine exposita sunt; ut ne incerti quorū
 rumorū vento circumferantur, & in alios arma cudi, quàm rebellium capita existiment.*

Spero

Spero equidem non defuturos, qui operant tam digna postulanti Casari adjungant, nec scelerum contra aequitatem patrocinentur, & adversus propriam libertatem gladium stringant, perduellium amici. Quod si pro Imperatore, pro imperio, pro seipsis, arma induerint, gloria quam ignominia propiores abscessuri sunt praelio, habiturique officij prestari dominum non immemorem. Eiusdem argumenti scriptum Dux Wirtembergicus accepit. Paria Granvellanus & Navius, aulae Caesareae Proceres, urbium Legatis, Imperatori Ratisbonae praesentibus, inculcarunt. Nihil videlicet urbibus formidandum, nonnullis viris Principibus, alienarum facultatum direptoribus, ac perduellionis crimine a Casare ac imperio divulsis, hoc bellum intentari. Helvetii eisdem Caesaris rationibus per legatos a federatorum partibus sunt avocati.

Sed, licet Ubiorum Princeps ut commodo Caesaris, ita suo haud levi discrimine postularis imperatoris locum faceret; humanitate singulari, qua illum nuper transiens Carolus occupaverat, captus; urbes tamen Smalcaldico federe sociatae, quarum sex praecipuae censentur, Augusta, Ulma, Argentoratum, Francofurtum, Lubeca, Hamburgum, & Brema, (nam Noriberga, Nordlinga, ceteraque eadem religione conjunctae, hoc fedus rejecerant) nequaquam obtemperarunt, Argentorati primores Casari ita etiam per literas responderunt, ut praeter infesta arma nihil ab illis expectandum videretur. * Gratum, inquit, imprimis evenisse sibi, quod intelligant Germania salutem curae esse Casari; orare etiam, ut haec ipsi voluntas perpetua esse velit, neque intemptivo armorum remedio corrumpatur. Dolere magnopere repertos in Germania, qui Caesarem auctoritati ausu refractario illudant, obsequiorum immemores: neque existimare ejusmodi sua religionis assertores scelere obstrictos teneri. Per ipsos sane haec non sterisse, quo minus tentata sapienter pacis consilia, eo, quem sperassent, exitu concluderentur. Pontificis illud jure imputandum ad suas rationes obstinatis. Postremos Ratisbonae adversarum partium congressus, absque fructu dissolutos, quod ad Tridentini Concilij Proceres disceptatio religionis rejecta sit; ut si illis Aristarchis, tanquam solum oculatis, tot populorum causa subjicienda esset, & Germano credenda sint, quae Italo libuerint. Quod vero Ecclesiasticorum possessiones a nonnullis suorum occupatae, atque in alios Reip. Christianae aptiores usus converte sint, id & Casarem jam pridem edoctum, & Spirensis decreti auctoritate ab ipso indultum. Nulla se violare judicia, sed emendata etiam cupere, malignitate quorundam in foro Spirensi perversa; nihil optare, nisi quod cum summa aequitate sit conjunctum. Mirandum vero esse, si qui suarum partium homines, tam audaces sui que dissimiles reperti sint haec, qui dignitatem imperatoriam ac libertatem Teutonum oppressum, aut etiam imminutum eant. Calumniam hanc esse Romae natam, urbe optimis semper consiliis inimicissimam. Palam atque in luce, alia longe conspecta suorum in Casarem Germanosque studia. Quot in Turcam Gallumque suppeditata essent auxilia, tot extare sua voluntatis ac fidei erga Imperatorem monumenta. Proinde aequum se iudicium non modo non declinare; sed orare etiam, ut innocentiae suae, contra aliorum malevolentiam livoremque tutae esse possit defensio. Indicta se se causa belloque, communi gentium jure, nunquam denunciato, male ad supplicium deposita. Valerent aliquid cum praesentia, tum antiqua parentum suorum in Austriaca familia homines congesta beneficia ad recentem invidiam, indignationemque sopiendam. Exigeret cum animo suo Casar praesentem Germaniae faciem Tur-

II.
Smalcaldici fed-
deris ur-
bes im-
primisq;
Argen-
toratum
obstiens
Caesarem
a bello
avocare
conatur.

1546

cicis bellis exhaustam, imminentemque tot urbibus, populoque, si intestinâ seditione agitur, vastitatem. Nihil deinde spei nervorumque ad externos hostes, virtute pristina, depellendos reliquum fore. Quo si levia Casari non videantur, ne tam facili adversariorum impulsu in transversum belli sensum à pacis consilio abripiatur.

III. Principes Apologeticis se purgant scriptis, & religionis non rebellionis causam agi docent. Hæc ferè illi, uti & deinde confederatorum Principes literis ad Cæsarem datis, ad sui purgationem, adferebant. Apologetico insuper libello Philippus Hælix & Joannes Fridericus Saxonie Principes idibus Julii divulgato, & suam probare aliis causam, & Cæsaream improbare sunt conati. Docebant * bellum adumbratâ quidem rebellionis specie, quæ nulla esset, reverâ nascentis per Germaniam religionis opprimendæ gratiâ suscipi; ut nimirum divulsis ejusdem federis Germanis, alios post alios opprimat, & sibi victoriam facilem, illis servitutem instruat. Hæc ex multorum in aula imperatoria Procerum verbis temerè effusis; ex Casaris factò extremum Ravensburgo excidium interminantis, ni suscepta fidei obnuntiaret; ex Pontificis denique sententia Vbiorum Archiepiscopum sede dignitateque propriâ, religionis gratiâ, deturbantis, persuadere sunt visi. Illo etiam utebantur obfirmati animi decreto, quo Augustæ disertis quondam verbis Cæsar enuntiarat, ante se opes vitamque cum sanguine profusurum, quàm serpentem in Germania laturum hæresim. Gracitudo deinde neglectæ Carolum non obscure arguebant, atque illud in primis Friderici patris sui beneficium oggererat Saxo, quod cum is, à Maximiliani funere, quorundam septevirorum suffragio Imperator dentuntiatu esset, ultro tamen summum Carolo Magistratum detulerit. Negabant verò Casari fas esse ullum imperii ordinem indictâ causâ proscribere, aut externum in Germaniam militem absque Principum voluntate inferre.

IV. Prostantes Casare in milite scribendo potiores, copis vincunt. Inter has literarias concertationes, tanquam bellorum præludia, utriusque partis studia in armis, quanto possent opere, cogendis erant, ad quæ expeditiores aliquantò confederatorum quàm Casaris res erant. Siquidem illis jam tota propemodum favere Germania, aut religionis, aut federis etiam admissi studio videbatur. Ut proinde Catholicarum partium capita metu suspensa timide ac cunctanter operam opemque Imperatori suo præstarent. Ex ipsa etiam Casaris aula (ut non aberant hæreticorum fautores) nullâ secretorum consiliorum fide, ad hostem emanabat continuò, quidquid agitarum domi decretumque fuerat. Casaris tamen, & indefessa diligentia, & infracta constantia eas omnes difficultates evincebat, quæ poterant esse maximæ.

V. Pontificem sibi Casar certis legibus adiungit. Pontificem ille sibi adjungendum ratus, Cardinale Tridentino Madruccio interprete, sedus ante aliquot conceptum menses ad sextum Cal. Julias cum Paulo ejus nominis tertio iniit, quod iis conscriptum legibus constitit. Primò, ut Casar exercitum adversus hæreticorum federatos proximo Junio comparet, omnesque Concilium Tridentinum assernantes sectarios ad avitam religionem, Romanæque sedis observantiam, vi aut ratione compellat. Deinde nullo pacis pactioisve alterius decreto cum illis conveniat quod orthodoxa Romanæque Ecclesie adversetur. Pontifex vicissim ducenta aureorum nummum millia Venetiis in hujus expeditionis usum deponat, recipienda nisi bellum processerit. Addat pecuniis duodecim millia Italarum peditum, equitesque levioris armatura quingentos,

ros, are suo, & scribendos, & sex mensium spatio alendos. Denique indulgeat dimidiam ex Hispania proventuum Ecclesiasticorum partem, ex Cœnobiorum verò possessionibus venditis ad 500 aureorum nummum millia, in ejusdem belli usum traducat, quibus tamen in renouari exempli arbitratu Pontificis abundè caveret Cæsar, pignore ex propriis bonis substituto. Pontifex ne belli sumptibus sufficiendis deesset, totâ Italiâ vicinisque insulis decimas bonorum Ecclesiasticis omnibus imperavit, Quo subsidio quamvis amplæ res Cæsaris existimari poterant, A catholicorum tamen viribus longè futuræ erant inferiores, nisi illorum nonnulli, aut privatis inter se offensionibus distracti, aut spe præmiorum adducti, imperatorium nomen secuti fuissent. In his Albertus & Joannes Principes Brandeburgi, Mauritius & Augustus fratres Saxonix Duces, Georgii duo, Magnopolis alter, alter Dux Brunsvici, Fridericus Comes Furstenbergicus & Reinhardus Solmenis, qui Augustanâ quidem confessione, Schmalcaldico tamen federe adversariis conjuncti non erant. Fridericus Elector Palatinus belli pacisque medius, fide quidem in Deum proditâ, Cæsari nondum fidelitatem abjuraverat. Itaque propositi incertus, cum Mauritio Saxone & Joanne Branbeurgico armis intercedere, irritò tamen studio, est conatus. Principes ac civitates orthodoxæ exiguo per Germaniam numero desiniebantur. In illis, præter Ferdinandum Regem, Bavarus ac Clivensis Duces, multique nobilium, nec federe, nec religione novâ hostibus addicti, in his urbium præcipuæ Moguntia, Treviri, Metæ, Aquisgranum, Colonia: infirmum adversus hæresim, & viribus, & voluntate suâ futurum robur, si uno hanc impetu debellandam Cæsar statuisset. Erat is Ratisbonæ etiamnum, quò concilii gratiâ venerat. Urbs hæc est liberarum civitatum ad Danubii ripam, quæ Austriam spectat; extrema, nobilitate atque amplitudine Principum copiis opportuna: ab Ingolstadio novem passuum millibus, ab Augusta octodecim separatur, fide adhuc in Cæsarem integrâ, licet in superos jam corruptâ. Huc Cæsar undiquè copias cogi ex nupero per Germaniam delectu jubet, tum ex Pannonia arcessi Hispanorum duo millia octingentos. Germani quinque millium numero pedites confluxerunt sub Hillebrando Madruccio Tridentini Cardinalis fratre strenuo juvene, & Georgio Regenspurgo expertæ virtutis milite. Hispani sub Alvaro Sanda, viro genere, ac belli gloriâ inelyto militiam exercebant.

Tantillum censèbat militem Imperator, cum Augustani simulatione amicitia adversus Cæsarem depositâ, viginti & duarum cohortum militem, quem se urbi defendendæ scripsisse jactaverant, Ulmæ ac Wittenbergæ cohortibus decem, magnisque equitum copiis sociant. Hi viginti & octo bellicis instructi tormentis Fieslæ posito ad Lycum amnem oppido, castra castris objiciunt; sed imperatorius miles longè impar retrò Tirolim concessit. Sectarii Fieslâ occupatâ, validoque munitâ præsidio, propius ad Alpium fauces Italicis copiis præcludendas festinant. Unum iter ex Italia ad Bavariam, per Tridentum & medias Alpes Oenopontum patebat, quod subinde in bivium dissectum, vel secundo flumine Oenopontum per Copstanum, Tirolis oppidum, egregio firmatum opere; vel propter radices montium trans Clusam deducit, arcem ingenio loci munitissimam. Huc quam-

Nonnullos etiam Protestantium non illigatos Smalcaldico fœderi, cum paucis Catholicis sibi addicit.

VI. Protestantium urbem in primisq; Augustæ decepto Cæsare, magnum militem sociant, & Alpium fauces ad Italos excludendos occupant.

1546.

quàmprimùm Schertelius federatorum archistrategus, castra admovit. Jam enim Copstænum suæ potestatis habebat; valuit ea ducis celeritas ad terrorem primò, ac porrò desperationem præsiidiariis incutiendam, qui licet trepidè raptimque vallo arcem cinxissent, opere tamen recenti perlevique momenti nihil ad longam defensionem adjecisse se crederant. Clusâ igitur deditioe acceptâ federati Oenopontum properant, quo loco occupato, Cæsari omnis ex Italia comitatus pecuniæ militisque transportandi via ac spes intercepta videbatur; sed Castalati, militiæ illic præfecti, consilio diligentiaque profectum est, ut octidui spatio duodecim penè millium collectus exercitus, regionis atque oppidi defendendi gratiâ, confluerit. Quâ re dejectis adversariorum animis Schertelius sese recipere est coactus. Quo ab Alpibus digresso, quadringenti Hispanorum Copstænum adorti, felici successu invasere, non levi clade oppidanorum. Ita via Italica facta est haud multò post affuturis. Quamvis igitur consulto hunc federati alpium transitum Pontificiis copiis præripiendum existimaverint; consultius tamen longè acturi fuerant, si imparatum à comœatu ac milite sufficienti Cæsarem Ratisbonæ aggressi essent, præsertim in urbe religione illis devincta versantem, neq; ad longam obsidionem instructum. Error hic primus malè auspiciatæ militiæ fuit.

VI. Dilinga tamen interea ab Heddeco, Wirtenbergensium copiarum præfecto, deditioe accepta Catholicorum terrorem auxit, fecitque ut Eistetenfis Præsul, legatione missâ, pacem, comœatûs transitûsque per agros suos oblatione emerit. Sed & Schertelius, miles impiger atque in omnem occasionem vigil, Donawerdæ improvisus adest, castrisque oppido admotis, spretâ deliberationis susceptæ morâ, invadit urbem, vi suâ, an civium dissimulatione, haud satis liquet, certè parvitum omnibus, armatâ vi parùm obnitentibus, præterquam cœnobiorum incolis. Urbs hæc Danubio incumbens imperialis & libera, castrisque figendis perquam opportuna est, cum ad sufficiendam militi per Danubium & Lycum annonam pateat. Siquidem Lycus amnis, medijs Bavariæ Sueviæque limes, Augustam præterlabens, quatuor inde milliarum devolutus spatio, Danubio ad Donawerdam commiscetur. Danubius verò ex Abnoba monte, Rhætici Alpibus Rhenique fontibus propinquo, natus, per Ulmensium agros sese effundit, haustasque per decursum sexaginta annuum aquas, sex vastis fluminibus in ponticum oceanum evomit. Huic loco immoranti Schertelio Saxo Hassusque, federatorum Principum urbiumque summi Duces, sese ingenti milite adjungunt, 80 censuisse omnes peditum millia, decem equitum memorantur; bellicas secum, conflatas ex ære, machinas infra centum non traxisse.

VII. Cujus rei, delato ad Cæsarem nuntio, utrumque Ducem, publicis tabulis rebellionis ac læsæ Majestatis reum promulgavit, suisque possessionibus, iis proscripsit legibus, ut primò occupantibus addicerentur, proscriptionis eas memorabat causas, quas ferè suprâ litteris ad illigatas federi urbes complexus fuerat, *edictorum imperialium contemptum, exempla perfidiæ ac seditionis alitæ, icto conjuratorum in Cæsarem sedere, profligatos bello concitato imperii Principes, occupatos per vim fraudes.*

VI.
Confe-
deratarum
urbium
Duces
felicitet
auspicantur,
quibus Saxo
& Hassus
ingentes
copias
jungunt.

VII.
Cæsaris
xionem &
Hassum
publico
edicto
proscribit,
bonaque
addicit
occupantibus.

desve aliorum possessiones, corruptam oppressamque iudiciorum, Spira praesertim, equitatem, provocata in Caesarem externorum Regum arma, Gallorum, Anglorum, Turcarumque. Quae quidem omnia tam, azebat, esse manifesta, ut refutari nequirent; tam atrocia, ut iustissimam animadversionem requirerent, quam, cum lenioribus remediis ultima nequitiam sit expertus, nunc denique acerbiorum adhibere se, intolerabili illorum pertinacia compulsus esse. Proinde singulis imperio subjectis gravissime se praecipere, nisi pari scelere poenaeque obstringi cupiant, hanc societatem ne consilio, opibus armisque conjunctis ineant. Si quid fecerint temere haecenus, ne pertinaciam cepto addant crimini, sed mature Caesaris accedant partibus, liberos sese praesenti decreto, eximiosque ab omni decernere obligatione fidei, quotquot illum, juratam licet haecenus, rebellibus praestiterint.

Sed Caesare paucis Germanorum Hispanorumque copiis aucto confederatorum spes animique in immensum excreverant, cumque indicendum Caesari bellum, instituto majorum, censerent, de literis inscribendis ita inter utrumque disceptatum est, ut Saxo, derogato illi Imperatoris titulo, scribendum Carolo de Gandavo esse contenderet; quod absque rebellionis nota imperatorium illi nomen tribuere vix liceret. At Hasslo magis visum est, hoc illum titulo, nisi cum Castris, non exuere; ne Principes reliqui intempestiva arrogantia laederentur: quod cum minus probarent ceteri, placuit denique salutandum illum, tanquam Caesaris sese loco gerentem. Misso tubicine literae ex teli armento, veterum more, ad castra Landishutae vicina deferuntur. Ferdinandus Toletanus Albae Dux, fidei virtutisque se statim miles, summo illis post Caesarem imperio praerant. Hic epistolae datae nihil respondit; sed publicas vicissim proscriptionis tabulas ad rebelles perferendas tradidit, legatisque ejuscemodi rerum crucem deberi asseruit, nisi in Caesarem, injurias etiam clementiam ulciscerentem, incidissent. Fuerat, ut dixi Carolus Ratisbonae, nondum auxiliariis ex Belgio Italiaque adjutus copiis, nondum, expectatis ab Austria, militaribus instructus tormentis. Haec per nuntios in via quidem acceperat esse, sed hostium milite impedita, nec ad futura, nisi magno temporis itinerumque dispendio. Quae res cum hosti, ab omnium rerum copia instructissimo, perquam opportuna rursus, ad Caesarem Ratisbonae opprimendum accidisset, tanta fuit omnium, vel ad intelligendum caecitas, vel ad audendum negligentia, aut certe tanta imperatorii nominis fortuna, ut imbelli Carolum oppido haerentem, cui salutem suam crediturus in periculo non fuerat, impune istic morari sint passi, cum vix habiturum perfugii tutam sedem, tota ejicere Germaniam haud difficulter potuissent. At longiori illi temporum locorumque circuitu inclusuri hostem, consulto sese ante vicinis Caesari praesidiis immisuros credebant, neque exercitatum per omnem belli fortunam Carolum tam levi impulsuros impetu existimabant: caute ob id incedendum rati, nequid praecipitando delinquerent. Sed timidam hac circumspeditione ut fieri solet, dum charibidim vitant, in scyllam incidunt. Cum enim vix ullum militiae opus sine discrimine sit: Stultum erit, aut omnia evitare pericula velle, aut omnia contemnere. Optimus ille miles, qui & graviora caute declinare, & leviora fortiter superare didicerit: ne vel in praecipitationem, tanquam bellicae fortunae scopulum; vel in cunctationem, tanquam vadum,

VIII.
Bellum
Caesari
Protestantes
Majorum
more de
nuntiant
sed occasio
eius opprimendi
dum imparatus erat,
improvidentem
neglectam.

1546.

impingat. Quorum illud temerarii, hoc timidi bellatoris vitium est, illud audacibus, hoc prudentibus metuendum. Verum in expertis contra expertissimum Ducem pugnaturis prona erant ad mali suspensionem ac timorem omnia. Reinam igitur oppidum Bavarix ad Lycum, non procul Donawerda situm, Cæsareâ Germani nominis cohorte defensum, haud multo labore occupant, vim civibus extremam operiri nolentibus. Cæsar deinde hostium intentus consiliis, per exploratores didicit Landishutum cogitare, ut viam, ab Oeniponto Ratisbonam ducentem, interciperent, atque ab expectato Cæsarem subsidario milite separarent. Expeditiore nulla futura erat expugnandi Cæsaris ratio, quam ejus propositi felix eventus. Cum ab Italis Hispanisque diviso, certa illi Ratisbonæ obsidio, extremo rerum discrimine, expectanda fuisset. At prævertit celeritate, animoque incredibili Cæsar, ac quatuor Germanorum millibus Hispanisque trecentis sub Pyrrho Columna ad Ratisbonæ præsidium relictis, cum reliquo milite secundis castris Landishutum attigit, omnem ante belli aleam subire paratus, quam hanc extortam de manibus opportunitatem videre. Auxiliares igitur copias quantâ possent festinatione adesse iussit.

IX
Instru-
& militum
Profectum
tium e-
xercitum
Cæsar ad
Landish-
utum
sustinet,
Italisque
conjun-
gitur,

Erant in castris federatorum ad Neoburgum promotis, præter memoratum supra militem, principes & duces exercitus facile novem. Ex Saxonica familia duo, ex Brunsvicensi quinque, Anhaltinus & Dux Luneburgicus, quibus alii Germani comites decem accesserant, vires eorum omnium sententiâ tam censebantur firmæ, ut, qui his se Carolum prælii discrimine objecturum crederet, esset nemo. Tamen ea fuit ad pugnandum alacritas, ad audendum virtus, ut pugnam mortemque etiam, ante fugam, electurus videretur. Siquidem castris juxta urbem fixis, hostium operiri adventum statuerat. Hærebant suspensi multorum animi, ancipiti periculosissimi belli eventu, intentisque cogitationibus imminentem Reip. Christianæ perniciem, aut salutem ominabantur, votis iudicis que inter se pugnantibus, prout quemque favor atque odium in diversa agebat. Ceteri ferè orbis Christiani Principes, Imperatore in tam pia causa destituito, otiosi spectatores, quam actores tragædiæ malebant esse; cum ab ipso Borysthene tres Tartarorum Duces equitum illi millia quatuor, totidemque Arabum à Tuneto Rex barbarus ultrò in subsidium deferret, quibus neglectis suâ ipse virtute ac Deo fretus, nullum in summo discrimine timoris argumentum dedit, Sollicitatus à conjuratis Dux Bavarus ita quidem in fide Imperatoris perstitit; ut ei, neque obstare, neque prodesse magnopere sit visus. Cujus tamen non minus salus, quam discrimen, ex Cæsaris fortuna pendebat; cum illo superato, de religione aut certè regione sua periclitaretur, vel hæresin vel bellum admissurus. Palatinus denique ad partes sese protestantium auxiliarem adjunxit. Franciscus Galliarum Rex, Solimannus Turcarum, Henricus Anglorum adversus Cæsarem provocati, federis cum illo suscepti religione sese impediri responderunt. Confederati ubi animadvertunt Cæsarem opportuno ad Landishutum castrorum loco, sine atroci certamine dejici non posse, neque ita facile Ratisbonam annonæ apparatusque omnis militaris occupari sedem posse, desidia utramque de manibus occasio-

mne

nem effluere sinunt, dum jam copiis ex Italia adventantibus Cæsar factus auctior magis etiam illorum vires contemneret. Selectiorem nunquam specie ac juventute militem Italiam ætate illâ dedisse memorant. Præter equites levis armaturæ mille decem millia peditum sub signis numerabant. His Octavius Farnesius Cæsaris gener Pontificiusque nepos, egregii juvenis animi præfectus, militia socios expertissimos bello viros, Virellios, Sabellos, Sphortias, Urinosque sub se ducebat. Hos subsecuti ex Neapoli & Insubria veterani roboris sex millia Hispanorum sub Philippi Lanoi Ducis auspiciis. Quibus Imperator auxiliis confirmatus hostes Ratisbonam lentè progressos motis repente castris præoccupare statuit. At illi aliò consilia Cæsaris spectare rati, Saxonix metuere cœperunt.

Quare stratum ponte Danubium transgressi, haud procul Norgovia, intelligunt, Cæsarem Ratisbonâ iter Ingolstadium deflectere, is enim, admirabili celeritate, juncto ad Neostadium duobus pontibus flumine in adversam ripam nitentur. Mutato igitur hostes consilio Ratisbonam magnâ jam parte copiarum nudatam contendunt; ut à Donaverto & Neoburgo Cæsaris exercitum avertent, at subsidiario rursum milite ad urbem destinato, præoccupata illorum diligentia est. Cæsar verò delecto ad Ingolstadium idoneo castrorum loco ita refedit, ut urbs ipsi, ipse urbi contra hostilem impetum auxilio esset, dum expectatus à Belgio subsidiarius miles accederet. Oppidum à tergo erat, sinistrum latus flumen paludesque tuebantur, à fronte ac dextera lata sese in campos effundebat planicies. Post hanc non incommodo sese loco castris nostris hostilis exercitus objecit, certo quidem pugnandi consilio, si fretum castrorum opportunitate Cæsarem possent elicere; at Carolo jam antè constitutum erat, Buranum cum Belgicis admittere copiis, quàm aperto Marte concurrere. Hinc dispositâ intra subitarii operis vallum acie, hostium irruptionem prætolabatur. Sed his eminens fati visum est incredibili tormentorum vi in castra Cæsaris detonare, ut in imperatorios acie intra vallum explicatos globorum mille & nongenti sint excussi, quo numero in castris reperti ad tormentorum Præfectum delati sunt. Ita tamen constanter hæc tempestas à milite Cæsaris oratione ac communi periculo animato, est excepta; ut quem jussus occupaverat locum, deserere nemo sit visus. Carolum verò non absque præsentis Numine servatum tum in primis memorant cum excussa tormento Sphæra atque ad ejus pedes decidua, eodem vestigio, quo ceciderat, humo præter omnem consuetudinem obruta sepeliretur. Tanta cum suo Imperatore militum constantia, hostes à castrorum oppugnatione retardavit. Consultò Hassus suaferat, avidas pugnae cohortes, vel per valla in Cæsarem ducendas, multis copiarum partibus inferiorem. Cujus opinio, si primâ statim die valisset apud ceteros, præsentiori ad victoriam fortunâ uti deinde nunquâ potuissent; eum vallum etiamnum humile, neque opere pleno circumductum, facile ad transitum militi pateret, quod periculum noctis insequentis morâ Albanus vallo instructiori imminuit. Levioribus interim præliis, aut campo aperto, aut ex insidiis concitatis, Itali Hispanique, ubique superiores, perquam federatis importuni erant, præsertim cum irruptionibus nocturnis in castra, nullam fesso

X.
Digressis
Protesta-
tibus Cæ-
sar col-
locatis
ad In-
golstadiū
castris.
eodem
rursus
validissi-
mè op-
pugnan-
tes tenet
Belgicis
que ad
se copias
aditum
aperit.

1546

militi tutam pro quiete horam faceret. Caesar verò munitionibus castris eò progressus sensim est, ut castra castris admovent, & liberum hostili equiti frumentandi aditum intercluderet. Ita gravissimis denique incommodis circumventi federati tantò inferiores virtute, quantò numero superiores, communi sententiâ discedendum statuerunt. Subinde nuntiatum Caesari est, Maximilianum Buranum Belgii comitem, deluso obistente ad Rheni oram Aldenburgio transmississe decem peditum equitumque quatuor millia, quibus Hispani Italique, Anglo contra Gallum nuper submissi, sex millium numero sese adjunxissent. Hunc verò, conjurati Helvetorum jam septem millium aucti copiis, cum objectis inter Caesarem ac Buranum castris, aut arcere, aut ad iniquam pugnandi conditionem potuissent compellere, timidè parumque circumspectè sese Castris ad Donavertam inclusere de sua jam tantum addictarumque sibi urbium defensione solliciti.

XI.
Caesar
plenis jam
copiis
instru-
tus pro-
greditur,
urbesque
diversas
occupat,
& pugna
ambit.

XII.
Protesta-
tes qua-
sitane-
quicquã
pace, &
fame
pressi, e-
xercitum
pro hi-
bernis
quaren-
dis par-
tiuntur.
Sed Prin-
cipum
copiis
Franco-
niam Cae-
sar præ-
cludit,
unde do-
mum re-
petere
cogitur.

His opibus Caesar fretus, complura ad utramque Danubii ripam oppida, à Neoburgo exorsus, non tam vi, quam virtutis ac felicitatis summæ existimatione obtinuit, nil hoste contra auso, qui tot urbium jacturâ provocatus, de Nordlinga sibi providendum existimabat: motis iccirco Donavertâ castris, haud procul urbe confedit, loco munito atque ad rem frumentariam idoneo, quæ res Caesari profuit, ad Donavertam Italicis copiis occupandam, inde Tilingam Lauingamque, ac vicina ejus loci oppida in potestatem recepta. Cum, Prentio amne superato, Ulmensium agris immineret, hostem rursus, Ulmæ subveturum, Nordlingâ abstraxit, qui postquam unâ cum Caesarianis ad amnem crebris velitationibus concurrissent, nunquam tamen pugna capitalis aleam, sæpius à Caesare oblatam, experiri sunt ausi. Asperior jam utrosque hiems ad hiberna provocabat, sed ne id, consiliis licet suorum incitatus, Caesar ageret, gravis illum atque æqua continebat ratio, quã mediam belli fortunam abrumpendam non putaret.

Itaque, metatis ad Lauingam castris, atque ex iniquiori primum loco ad æquiorum traductis, hostes ad Giengam residentes, eâ rerum inopiâ ac desperatione pressi: ut postquam de pace frustra Caesaris animum pertentassent, septimo denique Cal. Decemb. bipartito exercitu, quorum altera pars, quæ erat federatarum urbium, regiones suas per hiberna insideret, ac defenderet; altera Saxonis atque Hassi auspiciis ducta in Franconiam, magno Caesaris incommodo, perventura credebatur, cum eo loci Rotenburgo potiti firmiorem etiam, quam ad Danubium sedem possent figere. Sed Boffingâ Nordlingâque per iter Caesar obtentâ, Rotenburgum pervenit ante, & obtinuit, quamvis ab orthodoxa fide alienam urbem. Quocirca hac etiam facultate Franconiæ possidendæ ereptâ, conjurati Principes, impedimentis ob viam in confederatorum propugnaculis relictis, domum quisque suam, ad hiberna contendunt. Saxo tamen, non otioso per hiemem milite, pleraque illorum locorum recepit, quæ, junctis Ferdinandus Rex cum Mauritio Saxone copiis, per Saxoniam invaserat.

Porro, attritis sine pugna hostibus, tanta Caesari autoritas, tanta federatis urbibus accessit trepidatio, ut certatim ad eum Legatos destinarent, veniæ amici-

tiæque obtinendæ gratiâ, in quibus Ulma ipsa atque Augusta, conjurationis ini-
tæ primipilares. Palatinus etiam ac Wirtenburgicus Principes, quorum ille ve-
nerandâ jam caput aspersus canitie, non sine lacrymis, ad pedes Imperatoris pro-
stratus jacuit. Receptis in gratiam eâ denique leges datæ acceptæque fuerunt.
*Ut fedus perpetuum atque inviolabile cum domo Austriacâ paciscerentur, irritâ omni pa-
ctiōne cum quovis alio hominum genere susceptâ, nullam deinde societatem adeant, nisi Cæ-
sareâ auctoritate probatam. Joannem Fridericum Saxonem & Philippum Hassum, tan-
quam patriæ hostes, publicâ contestatione avertentur ac damnent. In subditos alterius, præ-
terquam Cæsaris, stipendia merentes pœnâ æquissimâ animadvertant. Denique in urbes
municipia atque arces presidio imperatorio opportunas, militem admittant. Unde Augusta
Schamburgij, Ulma Nassavii, Francofurtum Burani cohortibus est tradita. Adjecta his legi-
bus mûlta pecuniaria. Ulma centum aureorum millibus, Francofurtum viginti, Memmin-
ga quinquaginta, alia urbes pœnâ aliâ, defectionem luerunt. In quibus Augusta centum ac
viginti aureorum millia dependit. Præterea, duodecim tormenta bellica pleraque urbium
adjecere. Schertelius verò federatarum civitatum Dux, salutis obtinendæ dubius
fugâ sese in Helvetiam recepit.*

Bellum hoc semestri integro medias inter hiemis injurias Cæsarem in armis
tenuit, quem non rarò acutis podagræ doloribus conflitantem, invictò tamen a-
nimi robore ad omnem patientiam obduratum, non ab acie periculum, non va-
letudo ab armis revocavit. Omnem unus ipse fortunam constantissimè, & urge-
bit, & sustinebat: novarum semper belli artium ac consiliorum ipse solers tam
iuter suos repertor, quàm explorator in hostibus. Hinc toties susceptas ab eo re-
rum gerendarum rationes, aut suâ ipse prævertit diligentiam, aut labore evertit.
Hinc Ingolstadio, Donaverto, Nordlingâ & Giengâ belli usu ac felicitate infe-
riores hostes depulit, denique ita sine prælio illos fregit, ut non semel victi triû-
phatique videri possent.

Saxonum Princeps dum alienis occupandis adjecit animum, propriis magnâ
parte excidit. Siquidem Mauritius & Augustus consanguinei in Saxonia Duces,
à Friderico jam olim diffidiis alienati, suis ac Ferdinandi Regis armis hujus di-
tionem penè totam invadunt. Omnem ante lapidem moverant Saxo & Hassus, ut
Mauritium, eâdem sibi religione devinctum, in partem suorum armorum dedu-
cerent. At Saxoniam possidendæ spes, quæ Cæsaris edicto, ad primò occupantem
perventura erat, religionis curam facile superabat. Quare in nomen ipsius libel-
lis infamibus grassati, admixtæ hominem perfidiæ condemnabant, quibus Mau-
ritius ita occurrit, ut summo se Imperatori obsequentem jure diceret, ostende-
retque, *navatam abs se operam, ut à seditione concitata, ad quietem omnes pacemque re-
vocaret, arma se defendendæ Saxonie suscepisse, ne in exterorum Principum manus, proa-
porum suorum hereditas devolveretur. In hoc bello nullam de religione, sed de imperio con-
tentionem susceptam à Cæsare, in libertate illius nec sibi, nec aliis hæcenus ab Imperatore
quicquam esse imminutum.*

Caverat enim Cæsar, ne hæresim potiùs, quàm adjunctam hæresi rebellionem
expugnare crederetur; ut à Schmalcaldico federe distineret, tot urbes per Ger-
ma-

1546.
XIII.
V. bibus
libens &
Palatinus
Wirten-
burgico-
que Prin-
cipi Cæ-
sar certo
onere
pacem
indulget.

XIV.

Carolus
patientia
& soler-
tia belli
hostium
sine pu-
gna vi-
ctor.

XV.

Saxo re-
versus
occupa-
tas à
Mauritio
urbes
plerasq;
recipit.

XVI.

Mauri-
tius Cæ-
sar Te-

1546.
 artibus
 l'arere
 tradit,
 quod is
 bellū re-
 bellioni
 non reli-
 gioni in-
 tendat.

An. 1547

maniam Principesque libertatis, ac nuper orta religionis studiosos: quibus Ca-
 roli sanè potentia multò erat futura inferior. Ecclesiasticorum quidem bonorum
 imperata restitutio est; sed decretorum vi in Augustano ac Spirensi comitio, jam
 alias factorum. Saxonæ Elector, ubi omni cum Mauritio conciliationis spe ex-
 cidisse se vidit, in Thuringiam ac Misniam se cum exercitu quatuordecim mil-
 lium effudit, & non minori celeritate, quam felicitate amissa recuperavit, Lipsiã
 tantum Dresdãque per opportuna prælidia oppugnationem sustinente, quin &
 Mauritium, magnã suæ regionis parte obtentã, multavit. Hic verò, & milite &
 belli sumptibus Friderico ex communi federatorum ærario bellanti impar Cæ-
 saris opem imploravit, qui ad futurum Duci, Albertum Brandeburgicum cum
 subsidiariis cohortibus, destinat. Sed is miles audaciã, quàm prudentiã melior,
 dum Rochlitiã occupatã, cum cœlibis vitæ femina, Hassi sorore, epulas inter cho-
 reasque deliciatur, mulieris astu, ac Friderici ab ea evocati armis improvise cir-
 cumfidetur, ipse ratus tutiorem sibi in campo, quàm intra mœnia parum firma
 pugnam cum hoste fore, dum animosè magis, quàm circumspicere prælium init,
 plerisque suorum, aut fugã, aut cæde amissis, vivus ab hostibus intercipitur, ac
 Gothæ, fortissimo Saxonæ munimento, includitur.

XVII.

Saxo, cæ-
 so Bran-
 deburgi-
 eo à Cæ-
 sare au-
 xilii gra-
 tiã mis-
 so Bohe-
 mos in
 fide flu-
 ctuantes
 ad rebel-
 lionem
 excitat.
 Unde
 Cæsar i-
 pso sup-
 penas
 prope-
 rat.

Deinde ut vires fortunamque adversus Cæsarem stabiliret magis, Thumser-
 num legatum, cum aliqua copiarum parte, in Bohemiam, hæresi jam dudum flu-
 ctuantem, destinat. Qui præterquam quod Joachimicã valle potitus est, subdito-
 rum adversus Regem Ferdinandum arma concitavit. Erant illi jam ante secu-
 lum Hussitarum perfidiã à bonis legibus Regibusque alieni, quare illam aliis
 sentiendi vivendique libertatem, quam sibi vendicabant, indulgentiam censè-
 bant. Igitur, obnitente per minas precesque nequicquam Ferdinando, indictis
 nobilitas comitibus, Casparem Pflugium genere inter suos potentiãque facile
 principem summæ rerum præficiunt, ac militiæ colligendæ dant operam; verbo
 quidem, ut contra externum se hostem defenderent, se ipsã, ut rebellium vim nu-
 merumque auferent. Sed enim virtus ac fortuna Imperatoris his machinis erat
 longè superior; siquidem ille rebus suorum, hostiumque exploratis, opportunè
 podagræ doloribus exemptus, ad Ferdinandum Mauritiumque Ægram, Saxo-
 niæ Bohemiæque finitimam urbem, auxilii gratiã, cum paratã militum manu
 properavit. Qui, licet silvis Bohemiam ambientibus, per seditiosos accolæ suc-
 cillis, hærent præpediti, eluctati tamèn per varios circuitus denique adfuere.
 Nec diu Cæsar moratus; sed Ægræ, veteris etiamnum fidei oppido, feriis pascha-
 libus exactis, magnã celeritate in Saxoniam duxit, ut aperto hostem campo
 prius deprehenderet, quàm urbium ille abs se occupatarum vallis includeretur,
 ubi difficilis ac longa futura esset expugnatio; quòd non paucis, & munitionis
 robore, & belli apparatu egregiè prospectum esset. Hærebat Elector ad Misè-
 num, illustre ad Albim oppidum, nuper Mauritio ademptum, tum quòd ponte il-
 lic strato, superatoque fluvio, hostem post se facile relicurus crederetur; tum
 quòd Bohemorum auxilia eò loci operiretur.

XVIII.

Cæsar
 inexpe-
 ctata ce-

Cæsar continuato decem dierum itinere, ubi diem unum militi per quietem
 recrean-

recreando indulisset, intelligit Saxonem ad alteram Albis ripam rescisso ponte sublicio confidere, loco castris per commodo, quod elata per crepidines ora, difficilem transituris accessum faceret, & facilem obtinentibus defensionem: sed cum Casari, Albano licet ceterisque refragantibus, ea animo infedisset persuasio, iniquâ licet conditione, pugandum esse, priusquam hostis, aut loca tutiora occupallet, aut viribus inualeceret, omnis ad transitum experiendum adhibita est industria. In hunc finem pons instructus & diligenti exploratione repertum ab Albano Vadum, illac pediti, hac equiti decretum iter; sed etiam hostes Milburgi, in opposita confederunt ripa, ubi tentata à Casarianis via est. Hos objectis tormentorum globis, & plumbea scloporum grandine, magno numero, cum ex litore, tum ex navibus dejecerunt imperatorii milites; tanto studio, ut brachiorum tenuis in aquam procurrerent libraturi in hostem glandium missilia. Porro cum navium defectu, pontem toti internere flumini Casar non posset, rem penè incredibilem, deni ex Hispana militia sunt ausi; qui, ut necessaria ad pontem navigia hosti subducerent, depositis vestibus, Albim natando superant, gladioque quem ore gerebant armati ejectis defensoribus, naves destinatas ad suos, incolumes ipsi, perduxere. Dum pediti transitus ponte instruitur,

Casar cum equitatu rusticum ducem secutus, per fluvium, impetu rapacem, & per intervalla natante equo superandum, alteram ripam tenuit, Hungarico jam ante equitatu, cum sclopetariis infestioribus, in hostem præmissis. His præter opinionem acceptis, Dux Saxonum properato itinere Wittenbergam contendit; ita quidem ut equitatus pars extrema tueretur, & infesto sicubi instaret, hosti sese objiceret. Quæ res quamvis & nostrorum retardaret, & illorum promoveret impetum, nihilo tamen segnius Casar fugientibus cataphracto post terga equite institit. Qui dum obviam crucifixi imaginem impii militis glaudè convulsam cerneret, plenum impietate facinus detestatus, elevatis in cælum oculis manibusque; *si volueris, inquit, mi Deus, illatam tibi injuriam poteris hodie ulcisci.* Nec multo post consecutus hostem Albanus est, quem dum Saxo facile se pressurum existimat, Casarem quoque appropinquantem conspicit: utrique tamen se, beneficio silvæ cui aderat, non impari ratus, aciem tormenta que adversus hostem disposuit. Ducebat is peditum sena, equitum tria millia: cui opponebat Casar equitum millia quatuor, omni post se peditatu æreis que machinis relictis, quod ea festinatione, quâ ad hostem sistendum opus, promoveri non possent. Duplici suos acie Casar distribuerat, Germanicæ militia more neglecto, quo equestris aciei frons angustior sensim in latius corpus effunditur: stabant enim in fronte agminis septeni deni sensim acie velut in cuneum deficiente. Quâ ratione & majorem quam pro numero objecit hostibus multitudinis suspicionem, & cavet, ne circumveniri ab adversario milite tam facile possent. Utrumque simul in hostem agmen ire non poterat paludosi loci uligine præpeditum.

Unde Casar, ordinibus contractis, Albanum, cum Mauritio, pugnam exorsos non nihil est subsequutus, qui deinde in hostem signa tantâ vi intulit, ut nemo adversariorum equitum loco consisteret; sed in effusam denique solutus fu-

147.
leitate,
& forte
Albim
superant,
& toto e-
quatu,
in hoste
Saxonè
longè su-
periorum
milite
fertur.

XIX.

Pons,
mura au-
daciâ
navibus
adductis
flumini
i. i. i. i.
tura spe-
ditam
& tor-
menta
transfe-
renda.
Sine his
tamen
Casar
suetam
Saxonis
aciem in-
vadit,
suerum
multitu-
dine no-
va ante
surgens,
XX.

Equitum
Saxonis
sulo pe-
ditatus
aliquan-

gam,

1547.
tum refi-
stens ce-
ditur.

gam, peditum omnem praesidio nudaverit. Hic ad primum quidem impetum inconcussus subsistit; quod minus in fuga salutis haberet, brevi tamen solutus per irrupentem equitatum ordinibus, momento temporis ad proximas silvas fugam sese convertit. Sed Hungaricus levis armaturae eques, per omnes late fugientes immani caede grassatus est. Quam gente, vix alia in hanc rem expeditior, sive industriam sive etiam celeritatem spectes. In silva armorum per vias multitudo, strataque occisorum, aut morientium cadavera, insequentium vim non parum retardavit: captivorum is fuit numerus; ut non pauci militum pro se quique, vicenos & amplius traherent, Caesar ad quatuor passuum millia hostium fugam profectus, cum suos victoriae mixos fiducia, in omnem partem dissolutos ferri conspiceret, insequentes ad signa convocat, ne incautos objiceret discrimini, & in victoria occumberent.

XXI.
Caesari
dispersum
militem
revocant
et ad signa,
captivus
Saxoniae
Princeps
ab Hispanis
fitur.

Huic sese Ferdinandus, egregii, hoc etiam in bello, militis Ducisque munus functus, denique & Albanus reductis suorum agminibus addidit, quem vix exasperat reducem Caesar; cum de capto Saxonum Principe Friderico nuntius advolat, magno nationum studio hanc sibi Ducis intercepti laudem vendicantium: in quibus Hispani sex, ut ceteris numero, sic fortunam potiores videbantur. Hi Principem Electorem equo insidentem ac vulnere, secundum malam laevam, perstrictum adducebant, qui ubi in conspectum Imperatoris Albano praesente venisset, nudata chirothecis dexteram, cum ex equo, venerationis causa descensum ne quicquam moliretur, ut qui corporis mole, vulnere litique fractus esset, iussus sedem in equo obtinere, ad Caesarem detecto submissoque conversus capite: *Tibi, inquit, potentissime ac clementissime Caesar, me captivum dedo.* Ad quaerens: *Ergone, inquit, tibi nunc Caesar videor? alium me certe nuper faciebas.* (per contemptum enim Carolum de Gandavo appellare consueverat) oranti deinde; *ne infra Principis dignitatem inter vincula haberetur,* respondit, *pro suo illum tractandum merito.* Simulque frequenti custodiam traditus, atque in castra deductus est.

XXII.
Pauci
hostium
reliqui,
qui ferunt
aut captivitate
vitarunt.
Caesari
paucis
missis
tormentis
& impedimentis
omnibus
peditum
fuit.
Prodigiis
varius
haec claudens
notata.

Nox incumbens persequentium gladiis multos subduxit, quanquam non pauci ad 12 passuum millia pugnae praedaeque ardore abrepti fuerint. Mauritius inhaerens permixtusque fugientibus, sclopo tergori admoto concidisset; nisi, fallente fomite militis conatus delusus esset. Multos adversariorum ferrum absumperat, plures vincula strinxerant, pauci ex toto exercitu reliqui, quadringenti numero, Wittenbergam ex fuga confluerunt: tormentis impedimentisque omnibus imperatorii potiti sunt. Ernestus Dux Brunsvicensis leviorum in his bellis praeriorum semper antesignanus, cum aliis inferioris fortunae bellatoribus interceptus est. Caesariani exercitus jactura intra quinquaginta militum numerum sublitit. Ut proinde victoria haec, ad octavum Cal. Majas parta, singularem caelitum favorem complecti videatur. Illud manifestum est, prodigiis fortunam Caesaris caelitus fuisse insignem; siquidem illo, quo praelio decertatum fuit, die, sol mutato colore subobscurum ac veluti infectum sanguine vultum induit, quod portentum, ita omnium oculis, admiratione defixis, objectum est; ut non modo per Saxoniam Germaniamque, sed & Galliam Britanniamque semota a nobis gentes,

gentes, ad spectaculum sese tam novum testis effuderint, neque à paucis existimatum sit, subliticisse defixum inter astra solem; repetito veteris ævi miraculo, ne victoriam Cæsaris, properatâ nocte interciperet. Hoc in Avilæ atque Illescæ historiis, quanquam, ut par, timide, tum & illius temporis verbis relictum est, quorum fide ista posteris audienda magis, quam credenda transmittimus. Illud indubiis verbis asserunt, eodem pugne die, & aquilam exercitum inumbrasse Cæsareum, & lupum in milites de silva effusum, ac discerptum fuisse, casune, an aliquo futurorum præfagio incertum hominibus est.

Certè Imperator Superos magis in hoc certamine, quam vires humanas valuisse professus est. Cùm illud post victoriam Asiaticam Caii Julii Cæsaris usitatum symbolum, *Veni, vidi, vici*, modestè inflexo lemmate usurparit, *veni, vidi, at Deus vicit*. Cognitum sub pugnam est, Thumfernium cum milite ab se nuper abducto, tum subsidiariis Bohemorum copiis propediem adfuturum; sed, insigni virtute ac celeritate, Cæsar spem omnem fortunamque hostibus amputavit. Subinde ad Wittenbergam Principem Saxonie urbem, & Ducum sedem castra movit Imperator, ubi militari consilio, exploratis suorum opinionibus, capitis Saxonem damnavit, quàm Cæsaris sententiam constantiori, quàm pro religione animo, Fridericus excepit. Id solum precatus, *ut uxori liberisque testamento cavere sibi liceret, & ne ad illos peringeret calamitas, ad quos culpa nulla pervenisset*. Ceterùm se minimè, dicebat sperasse, clementiam Cæsaris in suâ primùm infelicitate terminandam.

Id ubi famâ delatum accepisset Joachimus Brandenburgi Princeps, nihil moratus junctum sibi religione Principem, omni contentione in vita retinendum judicabat. Quocirca properè adfuit, multisque apud Cæsarem sexto Maii die argumentis, pro salute Joannis Friderici contendit. * *Vide, inquit, ô Cæsar, ne unius hostis internecione plurimorum in te odia resuscites, ut quos tibi per Germaniam Principes clementie opinione conciliasti, tam improvise severitatis exemplo avertas. Simulatum hæcenus in te existimabunt benevolentia, erga summa imperij capita, studium; donec opportunos vindictæ inimicos in manibus ferres. Viciisti fateor, Imperator fortissime, atque de hostibus tuis felicissimè triumphasti: videndum sanè est, ne victoriam ita pretiosam corrumpas à teipso, tuæque felicitatis adversariis, irâ atque inclementia turpiter superatus. Germanorum in te fidem amoremque lenitate mereri, severitate solâ evertere poteris. Hoc gentis ingenium est, quod pœnis parum moderatis asperatur magis, quàm corrigitur, & sponte potius quàm coactè subest: nec facile servitutem patitur, nisi liberam. Sed ut hæc incommoda ac pericula devitaveris; amen effugere omnem ingrati animi notam, erga familiam hanc suis majoribus illustrissimam, Austriacæque domui multis beneficiis addictam, non poteris. Occurret multorum animis illa olim hujus gentis imperio gloria, primùm ab his possessa, ac per multam retrò posteritatem transmissa. Subveniet benevolentia, tibi olim ad imperij coronam accersito impensa, cum suffragia Saxoni collata in te singulari dignitate ornandum ultrò transtulerit. Cui nisi hoc tempore in illa Principis fortuna responderis, obliterata omnis apud te beneficiorum memoria censebitur; neque gratitudinis neglecta minorem, quàm inclementia labem, præclarissimæ nominis factorumque tuorum commemorationi asperges. Ad hanc Brandenburgi obtestationem Guilielmi Clivie Ducis pro affini Principe*

XXIII.
Deo Cæsar accipiam victricem referet, & Saxoniæ capitis damnat.

XXIV.
Brandenburgi Principis ac deinde & Clivie venis intercessionem vitam obtinuit.

3547.

apud Cæsarem intercedentis deprecatio a cessit, quorum autoritate illa sententia severitas mitiori aliquantò pacis consilio inflexa est.

Electo-
satu-
ta-
men &
posse-
sionibus
privatur,
perpe-
tuoque
addicitur
carceri.
Mauri-
tius Ele-
ctor sub-
struitur.
Gotha
arx for-
tissima
destrui-
tur.

Cujus tamen gravissima Saxoni leges conceptæ sunt. Nam, licet pertinacissime innovatæ religionis decretis adhæresceret, ante vitam, quam hæresin deser-
turus; alia tamen quantumvis acerba Cæsaris imperata accepit. Primum *septem-
virali dignitate posthac abstinere est iussus, omni etiam heredibus ad eandem spe ac jure pra-
ciso. Arcibus deinde omnibus oppidisque à se possessis, tormentis, armis, ceteroque belli appa-
ratu exutus est, nonnullis per Thuringiam locis ad vitæ necessitatem relictis. Denique &
Albertum Brandeburgicum è carceribus in libertatem ac possessiones pristinas coactus re-
mittere, tum omni obnuntiare federi contra Cæsarem suscepto. Postremò bona Principis in
Ferdinandum ac Mauritium pro cuiusque impensis meritisque distributa sunt. In hunc e-
tiam septemviralis potestas translata est, cum aliquo auri argenti que onere in Friderici li-
beros conferendi. Ipse Dux, satis ex vita concessa habiturus beneficij, captivi specie Impera-
torem sequi jubetur. Wittenberga posthac ceteraque Saxonie urbes, obnuntiante
juri ac Sacramento Principe in Cæsaris potestatem transiere. Gotham verò inex-
pugnabilem ejus loci, naturæ artisque beneficio arcem funditus evertere, quam
cum periculo impensisque belli possidere maluit. Reliquum erat ad absolutam
Cæsaris victoriam federatum Saxonibus Philippum Hassiæ debellare Princi-
pem; Bohemorum enim rebellio inter tentatum primò facinus substiterat, jam-
que veniam, post supplices apud Carolum Legatorum preces, meruisse videbant.*

XXV.
Philip-
pus Haf-
siæ Prin-
ceps me-
tu Caro-
li bello
imminē-
tis, & cō-
silio Mau-
ritii alio-
rumque
Prote-
stantium
Principū
se sub-
mittit,
duris ad-
modum
condi-
tionibus.

Hassus ubi in se arma verti intelligeret, tentatumque Mauritii deprecatione
Cæsaris animum, opinione duriolem comperisset, neque demum alias, quam vi-
cti à victore conditiones exspectaret, maluit fortunarum ultimum, quam vitæ si-
mul periculum facere. Quare Eblebi familiaris sibi hominis consilio & opera per
Mauritium & Brandeburgicum, Cæsaris animum, de venia factorum impetranda
pertentavit, arcium plerarumque demolitione, apparatuque bellico ultrò Cæ-
sari delato. Pacis igitur leges ab Imperatore conceptæ, ac per Eblebum ad Phi-
lippum deportatæ sunt, cum adjunctis Principum litteris, quibus suatum; ne
quam earum conditionum exceptione, aut morâ detrectaret; alias pacis leges
non admissurum Cæsarem. Ejus se potestati tantò submitteret paratior, quantò
mitiorem suæ calamitatis eventum prætolaretur. Nihil gravius in illum decer-
nendum, quam oblatae pacis literæ tulerint, mortem carceremque perpet-
uum formidandum non esse ultrò sese dediti. Cui deinde promissioni suam ipsi
fidem apposuerunt. Ceterum pax his Philippo legibus permessa est, *ut se suamque
provinciam nullâ exceptione dedat Cæsari, noxamque suppliciter, ejus advolutus genibus,
deprecaretur. Imperii porrò decretis Cæsarisque voluntati paratè obsequatur. Ad judicium
imperialis Camere non observantiam modo; sed & impensas conferat: communibus viribus
sese adversus Turcæ insolentiam conjungat. Federibus ac imprimis Smalcaldie contra Cæsa-
rem initis obnuntiet. Hostem atque amicum cum Ferdinando atque Imperatore communem
deinde habeat, subjectos sibi domi militiaque viros ad idem obsequium extremis etiam sup-
plicis adigat. Arcium propugnacula solo exaquet, Ziegenhemio tantum Castellisque ad re-
gionis defensionem conservatis, denique post tradita belli tormenta, apparatumque omnem
mili-*

militarem centum quinquaginta aureorum millibus noxam defectionis luat. Familiæ Teutonica aliisque Ecclesiæ ordinibus, armis erepta restituat, atque in libertatem, patriamque Henricum Brunsvicensem cum filio reponat. In quæ legum capita, Hassum cum liberis totaque patriæ nobilitate ac plebe voluit concedere, Brandenburgico, Mauritio, ac Wolfgango Palatino fide iubentibus adjurantibusque, se adversus Hassum pacta labefactantem, arma sociatis viribus sumpturos. Philippus ad oblatam Cæsaris voluntatem non nihil cunctatus est, & quod septemvirorum in se fidem parum haberet exploratam, anceps consilii fluctuabat, ingratasque Carolo moras attexebat. Quocirca is castra Wittenbergâ movit, præmiisque in ordinum ductores, primosque trans Albim effusos milites distribuit, contra Hassiam expeditionem adornabat. Quod ubi Philippus accepisset, præoccupandum extremum discrimen ratus, Halam Mauritio & Brandenburgico occurrentibus 18 Julii ingressus est. Ubi postridie pacis conditiones ad subscribendum oblatae sunt.

His cum adjectum fuisset, *Cæsaris unius esse, si quid controversum incidit, pacis capita interpretari, novâ suspitione gravioris mali ambiguus hæbit, neque obscure reluctatus est, cum Atrebatensis Episcopus omni illum metu absolvere conaretur, modò placitis Concilii Tridentini pareret. Quam cum Hassus cautionem nunquam antè appositam aversaretur, Mauritius ac Brandenburgicus Principes stipulatâ manu clam fidem dedere; hoc se illum timore velle absolvere; quod neque ipsi in hujus Concilii sententiam unquam sint discessuri. Accessit Episcopi acerba denuntiatio, indignationis Cæsareæ in Caput ipsius hac morâ provocandæ, ut proinde hinc metu, inde spe propellente ita demum conditionibus subscripserit. Liberi, pii, generalis Concilii decretis, quo non minus caput, quam membra reformentur, se pariturum; ubi Mauritius & Brandenburgensis facturi essent. Sub hæc ab utroque Principe ad Carolum, magno Principum ac nobilium confesso circumfusum, deducitur, supplexque ad Cæsaris genua devolvitur, ille, qui nuper extrema rerum pericula prius experiri, quam hanc subire fortunam decreverat. Neq; antè humo erigitur, quam unus Procerum Guntherodus submissa oratione Philippi noxam justamque Cæsaris offensionem deprecatus esset, & fidem obsequiumque futuris temporibus incorruptam pollicitus: ac deinde Cæsareus orator Seldus exposuisset Imperatoris clementiam in pessimè meritum clientem; ut quem à proscriptione, à bonorum omnium multâ, ac supplicio denique & carcere perpetuo eximat, leni solum pacis legibus comprehensa pœna castiget. Quæ cum ultrò citròque exposita essent, sese Philippus actis gratus, sed nullius jussu in pedes extollit, cui neque dexteram, neque aliam benevolentia significationem Cæsar dedit. Unde conturbato atque hostium, circum tacitè applaudentium, ora intuenti, nihil istâ abjectione, ut elati erat animi, asperius evenire potuit, cum præter ceteros Procerum Brunsvicenses suos nuper captivos aspiceret.*

Albanum deinde cum Electoribus ceteris ad cœnam evocatus adiit; ubi, postquam horas aliquot inter epulas lusumque absumpisset, à Mauritio ac Brandenburgico intelligit custodiam sibi, quantumvis illis obnitentibus, paratam. Mirum est quantum ea denuntiatio Hassum præferocis ingenii virum concitaverit.

XXVI.
Metuentem Philippum Cæsaris Principes fide sua interposita, erigunt.

Tridentino se pariturum certis conditionibus recipit.

XXVII.
Hassus summo pere indignatur se ad custodiam destinari.

1547.

* Ergone, inquit, contra jus gentium, fidemque, & privatam vestram, & publicam Caesaris vinculis includar? voluntate meâ, non necessitate coactus venio. Hæc fortuna postquam omnia bello expertus fuisssem, postrema mihi esse poterat, quâ tamen mors ipsa fuisset honestior. Nunc ubi arma deposui manibus, ductu consilioque vestro, hostili denique injuria opportunus videor. Quibus inter homines credendum erit, si & Casari & Principibus jusjurandum ac fides præstita vilis est? Videte, quo hæc orbis totius, quo Dei vindicis judicio perpetrentur. Isti falsò quidem illudere, huic nunquam poteritis. Erit, erit, cum hæc de cælo perfidiam justissimâ ultione perstringet. * Uterque Princeps, ut hominem indignatione concitatum, ad aliquam animi quietem componeret, sacrorum profanorumque attestatione se innoxium insciumque hujus consilii professus est, suamque apud Cæsarem intercessionem pollicitus. Quod postridie ita sedulo seridòque ab illis præstitum est; vix ut indignatione abstinerent, certè oratio acerbitatis atque emicantis jam tum in Cæsarem odii felle aspersa erat, cum se perfidiæ fraudulentæque pactationis argui quererentur. At negabat Cæsar falli fidem, de perpetuo cautum carcere, de temporaria custodia nihil definitum. Hac abire rebus nondum expeditis non posse. Eversæ igitur Hassiæ, Philippi mandato, arces, æneæ machinæ, quæ ad quingentas pervenere, Carolo delatæ, argenti que multa exsoluta, quam ex Hassio aliisque Lutheranorum ad sexties decies centena aureorum millia ascendisse ferunt: ut eis, quibus hostes nudabat opibus, seipsum Cæsar armaret. Nec tamen sperata Philippo libertas, obtestatione intercedentium Principum, quavis potuit importunitate extorqueri, adeò Carolus Philippi, nuper à se humanissimis frustra officiis culti, ferox ingenium, vel aversabatur, vel etiam formidabat. Quod ut rebellantium primum, ita ultimum fore in libertate existimabat. Verùm non satis perpendebat Cæsar, rumpi nonnunquam vincula, dum arctè nimium adstringuntur; pilasque à tormentis excussas, cum in duriora corpora incidunt, reverberari, severitatis clementiæque temperamentum in Principibus semper viris optimum esse habitum, suffecerat, hunc Leonem suis jam esse unguibus exarmatum: ut si omnino adhuc nocere, certè minùs posset.

Et Pro-
testantes
apud Cæsarem
Principes acer-
bè que-
runtur,
sed re-
pulsè.

XXVIII.
Bohemi
armis
positis
ultro se se-
ferunt ad
pœnam
submittunt.

XXIX.
Thom.
Costus
si plerum.
Man. brt.
64.

Hæc Cæsaris tam severa felicitas Bohemos, armatâ jam militiâ in rebellionis societatem adductos, magnopere conterruit. Unde Ferdinandum Regem cum exercitu adventantem Pragenses in urbem admittunt, supplicesque intercedente Augusto Mauritiæ fratre, cum Ferdinando Regis filio, se dedunt, ac rigidis X Julii legibus plectuntur: convulsis habitorum ante privilegiorum federumque sigillis, bellico instrumento in arcem abducto, autoribusque rebellionis addictis carceri. Ex quibus è nobilitate plerique fugâ subditi, famâ fortunisque omnibus multati sunt. In Casparis Phlugii Archistrategi caput aureorum millia quinque percussori constituta. Reliquæ porro urbes Pragensium exemplo ad obsequium pœnamque venire, conducibili Regi defectione, quam talis pœnitentia absolvet.

Verùm, ut amplæ latèque diffusæ vestes, dum lacerantur, diversis locis sarcindæ sunt, ac quandoque dum alibi rescinduntur, scinduntur alibi; ita Carolofactum, cui Neapolitanum propemodum regnum hæresi ac rebellionem scissum est, dum

dam Germanicum instauratur. Bernardinus illic Ochinus Senensis origine, professione Monachus, & officio Generalis Capuccinorum, ad quos ex ordine Observantium transferat, in populis pro concione faciendis ducendisque potens, à Joanne Valdesio Jurisperito Hispano, Lutherana inter Germanos scabie correpto, eadem infectus prurigne, hanc pestilenti auditoribus afflare habitu cœperat, favebatque proposito Petrus Vermilius, postea Martyr dictus, gente Florentinus, ordine regularis Clericus. Serpente latius contagione Petrus Alvarez Prorex assensu Caroli Inquisitionis illuc tribunal, Dominicanis olim adversus Albigeneses commissum Patribus, introducere statuit, sed, quod nata illic persuasione vulgus illud non tam religionis, quàm quæstus fortunarûq; occupandarum studio adducendum crederet, tantâ repente seditione plebs concitata est; ut Prorex extra discrimen vitæ non consisteret; donec palam juratus addiceret, de Inquisitione nihil cogitandum, tantâ rursus populi gratulatione, ut festivis urbs ignibus triduo passim colluxerit. Re ad Cæsarem delatâ, urbs XII Augusti jussa est arma in Proregis consignare manus, iteratoque Sacramento obedientiam Proregi addicere, & centum aureorum, pro multâ, dependere millia. Quamquam hujus deinde pœnæ facta sit gratia. Ochinus Romam ad dicendam causam vocatus, Petri Martyris consilio, unâ cum scorto (novæ religionis gratiâ ducto) Genevam concessit, atque istuc turpissimam, calumniisque pro more in Romanos saginatam Apologiam texuit. Quo facinore concitatus Pontifex, innocenti ceterâ ordini panè interitum est machinatus, ut si, ob capitis ulcus, toti incisio corpori adhibenda esset. Postea ipse ac Martyr, Moniali etiam copulatus (ne sacra carerent suæ fidei anchora) in Angliam, sub Eduardo, venerunt, Oxoniensis istuc Academiæ studiis autorati, in qua Martyr, tanquam inter stellas luna minores, mediâ hæresum nocte, excelluit. Ochinus, sub regnante Maria, inde in Poloniam ejectus, SS. Trinitatis hostis, & polygamix amicus, mirabili Metamorphosi à Judaismo ad Christianam religionem moriens, ceu merse in portum navis rediisse fertur.

Amisit & hujus anni MDXLVII principio V Cal. Februarii Carolus, amicum nescio an hostem, Angliæ Regem Henricum, libidinis, avaritiæ & crudelitatis, post fidem Deo proditam, exemplar ultimum. Qui Catharinâ materterâ Cæsaris è thalamo proscriptâ (ex qua Mariam susceperat) Annam Bolenam meretricem unâ Elisabethâ secundam, atque illâ per Carnificem sublatâ, Joannam Seimeram duxit. Unde Eduardus puer superstes, regno sub Tutoribus per Henricum præfectus est, jussusque catholicè educari; sed primatum retinere Ecclesiæ, ne forte Patrem errasse filius correctus testaretur. Sed, ut ad declivia facilior, quàm ardua transitus est, Tutorum præcipuus Eduardus Herfordiæ Comes, Seimeræ frater Zwinglianâ infectus hæresi, favente Cranmero Archiepiscopo Cantuariensi, & Regem, & regnum eadem huc infectis; quod Henricus hætenus caverat, solius primatus arrogatione à Catholicis divisus. Quamquam Cromvelli, perditissimi hominis, consilio, Monasteria & Abbacias per universam Angliam everterit, resistentibus ad furcam, ignesve condemnatis, Ecclesias opulentiores passim exhau-

1947.
Neapolitani ob
Inquisitionis
tribunal
tumultuantes
Cæsaris
autoritate com-
ponuntur.

XXX.
Henrici
Anglorum
Regis
mors, &
vitiæ.
Flor.
Ram. l. 6.

6547.

hauserit, sepulchris Martyrum quoque (spoliatis profanatisque, ex quibus (ut S. Albani Protomartyris Angliæ, ac D. Edmundi Regis cineres violatos non memorem) Thomam Archiepiscopum sepulchro erutum, inaudito hæcenus iudicio publicè condemnatum, quod Henrico II olim Regi in Ecclesiasticos jus sibi arroganti adversatus esset, omni sanctitatis titulo ac honore, exiit, interminatus mortem omnibus eum veneraturis, quem innumeris claruisse miraculis exploratissimum fuerat. A templo verò ipsius opes thesaurumque, sex boum plaustra onerantem, transtulit. Neque tot Ecclesiarum opulentia, inexhaustæ illius aulæ voragini explendæ sufficiebant; sed æstimatis totius Angliæ possessionibus, plus quam tertiam bonorum partem regio fisco vendicavit, nemine jam, post innumeras sacrorum profanorumque hominum cædes, resistere auso. Quibus improbè, velut in charybdim congestis, adhuc moriens egere compertus est. Illuserat quinquaginta hominum millibus in rebellionem principio coortis, seque conciliationem cum Romanâ Ecclesia moliri persuaserat, sed his eâ arte distractis, perque suos ministros ad obsequium coactis, tyrannidem homo in homines incompertam hæcenus exercuit, autore præcipuo malorum Cromvello, quem tamen postquam federi Schmalcaldico adversus Carolum, Henrico ignorante, aut certè dissimulante subscripsisset, idque Cæsar, tanquam perfidiosum facinus exprobaret Regi, Cromvellum jam ob fastiditas cum Anna Juliacensi, quas suaserat, nuptias averfanti (ut mulierum amor odiumque pondus illi decretorum erat) carceribus inclusum, ultimo infamique supplicio, & inauditum quidem, ut ipse nuper in crimine læsæ Majestatis sanxerat, è medio sustulit, digniori nunquam victimâ Themidi operatus. Porro Rex innumera Procerum nobiliumque cæde purpuratus, ex quibus Cardinales duo, Archiepiscopi tres, Episcopi XVIII. Abbates XIII, Sacerdotes D. Decani XXX, Canonici LXXIV, Doctores Theologiæ L, Duces, Marchiones, Comitesque XII, Barones XXIX, Nobiles CCCXXXVI, præter reliquam multitudinem, censentur, ipse denique sicca, quod stupendum est, morte defunctus, ambiguo inter pœnitentiam pertinaciamque exitu, post Sacramenta ritu Catholico reverenter ex genibus suscepta, decessit; nullis deploratus suorum in funere lacrymis, ut quibus eidem abundè in vita litassent.

XXXI.
Francisci
Galliarum
Regis mors
& virtutes.
Bellaius
in sine
hist.
Thuan.
lib. 3.

Franciscus illius obit, quem novo sibi adversus Carolum federe addixerat haud leviter turbatus, & ipse non multò post pridie Cal Aprilis, occubuit, alter id temporis Europæ oculus, magnusque togâ ac sago Princeps. Capacissimæ ad quævis officia mentis, omnes regni fines, populos, viresque exploratè tenebat, quid quæque regio pace belloque posset, quàm hosti & amico opportuna, perspexerat, domi inter eruditorum hominum senatum, multas jucundo eruditoque otio horas exigebat, ac quidquid pœnè naturalis historia rarum amœnumque de animantibus, metallis, herbisque possidet, amplissima rerum memoria complexus erat. In his Guilielmus Budæus ob eximiam eruditionem Galliæ portentum dictus, facile eminebat, cujus ope consilioque Lutetiæ celeberrimis artium professoribus auctæ, eximiâ disciplinarum luce claruere, Bibliotheca instructa est, exqui-

exquisitissimis ad illam non per Europam modò, sed & Asiam contractis voluminibus. Ceterum ex ære regio, tot bellorum literarumque impendiis sufficiente, arces excitavit, omnem Regum superiorum magnificentiam superantes. In quibus unum ad Campoburgum tantæ amplitudinis dignitatisque opus est, ut omnium in Europa Regum simul esse hospitium possit. Ad hæc quidquid in signis tabulisque, in aulæis tapetiisque aut artificio, aut pretio rarum hodie in Gallia Regum palatiis extat, ejus ferè curâ industriâque paratum est. Ut mirum omnino sit in minori longè tributorum censu, quàm modò per Galliam penditur, non tantum alieno exsolutum ære Regem, sed ultra 400 aureorum millia ærario esse relicta. Quantus sanæ fidei pietatisque cultor fuerit, argumento esse poterit, difficillimis per Galliam temporibus orthodoxa religio abs Rege constanter defensa, ignibusque aut gladio absumpti Ecclesiæ perduelles, tum illa insignis demissio, quâ captum memorant, dum fortè templum inter hunc Psalmi versum (*Priusquam humiliarer, ego deliqui*) subiret; has velut cælo missas voces accepisse, atque exclamasse. *Ita est Domine, deliqui & merito humilior.* Multæ in Rege cum civiles, tum religiosæ virtutes aliæ, quas tam humanâ morum facilitate condierat, ut nec ab hoste contemni posset. Sola (uti nemo est vitiorum omnium expers) contracta suspectaque cum feminis quibusdam familiaritate, & suscepta cum Carolo æmulatione displicuit. Multis sanè cladibus iri obviam maturiori æquiorique pacis consilio poterat, nisi, in magna utriusque gloria, non inferior invidentia regnasset. Bella tamen cum Carolo ita gessit, ut cum nunquam illi virtus ac consilium; fortuna nonnunquam defuerit. Par, dignusque Europæ totius imperio, nisi eodem illa tempore Carolum habuisset.

Ad hunc igitur ut revertar, Romanus Hierarcha Paulus, ubi illam Cæsaris de utroque hoste cognovisset victoriam. Deum, cui hanc acceptam ferret, supplicatione solenni veneratus est, tum post ingentis lætitiæ edita, publico triumphantium plausu, argumenta; Carolo in frequenti Cardinalium senatu *maximi & fortissimi* titulos attribuit. Facile enim intellexit vir prudens, quantum hæc una victoria momenti ad rem Catholicam allatura esset. Quod, ut fieret, à Carolo deinde actum est diligentissimè. Nam qui hactenus rebellionem solam altissimo consilio oppugnare visus, nunc fractis hæreticorum antesignanis, hæresin ipsam, arte tamen magis, quàm vi adortus est. Quod etiamnum parùm tutò omnium simul inimicitias suscepturus esset, videretque quantum sibi in hoc negotio incumberet operæ, qui cum illorum contumacia luctaturus esset, quorum Duces, neque inter vincula constrictos, à perfidia ad sanam mentem licuisset traducere. Intelligebat sanè Carolus, quantum in uno Numinis cultu sacrorumque communionem ad stabilem regnorum quietem momenti esset. Animos subditorum nullâ perinde re, quàm veri Numinis reverentiâ in obsequio detineri, qui si diverso religionis studio in diversas sectas abierint, æmulatione brevi odiisque tranquillitatem publicam subruendam, humanam fidem diu inviolatam non fore, ubi divina intercederit, valituram è diverso, ubi conciliata de superis opinione eadem omnium animis infederit religio, Hanc regnorum fundamentum esse,

quam

XXXII.

Belcar. l.

24. Na-

tal. l. 3.

Surius in

comm.

Thuan. l.

4. Schlei-

dan. l. 19.

Palav.

l. 10.

Carolus

à Pontis-

fice ho-

noratus

ad reli-

gionem

instau-

randam

conver-

titur.

1547. quam qui negligat, ruituro brevi solio impositum; quòd cum religione stare videamus, & cadere imperia.

XXXIII. Igitur conciliandum sibi ante omnes Mauritium ratus, hunc in castris ante Wittenbergam loco Friderici patruelis sui Electorali dignitate, & Saxonie possessione cumulat. Qua tamen postea in Comitii Augustani XXIV Febr. solenni ceremonia in consensu Electorum inauguratio, juxta Bullam auream peracta est, Friderico, cujus hac in re magnanimitatem jure admireris, ex apposita custodia speculatum omnem observante. Deinde cum illo, aliisque Principibus actum, sua ut Catholicis bona redirent, Ecclesiis arisque pristinus cultus, atque observantia redderetur. Errore non levi Imperatoris, qui antè Mauritium orthodoxo sibi religionis studio, quam his novæ dignitatis ornamentis obstringere debuerat, ne cum Romani nominis inimicum extolleret, suis hostibus vires potestatemque auget, & propria, quibus aliquando vinceretur, arma adversario concederet; verum munifico Cæsari promissorum in se fides, cum alieno etiam perfidie tolerandæ periculo, violanda minimè videbatur. Animadversum quoque in Agrippinatem Archiepiscopum Hermannum Lutheranâ tabe infectum, nuper Episcopali à Pontifice, nunc à Carolo dignitate etiam electorali spoliatum. Cui Adolphus Schauenburgicus Caroli ac Pontificis voluntate surrogatus est.

XXXIV. Firmiori tamen per Germaniam paci stabiliendæ Imperii ordines Ulmam primùm convocati, ac mox pestilente illic morborum contagione sparsâ, Augustam ad Cal. Septembris translata sunt; ita celebri frequentia, ut septenvirorum deesset nemo, inter quos Mauritius atque Adolphus recens inaugurati censebantur. His accessit Ferdinandus, rebus jam in Bohemia compositis, cum utroque filiorum Maximiliano ac Ferdinando. Cardinales duo, Christophorus Madruceus Tridentinus, & Otho Trucceus Augustanus, quibus tertius Nicolaus Sphondratus, Pontificis vice adjunctus est. Præter quos Clivensis Princeps Guilielmus, Henricus Brunsvici Princeps, Maria Cæsaris soror ac plerique è Germania Procerum aderant. Comitiorum exordio Cæsar per illum, qui à secretis adstabat, repetitâ ex scripto superiorum annorum memoriâ, & suum ad firmandam Germaniæ tranquillitatem salutemque studium, & amissæ pacis, ductam ab hæresi originem, luculentâ oratione declaravit. * *Porro nullum duraturæ quietis superesse remedium, nisi crescentis odij seditionisque venenum ipso in fonte exsiccet, & infectâ perfidia tabe membra ad sanitatem mature revocentur. Prudentium virorum judicio illam vulgi temeritatem adstringendam esse, ne fas cuique sit suo arbitratu leges religionis condere. Huic rei generale totius Europæ Concilium, ad quod rerum divinarum sapientissimi quique adhibeantur, perquam videri opportunum. Procerum illud Germanorum voluntate, Tridenti nuper coactum esse, ad cujus arbitrium, non minus ex humana ratione, quam veteris Ecclesiæ instituto æquum sit accedere. Etiam atque etiam sese id flagitare, omnemque omnibus via locique securitatem addicere. Publico huic consilio privatam deinde admonitionem addidit quâ illud quidem impetratum est, ut Palatinus Saxonieq; Electores, tum & civitatum Legati, Concilii decretis sese obsecuturos promitterent: licet plerorumque animus extra verba confisteret.*

Ita,

Itaque Cæsar eò curam cogitationemque suam convertit, ut Patres Tridento pestilentia suspitione Bononiam egestos ad pristinam Concilii sedem revocaret; ubi Hispani Germanique Præsides non pauci, ab omni contagione intacti etiamnum, voluntate Caroli substiterant. Missus ejus rei gratiâ ad Paulum Pontificem Madruccius Cardinalis Tridentinus, qui & privatim & IX Decembris in Cardinalium senatu publicè Cæsaris, Ferdinandi Regis, atque Imperii totius nomine Concilii revocationem Tridentum flagrantissima oratione postulavit; ut ex quâ Germania jam ad Concilij auctoritatem admittendam parata, salus, Ecclesia totius incrementum; Romana Sedis decus; gravissima in religione jactura reparatio, tanto bellorum discrimine, tantisque impensis quaesita, velut ex bilance suspensa penderet; amittenda, vix excusando coram Deo hominibusque neglectu, quem purgandum in se hoc extremo Cæsaris conatu speret. Interea ne quid existiment, in fraudem Romanae libertatis, pro electione novi Pontificis (si, stante Tridentino Concilio, Paulum mori contigisset) Carolum, aut successorem moliri velle, fidem hac in re obligare Cæsarem, non obstituros se quò minus id Romæ, antiquoque more Patres liberè exequantur. Ut revera deinde præstitum fuit, quando gravissimè sibi in hac Concilii translatione adversantem Cæsar, Montanum, passus est, Pontificem designari. Alterum Madruccii postulatam Cæsaris nomine erat, ut aliquem Pontifex in Germaniam Legatum, plenâ instructum potestate, destinaret, cujus ex sententia corrupti mores sentiendique in Germania libertas certis legibus, usque ad Concilij Tridentini exitum, adstringerentur. Et hujus quidem, haud difficilis deliberatio, assensusque erat; sed illius tam implicata, totque suspicionibus exulcerata ratio inventa est; ut quod Protestantibus antè nolentibus obtrusum fuerat, hoc volentibus modò, & ipsis, & Cæsari negaretur. Fremente nequicquam Carolo, quòd potissimum hunc spectatæ victoriæ fructum, sibi è manibus extortum videret.

Paulus, ut negatæ reductionis invidiam, dissimulato privatae offensionis ulcere, in alios derivaret, ex sententia Cardinalium illius decretum ad Bononiensè Concilium rejecit, licet intelligeret mandatum à Cæsare Oratori suo Jacobo Mendozæ, ut, nisi æquis Pontificem haberet precibus assentientem, vitii Bononiensè conventum palam argueret. Neque Montanus Concilii Præsides his minis consternatus, ex Patrum Bononiensium sententiâ rescripsit. *Visum omnibus de reditu ante constituendum non esse, quàm Episcopi, qui Tridenti, spreto translationis legitime decreto, substitere hæcenus, suis adjungantur. Bononiam his prius, quàm sibi Tridentum adeundam videri; ne præmium aliquod pertinacia, obsequendi studium pœnam habeat. Deinde Patribus debere exploratum esse de mente Protestantium: velintne decretis Concilij non ferendis tantum, sed jam latè etiam receptisque ab Ecclesia parere. Hæc enim retractare, jam spiritu Ecclesiæ divino firmata, nefas fore. Tertio, eam increbuerit populari judicio tantum assensuros, disertius hoc ipsum exponendum esse, ne Synodus non tam ab ipsis admissa, quàm delusa videatur. si à vetustissima Ecclesiæ consuetudine, per Episcopos controversa definiente, recedendum putent. Quarto, libertati tam singulorum, quàm universorum Patrum cautum esse debere; ut manendi abeundique penes eosdem sit arbitrium. Quinto providendum ne his in vitis diutius protrahatur, sed absolvendi, cum opportunum est, potestas Pa-*

1547.
XXXV.
Cæsari à
Pontifice
postulat
Patres
Bononiâ
ob pestē
digressos
Tridentum
ad
ceteros
remiti,
aliaque
postulata
decidi
petit.

XXXVI.
Pontifex
ad Bononiense
Conciliū
postulata
Cæsaris
rejecit.

1547.

tribus sit integra. Hac XX Decemb. conclusa, & postero die Romam missa, urgente Mendoza in feriis Natalitiis festo S. Joannis à Pontifice exposita probataque fuere. Qui, licet egregiam in Germanos Cæsaremque voluntatem prolixè exponeret, ab hac tamen sententia, quæ illæsam Concilii Ecclesiæque libertatem tueretur, negavit, sibi fas esse desistere. Mendoza, ubi & Bononiensem eorum Synodi autoritate uti, & Paulum ejus accedere decretis videret, protestationem sibi imperatam, quæ testaretur Cæsarem Germanosque hanc illegitimam multisque partibus vitiosam censere, oppositurus erat, nisi intercedente Decano Purpuratisque distulisset: donec communicata Cæsari Patrum sententiâ ejus deinde voluntatem cognovisset. Quare Mendoza rei gesta seriem cum Bononiensium postulatis Augustam transmisit.

Noxia
hac cun-
ctatione
ex pri-
vatis cõ-
modis
ducta,
Cæsaris
& Con-
cilii vis
æ anguit.

Non erant hæc obstacula, quæ perrumpi à volentibus non potuissent, si, ut par est, dilari Concilii damna ponderassent. Cujus obsequium Carolus, etiamnum copiis sibi adherentibus potens, metusque Protestantibus recens incussus, facile persuasurus Germanis erat; quod deinde inermis Cæsar non poterat. Neque necessarium erat, ut hujus decreti sententiam ad Italiæ Episcopos, Tridentum averfatos, ac suffragio plurium Europæ nationum, quod ad œcumenicum necesse erat Concilium, Bononiæ destitutos rejiceret Pontifex; nisi recusandi invidiam hoc artificio à se in alios, quos dissensus prænoverat, derivare studuisset: ut iisdem hoc conatu, autoritatem legitimi Concilii tribuisse videretur, quam Cæsar Germanique ac Hispani, qui suppare numero XXX Episcoporum Tridenti subsisterant, Bononiensibus denegabant. Cum illorum post adjunctos Gallos pauci supra quadraginta essent, quos accessuri propediem Tridentum Germanorum Episcopi, hætenus bello intercepti, facile exæquassent. Verùm Pontifex hac tergiversatione Placentiam nuper in Cæsaris potestatem infelici Petri Aloysii Farnesii ejusdem filii exitu, X Sept. redactam, denuo obtenturum se sperabat, quæ etiam de causa Fabium Mignanellum ad Carolum destinarat, qui ex Placentiæ restitutione spem Synodi Carolo faceret; ut Mendoza Romæ Paulo ex Synodi reductione spem Placentiæ recipiendæ faciebat. Sed ut Mendoza Pontifex; ita, velut reciprocante Echo, Cæsar Mignanello responsabat; privata publicis miscenda non esse, ac turpe videri, si venalem faciant æquitatem. Ad eò, quod alter ab altero captabat beneficium, esca erat, sed in hamo proposita, quam neuter admordere prior vellet.

XXXVII
Galli
Pontificẽ
in cun-
ctatione
fovent.
Quam
dissidia
inter Cæs-
arem &
Pontificẽ
ob eadẽ
Aloysii
filii con-
jurationem

Unde majoribus indies simultatibus atque odiorum igniculis succensæ mutuò dissidebant, Gallis follem huic foco subministrantibus, qui & suos Bononiæ Episcopos miserant, ut Patres in figendo illic Concilio stabilirent; postquam secundis Carolum belli fretum successibus, Germanorumque junctis rursus viribus, sibi maximè formidandum evasisse cernerent. Cæsar Pontificem conjurationis adversus Archithalassum Genuensem Andreæ Auriam per Fliscanos cæptæ participem assererat. Ille Cæsarem Petri Farnesii Placentiæque occupatæ atque Ecclesiæ possessionibus subductæ reum agebat. Delictum utriusque anceps erat. Ludovicus enim Fliscus Lavinia Comes amulatione Auriacæ familiæ, in-

ter Genuenses summâ potentiâ opibusque elata succensus; cum sese Farnesius, Andrea Auria, ob privatas injurias offensus, adjunxisset, horum viribus, quos Placentia Parmæque Duces creaverat Pontifex, Aurias à se oppressum iri sperabat, & Genuam ad Gallos traducendam. Sed sefellit conjuratio, & Aloysius privatis injuriis vitisque nobilitati, civibusque ingraticissimus, Ferdinando Gonzaga, Prorege Insubrum favente, X Septembris infelici exitu hanc cladem prævertit. Siquidem à conjuratis propriâ in arce trucidatus, occubuit. Cadaver ex arcis muro ad ludibrium, spe & aculumque civibus gratissimum, pependit. Deinde adum in fossas præcepit, atq; hinc in vias extractum, omni contumeliæ plebis hostiumque patuit, ac vix denique sepulturæ gratiam invenit, ingenti Pontificis, Farnesiorumque nepotum, quamvis innocentium probro. Urbs deinde præsidio à Gonzaga immisso ad Cæsaris fidem transiit, post quam Sandomirium, Castellum Guelfi, aliaque etiam loca Cæsaris militem admisere. Et Placentia quidem ac Parma olim Insubriæ juncta, & quoddam velut ejusdem propugnaculum, immeritò abstractæ esse à Cæsarianis ferebantur, neque induci iccirco Carolus poterat, ut Ducatum Farnesii stabiliret.

Henricus Gallorum Rex hanc sibi averfi Pontificis à Cæsare occasionem minime negligendam ratus, Carolum Guisium Lotharingiæ Ducem, purpuratorum collegio recens adscriptum Legati nomine submisit, qui & suam indicaret à morte patris electionem, & obsequium fidemque à se omnem adversus Ecclesiæ hostes, cujus & primogeniti, & defensores Galliarum Reges semper extitissent, prolixè deferebat. Contraque Legatus Pontificius Capriferreus Regi de felici successione gratulatus, urgebat, suos ut Bononiam potius Episcopos, quam Tridentum destinaret, ubi Cardinalis Paciecus cum Episcopis Imperatori obnoxiiis refractariè subsisteret. Nec in hoc officio Henricus defuit, quanquam decrepitâ jam Pontificis ætate, parum ad stabile fedus idoneâ, illi adversus Carolum, Francisco Patri metuendum, & sibi maturis nondum rebus minimè irritandum, arma timidè, suspensâque velut manu, addixerit, nec nisi ad solius Placentiæ restitutionem vertenda.

Pontifex Galliarum Regis favore audentior, sequentis Anni MDXLVIII exordio, responsum ad Germaniæ Episcoporum Augustæ collectorum literas per Cæsaris quoque Legatum oblatas dedit. Excusaverant illi suam à Tridentino hæcenus Concilio absentiam, bellorum incumbentium necessitati, non suæ voluntati imputandam, tum verò dolebant dissolutam translataque prope, se atque Imperatore insciis synodum. Venique ejusdem Tridenti, opportuno Germanis loco, instaurationem seridè magnisq; argumentis, ob spem reducendæ nationis suæ ad fidei Romanæque Ecclesiæ obsequium, urgebant, ac postremò, nisi id fieret, alia consilia rationesque expediendæ rei suscipiendæ esse affirmabant. Quâ interminatione, cogendi à se, vel in Germania, vel Tridenti plurimum etiam nationum (quibus Bononienses superandi videbantur) concilii suspensionem ingerebant. Quo tamen schismatis metu Cæsaris deinde pietas, ac post repulsam quoque, constantia fidei Romanos liberavit. Quanquam alia, parum iisdem probata, hæresis impediendæ, consilia susceperit. Cum Romanis ac Pro-

*Surius in
vita Au-
ria lib. 2o
Hæreas
in Caroli*

*Belcar. l.
25. §. 4.
Henri-
cus Rex
Gall,
Franciscus
successor
Pontifi-
cis ad-
versus
Carolus
gratiam
capit.*

*An. 1548
XXXVII.
Germa-
niæ Epi-
scopi cō-
cilium
restitu-
etiam
minaci-
ter po-
stulant.*

Pontifex
cordatè
negat,
acriterq;
ab aliis
conven-
tibus eos
revocat.

testantibus satisfieri ex æquo non magis posset, quàm ignis aquæ conciliari. Pontifex igitur, & propria indignatione, & Gallorum pollicitatione animatus, cordatè Germanis respondit: *Laudare se quidem illorum studia voluntatemque in religionis negotio susceptam; verùm ut translatis Bononiæ Concilij ipse auctor non fuerit, sed Patrum suffragatione, quorum ea potestas, huc transitum sit; ita eorundem quoque voluntate Tridentum redeundum. Quibus verò legibus ad reditum se offerant, ex adjunctis eorundem postulatis cognosci posse, quæ & Cæsaris Oratori Mendoza exhibita fuerint. Quod verò in calce literarum adiciant, negato Tridenti Concilio, aliam sibi expediendarum rerum viam ineundam esse, iis se minimè terreri, siquidem & sua in Germaniam voluntatis, & explorata ipsorum constantia in mentem veniat. Quod si tamen neglectâ Romanæ sedis autoritate, gravius quicquam in religionis negotio attentarint: non iccirco formidandum Ecclesiæ, suâ in petrâ contra omnem adversantium impetum constituta. Illorum magis sortem dolendam timendamque, qui tam fluxa fide aversi, obtemperare nolint, nisi suis ante cupiditatibus obtemperanti, & contra hunc stimulum calcitent, qui graviores, quàm accipiat, plagam reponat. Proinde, ut in suscepta fide constantiaque, quam præstiterunt laudabiliter habentenus, porrò consistent, nec diversa ab Ecclesiæ dignitate consilia suscipiant, privatisque se conventibus ad indigna sancienda abripi patiantur, id hortari se comprimis, atque ab ipsis etiam flagitare.*

XXXIX.
Cæsar
per suos
Legatos
Concilij
Bononi-
ense viii
arguit.

Imperator itaque explorata per Oratorem mente Pontificis, Procuratores suos primùm Bononiæ, deinde Romæ, graviore minari contestationis publicæ fulmine iussit, palamque illegitimam Concilii translationem denuntiare. Unde Bononiæ Franciscus Vargas Castellani fisci Procurator, cum Martino Soria Velasco XVI Januarii ad Concilium admissi, cum exhiberent mandati Cæsarei litteras ad *Conventum Bononiensem*, postularentque Scribas ac testes suos, contra quam in Pontificio senatu assolet, introduci, biduum in deliberationem absumptum est; ac deinde ea cautione in 44 Patrum confessu auditi sunt; ne, cum Cæsar sanctam hanc Synodum injuriâ conventum appellat, huius ignominie dissimulatio quicquam Synodo dispendij, aut emolumentum Oratoribus in causa præsentis adferat. Tum verò, ubi Vargas hac præfatione exorsus est: *Adsumus hic legitimi Cæsaris Procuratores, Montanus Præses interpellans dixit: Adsum & ego verus indubitati Pontificis Legatus, unaque adsunt legitimi, & Oecumenici Patres.* Postquam interpellationem, mandata Cæsaris exhibita lectaque, ac dein à Velasco prolixa Cæsaris contestatio expolita. Quâ commemoratis principio, quæ & Cæsar & Pontifex pro Concilio Tridenti instituendo moliti sint, quodque illud hoc loco Germanis potissimum sibi invicem, Ecclesiæque in una religione conciliandis, institutum esset, qui cum ratione non potuerint, armis denique ad obsequium divina ope inflexi sint. Cum interea Patres morâ impatientes, conficta repente morbi causâ, Pontifice etiam, ut fateantur, inconsulto, multisque Patrum & dissentientibus, & ab omni contagione innoxie persistentibus, tumultuosè Bononiam parte magnâ abscesserint, eamque ad urbem, quam in Pontificis dominatu sitam Protestantes aversentur, quæque ad abruptandum magis, quàm prosequendum concilium delecta videatur, & unde nunc Protestantibus ad concilium Tridenti admittendum paratis, redire frivolâ obtensione postulaturum graventur. Non ignorari causis gravissimis necessariisque rogantur Cæsare pe-

ren-

tentibus Germanis, assentientibus Christianis Principibus, iubente ipsomet Pontifice, Concilium Tridenti congregatum fuisse, nunc verò his omnibus, vel invitis, vel ignorantibus, vano Injuriâ
 peptis, nunquam illapse, metu, relicta Germania, quo confluxerant, finibus, in Italiam disces- dissolutâ
 sisse, & solos penè Italos, ceteris Episcopis nationibusque destitutis, neglectâ salute publicâ iure pe-
 spretoque Casare Protectore, Ecclesiâ periclitante, ac Pontifice nil tale imperante; cum ta- titi resti-
 men sine iisdem, quibus constat a hoc loco erat Synodus autoribus, solvi transferrique aliò, tui, gra-
 prasertim deficiente causa, non potuerit. Rogare igitur postremo & magnopere quidem viterque
 Casarem, ut habitâ cum periculis quæ Ecclesiæ ex hac dissolutione imminet, tum auto- Bononi-
 ritatis suæ, qui Ecclesiæ Synodorumque Patronus sit, ratione, Tridentum sese recipiant, ubi casus ac-
 pacata illis ac tutâ futura sint omnia. Id si minus impetrari queat, protestari per se Casarem cufat, ac
 Concilij translationem frivolum, illegitimamque, ac nullius deinde ejus decreta momenti fo- minatur.
 re: responsum verò ipsorum Pontifici datum, ineptum, delusorium ac figmentis plenum, & siquid incommodorum hinc incumbat Reip. ipsis autoribus tribuendum. Casarem porrò tan-
 quam Ecclesiæ protectorem, illius etiam sine ipsis curam suscepturum, quantum, & jure, & sanctorum Patrum legibus concessum fuerit. Quæ compendio à me dicta, cum proluxa
 Oratione recitasset, in Acta referri postulavit. At Montanus Pontificis Legatus
 Synodi Præses, hac contestatione cum Patribus haud leviter perstrictus, contra, Monta-
 injuriam sibi collegisque gravissimam irrogari, legitimaque translationis ac Synodi ratio- nus Con-
 nes fictis criminationibus impugnari, Deum hominesque testatus est. Se collegamque sedis A- cili Præ-
 postolicæ Legatos esse; Imperatorem, quod ipsius pace dictum velit, non Dominum, aut Ma- ses acri-
 gistrum, sed Ecclesiæ filium; cuius proinde ut mutato consilio auctoritatem sequatur, Syno- ter re-
 dumque, ejusdem, perturbatoribus repressis, amplectatur magnopere roget. Ceterum quid- spondet.
 quid evenerit, mortem se suosque oppetituros potius, quam patiantur à civili potestate li-
 bertatem Ecclesiæ, Synodorumque illius circumscribi. Cùm tamen proluxior eorum oratio
 fuerit, quam quæ nunc ordine resutari debeat aut possit, quadriduo post responsum ad il-
 lius argumenta reponendam. Verùm Procuratores, hac non expectatâ, discesse-
 runt.

Dum hæc agerentur Bononiæ, eodem Januarii mense, Augustæ Cæsar in Co-
 mitiis imperii, acrem disceptationem hinc Legati Sigismundi Regis Polonorum
 Stanislai Lasci, inde Magistri Ordinis Teutonici Wolfgangi Melchingi de
 Prussiae divisione excepit. Hic ante quadriennium in Comitibus Spirensibus eo Ma-
 giffratu per Cæsarem insignitus, & in Alberti Brandenburgici proscripti locum
 surrogatus fuerat. Postquam is à fide Catholica & Imperii jurisdictione, quam a-
 lias inter Principes receptus agnoverat, ad Sigismundi Regis clientelam, hæc te-
 nus controversam & frequentibus bellis disceptatam, transtulisset, atque uxore
 ductæ, sub Regis Polonorum tutela, hereditarium hunc sibi ducatum, cum totius
 Teutonice nobilitatis, ejusque successionis capacis, injuriâ, vendicasset. Præcipua
 utriusque partis fundamenta, quibus nitentur, non abs re erit cognoscere. Po-
 lonicus Orator, postquam contestatus esset, Romanorum se Imperatori Principi-
 busque, non ut iudicibus, verùm ut amicis conciliatoribus, omni observantia at-
 que honore dignis hanc causam exponere. Primò asseruit, Prussia Teutonico Or-
 dini ea lege à Polonia Regibus concessam, ut adversus Christiani nominis hostes eorum opera
 uterentur.

XL.
 Seleid.
 l. 20. Bsl-
 car. l. 25.
 Sigismu-
 di Polon-
 iæ Re-
 gis Le-
 gati Prus-
 siæ ju-
 re sum-
 mo Regi
 & Albert-
 to Bran-
 deburgi-
 co ut cli-
 enti ad-
 struere
 conatur.

1548.

uterentur. Sed illos violatis pactis, ab hostibus in suos Dominos arma inimica vertisse. Ita ad indigna inter clientes Dominosque certamina peruentum, multis temporibus variâ sorte agitata, donec Casimirus demique Superus equitati faventibus, ad obsequium fidemque clientela juratam eosdem armis victos adegerit. Hanc igitur Sigismundum Casimiri Patris successorem ab Alberto Prussia Magistro iure exegisse, ac recusantem armorum quoque subegisse potentia, dum ultro in fidem ac clientelam Regis concesserit. Vnde manifestum sit, iure belli ac pactionibus Prussiam, licet Germanâ quondam nobilitati concessam, Polonis deberi. Nam quod turba contentionesque frequenter aborti sint, Magistrorum illud culpa insolentiaque factum, qui arma in barbaros vertenda (cujus auxilij gratia à Polonis recepti fuerint) summa ingratitude in caput Dominorum converterint, nec Polonis, nec Germanis fidi. Expertos illud Maximilianum avum Caesaris, Fridericumque ejusdem Patrem; quorum ille promiserit nullo sese auxilio ad futurum Ordini, hic etiam arma contra illos Hungarosque federatos Casimiro Regi ad eorum oppressionem sociârit, denique & Sigismundum Cesarem Ladislao Regi adversus eosdem suppetias tulisse. Quare, ut prisorum habeatur federum iurumque ratio, Albertusque proscriptionis sententiâ absolutus, Prussia securè Polonorum tutelâ fruatur, id Sigismundum Regem obnixè contendere. Alia orbis loca, à Christiani nominis hostibus infesta, ut Solymas Byzantiumque digniora esse, in quibus Teutonicus hic ordo arma sua, quàm in ipsos Christianos convertat, seque Tartaris etiam (ut sub Cochmestero factum) ad vastitatem cadesque Poloniae inferendas, conjungat. Ante centum & quinquaginta annos Bohemiâ ejectos, nec minori nunc iure arceri Prussia, quâ si Albertus vi pellatur, Regem ut Patronum, & avunculum ejus, non posse injuriam negligere. Sperare etiam Sigismundum, Dantiscum & Elvingam urbes, quæ juris Polonici sint, ad imperij conventus deinde non evocandas, ut suis tutò legibus ac libertate frui possint, paxque imperium inter Poloniamque firma consistere.

XLI.
At Prussia
ad impetium
& Germanicâ
nobilitatem
spectare,
Magister
Ordinis
vincit.

Exceptis Cæsar postulatis ea cum Imperii ordinibus contulit, ac denique Wolffgango Prussiae Magistro tradidit, qui XXIII Januarii responsione non enervi occurrit, ac nonnulla præfatus: Queritur, inquit, imperidne Germanorum, an Poloniae Ducatus Prussiae debeat, quam ego imperio tribuendam esse haud difficilè evicero. Sic vos habet, invictissime Cæsar, ordinesque amplissimi. Abhinc annis serè quadringentis ordo Teutonicæ nobilitatis adversus Barbarorum invalescentium vim, à Cæsaribus Pontificibusque probatus, cum ex oriente in diversas regiones ejiceretur, à Mazoviae etiam Duce in Culmensi agrum admissus est, eâ lege, ut Prussos Christianæ religionis hostes sibi finitimos infestosque reprimerent, ac victores eorum regione potirentur. Quam donationem Fridericus II Imp. Hermannus Salcio Ordinis Magistro an. Christi MCCXXVI stabilivit, opemque cum securis Impp. adiecit, quâ freti, quinquaginta & trium serè annorum spatio, Prussiam sibi religionique Catholicae addixere, arcibus, propugnaculisque ad nobilitatis Germanicæ perfugium, gentisque tutelam constitutis. Mansitque penes nos inviolata ejus loci deinde seculis proximis possessio, armorum quoque subsidia Polonis adversus barbaros Lituanorum insultus, ut amici, tulimus; donec hi Polonis, ob electum ex Lituanis Regem, sociati, in nos suo felicitatis autores cum Lituanis tela ingrati verterunt, eo tamen exitu, quo bona Lituaniae parte exciderunt, quam tamen, cum ex Constantiensis Concilij decreto, nostraque benevolentia recepissent, obliteratâ brevi beneficiorum memoriâ repetitis bellis compensarunt,

runt, ob quasdam nostri ordinis provincias, quas summo sibi jure perperam arrogabant; frustra Hungaria Bohemiaque Regibus, ac Sigismundo etiam Casare, fluxa pace, intercedentibus; donec arma denique pace Toruniensi sub Ladislao Rege composita fuerunt, postquam omni jure Prussia Poloni renuntiassent; jurejurando interposito, ab Episcopis & regni Ordinibus non parituros se Regibus, qui Prussia Magistro bellum hoc nomine inferrent. Quod jusjurandum quovis decennio innovandum statuere, decreto quod ducentis fuit sigillis consignatum. Sed tanta fidei obligatione posthabita, cum quatuordecim ab hac pace, quam eternam sperabamus, annis, Prussi conjuratione inita adversus Magistrum suum rebellarent, Casimirus Rex, Sigismundi Pater, rebellium amplexus partes, ad tantas Ludovicum Erlinsinum rededit angustias, ut cum aliter Prussiam retinere non posset, fiduciario illam clientis jure, nullo neque Pontificis, neque Caesaris imperijque consensu admisit. Unde postea Fredericus Saxo, & Albertus Brandeburgicus ordinis Magistri, hanc fidem Polonia Regibus, & injuria extortam, & nulla Germana nobilitatis imperijque autoritate firmatam, agnoscere recusarunt; donec hic a Romana simul religione, & imperij protectione desiscens, ad Sigismundi clientelam, defectionis suatuenda gratia, transiret. Ex quibus manifestum fiet, quam vana ab Adversario jactentur. Neque enim arma ab ordine contra Polonos, nisi ad injuriam propulsandam sumpta; neque unquam Imperatores aliter, quam pro imperio in hac causa judicasse constat, ac prohibuisse, ne quam ordo Polonis clientela fidem addiceret, ut ex postremis Maximiliani ad Sigismundum literis liquere poterit. Frustra vero exprobratur Teutonicis, quod Oriente ac Bohemia pulsi fuerint, cum illic Turcarum, hic Hussitarum furori ac viribus impares cesserint. Eant vero Poloni, & a Moscovitis sibi erepta occupent, aut Sarmatiam Lituaniaque bonam partem, Teutonicorum armis obtentam, eisdem restituant potius, quam Prussiam, antiquissimo jure possessam, eripiant. Dantiscum & Elvingam, ad Prussiam imperiumque eodem jure spectantia, ad Polonos sola defectione civium ac perfidia transisse manifestis documentis compertum est, neque a quietate sed rapti possideri. Quae cum ita se habere, vobis, Augustissime Caesar, inelytrique Principes, & imperij ordines, abunde perspectum sit, hoc impetrare vestro auxilio iudicioque liceat, quod causa aequitas, imperij dignitas, religionis status, & Germanica nobilitatis honos, atque emolumentum requirunt. Rationibus utrimque auditis, delecti sunt, qui iudicium ferrent, a quibus causa pro Teutonicis, adversus Polonos & Albertum pronuntiata est; sed quoniam difficultas sententiam exequendi haud modica, praesenti rerum statu, visa est, hujus rei deliberatio ad Caesarem rejecta fuit, qui si Germanos synodi, ut sperabat, interventu conciliatos in religione habuisset, promptis contra Albertum ac Sigismundum viribus aequitati locum armata autoritate reperisset. At Sigismundus Rex, quamvis ceteris virtutibus praestans, ad id turpis protectionis brevi fructu potitus, haud multo post defunctus est, succedente in locum Sigismundo filio Ferdinandi Regis genero, quae illi ad pacem cum Austriacis colendam affinitas profuit.

Iisdem Augustanis comitiis Legatum suum habuit, Joannes Basilus Magnus Dux Moscoviae, felicibus postea contra Tarraros, infelicibus contra Polonos bellis ac crudelitate admirabili in subditos propriamque familiam, cognitus. Amicitiam ille cum Carolo & fedus cum imperio adversus Turcam se ambire,

Sententia, cum proseriptione Alberti, Melchioris Magistro favit.

XLII.
Chytrius in Saxo. lib. 16.
Basilus Moschus legatio- sic Au- de

1548.
guitam
ad Imperatorem
missa, vi-
sus am-
bire Ca-
tholicæ
religio-
nis so-
cietatem.

denique & concordiam in orthodoxa religione desiderare ostendit, eoque nomine & Romanos Theologos, qui suos in Latinis ritibus, & Jureconsultos, qui in politicis barbaras gentes erudirent, cum Architectis fabrisque, atque omnium generis artificibus, magno numero petiit, obtinuitque. Quorum cum trecentos amplius Legatus secum duceret, Lubecamque ad classem conscendendam pervenissent. Hic consulto detenti sunt, monitusque Imperator, ad evertendum hæc nostrorum operâ imperium, barbarum Ducem machinari, ac proinde minime hos illi artifices Doctoresque concedendos esse. Quibus ea in re fides haud immerito habita fuit, frausque illius aliis deinde eventibus patuit.

XLIII.
Mendoza Cæsaris Orator Romæ in senatu Card. coram Pontifice Bononiense Conciliū VIII, & Paulum neglectæ religionis arguit.

Pontifex contra, disceptatione nititur.

Hæc Januario mense Augustæ agebantur, cum Jacobus Mendoza Orator Cæsaris Romæ postulato XXIII ejusdem mensis Senatu, prolixam contestationem, & eandem pænè, quam Procuratores Caroli Bononiæ, recitavit, non in sola Pontificis & Cardinalium, sed & Oratorum regionum, qui Romæ aderant, præsentia. Pontifex, qui hunc ictum, cum exprobratione ignavia, in salute publica religionisque & Ecclesiæ emolumentis curandis, à Carolo & orthodoxis Germanorum Episcopis, jam obfirmato ad resistendum pectore, diu expectaverat, Mendozam ad Calendas Februarii redire jussit, accuratoque subinde scripto, per Reginaldum Polum elaborato (postquam contestatus Mendoza esset, nulla se obligatione constrictum redire, neque hinc quicquam Cæsaris auctoritati & juri detractum velle) ita, dissertatione prolixa, respondit, ut diceret: *Rem pessimi exempli nec nisi ab Ecclesia perduellibus attentatam hæctenus, ad incredibilem animi sui dolorem pervenisse. Illam se voluntatem atronitum obstupuisse in Cæsare, Pontificis nuper copiis ad victoriam, hostesque religionis comprimendos opportunè uso, adeoque nunc dispari gratiâ respondente. Mitigatum tamen hunc suum dolorem, ubi ex mandati formula Mendoza tradita comperisset, non ad Pontificium Senatum, sed Patrum Bononiensium pertinuisse. Mendozam verò prætervectum mandati limites, nec levem Cæsareo modestissimi Principis nomini ignominiam irrogasse, iccirco nec existimandum, Cæsarem hac de re judicium sententiamque Pontifici de manibus extorquere statuisse, sed integrum hujus rei arbitrium sibi relictum esse, irritum verò Mendoza conatum, nec agendi facultate præditi, nec æquum postulantis. Quod ad negligentiam sibi impositæ culpam attinet, illam luculentissimis factis abs se abundè refutatam, toties suppeditat a pacis consilia, artesque omnes ad Europæ tranquillitatem possidendam adhibitas, criminationi isti reclamare. Concilium per se multò ante Tridenti postulatam, quam permissum à Cæsare, nunc cum bellis interturbatum subsisterit, discipandum prudentibus relinquere: Pontificis an Imperatoris armis, suis emotum sedibus fuerit? Nihil in se moræ ad restituendum Tridenti Concilium futurum, modò citra Apostolica potestatis detrimentum, jure, non violentiâ, disceptetur. Mirari verò, atque etiam amplecti illam Germanorum voluntatem, ad neglectum jam ante Concilium aspirantium, sed quod unius civitatis Synodo hoc desiderium affigi patiantur, extra commendationem, suspitioni etiam obnoxium videri. Cogitandum eodem morbo Danos, Gothos, Britannosque teneri, quorum tamen sinibus nemo facile Synodum includat. Eam rem exemplis, veterum adversus hæreses Conciliorum, jam diu probatam, se tamen migrationem illam Patrum ad leges moremque Ecclesiæ expendendam prudenti exactoque quatuorvirum, Bellai, Brugen-*

sis, Polii, ac Crescentij iudicio delaturum, quibus si quid erroris in Concilio transportatione apparuerit, facturum, ut propediem Tridentum revocetur, inter hoc temporis, utrumque acquiescendum. Ne tamen Germanorum saluti defuisse videatur, ex Casaris se voluntate legatos submissurum, qui gentis infirmitati opportunis remediis subveniant. Ita infelici consilio, argumentis jam nuper agitatissimisque inhærens Pontifex, victoriæ emolumentum, ipse cum Casare hæreticorum triumphator, cunctatione amittit, cum sepositis privatis offensionibus Casaris postulationi fas fuisset assentiri.

Cæsar ubi speratum Tridenti Concilium ancipiti distractione impeditum cerneret, neque solis Tridenti adhuc morantibus standum iudicaret, de Sectariis propius ad fidem Romanam adducendis, atque aliquibus veluti terminis rerum credendarum includendis cogitare cœpit; ne, ut factum hætenus, vel in diversa, vel ad deteriora progressi difficilius ad unam generalis Concilii sententiam regerentur. Scriptum aliquod huic proposito accommodum tribus religionis conciliandæ studiosis Theologis; Julio Pflugio Naumburgæ Episcopo (post nuper eliminatum Ambsdorffium, in sedem restituto) Michaëli Heldingo Moguntini Electoris Vicario, & Joanni Agricolæ Islebio Antinomicæ quondam hæresis reperiatori, Brandenburgici nunc Principis concionatori, examinandum obtulit. Quos, ut Elector Brandenburgicus, Casari pacique apprimè favens, omni negotium illud fide, industriâque tractare, atque ad concordia formulas Augustæ Wormatiæque quondam conceptas, tum & librum Ratisbonæ Anno 1541 à Casare exhibitum expendere iussisset; res ad eam denique controversiarum paucitatem, ejus Principis potissimum operâ rediit, ut præter utriusque speciei communionem, & permissum Sacerdotibus conjugium nihil admodum ab orthodoxa fide alienum exponi videretur. Carolus, ubi librum hunc auctoritate illâ trium virali collectum probatumque expendisset, Romano Pontifici dijudicandum obtulit, qui per Cardinalem Sphondratum ei significavit, his legibus obligandos non esse veræ antiquæque religionis assertores, novæ professionis auctores admitti posse, ut tantò nimirum veritati salutique propiores ab omni deniq; errore facilius traduci possint. Carolus igitur Augustani illum comitii ordinibus ad communem omnium consensum exhibere decrevit, ante tamen Mauritiî privatim animum explorandum, atque in sententiam pertrahendum censuit, ne quid fortè publicâ reclamacione turbarum daret. Negotium hoc Electoribus binis Moguntino ac Brandenburgico mandatam est, sed in eo conatu omne studium frustra consumpserant, Mauricio ad suos Theologos subditosque hanc causam revocante, quibus indulgentiâ Casaris pollicitus sit: nihil abs se in religione illorum permutandum, dum generali Concilio ancipites in fide controversiæ absolvantur. Quidquid verò cum Principes illi, tum ipse post Casar Mauritium rationibus, beneficiorumque acceptorum memoriâ urgerent, ægrè ab obfirmati animi homine assensus potuit extorqueri.

Monebat Carolus, ne à reliquis Principibus facile consensuris, novâ turbacione, discederet: neque ad subditos, privataque eorum conventicula arbitrium de fidei controversiis acceptandum frustra conatur inducere, Melanchthone dissuadente.

XLV.
 Carolus
 concilio
 andæ
 propius
 religioni
 dum Cæ-
 cilium
 negatur,
 Brande-
 burgico
 mode-
 rante,
 per u-
 tiusque
 partis
 Theolo-
 gos, li-
 brum
 concor-
 diæ ob-
 tinet. In
 quo solâ
 utriusq;
 speciei
 commu-
 nio, &
 conjugii
 sacerdo-
 rum exi-
 gebatur.
 Sur. in
 comm.
 Schleid.
 l. 20. c. 21.
 Bzo-
 vius in
 Ansal.
 Flor. Ram-
 do orig.
 har. l. 3.
 XLV.
 Mauritiū
 Carolus
 sit ad hunc

si rejiceret, exemplo nullis legibus tolerato. Imperiali jam dudum consuetudine obrineri, ut quod communi Principum ordinumque suffragio decifum fuerit, id vulgus citra difceptationem approbet, Nefas fore, fi jam non fubditi Principum voluntate, fed Principes fubditorum regantur. Si à comitis ad vulgi arbitrium descendendum fit, & rogandus populus, quid Optimatibus in publica deliberatione de ftatu rerum fufcepta fit conftituendum? Quod fi quos ex fuis Theologos in confilium adhibere voluerit, eos videlicet effe, per quos nuper omni contumelia hoftiliter laceratus, antefignano Melanchthone, rebus modò fuis confultum cupiat. Dedendum hunc fibi malorum artificem, bellique concitari autorem ad cauffam dicendam. Præterea malis in aula confultoribus, qui latus animumque Principis occupent, minùs aufcultandum, à quorum potius vaftris artibus, quàm ingenio ipfius hac pertinacia exiftat. Ad quæ Mauritiùs infigni calliditate juvenis, quinque & viginti primùm annos natus, ea refofuit, quæ oftenderent, illum ex promiffione fubditis, ad religionis fufceptæ integritatem præftandam obligatum, fecùs quàm Principes ceteros, pari f Sacramento non obftrictos. Melanchthonem, ut virum doctum publicæque tranquillitatis amantem probabat, fuisque jam manibus, timore fugæque periculi à Cæfare imminentis, fubductum afferebat. Ita poftquam ab Imperatore digreffus effet, haud multò poft Rex Ferdinandus fubfecutus, Caroli in Melanchthonem odium abs fe non nihil mitigatum effe docuit, de cetero inflexit non nihil Mauritiùm ad morem gerendum Cæfari; ut fe fe communi ordinum in certos religionis articulos confenfioni nihil reclamaturum promitteret. Libri deinde exemplar ad fuos Theologos Crucigerum Majorem & Pfeffingerum Zwiccamiam examinandum deftinavit, qui poftea Cellam, Mifniam urbem, Melanchthoni, ex latibulis huc evocato, magis opportunam transgreffi, cum poft longam deliberationem, neque moderari ad hanc normam religionis controverfias; neque aliam, ut juffi erant, fufficere formam concordie ftatuiffent; eam facti rationem Principi Melanchthon attulit, quòd liber imperatorius ipfis probari non poffet; ut qui falfa veris confunderet: neque ipfi facile fuam Cæfari opinionem probaturi fint; ut qui longè ab ipfo diverfa fentiant. Ita & deinde in reliquis, quorum gratià à Mauritiùs poftulatus Melanchthon, nihil mite confuluit.

XLVI.
In comitiis Augustanis liber Interim dictus, à plerisque acceptatur. Obnixitamentum Saxones aliud Interim Lipsiæ eundem Melanchthone Antefignano fepervario.

Sub hæc Maii 15 die, convocatis Imperii ordinibus Cæfar librum propofuit: à medio, quod ad Concilium generale excurreret, & quo valiturus effet, tempore, Interim dictum, ac primò quidem Catholicorum, hunc librum recusantium, laudavit constantiam, quæ avitam religionem tuerentur incorruptam. Ceteris Augustanæ Confessionis Proceribus fuafit, ut vel Catholicorum fe fe adjungerent partibus; vel certè ad hujus libri præfcriptum fidem exigerent, dum generalis Concilii legibus, quid fequendum fugiendumque decernatur. Hæc poftquam monuiffet, liber ex integro Proceribus eft recitatus. Quo audito triplici ordine, hinc Electores, inde ceteri Principes, atque ab his divitiùm civitatum legati, ex more, ad deliberationem feceffere. Cum interea Cæfar Rexque Ferdinandus fuis in fedibus fubfifterent, acquiefcendum Cæfari ftatuebant ordines, nihil quod in fenatu Electorum hæfiteret Mauritiùs, ac fuam fe propediem Cæfari voluntatem plenius expofiturum diceret. Sub confultationem congressi inter

se ordines. Moguntino Principi sententiæ suæ expositionem coram Imperatore committunt. Qui post actas Cæsari ob patriæ ac publicæ tranquillitatis studium gratias, ostendit benevolâ omnium voluntate librum, ejusque opiniones receptas, ejus verò exemplar ab omnibus postulatum, ne quid ignorantia adversum peccetur. Quocirca Romanis Germanisque illud typis vulgandum Cæsar, velut publicum decretum tradidit, sub hoc titulo: *S. Cæsar. Majestatis Declaratio, quomodo in negotio religionis per Imperium, usque ad definitionem Concilij, vivendum sit.* Non tamen usque adeo probatum ab omnibus est, ut non essent, qui dissentirent; timore magis, quam voluntate adducti, ne publicè reclamarent. Quocirca cum & suæ nonnullos puderet inconstantia, qui tam levibus rerum credendarum impulsibus, in quamvis sententiam adigerentur, & quorundam pertinacia, ministrorum obstitere, ut qui nolent hæcenus errasse videri, Joannes Brandeburgicus, Wolfgangus Bipontinus, Filiique captivi Saxonis, unâ cum parente, negarunt, salvâ sibi conscientia integrum esse Cæsaris decreto assentiri. Mauritius etiam inquietis suorum exagitatus ingeniis Cæsarem rursus adiit, ac bonâ subditorum pace, se librum acceptare non posse affirmavit, nisi in partem deliberationis antè venerint, qui in societatem religionis essent pertrahendi. Quæ res, licet non mediocrem Carolo bilem concitaret; indulgit tamen Mauritio, omnem ad suorum conciliationem industriam pollicenti, abitum. Egit verò apud suos Princeps rem non indiligenter, conventu primum Misena Proceribus, Theologisque suis indicto, qui deinde Pegaviam, post Cellam magno contentionis, nullo verò concordia emolumento translatus, denique Lipsiæ eum sortitus est exitum, quo objectis nonnullis erroribus, dissimulatis alijs testisque, sub ancipiti loquendi apparatu, parùm aut nihil ab Augustano Carolo dissentire sunt visi, novo in hanc rem excuso typis *Interim*, quod *Lipsiense* est appellatum. Quo quidem factum ceteri, tum inprimis Melanchthon Lutheranicæ factionis primipilaris ostendit, quantum homini lubrico, fluxæque ad omnia opinionis credendum esset, qui nuper sparsâ ad Principem suum instructione, aliâ longè censurâ librum Augustanum perstrinxerat; cum usitata orthodoxis sacrificia, expiandi confessione scelerum ritum, sanctorum venerationem, nec pauca alia suo calculo damnaret: ac mox, proscriptionis inde terrore incusso, hinc Principis consilio urgente, eadem mente ac manu, damnata approbaret.

Quamquam anno insequenti alius ab eo sociisque liber confarcinatus sit, ex Mauritiano *Interim*, & Henrici Parentis vulgata Saxonicarum ordinationum editione, qui sub Catholicorum rituum imagine fædos Lutheri errores conderet. Quæ res Lutheranismum suis jam sæpius divulgum partibus in plures sectiones diltraxit. Hos Flacciani jam tum à ceteris, huic libro subscribentibus, magnâ accumulatione sejuncti, suis ita nominibus distinguebant; ut alios veteris Ecclesiæ ritibus utentes *Adiaphoristas*, sive *Interimistas* dicerent; alios, qui vim naturalem ad salutem cooperandi Deo, libero arbitrio permitterent, *Synergistas*; alios qui bona virtutum opera etiam in infantibus ad salutem exigent *Majoristas*: contra, qui hæc nec in adultis quidem requireret, *Flaccianos* à suis autoribus, vel *Rigidos*.

XLVII.
Tertium
Interim
a Luth-
eranis Sa-
xonice s-
produ-
ctum est.
Vnde
pugnantes in
er se plures
sectæ ex-
istunt.

dos: alios propius ad Romanos accedentes *Molles*; aliis nominibus alios nuncuparent. Ita muris sese armis aggressi Lutheri affecta fœdum infania vertiginis que suæ orbi ac posteritati univèrsæ de se spectaculum præbuerunt. Ex horum castris Magdeburgici Centuriatores, Wirtenbergenſis ac Lipſienſis Scholæ proceres, nequaquam a quis oculis conſpexere, ut ex ſeptimæ centuriæ præfatione apertum eſt. Hi & ſuis autores civibus extiterunt, ne Auguſtano *Interim* ſubſcriberent, quod eodem exemplo Brema, Luneburgum, Hamburgum, Lubeca, tum Joannes Brandeburgi, Joachimi ſeptemviri frater, ac Wolffgangus Bipontinus, Baviaræ Princeps negare Carolo ſunt auſi. Prædicantium (quo nomine ſuos Evangelii præcones habent) varia in omnes partes fuga extitit. Otiander in Pruſſia; Mulcillus Bernæ; Brentius ſub Wirtenburgici tutela Haiæ delituit: nemo, qui ſuo fidem ſanguine obſignare cuperet, repertus eſt. Plerique Lutheranorum cum animadvertent ſpectare hæc Cæſaris conſilia, ad illorum denique religionem penitus abolendam, non obſcuris in Cæſarē ac Proceres ſuos convitiis graſſati ſunt. Redivivum ab inferis Papatum excitari, optimè inſtituta, pietatem fidemque omnem everti queruntur. Vires plerisque, non conſilia armaque ad religionem deerant. Calamis interea, pro gladiis, diſtrictis, nec ſuorum invicem, nec Cæſaris iam eſt parcitum. Melanchthonem Flaccius Illyricus, Magiſtrum diſcipulus, extremā cum ſuis maledicendi rabie ad miſerum vitæ tædium adigebat. Melanchthonis ſtudio favebant Major, Pomeranus, Preſſingerus, Greferus, Camerarius aliique. Flaccium probabant Ambſdorffius, Gallus, Wigandus, Merlinus, ac plures alii, quamvis ex his ſinguli ſuis quoque de fide opinionibus ſcinderentur. Otiander ab univerſis implacabili odio, cum ſuis, diſcuſus, integra in illos convitiis plauſtra ingerebat, ac ſolus ſibi ad Lutheri ingenium ſapere videbatur: certè nemo diſcipulorum, ſi maledicendi licentiam ſpectes, moribus Lutheri repertus eſt propior.

Melanchthon, Illyricus & Otiander d. verſarum ſtatuum. Dices, ſe mutuo convitiis laceſſunt

XLVIII. Agitatum à Cæſare concordia ſtadium illos habuit inter Lutheranos tranquillitatis evertæ fructus, nec penè meliorem inter orthodoxæ fidei aſſertores eventum ſortita res eſſet, niſi ſummi Pontificis curâ malis ſubnaſcentibus temperative occurſum fuiſſet. Nam ad illam libri Carolini libertatem non paucis Catholicorum ſenſus animique pruriebant. Laici nonnulli ad utramque Synaxeos ſpeciem, Sacerdotes ad conjugia aspirabant. Ita ſenſim & reliquum hæreſios virus, quod ambiguitate ac diſſimulatione loquendi texerant, ad opinionem admiſſuri. Siquidem de concupiſcentia hominis, de ejuſdem juſtificatione, de Eccleſiæ ſummo paſtore, ita locuti ſunt; ut in illa peccatum conſtituere, in altera nihil dare operibus, in poſtrema denique aſpectabili nihil in terris capiti tribuere viderentur. Quin & de Sacramentis, de peccato originis, aliisque fidei articulis a pronuntiatis jam nunc Tridentini Concilii decretis abſcedebant; ut palam fieret, quo animo illud Concilium accepturi eſſent, cui leges dare magis, quam ab eo expectare decreviſſent. Quæ cum intelligeret Pontifex ſeriâ literarum animadverſione reprehendit Cæſarem. * Mirumque ſibi videri, aſſerebat; id ætatis prudentiaque virum ad arrogantia efferri, ut ſe non regium modo, ſed & religionum

constituat arbitrum. Novam credendi metamorphosin inducat, quã dissolvere jure Catholicis, Hæreticis placere vix possit. An non temerarium sit amicorum iuxta atque hostium sese telis obicere? Catholicos non modo cum hostibus, sed novis inter se dissidiis, ad exitum committere? Casarem nullã Apostolici juris dignitate fretum, unius tantum victoriæ elatum successibus, ad sanctas religionis leges manum adhibere; iis suo ingenio derogare, sua auctoritate adicere. Quocirca, post damnatum censurã Pontificiã librum tres in Germaniam Episcopos, Veronensem, Fanensem, & Faventinum legavit, qui librum à Casare vulgatum de manibus Catholicorum extorquerent, atque aliam credendi vivendique methodum exhiberent. Monerent Hispanorum Episcopos, Tridenti ad Casaris voluntatem subsistentes; ut ne schismatico conciliabulo inherere pergerent, sed Ecclesiã sese Romine ad jungerent, nisi forte leges ei præscribere potius, quã accipere statuissent. Pari ad Ecclesiã gremium facilitate provocare atque admittere alios, quãvis hæreticos labe infectos iussi sunt, satisfacturos, si errorem suum ad pedes Sacerdotis derestati, cum sceleris horrore fuissent, nullã ex more, publicã obnuntiatione postulata. Mandatum deinde Monachos, ut à fide ac claustris devios, non in fidelium modo, sed & religiosorum numerum reciperent, esum lacticiorum ovorumque quadragesima diebus indulgerent, utriusque etiam speciei Laicis in Eucharistico Epulo usum privatim concederent, si tamen Ecclesiã in unius speciei præceptione errare, non contenderent. Moniti postremo, ut injustos Ecclesiasticorum bonorum possessores, modo abirent malè occupatis, à fructuum perceptorum restitutione absolverent. Quibus exequendis, ut expeditior via fieret, contumaces non censuris modo, sed & civil. potestate ad obsequium revocare concessum est. Tum deinde factã iis libertas, Episcopos ad id munus deligendi, sufficiendique. Sed hic Pontificis conatus, quanquam non omnino vanus, eo tamen, quo par erat, emolumento ad fidem non constitit.

Indignabantur Catholicis Germaniã Principes, ordinesque à Pontifice, Romanisque opportunum Protestantibus sibi que Concilii locum negari, & postulari à Protestantibus, ut se Bononiã sisterent; quod ipsis idem esse videbatur, ac petere, ut se Pontifici in captivitatem, ejusque arbitrium dederent: Casaremque per hæc adigi ad ejusmodi remedia, quæ morbum non sanarent, sed mutarent, cum neque consultum esset medicinam omnem in rebus desperatis negligere, neque promptum consuetis Ecclesiã, nullique unquam Casarum negatis ab Ecclesiã Synodorum, in tanta necessitate, mediis subvenire. Quid enim si Casar, post tam illustrem de rebellibus victoriam, manum curamque religioni, quod reliquum est servandæ in Germaniã subtrahat, neque, ut Romani volunt, ejus sese negotiis misceat? an non repente ab invalescenti ubique hæresi, ipsosque Ecclesiarum per Germaniã Proceres in exitum devolventi, universum ad Protestantium vota potestatemque deflectet imperium? Nunquid per *Interim* si enum injectum plerisque Lutheranorum est, ne quid advefus illa, quæ in Concilio Tridentino decreta jam tum sunt, quicquam hincere audeant? quid verò sperandum ab iisdem, si in Concilium hoc tempore, quod Tridenti admiserant, via illis patefacta fuisset, ubi jam armis victi, rationibus facile, auctoritate ac suffragiorum jure vincendi erant; præsertim cum ipsi sententiarum, ut hac occasione maximè

Pontifex
libello
Interim
damna-
to tres in
Germaniã
Legatos
pro Catho-
lico-
rum cõ-
servatio-
ne & Pro-
testant. ù
resipi-
centium
reductio-
ne cum
ceris
privile-
giis mit-
tit.

XLIX.
Libello
Interim
Protestan-
tes a va-
riis erro-
ribus re-
vocari
Concilio
aptabun-
tur, quod
terius
quam
pari, con-
cessum
est.

48.

patuit, diversitate à se invicem divisi, consistere in tanta opinionum confusione neutiquam possent? Hæc aliaque nisi serius Romani expendissent, præbito in Concilium assensu & legibus quidem deterioribus, quando jam, ut Carolo vires imminutz, sic Protestantibus rursus auctæ fuerant, multorum in Germania saluti consultum rectius fuisset. Sed dæmonis hic ad Ecclesiæ perniciem vigilantis astus fuit; ut privatâ, quâ simultate, quâ arrogantia multorum, hoc publicæ religionis bonum subverteret.

L. Coloniensis processum Adolpho in Wedanilo cum surrogato. Paderbornensi Rembertus præficiuntur.

Reducta tamen per diversas Ecclesias autoritate Pontificis Cæsarisque orthodoxa religio, aut certè heterodoxorum errores imminuti. Hermannus de Weda à Coloniensis Archidiecepsani munere, ad privatam tenuemque sui comitatus sedem transit, cumque ab hausta infania curari non posset, hic velut in ergastulo parva clausus arce vivus moriensque deliruit, Adolpho interea successore omnia per dioecesim, ad pristinae fidei decus, instaurante. Paderborna antiquæ religionis, adversus Wedanum Principem suum constans propugnatrix, eidem exautorato Rembertum Kerfenbrochium probatæ virtutis fideique virum surrogavit, qui Liphensem Comitatum ex Lutheri sentinâ ad purgariù aliquantò Caroli *Interim* traduxit, sensim ad puriora educendum.

Osnabrugensis Monasteriis, &c. Episcopus à Waldek ab hæresi resipuit.

Plus laboris in dioecesi Osnabrugensi ad saniozem mentem revocanda, & Interimisticam saltem disciplinam admittendam, fuit. Cùm Episcopus illorum Franciscus Waldecanus, Monasteriensis simul & Mindensis Ecclesiæ væcors caput, fide desertâ in præcep abisset, jamque superiori anno Pontificiâ Cæsareaque damnatus sententiâ, ni resipisceret, sede eliminandus erat, stetit hætenus patrociniò Remberti & aliorum, memoriâque vendicati olim Monasterii Westphalorum à fece turpissima Anabaptistarum. Nunc tamen ultimis minis Canonicorum Monasteriensium & Osnabrugicorum electionem novam, actis Comitibus, ni pareret, intentantium, territus ad IV Idus Maii Osnabrugensi comitio se stetit, abjurataque hæresi in officio confirmatus est, ac subinde omni cum reliquis industriâ laboravit, ut Templis, Monasteriis, Scholisque, & ademptæ opes redderentur, & cultus rediret pristinus. Quanquam in urbe, aliisque locis, ubi Proceres Senatusque receptæ insisteret hæresi, plerique ad Carolinum *Interim*, qua consilio, qua vi reducti sunt. Sed duratura haud diu inflexione, quod curvæ in terram & deteriora mentes, non secus atque obliquæ arborum plantæ facilè ab obtortis resiliant, & *proclivius sit sana corrumpi corpora, quàm corrupta sanari*. Quod suo nimium dolore Rembertus etiam Paderbornensium Antistes, multis subditorum sensim hæresios lue afflatis, haud multò ante mortem, deploravit; adeò pestis hæc medicorum quoque vigilantiam in præservando fallit.

LI. Ecclesiastica & civilis disciplina ab Imperatore emendata.

Cùm verò plerumque opinionum depravatio à corruptis moribus, tanquam à menstruatis feminis illustrium speculorum labes oriatur, Carolo Imperatori ad infectæ Germaniæ restitutionem totius animi conatu incumbenti curæ inprimis fuit, ut in utraque tam Ecclesiastica, quàm civili republica lapsi passim mores sanis legibus formarentur, donec œcumenica Synodus Cleri disciplinam instauraret, sine qua nec politica quidem suâ posset integritate frui, ut iccirco

trius-

triusque curam non tam voluntate, quàm necessitate conjungeret. Veterum Imperatorum, in legum civilium formatione, exemplo usus, & Samaritani Evangelici pietatem æmulatus, quàm Sacerdos vulneratum præteriens, neglexerat. Illius verò instaurandæ leges à viris Ecclesiasticis, hujus à Jurisconsultis, & Majorum institutis accepit. Formula igitur Ecclesiasticæ disciplinæ XXII capitibus XIV Junii prodiit, atque in comitiis recitata est: videlicet de examine, ordinatione, & officio ministrorum Ecclesiæ, quod ex horum neglectu prima duceretur vitiorum origo. Subinde actum de horis Canonicis, Monasteriis, Scholis, Hospitalibus, Sacramentorum administratione, ceremoniis, censuris, disciplina cleri & populi, Synodis, & aliis ejusmodi. In quibus nihil difforme ab Ecclesiasticis regulis productum est. In adstruenda tamen Concilii Basileensis autoritate, & in dispensationibus, exemptionibus, aliisque quibusdam Sedi Apostolicæ reservatis juribus liberius, quàm Romanis placuit, statutum fuit. Ultima verò Junii edictum de pace publica promulgatum est, mandatumque ut tam Episcopi Catholicorum, quàm Protestantes, fide publicâ, ab Imperatore dandâ, in Concilio quamprimùm restituto comparerent. Quo etiam tempore leges Carolinæ de civili disciplina publicatæ sunt. Ubi principio Imperator, postquam de neglectu veterum legum, Magistratumque incuriâ questus, indignatione justa Dei, famem, bella, pestem, aliasque calamitates mortalibus immitti docuisset, subjicit: *Hæc verò omnia nos unâ cum Electoribus, Principibus, & Statibus S. R. Imperij, & absentium nuntiis, graviter admodum in animum revocantes his nostris Comitibus, hic deliberando consultandoque, quâ viâ modoque dejectionibus, atque blasphemis, aliisque perniciosis criminibus, & prohibitis usurarum contractibus, itemque belluacionibus, & frequentibus afortiis, immoderate vestium luxuria, & similibus ataxiis, vitiis, & defectibus obvietur; Transgressores verò illorum facinorum & criminum puniantur: antecessorum nostrorum S. Imperij nostrasque Reformationes & Ordinationes prædictis in comitiis Augustanis conclusas, ac typis evulgatas in manus sumpsimus, revidimus, in compendium contraximus, alicubi correximus, auximus, & mutavimus, deliberato maturoque consilio tandem in hanc sequentem Reformationem & Ordinationem redeimus, atque conclusimus. Quam nos vobis omnibus conjunctim & divisim denuntiamus, acriter ac severe mandantes, ut in omnibus punctis totoque tenore, sub pœna cuilibet articulo annexa, pareatis. Talia præfatus ad Leges faciendas progreditur. Ex quibus, ut nonnullas tangam, post deierationes & blasphemias, quinque capitibus, gravissimè ab omni ordinum statuumque genere proscripitas, capite VI res certas personasque in bello immunes privilegiatasque esse statuit; ac sub capitali pœna sancit: ne Ecclesiæ, aliæque loca sacra, adeoque sacerdotes, senes, infirmi, agricola, gravis mulieres, puerpera, ingenua & honesta femina, virgines & infantes, vim violentiamque patiantur, aut spolientur. Capite IX & tribus sequentibus, certâ vestium & ornamentorum specie, quemlibet inter se statum distinguit. Sericû nec nobilibus quidem, nisi sex ulnarum, quod fimbriæ loco usurpetur, concessum est. Annulus his præterea aureus, vittaque, cum catenâ aurea filo incincta conceditur, quæ ducentorum ex auro nummum pretium non excedat. Quibus aula principalis Marescallus, Architrclinus, Cancellarius, Magister*

Legum
civilium
diversa
capita.

148.

ster Curia, & Consiliarius pares, licet ignobiles fuerint, censentur. Equitibus auratis, catena sine filo & quadringentorum aureorum indulgetur, feminis auro margaritisque fimbrias tridigitali latitudine licebit intexere, sericisque tunicis circumdari. Comitibus Baronibusque tela auro intertexta non prohibetur. Capite XVI omnis feneratorius usurariusque contractus rescinditur; ut neque usuram fas sit exigere, atque insuper quartâ fortis parte usurarius plectatur. Emptio tamen census cum pacto retrovendendi ea lege permittitur, ut pro centum florenis non paciscantur ultra quinque solvendos, & soli venditori liberum sit redimere. Capite XVIII Monopolia propoliaque in fraudem reip. inter paucos, frumenta sibi, vina, aliasque merces sigillatim coementes, vendentesque, condito pretio instituta, sub proscriptione personarum & bonorum confiscatione gravissimè interdicuntur, delatorique quarta pars mercium transcribitur, nullo per totum imperium principatu, dominio, aut urbe excepta. Capite XIX cavetur, sub pœna amittendæ fortis, ne quis sata in agris, vini que proventus in vitibus, plerumque cum gravi damno ruricularum, ab illis necessitate pressis, emat; sed pro expensâ, si opus, in illorum subsidium pecunia, frumenta vinumque ex constituto illius temporis pretio recipiat. Cap. XXXII Judices sine mora administrare justitiam, causasque cum Advocatis & Procuratoribus, citra fraudem cunctationis noxiæ, & ratione, non criminatione mutuâ, expedire jubentur; atque, ubi secus compertum, gravi pœnâ, juxta personæ causæque conditionem multari. Cap. XXXIII Pharmacopolia & Myropolia quotannis lustrari, per artis peritos, imperat; ne medicinæ inutiles in detrimentum Reip. vaneant, justumque rei cuique statuatur pretium. Cap. XXXIV Famosi libelli, picturæ, facturæque se vero interdito vetantur, carcerque autoribus, typographis, venditoribusque, ac pœna juxta causæ qualitatem, præscribitur. Et sicubi Magistratus id negligat, Cæsareo is Fiscali ad multam arbitrariam subicitur. His aliisque civilis Politicæ constitutionibus per capita 37 imperio Carolus saluberrimè consuluit, quas, post annos XVIII Justinus Goblerus Francofurtensis Jurisc. ac subindè alii suis commentariis illustrarunt, optandumque esset, ut quam ad sancendum id temporis Imperii ordines fuere concordēs, tam ad exequendum sæculi constantesque reperiantur, ne, quod ille olim Philosophus sensit; araneorum telis leges esse similes deprehendamus, quas & ventus facilè dissipat, & graviora animalia perfringunt, levioribus tantum muscis in laqueo hærentibus, uti tenuioris tantum fortis hominibus leges pœnæque constitutæ videntur. Quocirca lex una servandarum ab omnibus legum, quæ pares in crimine, pares quoque in pœna faceret, decernenda restat. Quæ certè proximè ad divinam æquitatem accederet, quâ, sine personarum discrimine, pœnæ irrogantur.

LII.
Muleas-
fes Tu-
neranus
Rex per
Amidam
filium
regno e-
jectus, ac
redux
excæca-
tus, à Cæ-
sare ruf-
sus opem
exspe-
ctat.

His curis Augustæ immorantem Cæsarem Muleasfes Rex Tuneranus Aprili mense convenit. Novâ ille calamitate non jam ab hostibus, sed proprio afflictus filio, opem rursus à Cæsare supplex expectabat. Homo erat astrologiæ ad insanam superstitionem usque deditus, quæ cum ipsi, ex astris gravem prænuntiare calamitatem videretur, Barbarossam magnâ classe Italiam petentem, fugâ in Siciliam

cilium prævertit, eo tempore, quo Imperator ante annos quatuor Genuæ ver-
retur. Huc dum Muleasses ad Carolum contenderet, tempestate Neapolim reje-
ctus est, ubi ingenti Proregis liberalitate habitus est barbarus, prodigiosi in vi-
ctu quotidiano luxus, ut quem exquisitissimis unguentis condimentisque cœ-
nantem, observatum est in pavonem unum, centum aureorum nummum impen-
sas fecisse. Verum illic morantem inexpectatus ab Africa nuntius docuit, Ami-
dam filium per absentiam Parentis regni sedem Tunetum occupasse. Ita infelix
denique Astrologus Muleasses intellexit, suâ se non omnino quidem falsum, sed
tamen etiam delusum arte; quod per ipsam calamitatum fugam calamitatem po-
tissimum incurreret. Raptim igitur mille & octingentis viris navalem militiam
instruit, atque ut nondum firmatum in regno opprimeret Amidam, properè Gu-
leram, sui arcem Imperii, à Cæsarianis custoditam appellit, & communicatis cum
Francisco Tovarre ejus loci Præfecto consiliis Tunetum se confert, postquam
Afri aliquot ex urbe progressi cunctantem provocassent, fide sacramento obli-
gatâ. Sed Tovarre, suspicione fraudis anxius, moram nequicquam suavit, mo-
nuitque rem esse discriminis plenam semel perfidis salutem temerè credere. As-
tris hic aliquid, si minùs hominibus rectè consulentibus tribuendum erat, nisi
ex hoc lumine plerique cœcutirent. Progreditur non magno cinctus milite, sed
ubi propiùs urbem ventum est, Afrorum undique irruentium telis gladiisque
regii plus mille trecentis obruti perièrunt; ipse Rex fugiens, nullâ re magis, quam
unguentorum odore proditus, capitur. Huic adducto filius Amida, crudeli im-
pietate, oculi pupillas candenti ferro divisit, quâ fortunâ uterque filiorum Na-
haser & Abdalas videre etiam desit. Verum, ut nulla impietas diu secunda floret,
Abdamelech Muleassis Germanus frater Tovarre potissimum arte, Amidâ de-
jecto, regno potitus est, quem brevi fortunâ fatoque functum filius Mahometes
vix duodennis secutus, cum Procerum insolentiâ regnum malè administraret
forte per Amidam revocatum excidit, simulque Muleassi inter has turbas è car-
ceribus exitum patefecit. Hunc Germania hoc anno cœcum supplicemque apud
Cæsarem vidit; ac mirata est, in extremo fortunæ præcipitio stantem bar-
barum, nihil de egregio corporis morumque cultu, nihil de elata animi magni-
tudine remittere; sed raram veteris etiamnum majestatis referre imaginem.
Nec defuisset oranti Cæsar, nisi intestinæ calamitatis cura sensum peregrinæ im-
minuisset.

Nondum enim sat pressi hæretici, sub victoris etiamnum manibus mitescere
nequibant. Nihil admodum promissione Concilii movebantur, vim etiam
atque arma Cæsaris aspernari post cladem visi. Neque obscuris hæc palam
argumentis prodebant, quorum illud memoriâ dignum, quod Cæsari unâ cum
Ferdinando prandenti spectaculi loco ad mensam objectum est, Larvati aliquot
histriones velut ad oblectationem in comœdiam progressi sunt. Ex his primus
Doctoris habitu insignis gravi mutâque personâ sese spectandum obtulit, qui à
tergo Joannis Capnionis, seu Reuchlini, nomine signabatur. Lignorum ille fa-
scem brachiis collegerat, sed, ut erat, ex rectis incurvisque stipitibus, malè co-

LIII.
Cæsar
torbis in
Germa-
nia com-
ponendis
inhære-
re cogitur
Augu-
stæ, ubi
comicè
illusum
est illi, ac
Ponifici.

548.

hærentem dissolutumque in medium projecit atrium, ac, velut officio functus, post velum recessit. Subiit alter larvâ tectus atque Erasmus Roterodami, cum habitu, tum nomine ornatus, qui in eo totus erat, ut dissolutura malè fascem componeret, curvaque rectis conciliaret, quod, ubi consumpto frustra labore, desperaret, indignanti similis regressus est. Monachus subindè Lutheri cultum nomenque professus, ardentis titiones è foco raptos protulit, quibus collectos in struem distortos stipites, admoto igne, succendit, ac post luculentam satis flammam, muneris sui partes executus, abiit. Mox in scenam prodiit larvatus, Imperatorio schemate illustris, non obscurè ipsius Caroli personam referens, qui ligna jam flammis immersa, ut incendium opprimeret, stricto fodicare gladio aggressus, quantò violentiùs mucronem adegit, tantò flammam acriùs concitavit, quocirca irarum plenus furensque post scenam se coniecit. Postremò ingressus atrium Pontificio ornatus cultu, tituloque Leonis X. (sub quo primùm hæc nata hæresis exarsit) qui territus incendio, dum remedium auxiliumque circumspicit, amphoram aquâ plenam affusus, per fictum errorem vas oleo refertum affudit, & quem oppressurus videbatur, ignem inflammavit. Non obscura hæc erat Augustis Principibus fabula. Nam Reuchlinum linguas artesque ac veterum præcipuè disciplinas tradidisse Melanchthoni aliisque memorant, verùm errori veritatem, tanquam curva ligna rectis confudisse, hi quidem interpretes sentiebant. Erasmus postea frustratâ operâ rectis distorta conciliare conatum: Lutherum sublatis, velut per incendium disciplinis pristinis, novas sufficere. Unde malè commotus Imperator & Pontifex, ille quidem bello, hic diris, proscriptionibusque; tanquam ferro oleoque; incendium rebellionis magis incitent, quam opprimant. Offendit tam insolens Dramaticorum audacia non leviter Cæsarem, studiosèque in comædos inquisitum; sed aliorum favore, ac propriâ fugâ tectos. Hos actores imitati Protestantium antesignani, cunctando ludendoque Cæsarem omnia pro pace molientem sustinebant: Pontificii etiam importunâ disceptatione morabantur, ut post victoriam victoriæ fructum concordiam nequicquam indignanti querentique eriperent.

LIV.
Cæsar
Philippo
filio in
Germaniam
vocato,
ejus vice
in Hispani-
am Maxi-
miliani
Regem
ablegat
sorori
Philippi
coniun-
gendum.

Cum tamen spem concepisset Cæsar, Philippi filii sibi in imperiali dignitate surrogandi, ut juncta Hispanorum, Belgarum, Germanorumque potentiâ tantò faciliùs, & validè in Imperio hæresi, inexpugnabilique Francorum æmulationi resisteret; & fortasse viam Europæ totius ad unius imperium revocandæ (quâ conjunctione nihil potentiùs adversus Turcam reperiri posset) sterneret, quòd Philippum magnos à se, ambitionisque non incapaces animos traxisse non ignoraret: ideo, ut & Ferdinandum fratrem ad hoc obsequium devinciret acutiùs Maximilianum ejus filium jam 22 annos natum, recensque Bohemiæ institutum Regem, in Hispaniam ablegavit, ut majorem natu Cæsaris filiam Mariam indulgente Pontifice, uxorem caperet, regnumque Hispaniarum Proregis titulo administraret. Qui quidem, ut erat florentissimus ætate ac forma juvenis, tum blando factoque ad humanitatem ingenio, gratiam Hispanorum haud vulgarem occupavit. At Philippus uno minor anno Maximiliano, ubi sorore, regnoque

ad-

administratione illi traditâ, in Germaniam appulisset, haud parem benevolentiam, vel exhibuit, vel expertus est. Is ex Hispania quinquaginta triremium classe Andrea Auria ductore, cum Madruccio Tridentino Cardinale, qui Maximilianum stipaverat, & Albano Duce, Genuam postridie Cal. Decembris Anni MDXLVIII appulit. Ubi exiguum Procerum populique favorem occupavit, postquam cum Albano & Ferdinando Gonzaga Ducibus, arcis urbi imponendæ consilia agitare compertus esset, quæ cum Auria populusque libertatis studio discussisset, octavo post die, liberali donatione tamen ornatus, Mediolanum discessit, ubi incredibili honoris significatione à Gonzaga exceptus, gratulantes admittit Emanuele Philibertum Sabaudia Ducem, Oratoresque Florentinorum, Ferrariensium ac Venetorum. Hinc Mantuam atque inde Tridentum sub anni exitum pervenit, ubique magnificentissimè cultus, à Mauritio etiam Saxonie septemviro salutatus, rogatusque ut pro Philippo Hassia Landgravio preces operamque ad libertatem obtinendam interponeret, quod prolixè eidem detulit; sed quodam humanitatis, ut Italis Germanisque visum est, neglectæ vitio, dum Hispanorum, ad gravitatem compositorum, mores severius imitatus, viros etiam Principes nudo sibi pateretur admittere capite. Qua de re à familiaribus monitus, patris humanitate in exemplum proposita; acutius, quàm modestius respondit: *Patrem suum fuisse Principis filium, se verò Imperatoris*; ut si plus referat, qualis natus sis, quàm qualis vivas; cum flori plus decoris insit, licet ex bulbo; quàm bulbo, licet ex flore prodierit. Certe Germanorum affectata hac majestata, & gratiam infregit, & spem conceptam Imperii ipse perdidit, quamvis Princeps esset dignus Imperio. Tantum *ad solum etiam Proci ornatum moresque interest, ut sponsa, suis dotibus superba, placeat.*

Philip-
pus in
spem im-
perii e-
vocatus,
sua gra-
vitate
German-
is dis-
plicet.

Imperator constituerat filium natali Belgarum in solo excipere, eisque post se regionibus inaugurare Principem, consilio quo Hispanorum regno minùs profuit, quàm Germanorum imperio, dum penes Austriacos stetit, obfuit; quod illis laboriosam sumptuosamque pro defensione provinciam reliquerit, his munimentum præcipuum adversus vicinorum Regum potentiam detraxerit. Utriusque tamen Austriacæ domus vires connexit, quamvis impensis majoribus, quàm emolumentis. Hac enim separatione à Germanis, Belgarum campus bellantium factus est, qui solus panè tot pugnantium cadentiumque sanguine, jam à seculo maduit, quot Europa universa. Huc, à finitis Augustæ comitiis præversurus filium, Augusto mensè Carolus descendit. Ante tamen Augustanum, & deinde Ulmensè Senatum innovat, plebique reformationem persuadet.

Belgio)
Philip-
pus Dux
destina-
tur.

LV.
Cæsar
Germanos
Protes-
tantes
Refor-
matione
Interim-
sticam
recusan-
tes pro-
scribit,
sua

Ceteros pertinaciter Reformationi Interimistica reluctantes proscripsit. In quibus diversi Principes urbesque. Constantienses proscripti, Ferdinando sese Regi, quàm Cæsari dedere maluerunt, pluresque alii armorum metu ad obsequium redierunt; sed parùm stabile, quod repenti, cum timore sublato, evanesceret. Unde miseri homines, tanquàm rota, quæ axe mota est, aut navis clavo spoliata, in omnem partemolvebantur, exemplo in orthodoxæ fidei professoribus nunquam comperto. Ut Carolinum hoc decretum, si ad nullum Romanæ Eccle-

1548.
Plerique
ut Polyp-
mu atur
& oble-
quantur.

Saxone
& Has-
so captivū
secū Cæ-
sar in Bel-
giū tra-
ducit.

LVI.
Mors ce-
lebris
Comitis
Egmon-
dani,
Pontan:
verum
memor.
l. 4. Ha-
raus in
Car.

LVII.
Philippus
à Belgis
obviam
missis
excipitur
An. 1549

Ludicū
militare
spectat.

siæ emolumentum, valuerit certè ad babylonicam Neoevangelicorum confu-
sionem demonstrandam, quibus cum sola Scriptura clypeus Palladius esset, om-
niformem illa vultum, ad cuiusque arbitrium subito induebat. Ut cæco cæcior sit
oportet, qui eiusmodi dæmonis artificis fraudem nequit dignoscere. Argenti-
nenses diu Carolo oblectati, tandem per Legatos Cæsari Coloniam jam digres-
so satisfecerunt, ubi tantisper subsistens Cameræ Spirensis tribunal, hæreticis
submotis, institutisque ex more veteri iudiciis orthodoxis formavit. Hinc ve-
rò cum Saxone & Hasso captivis, quos Hispanico custoditos milite secum tra-
hebat, in Belgium Septembri mense descendit, Hasso denique in Mechliniense
palatium sub custodia dimisso, ipse Bruxellas divertit, ubi Eleonoram sororem
Francisci Galliarum Regis viduam, ad se transeuntem, Nonis Decembris exce-
pit.

Quando ibidem profesto Natalis Christi die Maximilianus Egmondus Bu-
ræ Comes, vir bello ac pace magnus ex legatione Anglicana, pro Cæsare obita,
reverius, contractâ ægritudine, præsentis animo mortem, non sine Caroli dolore
excipit. Quem ferunt, postquam à Medico Andrea Vesalio mortis horam, ac pe-
nè momentum, quæ ejus erat periticia, intellexisset, nihil turbatum, insigni convi-
vium apparatu iussisse instrui, omnique gaza & supellectile argenteâ expositâ, a-
micos vocasse, unaque cum eis assedisse mensæ, ac subinde liberalitate, inter vi-
vos, rarâ, in præsentis partitum esse, nihilque commoto ad lethum instans ani-
mo, tanquam ad meliores divitias amicosque transituro, dixisse vale, Indeque in
lecto, velut ad quietem compositum, expectasse mortem. Quæ eodem, quod Ve-
salius signaverat, momento occubuit, sacris ante Christiano more piè ad hunc
agonem munitus. Quem felicem jure dixeris Principem, & tali medico, & tali
ab hac vita excessu, qui tantò in aulis est rarior, quantò difficilior est cœlesti simul
terrenoque Domino ad placitum servire. Unicam reliquit heredem Annam fi-
liam Guilielmo Nassavio Aurantii Principi, rebellium postea in Belgio primipi-
lari, parum auspiciatis nuptiis, collocatam.

Miserat Carolus obviam in Germaniam filio Philippum Croyum Ducem
Arschottanum, cum insigni quingentorum cataphractorum equitum comitatu,
inter quos erant præcipui Belgarum Proceres. Cum verò Januario mense Anno
seculi 49 Spiram ingressus per Nemetes Lutzelburgum, atque hinc ad Braban-
tiæ fines pervenisset, universa Cæsaris aula, & quidquid Bruxellis erat nobilita-
tis, Waveram usque in occursum sese effudit, juxta arcem Vuranam ab Hunga-
riæ Regina Maria, amita, quæ Belgium per absentiam Caroli moderata fuit,
duobus à Lovanio millium passibus exceptus est. Unde post nocturnam quietem
Calendis Aprilis, in apertam Campi Harenheiani planitiem ductus, Bruxellam
Lovanium, Mechliniam, Antverpiam, nobilissimas simul urbes, intuitu unius lo-
ci hausit, & cum Amita proceribusque amplissimum tentorium ingressus mili-
tari ludicro recreatus est. Stabant in propinquo erectæ munitiones, ex opposito,
geminæ. Uni, cum septingentis, quæ peditibus, quæ equitibus viridi colore orna-
tis, Pedemontanus imperabat Princeps, unicus Sabaudia Ducis heres; alteri cum
pari

pari militum numero albi coloris habitu insigni Reuffii Comes Præfectus erat. Hi, digestis in aciem cohortibus, commissisque utrimque in prælii simulacrum ordinibus, per horæ faciliè spatium, viris armisque, horribili quadam voluptate, collisis, tantò jucundiùs præbuère Philippo spectaculum; quòd pugnae sine noxa interesset. Hoc à ludicro epulis refecti Bruxellam illustri comitatu tendunt, ubi ante Lovaniensem portâ à sæculari, intra eandem ab Ecclesiastico Magistratu gratulatoria oratione honoratus, ad nobilissimum S. Gudilæ templum deducitur, aetisque Deo gratias, Ambrosianus Hymnus concinitur. Hinc ad Montanam plateam digressis tot se triumphales arcus, tot per diversas scenas spectacula, (ut in ejusmodi apparatus, & ingeniosa, & profusa Belgarum natio est) obtulère, ut novitate & admiratione captus Princeps, aliquot his lustrandis horas incedens dederit, quâ tarditate suum incolis laborem benevolentiamque commendabat. In foro fontem reperit, qui rubente vino aquarum loco scaturiret, non grato minus vulgi palato, quàm oculis profluvio. Ad aulam cum venisset, ab utraque in foribus amita, Maria & Eleonora, cum osculo salutatus, inter utramque festinus ad Patrem Imperatorem contendit, acceptusque in amplexus cum tanto est gaudio, quanto credibile est ab optimo parente filium unicum excipi potuisse. Exinde Cæsar, præmonitis de inaugurando filio Belgarum ordinibus, ipse cum utraque fororum, Lovanium urbem Brabantia primariam eundem illustrissimo comitatu deduxit. Ubi postquam V Julii Brabantia Limburgique ducatum, & Valkenburgii Dalemiique Dominium maximâ solennitate adiisset, ultrò citroque Sacramento fidelitatis, ex more Majorum regendi parentique præstito, ad ceteras ordine Provincias, mutuâ fide obligandas processit, magnis ubique, & honoribus, & muneribus cultus. Quo in officio Antwerpenses nulli urbium fecundi 130 millia coronatorum impendisse memorantur.

Inter hæc Episcopi per Germaniam synodis cogendis, reformandisque Ecclesiasticorum moribus, ex Cæsaris postulato, invigilabant, celebresque imprimis Provinciales synodi à tribus ad Rhenum Archiepiscopis, Sebastiano Moguntino, Joanne Trevirensi, & Adolpho Coloniensi sunt institutæ. Quarum tam de fide, quàm moribus Canones in tomis Conciliorum exhibentur, difficiliorque tum Moguntino, tum Coloniensi, ob Sacerdotes, tam ex Buceri disciplina, quàm indulto, ut ferebant, Carolino, uxoratos, ad cælibem vitam revocandos, labor fuit, ut geminâ intra hunc annum, & tertia etiam sequentis anni Synodo Coloniensi, pro Cleri emendatione obnitendum fuerit. Priorem ejus Synodum, datis Bruxella Cæsar IV Non. Julii literis, ratam habuit, suisque in dominiis, quæ Agrippinati suberant observandam imperavit.

Accesserunt quoque sub Maii exitum, tres Pontificii, quorum supra memini, Legati Cæsarem Bruxellis peragrata, sed absque fructu, Germania; quod plerique, quibus indulgentia Pontificia offerretur, vel Prædicantes essent Apostatae, qui Ecclesiam Rom. quam uxores mallent relinquere, vel Proceres bonis jam Ecclesiasticis inescatis, vel plebei, qui calicem sibi à Christo, ut ferebant, oblatum noilent eripi.

Bruxellensium Philippo gratulatum apparatus.

Inauguratio Ducalis.

LVIII. Synodi Archiepiscopales ad Rhenum pro reformatione habentur, urgentibus Pontificis.

Legati Pontificii irrito labore defudat.

1549.
Cæsar
Legatis
Pontifi-
ciis ratio-
nes fa-
ctorum
suorum
exponit.

Quo nomine cum Cæsarem convenissent, isque hæc ratione magis, quam vi obri-
nenda sentiret; quod fides persuadenda animis, non imperanda armis esset. Neque si bellum
religionis susciperet, parem se facile Germanis futurum existimaret. Causam dixit negle-
cta fides, cujus restituenda nuper spes maxima affulsisset, in obstinata mentis Pontificem,
Concilium loco idoneo recusantem recidere. Rectius igitur facturos, si emendationis curam
Germanorum Episcopis relinquunt, à quibus minori fastidio Germani aliquam peste infecti,
remedium accepturi sint. Sibi cura imprimis fuisse, per indultum vulgo calicem, cleroque u-
xores, quas eripere nequiret, permissas, ut morbum, si non tolleret, certè leniret, propiore-
que errantibus ad resipiscendum viam sterneret. Siqui Catholicorum ad eadem manus ex-
tendant, inconcessa arripere, non accipere permissa, minusque peccare ceteris, qui integris
penè regionibus, se nequicquam obnitente, ad Lutheri deliria abripiantur. Futurum deni-
que, ut Pontifices ad consulta abs se remedia serò respiciant, quando jam Germania salus e-
rit deplorata. Tenere se in vinculis Principes, non sine acerba Procerum imperij querimonia
qui ob pertinacem hæresim dimitti tuto nequeant, nisi rebus ante de religione compositis, ex
cujus perturbatione, ceu malorum fonte, imperij tranquillitas potissimum subvertatur.
Hæc aliaque Ferentinum in Italiam redeuntem, ceteris apud Cæsarem sublisten-
tibus, ad Paulum referre iussit, & meliora consilia, ex præsentis rerum discrimine
capeffere.

LIX.
Paulus
III. Papa
mortur,
ex nepo-
tis confi-
liis tur-
batus.

Parmæ
amitten-
dæ metu
Octavius
Papæ ad-
versatur.

Paulus I
ex per-
turbatio

Sed vergente ad exitum Anno Paulus quoque Pontifex ad vitæ metam de-
currit, inclinata quidem ad tumulum ætate, sed tamen violentia quadam in
mortem præcipitata. Causa ex Aloylio filio erant nepotes, multorum Præsulum
scopuli, quando ad hos immoderatam curam, peculiumque convertunt. Despe-
rabat Placentiæ, cum filio, amissæ restitutionem à Cæsare Pontifex, ideoq; se
Galli studiis addixerat, quod Parmæ etiam à Cæsareis occupandæ metus urgeret.
Hanc igitur Octavio nepote, Caroli genero per altum excluso, pontificioq; mi-
lite sub Camilli Ursini ductu immisso, Ecclesiæ, ut fuerat, reddendam præ se fe-
rebat, Octavio in principatum Camertii, unde quondam exierat, reducto; ratus
hac mutatione titulum invadendi Carolo subtrahendum. Sed cum Rex Galliæ
pro altero Pauli nepote Horatio, quem sibi, Dianâ filiâ spuria in connubium ob-
latâ, generum adsciverat, Parmam instanter posceret, veritus Octavius ne præ-
habito fratre ipse ducatu excideret, avo inconsulto, Parmam cum aliqua suorum
manu advolaris, illamque se præsidio deluso occupaturum sperat. Verum Ursi-
nus cavere iussus, ne cui etiam Nepotum arcem crederet, opportunis per urbem
custodiis Octavium ab instituto deterruit, arcisque deditioem postulantem re-
jecit. Hac spe dejectus ad Cæsaris partes accedit, simulque ad fratrem Alexan-
dram Cardinalem facti consilium perscribit, jubetque denunciare Pontifici, nisi
Parmam redderet, Cæsaris sese opibus ac clientela facile in pristinam posses-
sionem rediturum. Quas literas ubi Pontifex inter Quirinales Hortos obambulans
inspexisset, doloris indignationisque obortæ impar, animo linquitur, intercepto-
que per horas quatuor vocis usu, pro mortuo habetur. Vix denique mente in
sensus collecta, se etiamnum intellexit vivere. Insperatum hoc vulnus erat, ab il-
la, velut per gladium, inflictum manu, quam cum multorum offensione, & ama-
ve-

verat supra meritum, & supra sortem armaverat. Adactum hoc altius, quam ut leni pharmaco posset sanari; siquidem febris ex defectione contracta mansit, quæ quinto post die, qui erat IV Idus Novemb. clarissimæ memoriæ Principem ad alteram vitam transtulit, annos jam unum & octoginta natum, ex quibus Pontificio XV, publicis verò muneribus ad L., summâ cum laude, impenderat. Romanam miserè bellis vastatam, cadaverisque in speciem deformem nactus, honesto ædificiorum cultu parè ad vitam revocarat, Vaticanum senatum viris suæ ætatis ornârat præstantissimis, eximie prudentiæ ac moderationis Princeps, cui tamen immodicus stirpis amor detraxit, magno demum morientis dolore utcunq; absterfus, cum eo, quem exacuerat gladio, sese ictum sensit. *Si mei*, inquebat cum Davide, *non fuissent dominati, immaculatus essem*. Majestatem humanitate ita condiebat, ut illâ par summis, hâc vix dispar imis videretur, literis apprimè cultus, etiam quæ astrologicæ vanitatis erant, secus quam tanti nominis ferebat dignitas, procul tamen à tam infami, quàm Apostata profligatissimi Ochinus, & Vergerius, atque ex his Schleidanus illi affinxit vitâ, ut opinor suo Bezæ sodomitæ aduiteroque, etiam versibus id temporis celebrato, tantum Principem fingerent similem, cum in summum hoc Ecclesiæ caput, alia, præter calumnias, tela, perditissimi homines figere nequeant. Ceterum quis orthodoxæ in illo religionis promovendæ zelus arserit, si neglecti Concilii rationes separe, testari poterunt Ordines ab eo sacri in Ecclesiæ ornamentum simul & adjumentum instituti. Etenim Clericorum S. Joannis decollati Ordo, cum deinde Congregatio Fratrum Capuccinorum, denique Societatis Jesu institutum ejus auctoritate receptum valuit, quali quantoque orthodoxæ religionis per Orientem Occidentemque propagatæ, per Europam etiam conservatæ bono, toto jam orbe exploratum est.

Ingens erat novi Pontificis expectatio, præcipue cum inter Gallicam Hispanamque factionem media, quam dicunt volantem, & Alexandro Farnesio Duce regebatur, (ex qua momentum electionis ut plurimum dependet, ut quò se illa dederit, huc suffragiorum pondus feratur) præter expectationem à Gallo ad Cæsareos translata, spem Montano Cæsaris inimico, quem tamen sua æstimatione magnum plerique designabant, ademisse visa esset. Et Polus quidem Cardinalis principio virtute sua, tanquam Magnete tactos animos ad se pertrahebat, quando & regio Anglorum genere, & religionis quæsitæ, regionisq; amissæ forte hoc decus merebatur; sed ubi duo calculi ad apicem honoris defuissent, ilque, quâ erat demissione, neglectim hunc honorem exciperet, ad majorem beneficii æstimatorem suffragia Patres transtulerunt. Joannem Mariam Montanum scilicet gente Arretinum, tantò majori admiratione omnium; quòd quem Galli, tanquam à Cæsare aversum, unice spectarent, ut quo potissimum Autore Tridento abierant, & Bononiæ repugnante Imperatore Patres substiterant, hic, inflexo in favorem, per Cosmum Ducem Florentinum Carolo ejusdem nutu VI Idus Febr. electus sit. Qui assumpto Julii III nomine, cum in 50 Jubilæi annum exordia ipsius dignitatis incidissent, ejus solennitatem prisco more celebrandam ante omnia indixit; ac subinde, ad preces Cæsaris, quod ante Pontificatum damnaverat, Tri-

1549.
ne deli-
quum
animo
passus fe-
brem le-
thalem
contra-
hit.
Ejus ge-
sta.

Nepotū
nimis
amoris de-
ploratus.

Studium.

Confi-
ctæ in eū
ab hære-
ticis cal-
umnias.

Trium
Ordinū
factorū
appro-
bator.

LX.
Inexte-
rata ele-
ctio Mō-
tani, Julii
III d. cti,
ab ipsis
Cæsareis
quis
bus ma-
ximè ad-
versatus
fuerat.

An. 1550.

den-

1549. denti Concilium ; hoc, velut per creationem mutata mente, omni conatu restituendū duxit. Animadverterat enim sua se suspicione falsum, quā omnino futurum credidit; ut Carolus Synodo in potestate constitutā; suo illic arbitrato novi capituli electionem imperaturus esset; Tridentinosque iccirco detineri Patres, ut hi in suffragia, licet ceteris deficientibus, coirent. Quod ubi eventum comperisset procul à Cæsaris abfuisse consiliis, qui Tridentinos Romam à morte Pauli destinasset, errorem suum hoc obsequio correctum volebat. Quin etiam, ut Galliarum Regem Henricum, sine quo labefactanda Synodus videbatur, quique nihil minus, quam consentientem Imperatori Germaniam cupiebat, eodem induceret, per Legatum hoc veluti arcanum communicari voluit: convenire omnino Henrici rebus, ut Concilium quantocyus ipso assentiente haberetur; quod, hoc negato aliās Carolus, indictis Augustæ comitiis, religionis stabilem pacem cum Protestantibus initurus, citra justam Catholicorum obtreationem, esset: cum aliud sibi tranquillitatis speratæ medium nullum superfuisse, jure obtenturus videretur. Quo facto, longè obsequentiores Protestantes metuendos Gallis habiturus esset, quàm si ad Concilium, quod horrent, invitos adigeret. Per quod citius ad arma rursùm seditionesque, quam assensum Romanæ Ecclesiæ impellendi forent. Et hæc adeò appositè ad veritatem, quæ eventu probata est, differuit, ut Henrico persuaserit, qui ex Imperii tempestate & jactatione, suam quietem, aut belli certè lucrum meriebatur. Aliò tamen spectabant consilia Pontificis, qui florentibus adhuc Caroli in Germania rebus, hæreticorum, seu metu, seu veritate impulsorum, resipiscentiam exspectabat; ideoque Carolum hortatus est, eos, ut in Comitibus induceret, ad Concilium Tridentinum unā cum aliis Imperii ordinibus à Pontifice petendum; ut hinc sibi quandam parendi necessitatem imponerent Concilio, ipsis postulantis concessio. Ita subtilis ingenii perspicaciā suo diversos Principes, tanquam horologia pondere moderabatur.

LXI. Et res ex voto fluere visa, neque plerique Protestantium, qui Lutheranā nuper fide, & Augustanæ Confessionis præcipuis de Justificatione, Sanctorumque Invocatione, & Missæ Sacrificio, decretis cesserant; suā semel statione deturbati, difficulter in reliquis cessuri erant. Cùm & Pontifex utramque facillè Euchari- stia speciem, modò integrum sub qualibet agnoscerent Christum, ad solatium pietatis indulgere cupientibus prisco more posset, & profanis Prædicantibus Protestantium, qui nullis apud Romanos sacris inaugurati essent, suas nihil veta- ret uxores concedere. Apostatarum autem Sacerdotum libidini fovendæ, tantum Imperii status, quod à scissa religione & Germaniæ tranquillitate impende- bat, periculum, posthabituri non crederentur. At suo rursùm dæmon artificio in- speratas Concilio Caroloque pedicas iniecit, quas suis ipse Cæsar manibus im- prudens fabricarat, dum, post occupatam in Italia Placentiam, Gonzagæ Medio- lanensis consilio Parmæ inhiaret, Octavioque genero, qui hanc liberalitate insi- gni Julii Pontificis receperat, ex desperatione, mentem ad Galli protectionem transeundi injiceret. Unde correptis utrimque armis Rex Galliarum, non tan- tum non promovere Synodum; sed impedire pro viribus conatus, & Helvetios

Aca-

Restitu-
tio Con-
cili per
eundem
decreta,
quod ha-
ctenus
maximè
impedi-
verat.
*Palavic.
in h. st.
Trid. ad
hunc an-
Mira ra-
tio, quā
Regem
Galliæ in
assensu
Synodi
traxit.*

Cum in
preclivi
religio-
nis per
Synodū
concilia-
tio esset,
repentè
novis im-
pedi-
mentis
hæret.

A catholicos ab eadem abstraxit, & Germanos ad obfistendum animosiores reddidit, & ipse Legato misso, œcumenicam hanc Tridenti Synodum se non agnoscere contestatus est. Alter gravissimus Caroli error fuit, quod Mauritio hæretico homini, & jam non obscure præ ceteris Synodum detrectanti, suum in Germania exercitum, pari ferè hæreli infectum, traderet, humanamque ab eo constanter fidem exspectaret, quem sentiebat negasse divinam. His igitur se denique pedicis serius sensit implicatum. Augustam tamen ad indicta 6 Cal. Julii comitia, spe magna firmandæ pacis Cæsar processit. Septemvirorum duo Moguntinus ac Trevericus aderant, quibus denique Colonienfis accessit, ex ceteris Principibus, Guilielmus Bavarus & Henricus Brunswici Dominus. His Episcopi ex diversis imperii locis adjuncti septem. Evocaverat, ut diximus, ex Hispania Carolus filium Philippum, quem Successorem in imperio, fratre Ferdinando excluso, destinabat; sed ubi invitis Electoribus ea se moliri animadverteret, ab incepto destitit. *Actum igitur de Concilij Tridentini acceptatione, libri 3, Augustani inter A catholicos Principes usu, dum ex mente Concilij religio instauraretur. Sed & judicium Spirense ad integritatem revocari, Ecclesiarum bona suis restitui possessoribus, rebelles ad imperium armis etiam cogi placuit.*

Mauritius in ceteris Principibus durior Concilium se quidem admissurum, dixit, si temporum superiorum decreta, ceu minus æqua ad novum examen revocentur, Augustanæ confessionis ministri non solum in partem Concilij, sed & judicij de controversiis ferendi recipiantur, neque Pontifex istic supremi judicij officio præsideat, aut jurejurando suos sibi Episcopos devinctos teneat. Verbo plena istic cuilibet sentiendi dicendique libertas maneat. Hanc contestationem publicè factam cum in acta comitiorum referri cuperet, id à Præside Moguntino, illi ut proximis Augustæ decretis repugnans, est denegatum. Sic ea Mauricii exceptio, pro dicto solum habita, quæ communem reliquorum, Concilio absque contestatione acquiescentium, sententiam non retardaret. Ita Concilij postulatione probata, rogatus à Cæsare Pontifex, restituendi Tridentum Concilij diploma per Europam Cal. Decemb. vulgavit, jussitque interea Protestantes Cæsar Augustani libri decretis insiltere. Sed parùm ea re, nisi ad majoris discordiæ ac bellorum subnascentium incrementa promotum est. Ea fuit & Magistratum ad Cæsaris mandata negligentia, & verbi Ministrorum ad subditos concitandos protervia. In Belgium intactum hæcenus illa sese etiam morum corruptio, una cum hæresi, transfundebat. Cui malo & severissimâ damnatorum librorum proscriptione, & in homines de fide suspectos animadversione tempestivè occurrendum ratus: sacrum inquisitionis tribunal admisit severitate Hispanico proximum. Delatori verò hæreticorum, ubi dignâ probatione niteretur, ingens constitutum pretium: reis omnium bonorum adjudicata possessio, extremumque in vivo rogò destinatum supplicium est, culpæ tamen pœnitentiâ mitigandum; ita quidem, ut vir gladio, femina defossione noxam expiaret. Hujus decreti terrore novarum rerum studiosi homines, aut fugâ subducti sunt, aut à cœpti audacia revocati.

Magdeburgensium verò etiam, aliarumque per imperium urbium contumacia

Mauritius ceteris durior non nisi certis legibus suos Theologos Concilio adfuturos contedit.

In Belgio Carolus ad arcendam hæreses Inquisitionis tribunal statuit. legesque severas. LXII. Magde-

1550.
burgum
cum aliis
urbibus
oblitens
Cæsaris
decretis
per Mau-
ritium
expug-
natur.

ciâ provocatus Cæsar, ferro flammâque ad obedientiam reducere statuit, quos nec pacis consiliis, nec proscriptione vulgarâ poterat. Id negotium cum Georgio Megelburgi Domino à Cæsare datum: is per objectos latè agros cædibus incendiisque grassatus, obvium etiam ex urbe hostem magna strage profligarat; sed quod his cladibus, obfirmati in ultimam perniciem animi, ad parendum inflecti non possent, re in deliberationem adductâ decretum in eos à Cæsare bellum est, Cui Mauritius, aliis sectariorum Principibus facilè quatuor accedentibus, cum summo imperio præfectus est, Diu obsidio inter datas acceptasque utrimque clades tenuit. Suburbium alterum, quod novam urbem nuncupabant, à Mauritio non magno tempore negotioque obtentum, prædâ flammâque exhaustum est, alterius deinde suburbii facultates cum civibus ad urbem veterem traductæ à Magdeburgensibus, incendioque consumptæ domus sunt; ne quid inde emolumentum ad hostes perveniret. Auxilium à Joanne Haidecco & Alberto Mansfeldio prætolabantur obsessi; sed illos, collecto ex maritima Saxonia milite, nondum satis validos Mauritius viribus ac pugnandi felicitate occupavit, aliosque gladio hostibus subduxit; alios Cæsareæ militiæ sacramento addixit, Mansfeldio rebellium Duce fugâ servato. Hanc cladem utcunque pensavit militum præsidiorum fortuna ac virtus: cum improvisâ irruptione equitatum Mauriti in pago Otterslebio aggressi, magnâ strage, multos ferro, multos flammâ in domos congestâ consumpserunt. Tercentum propemodum equitum, inter quos Comes Megelburgicus, in captivitatem abstraxerunt. Sic alternante utrorumque fortunâ, non minori obsidentium, quàm obsessorum pertinaciâ annus extractus est, dum, productâ in alteram hiemem obsidione, se denique ad obsequium Cæsaris submiserunt, iis legibus; ut ad Ecclesiasticas possessiones antiquæ, basilicæq; redirent, atque Imperatori tormenta 16 ac centum aureorum millia multa nomine penderent. Bremæ Argentinæque maturius resipiscens mitior conditio extitit, orthodoxæ verò fidei exercitia in urbem utramque sunt reducta. Ita suorum A catholicis armis expugnati sunt, quanquam simulare obsequium Mauriti quàm præstare; & vinci sine dedecore, quàm vincere cum honore, maluisset.

LXIII.
Expedi-
tio à Cæ-
sarianis
contra
Dragu-
tum feli-
citer in
Africam
suscepta.

Novos hoc eodem tempore per Africam motus Dragutus piratarum celeberrimus Princeps concitabat, postquam Hariadeno Barbarossæ in Algerii principatu succederet. Is enim regni sui initia nobili facinore consignaturus, Leptim (Mahamadiam nunc dictam) Numidarum urbem vi ac fraude occupat, quàm opibus viribusque egregiè instructam, tanquam sedem latrociniorum prædarumque per Sicilia Hispaniæque littora exercendarum constituit. Sed Carolus tantis maturè incommodis occurrendum ratus Joanni Vegæ Sicilia, & Petro Tolemano Neapolis, Proregi, denique Andreæ Auriæ classis suæ Præfecto hanc in rem naves virosque iussit instruere, qui non indiligenter hoc munere perfuncti, adultâ jam ætate Lepti instructam classem circumfudere, murisque urbis, terrâ marique magnâ tormentorum vi quassatis ac dirutis, tandem militem immittunt. Melitenfes equites mari, Hispani Itali que terrâ, magnâ æmulatione virtutis per murorum ruinas enixi sunt. Illi celeritate & ardore pugnandi superiores, negle-

stâ cadentium strage, per suorum hostiumque permixta corpora interiori urbis pomœrio sunt potiti. Quo exemplo & Hispanis auctus animus, & hostibus immittus, nam & illi vallis occupatis, conglobatos denique in foro Afros aggrediuntur, qui in præsentî discrimine extremo virtutis conatu oblucentes non inultam mortem opperiri. Clades Janizerorum facilè octingentorum occisione absoluta est, ceteris, ferè sex hominum millibus in militem distributis, servitus pro morte fuit. Expiatum urbis templum est, Christoque consecratum. Præsidium ex Hispano milite bis mille ducentorum hominum relictum. Ingens verò cum nobilissima hac victoria præda in Europam deportata est. Dragutus facti pœnitens ad Solimanum sese contulit auxiliorum gratiâ, sed tanti hostis vim minasque jam contemnere Carolus didicerat, postquam majori militum numero, quam robore subnixum comperisset.

Interèa Romanus Pontifex Julius ad Ecclesiasticæ disciplinæ emendationem curam omnem converterat, publicato enim diplomate *sex mensium aberrantibus à fide morum indulgit, quo tempore cuilibet culpam suam confesso, omnes hereticis interminatus à jure pœnas remittit, atque ad officia quacunq; ac beneficia idoneos pronuntiat.* Eodem provocatus Rex Gallia exemplo magna in desertores fidei severitate animadvertit, ut jam totâ Europâ in exitium hæreticorum conspirante hæc brevi animorum pestis expugnanda videretur; sed nondum ita Superis visum, hanc mortalium insaniam ad majus etiam rei Christianæ emolumentum perferentibus. Impetratum diploma Pontificium de Concilii institutione Nonis Januarii est, Anno sæculi 51. ad novi Pontificis electionem consequente. Nec mora, Cæsar illud in Augustano conventu lectum ad omnes Imperii ordines, cum mandato in eodem Concilio comparendi, destinat: cautum omnibus fide publicâ est de via, loco, officioque in sententia dicenda liberè obeundo. Ea res uti Lutheranis profus ingrata, sic defendendi sui magnam injecit curam. Ad Melanchthonem ple-rorumque conversi animi, quid agendum sentiendumque exspectabant. Quæ enim, quantumque crediturus quisque esset, vix satis in vulgus constabat, recenti opinionum varietate, mutatâque quot annis religionis observatione, confusum. Mauritius igitur hoc negotium Melanchthoni imperavit. *Scriptum aliquod breve dilucidumque concinnaret, quo rerum credendarum articulos complecteretur, Concilio deinde, ad exploratâ veritatis cognitionem, exhibendum.* Fecit ille sedulò atque ita quidem ad suorum popularium ingenium, ut nemo improbarer. Flacciani etiam, licet superiorum temporum inconstantia irritati, accederent, quin & Brentianis denique hoc scripto acquiescendum videbatur, tituloque repetitæ confessionis Augustanæ vulgandum, ne temporum lapsu domesticis inter se dissensionibus scedè divulsi, in isto orbis Christiani teatro comparerent, ridendi magis, quam in sapientum virorum consilio audiendi.

Mauritium tamen suorum, aut concordia, aut causa æquitati diffidentem, alia ad bellum consilia revocabant, quo se facilè incautum Cæsarem Conciliumque oppressurum speraret, ut qui Cæsaris arma militemque Germanum, sibi ferè religione addictum, in manibus ferret; quod ut promptius fidentiùsque

LXIV.
Pontifex
ad Eccle-
siasticæ
discipli-
næ emen-
dationē
incum-
bit, Rex
Galliæ
in bære.
ucos a-
nimad-
vertit.

1551.

Cæsar o-
mnes et-
iam A-
catholi-
cos in
Concilio
Trid. cō-
parere
jabet.
Melāch-
thō Mau-
ritio ju-
bère no-
vam Cō-
fessionem
procurat
& Repe-
nitā Au-
gustanam
appellat.

LXV.

Mauri-
tius ut
Conciliū
evertat,
occulte

1551.
rebellio
nem mo-
liter,
Gallum
que aliis
trulis ad
societate
pertrahit
jam tum
Cæsari
offen-
sum.

Farne-
sius à
Cæsare
etiam ad
Galli
prote-
ctionem
transiit.

LXVI.
Rex Gal-
liae Ang-
lum sibi
Turcam-
que con-
tra Cæs-
arem
addicit,
cladeque
huic in-
fert per
Dragu-
tum, ob
quod fa-
ctum
Gallo
Pontifex
& ille
huic gra-
via inter-
minatus
est, sed
denique
conci-
liantur.

posset, Henricum Galliae Regem suae fauorem adiutoremque audaciae habitu-
rum se credebat. Neque sefellit opinio, cum eodem pane Gallus tempore ad-
versus Pontificem Caesaremque Parmam, suis in Italia praesidiis, occupaverit. Er-
rat jam olim Placentia ac Parma à Maximiliano Caesare in gratiam Julii II ad
Ecclesiae patrimonium donatione adjuncta: quod munus deinde Leoni X per
Carolus est confirmatum. Denique Farnesius sub Paulo III jure beneficiario
obvenerat. Sed, quod novarum rerum contra Caesarem studiosus Pater Farnes-
iorum Aloysius esset, conjuratione sublatus Placentiam rursus Carolo relinque-
rat, qui ne Parmam eodem titulo eriperet, praesidio a Pontifice mature submisso,
cautum fuit. Octavius vero Farnesius Nepos, cum Romae ab avo officii specie
detineretur, frustra tandem Parmam reposceret; primum Caesaris, deinde
Paulo defuncto, possessionem quam avus negaverat, insperata Julii, quantumvis
sanguine alieni, voluntate recuperavit. Verum inconsulto denique Galli sese pa-
trocinio credidit, qua re, hinc Socero Caesari olim Parmam concedenti; inde Ju-
lio Pontifici amissam nuper restituenti parum dignam gratiam rependit. Ergo
odia bellumque inter Galliae Regem ac Pontificem Caesaremque per Italiam
exarsere, Carolo non injuria formidante, ne Rex occasione tutelae Insu-
brico immineret. Veneti ac Cosinus Florentiae Dux arma de manibus utriusque ante
cladem extorquere conati. Id quidem impetrarunt à Caesare demum, quod, ad
vitandum bellum, jam ante concedendum fuerat, ut Placentiam Parmamque
in pontificia esse potestate impofterum vellet, modò ne Farnesii tanquam rebel-
les periculosi, ad earum possessionem redirent; sed Octavio in Parmae locum Ca-
mertium principatus obveniret. Abnuic Octavius cum Rege.

Hic etiam, sollicitatis nequicquam in belli societatem Venetis ac Genuensibus,
Eduardum denique Angliae Regem ad hanc pertraxit, ac cum Turcarum
Principe Solimanno federa quondam inita innovavit, qui ad Siciliam, Melitam,
aliasque Caesaris ditiones bello vexandas tercentum ac viginti navium classe
Sinanum Bassam destinavit. Rex tamen belli famam bello illato praeventurus
Polinum Gallorum Archithalassum Draguto Piratarum Principi suas adungere
triremes voluit, qui fortunata fraudes adjuvante Tripolim Mauritaniae urbem al-
lapsus, Francis ubique signis elatis, pro amico in portum admissus est. Dragutus
exuta mox larva cum suis urbem, praesidiariis caede sublatis, occupat, cives in
servitutem abducit, suisque familiaribus ac praesidiis oppidum attribuit. Eodem
Polino Duce, ac pane tempore Franci onerarias Belgarum undecim, merces in
Hispaniam pacis fiducia transportantes intercipiunt, atque astu haud vulgari
extorquent. Submisso enim, qui significaret à Gallorum triremibus Scotiae Re-
ginam deportari, simulque aliquod honoris obsequium, tormentis more nautico
applaudentium postularet. Ubi à Belgis nil hostile suspicantibus amicè illud
profuseque praestitum esset, inermes ferè à Gallorum classe septi coactique dedi-
tionem fecere, ut sua illi humanitate perierint; hi perfidia triumpharint. Adeo
multis ad victoriam nihil interest, virtute illam, an scelere consequantur. Quanquam
Galli (ut bellorum causis in adversarios amolendis studere cuius moris est) in-
sidias

fidias à Maria Belgii Gubernatrice Marefcallo Sanctandreamo primùm instruitas memorabant, cum à pace Anglica, honoris gratiâ equeſtria S. Michaëlis insignia Regi Britannorum deferret. At Pontifex graviffimè fedus Gallo-Turcicum detestatus, quo barbarus, qui & se à Cæsare in Draguto læsum querebatur, non Siculum mare tantùm, sed & Hungariam Transilvaniamque animolior repetebat, sub interminatione anathematis, Henricum tam indignæ Christiano Principi societati obnuntiare jussit. Quâ denuntiatione Rex irritatus, Solimanni provocati culpam in Cæsarem amovere conatus est, licet denique per Aramontium Oratorem id Henricum egisse, manifestè compertum sit, nec ipsius quidem Regis defensoribus id crimen detrectantibus. Ceterùm Rex ad illam Pontificis libertatem excandescens, Sorbonicis Theologis Gallixque Præsulibus in consilii speciem advocatis, post ejectos ex aula Pontificis, Cæsarisque Legatos (tantùm audaciæ potentia sufficit) statuit pecuniam ad diplomata beneficiorum tribui solitam, aliis impoſterùm ulibus impendendam. Nec desunt, qui memorent ad augendum Pontifici terrorem (quæ mihi tamen affirmanda non duxi) de summo Ecclesiæ Patriarcha proprio in regno consilia agitasse, ne ad peregrini hominis arbitrium sua cogeretur facta exigere. Sed ut ut à Rege actum, fulmina hæc utrimque absque ictu ullo jacta fuere, & Pontifex cum Gallo, positis minis armisque in amicitiam anno inſequenti rediit; diversis tamen studiis, quod is pacem, hic bellum cum Cæsare impensius sectaretur.

Hæc inter Philippus Hispaniarum Princeps, spe successionis in imperio destitutus; cum neque Ferdinandus patruus, neque ejus filius Maximilianus, (qui ex Hispania, dum hanc animadverteret telam à Cæsare ordiri, properè advolaverat) favori sibi à Germanis impenso obnuntiare vellent; nec denique Imperii ordines, Galliarum etiam Rege stimulante, tot Regnorum Dominum, peregrino cælo ingenioque natum admitterent, sub Maii exitum in Hispaniam se recepit, quem Augustâ decedentem à Cæsare Maximilianus nepos comitatus est, ut relictam in Hispania conjugem, jam altera prole fecundam, secum in Germaniam ad Ferdinandum Patrem traduceret.

Hunc id temporis ad Hungariæ defensionem Turcica arma revocabant, quæ in subsidium Isabellæ Reginæ viduæ ejusque filii Stephani, post Joannis Sigismundi dicti, contra Ferdinandum, Solimannus Transilvaniæ inferebat. Occasio sumpta ex eadè Georgii Monachi, Tutoris à Joanne Waivoda Transilvaniæ & Hungariæ Rege moriente relictæ: cujus egregia bello ac pace virtus huic illum muneri aptaverat. Is, ex tenui Dalmatarum nobilitate, infima puer, in aula Joannis, obierat ministeria, indeque aliquâ literaturâ tinctus, D. Benedicti familiam adiit, ac Monachus istic & Sacerdos factus Joanni in Polonia exulanti hæsit, eisdemque fidelem satis prudentemque in graviffimis negotiis navavit operam, ut is à Solimanno, cui se clientem tributariumque addixerat, Transilvaniæ Hungariæque restitutus, Georgium quæsturæ regni, & Varadinensî Episcopatus, ac denique moriens tutelæ filii præfecerit, quam astutiùs fortiùsque, quam prudentiùs constantiùsque administravit. Cum levi rerum momento, nunc Reginæ, nunc

Bosius
hist. levof.
part. 3. l.
15. c. 16.

Philippus Cæsaris fil. spe successionis in Imp. destitutus redit.

LXVII.
Ferdinandi Regis in regno Hungariæ contra Turcam propugnando fors per Georgium Transilvaniæ Tutorè petiitatur.
Natal. l. 4. c. 7. Flor. Ram. l. 4. c. 7. Ist. huanff. l. 16. c. 17.

1551.
 Varium
 Georgii
 ex Mo-
 nacho
 Turcoris
 ingeniu
 nūc Tur-
 ca, nunc
 Ferdinā-
 do addi-
 tum.

V. de Pa-
 la. v. l. 13.
 c. 2.

Hoc oc-
 ciso pro-
 ditorē,
 Turca
 præva-
 let.

Qui hæ-
 re in vi-
 tandam
 suavitē,
 que ra-
 men sen-
 sim præ-
 valuit.

Solimanni, nunc Ferdinandi etiam partibus adhæresceret, magna ferè semper felicitatis, quo se verteret, inclinatione; tantum in agendo consilii viriumque adferebat. Principio cum Ferdinandus à morte Joannis Regis Budam, aliaq; quædam loca, ex pacto repeteret, impensas refusurus, Regina assentienti Georgius obsticit, Budamque cum Solimanni ope tuitus, in hujus denique manibus (Reginâ cum pupillo in Transilvaniam ablegatâ) relictam cum dolore vidit, suâ ipse perfidiâ delusus. In Transilvania deinde ita rem gessit, ut Reginam simul cum reliquis in servitute possideret. Unde hæc, illius tyrannidis excutiendæ gratiâ, cum ad Solimannum confugisset, ipse ad Ferdinandum se convertit, qui id temporis Protestantium cum fratre bellis implicitus, licet tenue illi auxilium præstaret, adeo tamen adversus Turcas felici Marte Georgius sapius depugnavit; ut illum Solimannus amicum, quàm hostem mallet. Verùm deniq; Transilvanis non minùs, quàm Reginâ imperium hominis averfantibus, cum ad Ferdinandi se rursus præsidium contulisset, is, jam finito bello Saxonico Joannem Baptistam Castaldum Marchionem Cassani Italum, illi cum exercitu submisit, Reginamque non iniquis conditionibus induxit, ut Transilvaniam sibi cederet, Archiepiscopatu Strigoniensi, cum amplissimis redditibus in Georgium collato, quem Cardinalitiâ à Pontifice impetratâ purpurâ auxit. Verùm nec hac contentus forte inquietus homo, cum Solimanno iterum de Transilvaniâ Ferdinando auferendâ, consilia agitare compertus, per Castaldum in arce Bintio immisissis sicariis interfectus est. Ferdinandine imperio, ut vulgò existimatum est, incertum mansit. Imo extra culpam fuisse judicatus est, quando Pontifex execratum idcirco Ferdinandum, postquam suam hic obtendisset innocentiam, neque probatio sceleris manifesta esset, eundem rursus absolvit. Sicarii tamen autoresque necis, brevi tempore, funestum divinitus exitum habuisse observati sunt, quorum interitu magis etiam Ferdinandus purgatus est, creditumque thesauri, quem Georgius sat amplum possidebat, amore Castaldum aliosque hoc facinus perpetrasse. Locus ubi occubuit, Ecclesia recens fuerat, quam Georgius, ad amœnitatem habitationis augendam demolitus, in suum commodum verterat, Abbate loci frustra obnitente, monenteque, non fore, ut hanc Deus ignominiam inultus diu sustineat. Solimannus igitur re cognita Mahometem Bassam cum exercitu in Transilvaniam destinat, licet Ferdinandus vicenûm millium scutorum tributum ex pacto offerret; quòd novo à Mauritio bello Casari illato in Germania distineretur. Unde illa sine præsidio facilè occupata, & Isabellæ ac Joanni Sigismundo, ut clientibus, restituta est, hac cautione additâ; *provident, ne in hanc ditionem penetraret heresis, quæ subditorum erga Dominos fidem subverteret.* Sed ignorabant jam tum anguem in herba latitare; siquidem Petrus Petrovitijs, cujus operâ potissimùm, in hac per Turcam restitutione, usâ fuerat, quique Sigismundi protectorem agebat, libertatis Lutheranæ jam amorem conceperat. Unde Georgium Blandratam, Medici ex Italia specie in aulam receptum, Arianismi tabe corruptum, facilius ad aures animumque admittit. Per quos, aperto sensim ostio, post Solimanni morte n, omnis se hæresum contagio in hanc regionem effudit. *Tantum in Medicis periculum*

culum est, quando à corporibus ad animorum curam transeunt, quibus venenum sepe pro remedio exhibetur. Sigismundus primò infectus, à quo capite facile in membra cetera corruptio derivata est.

Illæ, quas jam diximus bellorum nubes ingentem toti Europæ tempestatem minabantur, quando ipse licet contra Gallum pro defensione Parmæ armatus Pontifex, Tridentini tamen cum Cæsare Concilii reparationem urgebat; ideoq; illud, Gallorum Episcopis in solo apparatu profectionis ad Regis nutum hærentibus, per reliquarum tamen nationum Episcopos ad Cal. Maii anni MDLI inchoatum prima, ut, vocant, sessione est, quæ erat illius Concilii XI, decretumque de resumendo Concilio editum; utque majori Patrum numero, & Protestantium accessione continuari posset, ad Cal. Septembris XII sessione prorogatum est. Quando duobus Germaniæ Electoribus sacris, Mogantino & Trevirensi, præsentibus in gratiam Protestantium, aliorumque Præsulum etiamnum absentium, alio prorogationis decreto in XI Octobris diem est delatum, atque interea privatis Theologorum disceptationibus illa, quæ de Eucharistiæ Sacramento controversa erant, magno studio fuere discussa, in domo Cardinalis Legati, qui erat Marcellus Crescentius Romanus Presbyter, doctrinâ prudentiâque spectatus, cum sociis duobus, Sebastiano Pighino Archiepiscopo Sipontino juris peritiâ illustri, & Aloylio Lipomanno Episcopo Veronensi probitate ac scientiâ clarissimo. Interea Cæsar Protestantium urgebat Principes, eorumque gratiâ suspendi Concilium nuntiat, jamque etiam Wirtenbergenses, Christophoro Principe impellente, Confessionis novæ scriptum, conforme Lipsiensi concinnarant, quo offerendo defendendoque in Synodo niterentur, literasque à Cæsare libertatis securitatisque omnis acceperant: cum Mauritius, in omnem tergiversandi occasionem intentus, dum res suas adversus Cæsarem Conciliumque, per Galli societatem firmasset, qui hostilitate jam Parmensi in bello collidebantur, significat Imperatori Augusto menses intelligere se, minus securitati suorum consultum fore, nisi præter Cæsarem, ipsi etiam Tridentini Patres, fidem debitam immunitatis illis præstent, siquidem in Constantiensi Synodo Joannes Hussus cum suis fidem Sigismundi Cæsaris secutus, flammis absumptus sit, decreto per Synodum edito, quod si qui hæresi infecti deprehenderentur, in eos, licet Cæsar idoneè cavisset, Ecclesiam posse animadvertere. Paria igitur sibi suisque in paricausa metuenda esse.

Adfuit etiam Tridenti improvisè, ex parte Regis Galliarum Jacobus Amiotus Abbas Bellofanus, qui Henrici literas Cal. Sept. in confessu Patrum ad Tridentinum *Conventum* inscriptas exhibuit, quæ quod Rex non Concilium, sed conventum appellaret, ægrè tandem admissa, auditæque. In quibus cum Henricus contestaretur, Pontificem cum Cæsare privatis commodis intentum hoc Concilium moliri, seque in Parmensium suscepta defensione ab eisdem impediri, adeoque novis bellis Europam involvi, per qua Galliarum Episcopi adesse tuto nequeant, Concilium hoc œcumenicum nequaquam fore, neque Gallicanam Ecclesiam obstrictum iri. Quin imò testari se, consilia remediaque Majorum in re simili adhibita sibi etiamnum prompta esse. Hæc aliaque reci-

LXVIII.
Concilium
Tridentinum à
Julio III.
Pap. in-
choatum
est, ut
Protestan-
tes ad u-
nitatem
Ecclesiæ
redace-
rentur.

Prote-
stantes à
Cæsare
impulsi
variis
oppositi-
onibus
illud de-
tractant.

LXIX.
Rex Gal-
liarum
etiam
turbare
nitus.

causa

1551.

Galli
protesta-
tionem
Synodus
refutat.

tanti Amioto dies responsionis habenda dictus est XI Octobris proxima sessione, quem cum is minimè expectasset, publicis illa tamen literis, & lecta in Concilio die præfixo, ac vulgata typo fuit; ut & Legati contestationem Rex vulgaverat. Neque enim, agebant, hoc Concilium legitime quondam institutum resumptumque, ut ex actis abundè pateat, in privatum cujusquam emolumentum, sed totius Ecclesie, ac religionis bonum vergere. Parmensis belli rationes, Pontifici notas: se pacis cupidos minimè tangere, nec impedire Galliarum Episcopos, quin Synodo adesse ex officio queant. Cui si defuerint, nihil hinc autoritatis decessurum Concilio. Tunicam Christi inconsutilem quorundam secessione non dissociandi. Quod verò Rex exempla Majorum in remediis adhibendis se testetur secuturum; id sanè licere, modò non sequatur perturbatorum Ecclesie cum aeterno sui nominis dedecore, sed parentis optimi, gravissimos præstantissimosque Gallie viros ad hoc Concilium submittentis. Hortari proinde se Episcopos, ut officij sui memores, summi Pastoris vocem ductumque audiant. Verùm hæc exhortatio frustanea apud eos erat, qui Regis sui potentiâ, adeoque & voluntate circumscripti tenebantur.

LXX.
Protes-
tantibus
securita-
tis publi-
ca syn-
grapham
offert.

Porro ut Protestantibus omni ratione, etiam ab ipsa Synodo cautum esset, hæc illis immunitatis syngrapha, quam ipsismet verbis recitabo, submissa est. Sacrosancta generalis Tridentina Synodus in Spiritu S. legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem S. Sedis Apostolica Legato & Nuntiis, omnibus & singulis, sive Ecclesiasticis, sive secularibus personis universa Germania, cujuscunque gradus, status, conditionis, qualitatis sint, quæ ad Oecumenicum hoc & generale Concilium accedere voluerint, ut de iis rebus, quæ in ipsa Synodo tractari debent, omni libertate conferre, proponere, & tractare, ac ad ipsum Oecumenicum Concilium liberè & tuto venire, & in eo manere & commorari, ac articulos, quos illis videbitur, tam scripto, quàm verbis offerre, proponere, & cum Patribus, sive iis, qui ab ipsa S. Synodo delecti fuerint, conferre, & absque ullis conviciis & contumeliis disputare, nec non quando illis placuerit, recedere possint, & valeant, publicam fidem, & plenam securitatem, quam saluum conductum appellant, cum omnibus & singulis clausulis, & decretis necessariis, & opportunis, etiamsi specialiter & non per verba generalia exprimi deberent, quæ pro expressis haberi voluit, quantum ad ipsam S. Synodum spectat, concedit. Placuit præterea S. Synodo, ut pro majori libertate ac securitate eorum, certos tam pro commissis, quam pro committendis per eos delictis, Iudices eis deputari cupiant, illos sibi benevolos nominent, etiamsi delicta ipsa quantumcunque enormia ac heresim sapientia fuerint. Hæc literæ in ipsa sessione Concilii XIII, cum prorogatione controversiæ de utraque specie Eucharistica, ut huic interesse Protestantes possent, & decretæ, & expeditæ sunt, majori quam ipsi postulassent, libertatis oblata, perque adjuncta quævis exposita gratia, ut tergiversandi subterfugia omnia interciperent. At tamen nondum satisfieri tam ampla cautione effugium quaquaversum spectantibus potuit, quod in eo tot eruditissimorum gravissimorumque hominum confessu, eaque discutiendi controversa quævis ratione, quâ absolutior fingi non poterat, necessariò sibi viderent esse succumbendum. Quare alii captiosam hanc esse dolosamque securitatis formulam asseriebant, in qua diceretur, quantum ad ipsam S. Synodum spectat libertatem concedi, atque hoc pacto jus suum reservari Pontifici, qui in Protestantes queat animadvertere. Ut si ex Pontificis arbitrio

Contro-
versia de
utraque
specie
Euchari-
sticæ in
Protes-
tantium
expecta-
tione gra-
tiam dif-
fertur,
sed hic cõ-
gressum
omni ar-
te decli-
nant.

Sy-

Synodus totam representans Ecclesiam (à quo corpore separari caput non poterat) hanc facultatem non obtulisset. Alii obtendebant frustra se invitari ad controversiam de utraque specie, qui quidquid hactenus definitum à Concilio adversus Confessionem Augustanam esset, probare non possent; adeoque jam se à Cæsareo decreto, & Augustano Interim nuper admissio, subducebant proscriptioni obnoxii. Unde hoc argumentum in Concilio potius, ubi omnis disputandi libertas concessa esset, quam extra hoc urgendum dicebant. Quare ut alia cunctatione Cæsari ac Synodalibus illuderent, parendique specie confusionem declinarent, statuunt, primò quidem alios post alios ad Synodum suos ablegare, sed profanos Legatos, Oratoresque primùm, qui explorandi gratiâ accedant, expendantque omnia, ac suas deinde obmoveant difficultates, spemque Theologorum mittendorum, si illæ auferantur, faciant, ne non obsecuti Cæsari, suisque promissis, atque ipsi postulationi Concilii à se ad ipsum Pontificem præhabitæ, videantur. Quæ sanè omnia negligi, sine extremæ desperationis specie, in iis, qui toties ad Concilium provocaverant, minimè poterant.

Joachimus igitur Elector Brandenburgicus primus hanc cunctantium glaciem rupit, Oratore Christophoro Strasio Jurisc. ad Concilium destinato, qui constituta sessione XIII undecimo Septembris die, unà cum tribus Electoribus Ecclesiasticis (nam & Colonienis accesserat) interfuit, mandatumque attulit, quo obsequium Pontifici jam olim debitum his verbis præstitit: *Sanctissimo in Christo Patri & Domino D. Iulio III favore divina Clementiæ summo Pontifici, sacrosancta Romana & universalis Ecclesia, Domino nostro gratiosissimo, &c.* Ipse etiam Orator ita dicendo conclusit. *Neque verò dubitare debet S. Synodus Principem Electorem Illustrissimum omnia quæ S. Synodo placita sunt, sanctè, syncerè, ut Principem Christianum, & obedientem filium Ecclesiæ Catholicæ decet, observaturum, defensurumque. Et hæc omnia ex authentico ejus mandato S. Synodus percipere potest.* Patres verò Tridentini, ut ait, Schleidanus, magna se cum voluptate sermonem ipsius omnem audisse respondēt, præsertim illud, quod Synodo se Princeps omnino submittat, ejusque decreta servaturum se dicat. Ut tamen hæc ab adulatione magis quam veritate profecta doceat, subjicit: *à morte Ioannis Alberti, qui Magdeburgensem Archiepiscopatum habuit locupletem & amplum, rei summa deferretur ad Electoris Brandenburgici filium Fridericum, quem Collegium postulaverat. Res autem erat impedita, neque Roma poterat confici, & quod Saxonica religionis antè fuisset Elector magno erat impedimento. Suspicionis igitur tollendæ causa, legatus missus fuit, qui prensando Procures ad summam diligentiam nihil reliqui faciebat.*

Porro cunctantius timidiusque Wirtenbergici Ducis Christophori Oratores duo Pleningerus, & Heclinus accessere, qui, ne quam viderentur Romano Pontifici deferre venerationem, Legatos Cæsaris convenere, qui miserat Franciscum Toletanum, Hugonem Comitem Montfortum, & Guilielmum Pictavium ac priusquam suæ potestatis exhiberent literas, in privatam Theologorum disceptationem cum Brandenburgicis, ut omnia primùm consulta arbitrentur, sese inferebant, sessionis videlicet XXIV præludis. In quâ, præteritis quæ de Eucharistiæ Sacramento restabant, in gratiam Protestantium, quæstionibus, de Pœ-

LXXI.

Ioachi-
mi Ele-
ctoris
Brandeb.
Legati
veniunt,
& hono-
rem Sy-
nodo ha-
bent.

Palat. in
hist. Trid.
l. 12. ca. 9.

Acta Æ-
liana &
Schleid,
l. 23. in
præcip.

Sed nota
magis,
quam
vera sub-
iectione.

Wirten-
bergici
Legati

solis Cæ-
saris Le-
gatis ho-
norè de-
ferunt,

explo-
rantque
tractandi
modum.

niten-

1557.
Lib. 22.
circa fin.

nitentia atque extrema Unctione disceptandum ad 25 Novembris esse statuerant. Nec abs re fuerit accuratissimam de singulis controversiis disputandi rationem, quam Schleidanus ipse præsens observator, reprehendere non potuit, breviter exponere: ut pateat, quantum A catholicorum, qui ad quantumcunque mutilam, dubiamque in sensu Verbi divini sententiam, repente exclamant, *supra* inveni, diligentia studiumque superetur.

LXXII.
Accuratissima
expendendi &
definiendi
disputandi
in Synodo
methodus
expenditur.

Cautum erat, ne quid ad publicam Concilii disquisitionem ferendasque sententias produceretur, quin privatis ante Theologorum studiis, ac diligentissima investigatione, tam veteris, quam novæ doctrinæ excussum disceptatumque fuisset. Ad quam, principio Concilii Theologi in tres classes divisi, quarum singulae indies Legati Pontificii ædes stans horis adibant, ac de proposita, in quam convenerant, quæstione per ordinem, nullo interpellante, discebant, scribis dicta sententiasque singulorum calamo excipientibus. Differendi ea lex & ratio erat, ut primùm ex S. Scriptura pronuntiarent sententiam, tum deinde firmarent ex tradita receptaque per omnem retrò Ecclesiam Apostolorum, extra verbum Dei scriptum doctrina, ac tertio ex probatis ab Ecclesia Conciliis, denique ex sanctorum Patrum autoritate ac consensu, idque quantà posset brevitate atque energiam, præcis superfluis & contentione vitata, fieret: ne propriam interpretatione ac judicio, quod hæreticorum est, sed tali tantaque universalis Ecclesiæ consensione varius inter varios ejusdem S. Scripturæ sensus definiretur. Inter Theologos autem primò Pontificii, deinde Cæsarei, postea Electorum auditi sunt, & singuli promotionis ad gradum ordine, clerici tamen ante religiosos. Neque the-mata Romanæ solùm, verùm & Lutheranæ Zwinglianæque doctrinæ, hac via, aut stabilita, aut explosa fuere. Delecti subinde ex omni natione integerrimi doctissimique, qui collatis omnium sententiis, certa ex his conficerent rerum credendarum capita, hisque adversantes errores damnarent. Quæ postremò in publicum Concilii traducta confessum, tertioque, ac supremo examine ponderata, ubi suffragiis Episcoporum probata fuissent, vim decretorum Canonumque obtinebant, sacris indies precibus atque invocatione divini Spiritus Deo commendata, ut si spiritus veritatis, quem Ecclesiæ suæ Christus promisit, alicubi in eadem reperiatur, ab hac illius investigandæ veritatis contentione abesse non queat.

LXXIII.
Intertunt
Legati
disquisitioni
de
Sacramento
Pœnitentiæ,
&
suos errores
in
re eadem
varios
audiunt.
c. 20 v.
23.

Huic igitur tam sedulæ, tum in Crescentii Pontificii Legati adibus, & reliquorum Episcoporum præsentia, institutæ disquisitioni aderant Brandenburgici, Wirtenbergicique Principis Oratores, deprehensumque, non sine eorum confusione est, in uno de Pœnitentiæ Sacramento illos articulo gravissimos XV errores admisisse, qui signati confutati que sunt, atque in Concilium deinde producti. Et ut exemplo utamur, qui ex clarâ, definitivæ sensus Scripturâ, eruere sua se dogmata vendicabant; hi in clarissima apertissimaque Christi sententia, quâ Apostolis in orbem universum missis absolvendi à peccatis potestatem largitus est (quæ hoc mysterio continetur) non unius corrupte rei inventi sunt, Dixerat apud Joannem Christus: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis pec-*

catâ,

ata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Et apud Matthæum: *Quæcunque ligaveritis super terram, erunt & ligata in cælis, & quæcunque solveritis, soluta.* Unde vox absolvo Ecclesiæ solennis manit. Hæc constat Discipulis in cœnaculo clausis & alibi, non vulgo dicta esse, nec obscuris verbis remittendi, retinendive peccata eisdem potestas facta est, quorum utrumque Protestantes negabant: cum & Christianis omnibus hanc facultatem esse oblatam, eandemque non in remissione, quæ solius Dei sit, sed in annuntiatione remissionis, per Christum factæ, consistere affirmabant. Quin, quod ridiculum prorsus erat, asseriebant: remittere hoc modò, ac retinere etiam peccata Christianos posse, quæ cuiusmodi essent, non intellexerunt, eò quod pœnitentibus, ut peccata singula, magisque erubescenda confiterentur, necessarium esse negarent; cum à Catholicis exigere tur, ut saltem cognita, qualia solent esse graviora, enuntiarent; quo intelligi posset, retinendumne, an remittendum quod adferrent. De ignorantibus, nullam dicebant esse confitendi obligationem. At nolebant Protestantes suo conscientias pœnitentium privari solatio, quo per obligationem, nota quæque ex gravioribus delictis confitendi, destitui arbitrabantur. Unde, & in hoc loco, & alibi Scriptura S. cogebatur hanc sententiam ferre, quam ipsi pravis affectionibus, principisque doctrinæ corruptis (quale hic erat. *solâ fide in Christi merito peccata donari*) seducti desiderabant. Comparuere tunc inter Theologos Jacobus Lainius & Alphonsus Salmeron ex recenter instituta Societate Jesu, qui excellenti doctrinâ, & disceptandi acrimoniâ, tum ut novi ordinis homines, multorum, atque in primis Protestantium, oculis notati sunt. Quorum ad Melanchthonem delata fama, & postmodum intellecta propagatio, in extremis jam morientem exclamare fecit: *Hæu! Iesuitæ denique in totum orbem, magnâ clade nostrâ, penetrabunt!* At celeberrimi passim eruditione, ex quovis ordine viri tunc illud Ecclesiæ theatrum occuparunt; ut Protestantes, in quantacunque etiam differendi palam, oppugnandi, propugnandi, definiendique libertate, desperatio manifesta cum honore sua defendendi invaserit, talique in loco, repente velut allisa ad scopulum confidentia, aut ad torpedinis contactum stupefacta hæserit: ut ex aliis deinde aliisque, frivole ad Concilium declinandum, quæsitis obtrectationibus compertum est, quibus tum demum, cum per bellum disjici cernerent, novo fallendi astu cessare, tam maligni, cum Synodum admitterent, quam cum detrectarent; ut hinc ex actis à Palavicino, inde à Schleidano præsentis recitatis constabit, licet hic parùm syncerè suorum Protestantium tegat dolum perversitatèque, quæ tamen in eorum nunquam ad veritatem, hac viâ irradiantem, pertingentium, calamitatem versa est. Quam etsi hodie dum infelices tenebrarum in coarctatione nequeant intueri; suam tamen desperatæ, in tam illustri Synodo, defensionis causam æquam semper quæsituri, nunquam reperturi videntur.

Expendamus, quemadmodum Protei illi Oratores omnem vultum formamque obtrectantium induerint. Wirtembergici, aliarumque urbium Legati, Mauritianos Legatos operiebantur, quos rebus jam ad rebellandum per fedus occultum cum Galliarum facis firmatis, tandem Mauritius ad fidem obsequiumque

Vis & ratio investigandæ veritatis Legatos Protestantium in desperationem causæ suæ obtinendæ induxit, unde omne ab eis quæsitum est fugium.

LXXIV.

Legati in specie à Protestantibus missi, dū

simu-

1551.
bellum à
Mauritio
paratur,
varius pos-
tularis
Patres in
progressu
eiusdem
impedi-
unt.

Postula-
ta Mauri-
tium & alia
securita-
tis quaer-
ita for-
mula, cum
deposi-
tione
Pontifi-
cis.

Paucis
Caesarem
ni tempus
dent, &
formulam
novam
effecerunt.

simulatè probandum Caesari, abire passus est; sed cunctationem omnem injicere voluit, ne Theologos cogere ante in hac acie ingeniorum & fidei probanda ostentare, quam armorum ipse haud procul, ad captivitatem, aut terrorem certè fugientium, explicasset. Et res ex voto cecidit, cum Oratores Tridentum admissi, variâ istic legum, quibus Theologi Protestantium admittendi essent, ventilatione, tamdiu sine progressu sustinuerint Patres, donec paratis jam in Germania armis, Caesarem panè Oenoponti, ubi Concilii promovendi causa Tridento propior hærebat, ignarum proditiōis, occupasset.

Jam fama Tridenti percrebuerat, cogitata à Mauritio rebellionis, ut iccirco Electores Caesarem literis convenirent, discedendi providendique rebus suis gratiam orantes. Verùm Caesar tantum fidei Mauritio tribuit, quem propèd em sibi ad futurum credebat, ut vana hæc commenta negligere eos jufferit, atque insistere cœptis. Mauritius etiam, ut consilium tegeret, Oratores sine morâ proficisci Tridentum jussit, qui VII Januarii anni 52 Tridentum ingressi, existimationem perfidiæ sparsam dissiparunt. Erant hi Wolffius Colerus, & Leonardus Bادهornus Jurisc. qui ad Caesaris Oratores X Jan. admissi, initio commemorant, Principem suum hæcenus Theologos suos tutò submittere non potuisse; quod minus idoneè his per securitatis literas cautum fuisset. Has igitur ex formula Basileensis Synodi, prout Bohemis data sit, postulare. Tum deinde cupere, ut designatus confessui proximo, qui erat 25 Januarii prorogetur. Ad hæc ut omnium esse queat nationum Concilium (quod Gallia obluētantis causa inferebant) Præterea, ne Pontifex supremi in illo Præsulis auctoritatem sibi vendicet, sed Concilio submitatur, Episcopisque jurisjurandi obligationem remittat, ac denique libera sint omnium in Synodo voces, & minime præpedita judicia, ne suis quoque jus suffragij in ferenda sententia negetur, quæque decreta hæcenus à Tridentinis Patribus sint, cum adversariis. Literis vsa sint, justo rursus examini subjiciantur. Et hæc sui Electoris postulata, se disertius publico in cœtu exposituros profitentur. Legati Caesaris quamvis viderent, hæc non ad adstruendum sed destruendum Concilium excogitata esse; cumque Augustano decreto nuper admisso pugnare; tamen, quia ipsi à Caesare, & Pontificii Legati à Julio commoniti fuerant, ut quidquid salvâ fide possent hominum infirmitati ad salutem indulgerent; quò ad solius Concilii inducerentur experimentum, cujus vim doctrinamque cum dignitate sustinere posse credibile prudentibus non videbatur; ut nec ipsismet quidem visum fuit, cum omni machinatione subterfugerent, reproductis impedimentis, quæ, neglectim data proximè & postulata veniendi fide præterierant. Oratores igitur sese ad Patres hæc memorant relatueros, quod & diligenter præstitum, ac 22 Jan. responsum; novam cautionis publicæ formulam abs se impetratam, Patresque omnem fidem benevolentiamque Theologis venturis addicere, eorumq; gratiâ suspensum iri Concilium. De cetero, nationum omnium præsentiam, neque à se præstari posse, nec sanè aliarum œcumenicarum Synodorum exemplo requiri, reliqua eorum postulata ejusmodi esse, quæ uno momento propter gravitatem, decidi nequeant; sed in ipsa sint Synodo discutienda, à qua satisfactam æquis omnibus iri sperent. Proinde acquiescant præsentibus non absque labore per se impetratis. Ita accepta securitatis formula discesserunt, quam ubi domi expendifent

sent, unà cum Wittenbergicis aliarumque civitatum Legatis, (in quibus & Schleidanus Argentinenſium nomine erat) qui in his poſtulis conſilia, ut juſſi ſociabant, animadverſum eſt, in quibuſdam à cautione olim Bohemis præſtita diſſentire: ut quod decidendi in Concilio facultas Theologis ipſorum concedenda ſit: quod lex divina, præxiſque tum Chriſti, tum Apoſtolica, tum Eccleſiæ primitiva (verba Baſilienſis Synodi ſunt) unà cum Conciliis, Doctõribusque fundantibus ſe veraciter in eadem pro veriſſimo & indifferente judice, admittentur: quod ipſis domi, ſacra ſua peragere liceat & ne quid in eorum doctrina contemptum aut vituperium fiat. Pro quibus Tridentina Synodus, omnem illis quâ verbo, quâ ſcripto facultatem in Synodo declarandi, adſtruedi, & perſuadendi conceſſit, ſtatuitque, quod cauſa controverſe ſecundum S. Scripturam, & Apoſtolorum traditiones, probata Concilia, Catholica Eccleſiæ conſenſum, & Sanctorum Patrum autoritates in prædicto Concilio Tridentino tractanda ſint. Quæ verba non nihil immutavit, non quod priora ſano ſenſu reſugeret; ſed ne præpoſtæ interpretationi hæreticis ſemper uſitata, quâ non volunt ex SS. Patribus S. Scripturæ mentem, ſed ex S. Scriptura, juxta proprium (quod illi Spiritus S. vocant) judicium expoſita, Sanctorum Patrum Conciliorumque ſententiam exponi & liquidem convenire non videantur, tanquam errori obnoxia rejici; cum ſolus Deus ſit, qui ſuo verbo fallere, aut falli nequeat. Quod admitti ſanè, ut ratione plauſibili nititur, potuiſſet, ſi unius claræ certæque ac definitæ ſententiæ eſſet Scriptura: ut Proteſtantes, in ſuis articulis Romanæ Eccleſiæ appoſitis, non ridiculè minus, quàm protervè aſſerunt; cum tam diverſa SS. Patrum (quos orthodoxos agnoſcunt) interpretationes; imò, in plerisque, tot Proteſtantium Reſormatorum & Anabaptiſtarum pugnantes ſenſus ſententiæque, de eadem S. Scriptura, in manibus oculisque Doctõrum hominum verſentur. Ut non probroſa tantum, verum & infana ejuſmodi poſtulata viſa ſint: ac propterea Oratores Cæſarei illâ repugnandi impudentiâ offenſi, reſponderint: cogitarent, judicem alium præter mutam Scripturam dandum, ubi illa diverſis interpretationibus obnoxia, à ſe definite nihil loqui ac ſtatuerè poſſet. De ſecuritate omni abundè illis in datis literis proviſum eſſe, liberumque ſacri ſui miniſteri privati uſum, nullig, contumeliæ obnoxium, indulgèri. Cetera, quæ Synodum, Pontificem, fidemque Romanam concernant, ad Theologos & Concilium rejicienda. Turpe enim indignumque, videri, corrigi, damnarique, & à ſeipſis quidem Romanos, priusquam ab adverſariis erroris convicti ſint. Porro licere de iſdem proximè difficultatibus coram Patribus diſſerere. Cautionis tamen exemplar, ceu corrigendum, Tolætanus Oratorum primus recepit.

Poſtremo 24 Januarii, pridie ante indictam ſeſſionem publicam in domo Legati Pontifici congregati Patres, primò quidem in gratiam Brandeburgici Electoris ſtatuerunt Fridericum ejus filium Magdeburgenſem Archiepiſcopatum admitti poſſe. Verum eâ lege, ut per Adminiſtratorem præſſet, dum legitimam aſſequeretur ætatem; tum ut Synodo Tridentinæ uſque ad exitum intereſſet, ejuſque decretis acceptandis fidem addiceret, quàm ille Archiepiſcopatui magis, quàm Deo deſerre videbatur; uſque adeò apud multos divina humanis ſubſerviunt, & terrena, ſæpè religionis merces cœleſti præhabetur. Subinde Wirtenbergenſes, ut

Reliqui
cū Mau-
ritianis
conſpi-
rant, &
aliâ cau-
tionem
ſecurita-
tis obrẽ-
tam rur-
ſum im-
probant.
Vide in
Concil.
Trid. poſt
ſeſſ. 15.
Scripturã
S. ridi-
cule lau-
dicem
Concilii
poſtulãt.

Offenſi
impudẽ-
tiã po-
ſtulatorum
Cæſareni ac-
crius re-
ſpondet.

LXXV.
Braade-
burgici
Electoris
filius cet-
rã lege
ad Mag-
deburgi-
cum Ar-
chiepiſ-
copatum
admitti-
tur.

1551.

Wirten-
bergici
Confes-
sionem
suz fidei
Synodo
offerunt,
Scriptu-
ra S &
Patrum
testimo-
niis fir-
matam.

Quæ du-
plici
quæstio-
ne in fin-
gi tota
poterat,
& uno
dilem-
mate eli-
di.

tempore priores, in cœtum manè evocati, eadem ferè, quæ nuper, de Concilii in-
ft tuendi ratione, Mauritiani apud Casareos urgebant, repetière, inprimisque,
ne penes solos Episcopos iudicandi potestas resideret, eidemque Actores aut Rei simul essent,
ac Iudices: tùm, ne jam à Concilio decreta vim legis, nisi rectius excussa, obtinerent. Atque
in hanc rem suam ipsi Confessionem ex mandato Principis formatamque tradi-
tamque obtulère, tanquam correcturi Synodum Patrum aberrantem. Accepta
illa, sed, quo Legati aliorumque Catholicorum sensu, facile æstimatu est, Sannis
utique contumeliisque excepturi fuissent Lutherani Romanum Pontificem, li-
cet Petri Cathedræ impositum, si à se suisque privatim Cardinalibus, aut Docto-
ribus, cusam fidei Confessionem Protestantibus in Schmalkaldico aliquo cœtu
obtulissent, tanquam veram unicamque credendi regulam toti orbi præscriben-
dam. Et quæ novitia illorum est, à Luchero primùm nata, cum illa seculis Chri-
stianorum omnibus locisque celebrata Ecclesia? Visi tamen diffidere Wirten-
bergici præfixa à se regulæ, *quod solius Scripture iudicio ferenda esset sententia*; cum
in sua Confessione præter hanc, nusquam aliquid definitè absolutèque loquen-
tem, passim sanctos Patres, ceu fluctuantem Scripturæ sensum circumscripturos
induxerint; suomet jam gladio jugulandi. Ut quid enim hi, si claram absolutam-
que Scriptura conficiat sententiam, loquantur? *Morbum igitur suum, remedio adhi-
bito, profitebantur.* Modestè tamen prudenterque à Legato dissimulatum est, re-
sponsumque suo Patres tempore, quid sentiant, demonstraturos. Et duabus quæ-
stionibus hisce adversum illos res utique confici poterat. Prima, cum hæ illorum
de fide theses, à S. Scriptura ibidem exhibita, in verbis sententiisque multum di-
screpent: cur profiteantur se ex sola Scriptura S. proferre sententiam? & si alia
præter illam clarior super sit, cur hanc non potiùs, quàm sua verba deprompse-
rint? Hic profectò hæsillet omnibus aqua, cum inter tot Protestantium Confes-
siones, nec unus quidem articulus ex sola Scriptura loquente produci, humanis
fallibilibusque verbis impermixtus, hætenus potuerit: aut si quis extet, multis
defectibus imperfectæ Protestantium sententiæ à proposito deviet. Responsum
igitur non poterat expectari aliud, quàm humano discursu hanc Confessionis
mentem, ex Scriptura deduci, ideoque Patres in hunc sensum depromptos. Unde
alia nascebatur quæstio: Fallibilemne igitur hunc Patrum, aut suum etiam ex
Scriptura discursum, an infallibilem censerent esse? Utrumvis assererent, con-
stricti tenebantur. Si fallibilem dicerent, jam divinus non erat, neque Scripturæ
S. conformis, ut ad fundandam Christi fidem sufficeret: si infallibilis, dabatur igitur
infallibilis discursus hominum, eorum saltem, qui ex Scriptura suas con-
clusiones formarent, quod cum Arriani, Antitrinitarii, Calvinistæ, Anabaptistæ
aliique, præter Lutheranos facerent, & præ his omnibus Sancti Patres, atque an-
tiqua Concilia omnibus his, in conclusionibus suis è Scriptura ductis, adversan-
tiæ hi non minus, quàm Lutherani infallibiles habendi erant; cum tamen alii
ex his aliorum conclusiones falsitatis arguant. Horum verò, quis erret, fallatve,
aut non fallat, cum Scriptura non definiat, palàm est, ab hac sententiâ ultimò in
rebus fidei controversis pronuntiari non posse; sed eundem ad Ecclesiam in Con-
cilio

cilio legitimo congregatam, cui Deus Spiritum veritatis promisit. Quâ regulâ nulla inter mortales certior reperta est. Et unica hæc clava plusquam Herculeâ est, quâ & Protestantium Theologi, & quævis hæresum monstra profligari poterant.

Mauritiani subinde post meridiem auditi, qui cum eadem, quæ supra apud Cæsareos, postulata urgerent; responsum habuere: *Dandum Theologis eorundem in Synodo Tridentina eandem, quæ in Basileensi Bohemis concessa sit, facultatem, differendi nempe propalam, ac disputandi, cum charitate ac modestia. Ita enim habere verba: ne quis esse, ut veterem probatumque in Ecclesia Conciliorum usum subvertant. Quod postulent decreta jam facta revocari, ut si ab Oecumenico Concilio, (cui plures nationes defuissent) non sint sancita, id adversari propriæ illorum in Augustano comitio sententia, quâ diserte postulassent Tridentina Synodi œcumenica continuationem: continuari autem non posse, quod nunquam fuit. Quæ de Romano Pontifice, juxta Constantiensem & Basileensem Synodum subijciendo, urgerent; mirum jure Patribus videri, cum nec Lutherani quidem Constantiense patiantur, ut quo præcipui illorum articuli cum Husiticis profligati sint, nec à Romana illud Ecclesia sub Martino Pontifice, nisi in articulis fidei, probatum sit. Basileensis verò Synodus à duabus aliis nobilioribus Ferrariensi ac Florentina eliminata fuerit. Et, cum ipsi Iuris periti sint, an nesciant, in omni Rep. ac Principatu, supremum denique caput, in rebus propriis, sibi legem judicemque esse debere, quòd alium, præter Deum, non habeat? cur igitur id negent Pontifici, quod suis non queant derogare Principibus? quem denique supremum Judicem sint facturi? si Concilium se supra Pontificem futurum asserat, & Pontifex, (quem caput Ecclesia Rom. agnoscit) se infra constituendum neget? astiment ipsi? si Proceres se Principi suo: Princeps proceribus anteferat; quomodo iudicium hoc finiendum sit, si alius superior defuerit? Ad hæc si quæ jurata ab ipsis Pontifici sint, frustra laxari; cum ad ipsa illa præstanda, quæ fidei propugnanda integritatem spectant, jure divino teneantur. Equum ergo videri, ut præcis Conciliorum legitimorum usibus & acceptâ, quam proximam offerant, securitatis formulâ acquiescant, curentque, ut propediem eorum Theologi adsint, quorum jam iterum gratia Concilij sessio proroganda sit: ut agnoscant, quantum Patres concordie gratiâ maximis suis à se incommodis impetrari patiantur. Hæc aliaque Mauritianis data responsa, & formula securitatis oblata est. Quam cum Wirtenbergici, eis, quibus in Tridentino post sessionem XV extat, verbis accepissent, licet, non sine querimonia, neglectæ satisfactionis, ab urbe domum reversi, Principi suo obtulerunt.*

LXXVI.
Respon-
sum a Syn-
odo
Mauri-
tiani ad
nuptera
postula-
ta datū.

Alios subinde Wirtenbergicus Legatos, cum Theologis, inter quos Brentius, Tridentum destinavit. Et Mauritius suis, qui Augusta subliterant, inter quos Melanchthon, præcepit; ut se quamprimum, licet nondum acceptis securitatis literis, eodem conferrent, jussique omnes in difficultatibus conciliandi propositis remittere. Jam enim is cum suis & Rege Galliarum, ad inferenda Cæsari arma expeditus stabat, quibus imminens à Synodo continuanda discrimen facile sibi discussurus videbatur, interea spem Cæsaris, Oenoponti ad progressum Concilii vigilantis, hac obsequii specie sustentaturus. Quando tamen nova rursum instructi à Mauritio belli fama imperium pervagata Tridentinos terruit, cum-

LXXVII
Theolo-
gimili
vix ex
parte
Triden-
tum ap-
pulerat,
com
Mauri-
tius ar-
ma mo-
vit,
que

1550.

Audito
Mauritii
adventu,
& fuga
Synoda-
lium co-
specta,
Prote-
stantium
Theolo-
gise of-
ferunt
Synodo.
ad suarū
thelium
proba-
tionem.

que solum Imperatorem, tam enormis perfidiæ incredulum, non percelleret, Trevirensis Archiepiscopus, morbi simulatione Tridento, ad defensionem suæ diocesis, 16 Jan. abstraxit, qui tamen loco suo Ambrosium Pelargum, acrem Dominicanæ familiæ Theologum, promovendæ Synodi gratiâ reliquit: cumque deinde fama belli increbresceret, Moguntinus quoque & Colonienfis Electores discessere XI Mart. Quando pridie advenerant Wirtenbergici Oratores, qui cum semel iterumque difficultatum, aliis nuper expositarum Patribus, resolutionem postulassent, iustique illis essent, quæ Mauritanis data erant, responsis acquiescere, Confessionem suam typis vulgaram, non sine Pontificiorum indignatione, per diversos spargunt, ne egisse nihil viderentur, & hanc in actione publica per suos se tueri Theologos posse, ac velle profiterentur, viderique proximam illam ad conciliandum viam; nisi forte malint Pontificij jam lata à Concilio decreta novæ disquisitioni subijci. Cui sententiæ Argentinensis, ut Schleidanus de seipso memorat, aliarumque urbium Legati accessere. Additque, Toletanum Cæsaris Legatum, in cuius ædes XXII Martii convenerant, amice respondisse; quod eo usque progredierentur, & tam aperte agerent, latari se plurimum, & gratias agere, relaturumque quamprimum ad Cæsarem, qui id cupide sit auditurus, de modo verò instituenda actionis relaturum ad Patres. Sed quod Crescentius Pontif. Legatus morbo, qui eidem lethalis fuit, correptus teneretur, & plures Episcoporum metu belli dilaberentur, Augustâ tertio Aprilis & obsidionis die à Mauritio occupatâ, hæsit res tota, & Concilium prorogatum est, ac fugientibus omnibus, cum ad Alpium fauces occupandas miles adventare diceretur, illo vestigio quo exposui stetit. Postquam sessione XVI suspensione illius, Pighino Legato Pont. presidente, decreta esset 28 Aprilis. Hispanis duodecim nequicquam protestatione editâ, reclamantibus. Quocirca hoc Concilium pænè decennio ab Aprili Anno MDLII usque ad MDLXII Januarium Mensem variis impedimentis retardatum substitit. Quando demum sub Pio IV Pontifice & Ferdinando I Imper. Protestantibus ejus periculum detrectantibus, mense Decembri anni MDLIII sessione XXV absolutum est, jure inter nobilissimas Ecclesiæ Catholicæ Synodos reponendum.

L. XXVIII.
Maurit.
instructo
exercitu
& Galli-
cis fretus
opibus,
contra
Cæsarem
pergit,
variasq;
urbes re-
struere
Luthe-
ranismo
occupat.

Mauritius variis deluserat Cæsarem artibus, Magdeburgo Caroli quidem auspiciis victo, legibusque dedito, sed clam in suam fidem recepto, addictaque sibi tam illius, quam propriâ Cæsaris militiâ, tum verò Hæssis Sacramento obligatis, Henrico verò Galliarum Rege per Albertum Brandeburgicum in societatem armorum, eâ lege admisso, ut octoginta in menses singulos penderet Germano militi alendo aureorum millia, tum proprio ipse etiam exercitu Lotharingiam invaderet, præmium suæ istic, in regione inermi & ad defensionem imparata, facile collecturus operæ. Hæc tantâ, & suorum fide, & propriâ adornarat industria, ac denique circumventi Imperatoris, per simulationem fidelitatis, deceptione; ut perfidiam in homine boni omnes, præter unum Carolum, vererentur. Cui persuaserat, ipsius, & publicæ tranquillitatis servandæ commodo, hunc cogi alique militem, tum verò propediem se eidem Oenoponti adfuturum, rationesque factorum redditurum affirmabat, quod Imperator jam frequentibus nuntiis

exe.

exegerat, spemque fecerat Landgravii in libertatem (quod Legatis nuper missis Principes Protestantium oraverant) ipso praesente restituendi. Jamque etiam, quod Caroli expectationem sustentaret, Mauritius praemiserat, qui hospitium venturo praepararent, ipseque viam lentè ingressus speciem secuturi praese ferebat, donec jam ad expeditionem militarem prompta starent omnia: tum subito iter relegens, cum Alberto Brandenburgico, duobus Landgravii filiis, Megelburgi & Pomeraniae Ducibus, liberarumque urbium Legatis, ac Salernitano Principe, recens Toletani Proregis injuriis provocato, octo & triginta peditum, & quatuor equitum millia, Veris principio in Carolum duxit. Noriberga, Nordlinga, Donawerda, vicinaque circum oppida, denique & Augusta venienti patuit novumque; è Protestantibus Senatum accepit, Romanam passim religione per reductos novi Evangelii Ministros profligatam. Nec veritus fuit, ut Protestantes causae suae conciliaret, potissimum belli causam, religionem scripto publico obtendere, quae sub titulo quaesitae etiam libertatis, quem Galli solum usurpabant, non obscure eminebat. Ut, licet Henricus Rex severis in regno Galliarum suppliciis Lutheranos opprimeret, ne haeresi in Germania favisse videretur, suorum tamen armorum dedecus hoc velamento non satis obumbravit. Sed ex vulgatis omnium literis causas audiamus. Mauritius ita loquitur: *Nihil, inquit, in humanis rebus ante concordiam habendum esse, quam gravissimis etiam armorum remediis non immerito procuremus, se illam suis actionibus, tanquam metam praefixisse ultimam, in qua tandem, & sacata religio, & Germania, res duae, sibi longe carissimae, juxta secum acquiescerent. Spes illas pacis jam dudum & sibi, & Germanis factus, dilatas semper: inconstanti quorundam ingenio, qui novis indies decretis facta atque infecta confundant, suamque fidem, ac spem alienam in lubrico destituant. Pollicitationes tam facile dari, quam rescindi, prout nova sese spes motusque, objecerint. Hoc denique, agi, ut coacta religio serviat, idque Germani credant, quod externi imperaverint. Neque verò horum arrogantiam atque ambitionem latere posse, quae in ipsa Germania luce, tot argumentis prodest. Per religionis dissidia, monarchicum in Germanos imperium; per monarchiam, fidei opprimendae jugulum peti. Caecos atque etiam excordes merito habendos, qui illas nuperas nec videant, neque etiam doleant machinationes, quibus expositam Augusta religionem adversarij oppressum eant. Vagos passim in Ecclesiis verbi divini praecones obmutuisse, aut proscriptione exules, aut metu exanimatos. Promissam Concilii sententiam gladio praecupari, & vim jam partes agere veritatis. Proinde neminem crimini daturum, si mentis ac conscientiae servitute aequis armis amoliat. Verum tamen id se Deo magis vindictae relinquere, quam armorum suscipere iudicio disceptandum. Aliam non deesse belli causam, ad quam ex fide Landgravio ante annos quinque praestita, teneatur. Se, Ioachimum Brandenburgicum, ac Wolfgangum Palatinum, fidem suam, aut arma pro libertate obtulisse. His teneri, postquam ille, ex pacationis formulam, Caesari satisfecerit. Iam diu enim, & solutam Muletam nomine, pecuniam, & tradita belli tormenta, & arces solo a quatas, & literas confederationis exhibitas, & Henricum Brunsvicensem unam cum filio captivitate liberatum, nihil deesse praeter aequitatem. Hanc neque uxoris, jam doloris vehementiam oppressae, lacrymas, neque filiorum obtestationes, neque suas ceterorumque Principum intercessionem ab obstinato Imperatore obtinuisse haecenus, ut extrema iocundo reme-*

Belli suscepti causae à Mauricio exponuntur.

Religionis oppressae injuriam Deo se vindicandam relinquere, ait, Haec tantum Principis, & Germaniae ab externis praestare liberatorem.

diorum occupanda fuerint, ne aliena calamitati, ac sua etiam existimationi, defuisse iniquè videantur. Non iam obscurum esse, quo immeriti tam diu Principis carcer spectet, qui alius aliusque litibus vasfrè intentatis, præter omnia gentium jura ex vinculis cæssum dicere cogatur: damnatus ante, quàm accusatus. Hoc nimirum agi; ut suis denique, cum filiis, exutus possessionibus; aliena potentia atque ambitionis fiat additamentum, quæ in Germanorum Principum oppressione monarchica fundamenta magnitudinis collocavit. Accedere his tertiam, eamque non minus gravem bellorum causam, violatam ab externo milite Germania tranquillitatem. Adversum pacta legesque hunc in Germania penetrasse viscera, & tanquam pestilentem morbum, in omnia acerbè membra grassari: Nulli, neque ditioni, neque ordini parcitum, ubique & libidinis, & avaritia, & crudelitatis vulnera lugini. Exierorum verò Regum Legatos his fortasse malis antidotum daturus, procul à conventibus atque Imperij sinibus arceri, ut in tanta malorum desperatione etiam remedia Germanis prohibeantur. Eo consilio, quò debilitata oppresseque postremum Germania, illa ab externis gentibus leges imponantur, quibus cum Imperio servitutem accipiat, detestanda apud posteros temporum nostrorum ignavia, quæ, præstantissimum Imperij nostri ornamentum, libertatem, nobis eripi, atque ad gentis unius voluntatem transferri segnes atque inulti spectaverimus. Quod ne fieret, se atque Guilielmum Lantgravij filium, tum communi, tum paterna calamitatis sensu provocatos, arma sumere, sedere cum Henrico Gallorum Rege sociatos. Hortarique omnes patriæ libertatis amantes, ut ad totius Germaniæ causam arma conjungant. Hostis sibi loco futuros, quicumque illa aut adversarius junxerint, aut suis conatibus obstiterint. * Subscripsit his literis Albertus Megelburgicus Dux, religionis præcipuè defendendæ studio inductus, quam privatis se vocibus potissimum tueri Mauritius testabatur. Publicis tamen scriptis religionis nomen parcius usurpatum est; tum ut usurpato nuper Imperatori artificio eundem rursus peterent; tum ne Galliarum Regem ab hoc excluderent federe, cuius opibus ac potentiâ magnoperè nitebantur, tum denique, ne orthodoxos per Germaniam Principes religionis studio ad ejusdem defensionem provocarent, post subjugatum Imperatorem, eos armatâ persuasione in suas facile partes, aut victoriæ præmium traducturi. Albertus quoque Brandenburgi Marchio ejusdem propemodum sententiæ literas vulgavit. Adjecit etiam: * Ad externos & ignobiles summam consiliorum per imperium malè devolvi: sigillo imperatorio peregrinos homines ad Germania detrimentum abuti. Non jam esse, qui linguâ patriâ res suas cum fructu, aut compendio in aula tractare possit: alienas linguas, manusque necessarias, quibus neque fides sit in expediendis negotiis, neque maturatio. Hæc patientibus, querendi etiam facultatem eripi, nisi cum damno offensionem cupiant; & præter opes ac libertatem, gratiam quoque profundere. Protestantibus & arma, & armorum impensas incubuisse, bellum pro Repub. imperatum Germanorum Principum ere gerendum primò, deinde & luendum pecuniarijs multè suis: quibus nocentes atque innoxij stringerentur; ut succis belli nervis ad repellendam servitutem vires Germania amitteret. Eam esse militaris per Germaniam vitæ licentiam, ut à publico latrocinio vix bellum, nisi solo nomine, differat, cades, & rapinas, & regionum devastaciones jam præcipua militiæ officia videri; ut non alia sit propinquior Germaniæ opprimenda via, quàm ita defendere. In qua ad peregrinorum hominum mores & licentiam patriæ leges, ad cupiditatem

Quare
religio
nis causa
quæ præ-
cipua e-
rat, dissi-
multa
fuerit? &
quid Al-
bertus
Brand-
burgicus
præsen-
derit?

rem opes transeant, quanquam illa ut subitus imber, magis profundantur, quam profint, cum in illa parte, male dilabantur, & militia onera in alios, in alios ferè præmia distribuuntur. Insolenti præterea edicto veritum, nequis Germania Princeps suam in moneta effigiem vulgaret. Senatores passim in urbibus Caesaris arbitrato, dignitate motos. Tribunalia iudicum atque æquitatis leges ad paucorum voluntatem adstringi, quibus & in viros Principes stabiliendos movendosve potestas maneat. Bellum se igitur, non propriis ductum emolumentis, ut nonnulli malè interpretentur, sed patria oppressa servitute provocatum suscipere. In quo si fortasse nimia illa virorum Ecclesiasticorum potentia, sacris literis adversaria, non nihil infringatur, sibi vitio dandum non esse: cum ex hoc fonte pernicies illa Imperij gravissima ducatur; ut miram non sit, si in suo maximè principio exundet. Sui tamen propositi non esse, ut illa conservanda nobilitatis collegia subvertantur. Verum illatis purgantur vitiis, ad majus cum proprium, tum Christiana Reip. incrementum. * Hæc Albertus.

Rex Galliarum
quas bellum
attulerit
causas.

Quibus suam etiam profusiore scripto Rex Gallus sententiam bellique suscepti rationem addidit. * Mearum, ait ille, & parium & curarum esse duxi, ut postquam à morte parentis Remp. domi constitutam haberem, beneficia in proximos atque amicos effunderem, aliisque benè merendo, aliis respondendo, promptà in omnes benevolentia, satisfacere. Quocirca per me Scotia pristinae dignitati restituta, recuperata Bolonia, cives urbibus, agris coloni redditu. Pax ad Anglos, federa ad Helvetios propagata. Solus est Carolus, cui neque pax ulla tam grata, nec tam sancta federa, qua occultis machinationibus non labefactet. Hæc regni, privatisque intentus curis jam dudum dissimulavi verius, quam ignoravi, dum intelligo patientiam mihi & fraudi esse, & crimini verti, timiditatem hanc atque ignaviam appellari, ut si ad justam ultionem vel animi, vel vires deficerent. Excitant præterea graves æquissimaque Germanorum Principum atque Ordinum querimonia. Hi sub religionis quæ sita pallio, sub rebellionis plectende specie ad sædam sese abduci servitute deplorant. Vnam esse Austriae familiam, qua insolenti potentia neminem timere, timeri ab omnibus cupiat. Durum me, atque inclementem existimarem, nisi horum calamitate tangerer. Origine nobis cum illis eadem est, consuetudo vetus, inviolata hæc tenus amicitia. Germani sunt, id est fratres nostri. Meâ verò etiam interesse sensi, stare in pristina libertate, Germaniam, ne totius Europe propugnaculum, vires in servitute amitteret, Galliamque opportuno nudaret presidio. Nec ignoro Caesaris in hoc artes versari, ut Germanorum animos à Gallis separet, armis inimicitiasque hos illosque committat; quò denique facilius utrosque sub jugum cogat. Quod una domus toti Europe jam dudum machinata est, nisi deessent qui recusarent. Jam hæc agitur quoque ut in unius ararium, cujus immensa est vastitas fundus nullus Germania universa opes coeant: suisque deinde viribus expugnetur: testimoniis ad hanc rem opus non esse, cis ultraque Rhenum luculenta hujus cupiditatis extant vestigia. Leodium, Cameracum, Geldriam, Juliamque, Burgundiones & Treviros, Wirtembergicos & Hassos, præter alios complures, testes habeo: mille hæc querelis & lacrymis consignata sunt. Quæ verò injuria nostri ista nominis est, ab Imperij conventibus Legatos rejicere, quos & amicus Principum, & Caesaris fœderatus destinaret? an perfidos nos, aut proditores facit? an nec gentium quidem jure consanguineis Regibus frui licet? Quâ verò ipsius auctoritate, aut merito nostro Germani à Gallica arcentur militia? an illi tot retrò seculis inveteratam consuetudinem abolere licet, salvâ Germanorum libertate, ac communi neces-

strudine? An supplicio dignum facinus in Vogelbergio, aliisque nuper heroibus fuit, Gallico stipendio militasse? quàm verò immane ad eorum hominum cades, percussores conduci pretio, & flagitia mercede aestimari? Nihil ego de corruptis in Germania Iudicum tribunalibus illo præsertim, quod vocant, Camera, in quo nihil integrum syncerumque, ad paucorum arbitria ius summum injuriæque revocantur. Quæ libent, licent, & voluntas cuique aut cupiditas, pro legum regula est. His equidem malis nisi occurrerem, Germanorum mihi & preces & vilem amorem ostenderem: nullâ vicinia, nullâ equitatis curâ tangerer. Rationi igitur, amicitia, justitiæque flagitanti obsecutus arma sumpsi, tam aqua, quàm hæc omnes causa faciunt; tam seria, quàm Gallia vires patientur, quibus me meamque fortunam impendere nequaquam formidabo: ut Germania intelligat, quantùm Gallia ad libertatem conservandam possit tribuere. Quod si Flamineo olim gloriosum fuerit, à servitute vindicare Græciam, libentius equidem de asserta in libertatem Germania gloriabor. Tantorum sanè Principum incolumitate gaudebo, quantus Philippus & Fridericus est nobilissima suæ gentis capita. Hos indignâ captivitate tot annis constrictos teneri diutius non feram, aut vincula exuent, aut iisdem unâ induar, liberator, aut captivus accedam. Non alia bellorum causa est, quæ inceptis servitus Germanorum, libertas absolvet. Quocirca falluntur, qui in ordinem Ecclesiasticum armari me existimant. Hic me non offensum modò, sed amicam etiam accipiet ac patronum, nisi fortè hostem expectare malit meis favendo hostibus. Hoc agam ut post integram libertatem sua etiam religioni constet integritas, quæ malè per servitutem suadetur. Quæ cum hujusmodi sint, ut non ad Gallia emolumentum, sed Germania salutem referantur: æquum erit accedere his meis conatibus Imperij incolas, & amici voluntatem Regis consiliis auxiliisque conjunctis promovere. Quod si qui usque aded ab omni pietate atque officio in patriam remoti fuerint, ut moram objicere tam promptis obsequiis, ad illorum commoda impensis, non vereantur, hos tanquam inimicos salutis propriæ atque alienæ ferro flammisque vastabo, & vel invitis libertatis beneficium offeram. Cetera ex Legato meo Ioanne Fraxineo, Bajonensi Episcopo, intelligetis. * Hæc, in pluribus, hujus regis dissertationis præcipua fuere argumenta. Præfixit in fronte usurpatum olim à Julii Cæsaris percussoribus symbolum, pileum decussatos inter pugiones, libertatis gladio vindicandæ imaginem. Regis causam militiamque alebant ex Germanis Duces Ringravius, Recrodus, Rifebergus & Schertelinus, gravissimo nuper edicto à Cæsare proscripti, constituto percussori cujusque quatuor millium aureorum præmio, qui vivos interciperere non potuisset.

LXXIX.
Multa à
Mauritio
ad Da
nubium;
à Gallo
& Bran-
deburgi
co ad
Mosam
occupan-
tur.

Dum ita calamistypisque in famam fortunasque Cæsaris grassantur, ferreis etiam stylis non segniter pugnatum est. Danubium sibi Mauritius, Albertus & Rex Gallia Mosellam vi sibi ferroque vendicabant, magnis utrobique successibus; quod ante propemodum arma, quàm armorum metus homines percelleret. Annæus Monmorantius Comes stabuli, & armorum Præfectus, quem Rex titulo subsidii Germanis præstando miserat, Tullium, Viridunum, ac Mussipontum imparatas à milite urbes facillè tenuit. Metim deinde, & civium & artis robore munitissimam, astu subiit. Nam cum solum cum gemina cohorte aditum, & pro oblato ære alimenta sibi præberi postulasset, receptus idibus Aprilis porta miles, dimoveri non potuit, civibusque factione inter se, ut dudum fuerant, divisus, aliis-

que

que in Cæsarem, aliis in Gallum, cuius opibus fovebantur, propensis, ac Lenoncurtio denique Episcopo suafore hujus studiis dedito, urbe totâ admissus est. Quâ clave traditâ, Lotharingia Henrico universa patuit, primùmque libertatis Germanicæ à Gallo promissâ, fructum tulit servitutum. Nam Rex cum alio secutus exercitu, Nanceium Metropolim, destitutam præsidio, & terrore prius, quàm armis oppugnatam subit, caputque gentis Carolum novennem, ex Francisco non ita pridem defuncto relictum, puerum Christiernæ Matri, Caroli Imperatoris nepti, frustra lamentanti obnitentique à gremio avulsit, atque in Gallias ad Claudiæ filix suæ nuptias educandum transmisit, ne occupatæ Lotharingæ titulus, à regiis adulatoribus ab avis nequicquam suscitatus, deficeret. Hinc ergo Rex sine certamine passim victor, Tullum, Viridunum aliasque urbium, ac demum Metas ingressus, exarmatos ubique cives, sacramento, quod Cæsari nondum abdixerant, in fidem Gallicam transire iussit. Hac sorte lætus Cisirhenanæ Germaniæ, quam à Carolo Magno usque Galli repetunt, occupandæ adjecit animum, Julio etiam Cæsare autore fraterus, qui Galliam à Germania Rheni limitibus aquisque distinguendam censet. Misso igitur Rheingravio locorum gnaro ad expugnandos Treviros, hos collectis viris viribusque ad hæc discrimina avertenda, quamvis infirmiore in urbe, promptiores reperit: unde plurimùm sua interesse ratus, si, munitissimum Germaniæ propugnaculum, urbem Argentoratum occupasset, Monimorancium prævium tentare ingressum jubet. Cùmque cives ad aliena pericula cautiores, & quinque millium copiis instructos, & ad promissa minasque inflexibiles comperisset, Rex frustra consecutus, deflexa Hagenoam & Weisseburgum viâ, haud magno impendio parùm arte viribusque munitas urbes invasit.

Tam strenuo Mars Gallicus incedebat pede, cùm Saxonicus haud iret segnior. Nam Mauritius ad præcludendas subsidiario ex Italia Cæsaris militi Alpium fauces (quod superiori bello neglectum) progressus, haud levi Cæsarianorum clade Erebergum fortissimam ad Lechum flumen arcem obtinuit. Unde jam Cæsarem Protestantes se Oenoponti tenere inclusum rati, literis 28 Maii Augustæ vulgaris Fraxineo Galliarum Episcopo Regisque Legato præfente, decretum vulgarunt: quo fatentur; *tuenda religionis libertatisq; Germanorum causa se potissimum arma sumpsisse, ideoq; velle subereq; ut exules ab Ecclesiis Ministri, injuriaq; cum Ludimagistris pulli suum in locum amotis ceteris restituantur, juxtaq; Confessionem Augustanam ab utrisq; populo ac juventuti tradatur, nec Pontificio idolo locus sit, idque Augustæ, aliisque locis, quibus Ministri exularunt, fieri per Magistratus imperant.* Quanquam Mauritius ita bellum administraret, ut pacis curas non excluderet, ad quam à Ferdinando Rege jam Lincii provocatus, se inclinante fortunâ, tanquam ad asylum coeptæ audaciæ recepturus erat, ne parem cum Saxone cognato exitum sortiretur. In occupando Cæsare suam verti felicitatem existimabat, quod illo securo, nihil sibi securum crederet. Quare subito Oenipontem ad hunc opprimendum ferebatur, tantâ celeritate ac consiliorum dissimulatione, ut sui famam adventus propemodam assequeretur. Cæsar in tam præfenti discrimi-

Schleid,
in Com.
lib. 24.

Cæsar
vix Oe-
noponte
Mauritiū
fugiens
evadit,
omni ap-
paratu in
manibus
ejus re-
lictō.

152.

ne, quamvis adversâ non minùs valetudine, quàm forte premeretur, nox alta, & & cœlum tempestatibus inquietum sese objicerent: tamen hæc incommoda gravioris periculi timore perfregit. Relictis enim impedimentis omnibus, cum Ferdinando fratre in fugam effusus est, dum per Alpes Tridentinas Villacum subiret: oppidum est. Forojulii & Norici terminos complexum, Dravo incumbens flumini. Huc ille tot gentium victor, non jam de hoste ac victoria, sed vita sollicitus, lubrico ac difficili itinere, cum nec equo vehi, nec pedibus posset incedere, à suis in lectica portatus est, fugâ tantò indigniore, quòd amicum ac clientem formidare cogere, qui ad nullos inimicorum vultus unquam trepidare conspectus fuerat. Mauritius Oenipontem consecutus instructam Imperatori cœnam, desertamque properantium metu reperit, quâ ipse cum omni relicto à Cæsare aulæ bellique apparatu potitus est. Rebus Ferdinandi (cui paucorum adhuc dierum tenebatur induciis) civiumque intactis, Joannem Fridericum Saxonie Ducem jam superioribus diebus Imperator ultro libertati restituit, cum nec Carolus, nec ipse Fridericus hoc Mauritio beneficium debere vellet; quod hic simulati magis obsequii, quàm sincerae humanitatis esse sciret; profectum ab illo, qui ante annos quinque hisce vinculis, suâ dignitate ejectum, potissimum induerat. Cæsaris igitur profugi vestigia sequi, quàm Victoris benevolentiam experiri maluit, & illius captivus, quam hujus libertus videri. Rex Gallus, ut res Cæsaris inclinatas tantò vehementius premeret, pacis cum Julio Pontifice ineunda consilia cepit, quam Turonius Cardinalis certis tantum ad biennium conditionibus extendit, quo bello per Italiam suspenso, Pontifex se inter Cæsaris Gallique partes medium futurum pollicitus est, cui pacioni Cæsar ipse, spe pacis in imperium revocandæ subscripuit. Neque in hoc negotio Pontifex suam diligentiam passus est desiderari.

Captus
Frideri-
cus Sa-
xonie
Princeps
dimitti-
tur.

Gallus
Pontificè
aversum
conci-
liat.

LXXX.
Mauri-
tius va-
riis de
causis ad
pacem in-
clinatur.

Sed Brā-
deburgi-
cus &
Gallus
resistunt,
ne dece-
dant oc-
cupatis,
hæc cau-
sas ob-
tendant.

Mauritius jam per Ferdinandum, cui plurimum tribuebat, post tractatas ultro citroque pacis rationes, ad hanc propius accedebat. Fortunam ille Cæsaris virtutemque reverebatur, metuebat suâ. Ex pari illum nuper emeruisse periculo, ad istam victoriæ felicitatem viderat, affluere sensim ex Germania Italiaque militem, Fridericum ex hoste captivo amicum subito ac hospitem, amissâ haud dubiè inhiare dignitati. Suos se hoc bello inimicos in libertatem asserere, ac ferrum stringere auctoris in jugulum retorquendum. Indictis igitur Passaviam, ex utriusque sententia comitiis, de absolvendis belli controversiis, magno partium studio disceptatum est. Sed Alberti Marchionis Brandeburgici, Regisque Henrici pertinacia, rerum secundarum usu confirmata, pacem esse communem non patiebantur, quam Bajonæ Episcopus Fraxineus, Orator Gallicus ambigua apud Principes oratione improbabat, facesque bello, quod primus suaserat, alendo, scriptis etiam in contumeliam Cæsaris literis subicere est conatus. Et oratio quidem in Comitibus habita consuetam Gallorum in Germanos benevolentia veterisque necessitudinis commemorationem continebat. * Hujus maximè amicitia nexu florentes olim utriusque gentis Respublicas extitisse; inde Hungaros, Bohemos, Polonos, Danos Germanorum armis domitos; hinc Turcas &

Sara-

Saracenos per Asiam, Africamque Gallorum armis subactos; quibus nunc per-
 peram fingatur Rex Galliarum armis confiliusque misceri. Inveteratam Saxo-
 num cum Francis societatem à prima istarum gentium memoria deduci, quod
 quidem amicitiae fedus Philippo Augusto Francorum Regi, aureis exaratum li-
 teris, posteritati mandare placuerit. Ex illustri quoque Luceburgicorum fami-
 lia exitisse Cæsares Galliae Regibus conjunctissimos, Caroli quarti parentem
 pro Philippo Valesio Francorum Rege adversus Eduardum Anglorum pug-
 nantem etiam occubuisse. Neque in Principibus Austriacis eam semper reper-
 tam esse Gallis nocendi voluntatem, in his Albertum primum Rudolphi Cæsa-
 ris filium Philippo Pulcro Gallorum Principi eâ fide amoreque adhaesisse, ut
 nec pollicitatione, nec comminatione Pontificiâ ad hujus regni oppugnatio-
 nem impelli potuerit. Carolum modò Imperatorem, cum pervertis suorum
 consiliis, tum corruptis affectionibus, ad inimicitias cum Gallistraductum, illi
 neque utiles neque necessarias, universæ verò Europæ, prorsus noxias. Jam mo-
 liri, ut post fatalia in se invicem exercita odia, olim invictæ liberæque Germa-
 niæ nationes alieno Domino in fedam indignamque servitutem transcriban-
 tur. Et suis quidem armis, alienis artibus expugnati. In unius Granvellani Atre-
 batenfis Episcopi manibus nunc & Imperii sigillam, & Camerae judicium, &
 comitorum jus libertatemque versari, atque hoc postremò spectari, ut Ferdi-
 nando Rege, vel coacto, vel pollicitationibus illecto, Principibus etiam incusâ
 armorum formidine conterritis, Hispaniarum Princeps Philippus Germanis im-
 peret. Rem fortissimis viris detestandam; quæ ad æternum liberrimæ hætenus
 gentis, & peregrinis nationibus imperare potius, quàm parere afluera, dedecus
 pertineat. Tam indignam servitutem Mauritium præclaro facinore conatum
 amoliri, arma pro patria pro suæ gentis libertate, pro nominis gloria apprehen-
 disse. Henricum Regem superiorum annorum offensione depositâ, huc fidem au-
 xiliumque imploratum contulisse, initis utrimque federibus cautum esse: ne
 Germanis cum hoste pacisci, nisi ex Regis voluntate liceat. Præter expectatio-
 nem verò evenisse, quod Mauritius de pace nunc Regem ex longinquo consi-
 lat, coram in re tanti momenti agendum consultius, idque etiam Henrici me-
 ruisse beneficia. Verùm tamen si Re. p. sanentur hac pace vulnera; si idoneæ, ne
 recrudescant, caveatur; si captivi Principes libertatem habeant; si vetusta cum
 imperio Galliae maneant federa; si initis nuper pactioibus non abeat, obsta-
 re Regem Mauritio nolle pacem ambienti: suam tamen causam ab hac separa-
 tam velle; cum enim Cæsar multa per vim detineat, atque injuriarum occasio-
 nem injuriâ dederit, æquum esse, ut primam satisfactioni viam faciat, & juri im-
 petrando, jus offerat. Hæc Galliarum Regis Orator. Frustra verò postulatam à
 Cæsarei, est, ut de his, quæ Carolus sibi per injuriam vendicasset, disertè emittia-
 ret, ne, cum remedium quaeretur, laterent vulnera. Sed morbi quorundam ta-
 les sunt, qui aut verecundiâ teguntur, aut medicinam respuunt. Cum tamen
 Ferdinandus Rex & Albertus Bavariæ Dux ceterorumque Principum Legati ur-
 gerent Henricum, ut quæ pacis causâ à Cæsare sibi tribui vellent, ea ne celaret.

Ita

8552.

Ita denique per literas à Legato oblatas respondit; ut præter verba nihil dare vi-
 ,deretur. * Principum sese gratiâ ac voluntate in hoc bellum adductum, quod ut
 , nullo suo emolumento admiserit, ita nec pacis susceptæ consilia turbaturum;
 , Interea nullam sibi spem esse, æquâ à Cæsare impetrandi, adeoque nec petendi
 , causam. Neque Galliæ Reges illos esse, qui pacem abjectis precibus magis,
 , quàm armis rogent, hanc ab inimicis orantibus expectare, non ab imperanti-
 , bus consuevisse accipere; iis præsertim, quibus nihil de viribus animisque con-
 , cedant. Neque verò existimare se, postulaturos illud etiam à Rege Principes, ut
 , quicquam à sua statuat dignitate alienum. Sic illos se vicissim amplecti, ut ipso-
 , rum gratiâ de jure suo multa sit concessurus, nec recusare pacis amicitiaq; cum
 , Imperatore conciliandæ diem conventumque. Intellecturos omnes, quantum
 , voluntatis ad reipublicæ utilitatem adferat, quam vana illa sint, quæ de Turcica
 , societate ab hostibus sui nominis circumferantur. Quod si tamen adversariorum
 , machinationibus hæc ipsius consilia evertantur, si fraudi exitioque Gallis novæ
 , illæ animorum conspirationes fuerint, futurum ut pro sperata pace, gravior bel-
 , li tempestas conciteretur, cujus, ne ipse autor videatur, præmonitorem esse. * His
 , responsis, inter spem metumque conciliationis versantibus, sustinere Principum
 , animos, suasque interea res bello partas firmare statuerat. Jam enim plus sibi e-
 , molumenti in armis collocatum videbat, postquam illa belli fortuna obtulisset,
 , quæ immaturâ etiamnum pace retineri non poterant. Neque enim Lotharingiæ
 , atque aliquot jam Episcopatum occupatam possessionem, aut cedentis Impera-
 , toris indulgentiâ, aut Principum Germanorum suffragatione sibi permittendam
 , sperabat. Vim igitur sibi potius, quàm pacem expectandam ratus, bellum finire
 , noluit. Ut non pauci jam denique Germanorum intelligerent, primum servitu-
 , tis auctoramentum, ab oblato libertatis patrociniò duci, & raros esse Principes
 , qui aliis auxilium deferant, quo non magis ipsi adjuventur.

LXXXI.

Cæsar causas
 belli à
 Gallis
 allatas,
 in eos
 retor-
 quet.
 Extat a-
 pud Bzo-
 vium his
 verbis.

Cæsar intellectis illis quæ per Regem ejusque Legatum, tum oratione, tum li-
 , teris in comitiis acta fuerant, ita respondisse fertur. * Etsi pergrave accidit, ut
 , cum rebus in Germania firmatis, omnia pacata domi crederem, bellum factiosus
 , quorundam machinationibus inopinatò exarserit: tamen id multò gravissimum
 , fuit, quod domesticis malis etiam externa injuria accessit, cum Gallicum Ora-
 , torem, quem jam in confesso vestro non adversus me tantum; sed contra imperii
 , majestatem debacchatum esse audiveram; nunc etiam per Epistolam nos acrius
 , exagitasse cognovi. Patientiam vestram mirer, an potius Germaniæ intestinis
 , dissensionibus labefactatæ vicem doleam, nescio; quâ amicitia specie imponi si-
 , bi & illudi turpissimè ferat. Cùm Galliæ Rege pacem feci, factam religiosè co-
 , luit. Et quamvis ille multa hæcenus licenter, multa superbè fecerit dixeritque,
 , quæ ad injuriâ nostram pertinerent, publici boni causa dissimulavi. Tandem
 , cùm ampla & magnifica omnia ejus Orator, qui in nostro comitatu erat, polli-
 , ceretur, interceptis in Oceano navibus & oppidis in Subalpina regione captis,
 , sine ulla denuntiatione nos terrâ marique oppugnavit, & hæc tamen ejusmodi
 , sunt, ut ab infesto hoste expectari potuerint. Id verò minimè ferri potest, quod
 , cum

cum nos prior illata injuria laceffiverit, prior de injuria accepta conqueratur, & cum violata pacis culpam in nos falso transferat, concordia quoque sarcientia à nobis viam aperiri debere contendat. Mauritio quidem antea, quamvis admodum durum videretur, ut externi Principis res Germanicis admiscerentur, hanc conditionem detulimus, ut pacis ineunda rationes per federatos, quos vocant, Principes proponerentur, eas, si quidem non omnino iniquae & inciviles sint, citra controversiam admiffuri. Verum ille, qui turbas amat, nihil certi aut definiti haecenus respondit. Sed dum dignitati suae consulere praefert, per artificiosas moras hoc agit, ut bello inter nos excitato, me, & vestram dignitatem simul evertat. Jam quod communicatis cum Turca consiliis obiter perstringit, quasi abunde purgatum existimet, quae fronte excusare potest? atqui penes me habeo Aramontii Gallici Legati commentarios Byzantii scriptos, & ad Regem per Costam centurionem quendam missos, qui societatis cum Turcis, in Christiani nominis perniciem initae, plenam fidem faciunt. Interceptae sunt & nuper purpurati Budensis literae ad federatos hoc tempore Principes aliosque datae, ex quibus liquidò apparet superioris anni cladem à Turcica classe acceptam, in ipsum ut impulsorem conferendam esse, qui & ut hoc anno idem fiat, non cessat Turcorum Imperatorem sollicitare. Quae omnia si cum praclaris illis promissis, quibus adeò gloriatur, conferantur; nemini dubium relinquetur, quorum pertineant illius consilia, conatus, & affectata federa; eam mente nimirum facta, ut me & Ferdinando fratre, veluti de medio sublatis, Germaniae rempublicam summum discrimen adducat, & singulis Principibus ac civitatibus oppressis, vastatoque eorum agro, etiam ope illorum, qui se imprudenter ipsi conjunxerint, quasdam Imperii civitates sub jugum mittat: quas tanquam hujus belli manubias magno nostro cum dolore, summo certe cum Germanici nominis dedecore, ab ipso muniri & praesidiis firmari intelligimus. Haec nisi vos praemoneant, non amplius miror, cur Oratoris Gallici literae in confesso vestro admiffae & lectae sint: quas si concordia, qualis esse debet, inter nos vigeret, rejici omnino oportuit. Mihi certe quod nihil ad praesentem actionem pertineant, superfluum videtur, quicquam ad eas amplius respondere. Dolebat vehementer Carolus trium Episcopatum, Tulli, Virduni, Metensisque jacturam, quam aliorum per Lotharingiam Belgiumque oppidorum amissione auctam videbat. Haec in Gallorum manus improvise terrore, nullis militum subsidiis freta, inciderant. Rex tamen quamvis pacem respueret, è Germania in Lotharingiam reduxit militem, hinc Germanorum Principum, Moguntiaci, Palatini, Trevirensis aliorumque inductus precibus, qui ea de re per Legatos Weiffenburgi interpellarant: inde armorum ex Belgio suis provinciis incumbentium metu.

Jam enim Martinus Rossemius, exploratae virtutis miles, traducto in Campaniam exercitulate omnia populabatur, atque Astenæum, Lotharingiae ad Mosam, jam receperat oppidum, proxima quaeque, nisi averteretur, invalurus. Maria etiam Belgii gubernatrix, comitiis Aquisgrani institutis, invitavit vicinos quoque ad armorum confederationem Principes. Cui Leodiensis, Coloniensis aliique

x

pro-

Quantum
terrarum
hoc bello
Gallus
imperio
& Belgio
ac Lotharingiae
subtraxerit,
locis ubique
immunitis
receptus.
LXXXII.
Belga si
amissis, &
Principum
Germanorum
postulatis
Regis

1552.
provo-
eatus,
militem
reducit,
& quædã
apud Lu-
xelbur-
gios loca
occupat.

Germa-
nia Gal-
lorũ au-
xiliũ
perditur,
Gallia
servatur.

LXXXIII
Alberti
Brandeburgici,
proscrip-
ti ab im-
perio
Ducis ar-
ma, ope.

propinqui haud difficiles accessere; solus Guilielmus Cliviæ Juliæque Dux, non sine Caroli aliorumque offensione, sese subduxit, ac neutrarum esse partium, quàm Gallo adversari maluit, pristinisque ipsius obsequiis ingratus videri. Henricus igitur, quò suis subveniret, alienis terris illa interpretatione, cessit; ut diceret, se hanc deferre Germanis benevolentiam, gratiamque, & quorum libertatis causâ venisset, his in eam restitutis, iterum decederet. Tripartito itaque exercitu, per Alsatiam ac Lotharingiam, in Belgium deflexit, ac per iter recepto Atenæo, ac Theodonis villa ob firmitatem præteritâ Rodemacram vicinam expugnat, tum post Danvillerium Ivodium apud Luxelburgicos Petro Eræsto Mansfeldio Comite fortissimè propugnante vi obtinet, & Robertum Marcanum, quod castrum Bullionis, quantum videbatur impenetrabile, regionis caput occupasset, Ducem Bullionium pronuntiat. Rossemius, post excisam Picardiam & Hesdinum interceptum, cum impar regis ad tutiora rediisset, Rex exercitum hoc itinere morbis rerumque penuriâ vehementer attritum, denique sub exitum Julii, in hiberna dimisit. Metasque per Ducem Guilium, cum parte copiarum immisissum, aliasque Lotharingiæ urbes arcesque muniri, quantâ potuit sedulitate, iussit; ne citò parta citò dilaberentur, pretiumque præclaræ libertatis, à Christianissimo videlicet Rege in Germaniam reductâ, amitteret. Sed animadvertit tum denique imperium, se brevi in servitute Gallorum fore, si suam ita sapiens libertatem propugnaret. Dissimulandum tamen a Catholicis Principibus, qui hoc pacto religionis suæ libertatem vendicarent; ne cum Rege seipfos, qui hoc ostium panderant, in crimen vocarent. Catholicos suæ etiam tarditatis ignaviæque pudebat, qui dum Gallum offendere verentur, & partium mediæ hostem nullum vellent, nullum postremò habituri erant amicum, neque aliud consilii beneficium, quàm quod Ulyssi Polyphemus detulit, ut ceteris sociorum devoratis, victima ipse ultima accederet. Gallus sanè Trevirim, Spiram, Moguntiamque intentata, quamvis absque successu, non reliquit. Cujus tamen declinatam armorum vim Albertus Dux immanitate, ut videbimus singulari, supplevit. Hæc nimirum illa est Germanorum Principum, tum inter se, tum à suo capite dissentiendi libertas, quam recondito arcanorum consiliorum sensu Gallia sibi merito defendendam statuit, brevi in illorum potestate futura, nisi suos Principes in servitute, Germaniæ in libertate contineret, ut cum hic multi, illic unus imperat. distractas Germanorum vires unita facilius potentia sustineat; suosque inter hostes quandoque etiâ fautores reperiat. Quem suum errorem Germania semper agnovit hætenus, nunquam emendavit; libertatis ad suum etiam periculum jacturamque cupida, eaque gentis simplicitate, quæ honestius existimat decipi, quàm decipere, quæ veluti ansâ, à vicinis nonnunquam Gallis circumferuntur, qui licet origine, ut libenter usurpant, Germani; cum cælo tamen mutatum ingenium est.

Interea dum pacem quærit Germania, Galliam Henricus firmatâ suis armis Lotharingia instruit, Albertus Brandenburgicus irarum tenax, quas ex proscriptioe sui ab Imperio conceperat, Wolfgangum Melchingum Ordinis Teutonici Magistrum, suumque in Prusciâ æmulum, tanquam erumpens ex orco furia, armis

1552.
Gallorū
Germani-
nis, cum
excidio
sacrorum
illata.

armis Germanorum & Gallico stipendio ferox, primum ferro flammaque persequitur, ingentique, ni omnia pessundari malit, pecuniā multat. Noribergensibus deinde infide Cæsaris peristentibus, nec Alberti Galliaque Regis placita acceptantibus, quamvis Mauritius, simulatè saltem, obniteretur, vicos centum, castella, villasque civium facilè septuaginta, ac ter mille silvarum jugera incendio sustulit, additurus damno, nisi pacem ducentis aureorum millibus parassent, Herbipolensem & Bambergensem, quod Romanâ starent fide integri, durissima pactione subegit. Ille enim, ut extrema Noribergensibus illata declinaret, oppida ditionis suæ ac præfecturas viginti, clientelasque eidem omnes, confectis eade re literis XIX Maii permisit; hic quingenta quinquaginta dependit aureorum millia, Ulmâ deinde nequicquam obsidione minisque pertentatâ, Wormatiam in Vangionibus, atque in Nemetibus Spiram suæ potestatis fecit, duodecim aureorum millibus ab illius Principe extortis, & Catholicorum ubique cultu profligato, Moguntinus Elector meritis Rheno belli tormentis ad tutiora se transtulit, Trevirorum Archiepiscopus Ehrenbreitsteinianam arcem iussus cedere, propriâ se tutaque negavit statione abire posse, Argentoratensibus frustra etiam suo, & Galliarum Regis nomine, extrema interminatus, demùm intelligit pacem esse Passavii Cæsarem inter Mauritiumque conclusam, Quam implacabili Catholicæ religionis excindendæ cupiditate flagrans, summâ indignatione in Mauritium conceptâ excepit, pertinaxque Gallicorum armorum federi inhæsit. Tentatâ tamen nequicquam Francofurti, quod Mauritianus miles reliquerat, obsidione, Moguntiam proniori Marte subegit, navesque illic ac Spira, etiam frumento vinoque onustas, flammis, ne Cæsar illac consequi posset, consumit. Tum vastatis, in utraque diœcesi, excisisque, quâ sacris, quâ profanis, in Trevericam pari sese immanitate effudit, & quidquid religiosarum illic in primis domuum ac Monasteriorum (quorum insignis numerus) non solum exhaustis spoliis, verùm & incendio deformavit, quo, sub ipsis Trevirorum mœnibus, tres Abbatia Benedicteorum periêre; & supra infraque Treviros munimenta duo fortissima Saraburgum ac Palatiolum cecidêre. Urbs, ut extremum evaderet excidium, hostem deditione admisit, quam ut postremò sine noxa desereret, non sine ingenti pecunia effectum est, cum jam Cæsariani propius instarent.

Hæc inter, ut cœperam dicere, Passavii, legibus parùm secundis, orthodoxæ religioni pax sancitur. Videlicet: *ut confederati Principes ante XII Augusti diem ab armis discedant, copiasque sine noxa imperij dimittant, militaturas Ferdinando adversus Turcam, qui eodem tempore ex pacto Hungariam invaserat, ne Rex fratri subvenire posset. Ad eum quoque diem Philippus Landgravius solutus custodiâ Hispanorum ad Rhenum sua in arce Rheinfeldia sisteretur, cautione tamen servandarum conditionum præstitâ, pro qua, ut Hala Saxonum, at i hic quoque Mauritius cum Electore Brandenburgico fidem obstrinxit. Alius cum Nissovio Comite de Cattorum ditione controversia, Principum Electorum Cæsarique iudicio, per delectos arbitros intra biennium desinetur. Ad iudicium imperialis Camere Augustanae etiam Confessionis homines admittentur; ne partis utriusque cause æquis iudicibus destituantur.* Ottoni Henrico Palatino, hæcenus presso, integrum suæ dominium si-

LXXX
IV.
Pax reli-
gionis
inter
Prote-
stantes &
Catholi-
cos, ma-
gno ho-
rum de-
trimento
Passavii
inita.
ber-

3552.

bertusque possidendi constet. Intra sextum mensem imperialibus comitiis & pax firmetur, & religionis dissidium aqua lege componatur; interea verò nulli, religionis causa, molestia creetur aut assuescat periculum. Sui deniq; juris in posterum innoxiique sint, qui durante hoc bello federatis partibus adhasere. Proscripti recipiantur in gratiam, quique Regi Galliarum, dum adversus Casarem militat, haerent, eadem gaudeant, modò intra trimesse ab illo discedant. In quibus & Albertus Brandeburgicus censeatur, modò ante XII Augusti diem copias dimittat. His legibus vel à Principibus vel à Legatis subscriptum, hostisq; iudicatus est, quisquis illas violasset. Quibus Interim illo famoso impositus finis est, & Saxonia, cum Vertumnis Ministris suis, pristinam religionis iterum lervam assumpsit, sub qua haecenus latet, nec suis quidem majoribus orthodoxis agnoscenda, quos nisi aberrationis à suscepto per Monachos sacrificosque Christianismo condemnet, se ipsam condemnet necesse est, quæ tam dissimilem his suis institutoribus religionem consecratur; quam priscorum non ignari seculorum nullo rationis patrocinio queunt tueri; habituri, ut in vita fidem, sic à morte fedem longè ab iisdem diversam, quæ nisi nunc expendant mutantque consilia, ferius vera nimium esse experientur.

LXXXV

Carolus
Gallum
à pace a
licium
armis
frustra
aggredi-
tur, Me-
tasq; hic
mal tē-
pore, si
ne pro-
fectu ob-
sides, Al-
berto in
fidem
accepto.

Pace inter Casarem federatosque in ita, Villaco ille Onipontem atque hinc Augustam, magno tam ex Hispanis Italisque confluentibus, quàm Germanis Bohemisq; repente metuendus exercitu (Mauritio tamen cum Ferdinando contra Turcam progressu) Augustam appulit, innovatoque rursus magistratu, libertatem religionis intactam præstitit. Neque hic diu cunctatus dimisso abs se Joanne Friderico Saxonum Duce, ad relictam possessionem, animo, quàm consilio majore, contra Gallum ad Lotharingiam repetendam, vergente jam in autumnum anno, progressus est, Metisque opere & milite Francisco Guisio Duce firmis, cum octo peditum & tria equitum millia in urbe censeret, vim extremam admoveere XXII Octobris cœpit, ut illius expugnatae terrore reliqua omnia prona ad obsequium haberet. Quo etiam consilio, juratum cetera, & suum & Catholicorum hostem, Albertum Brandeburgicum, Lotharingia finibus, cum Aumalio Guisii fratre inhaerentem, à Gallis ad se traduxit. Is stipendiorum durus inter Gallos exactor, cum non omnia ex voto obtineret, & Rifebergius, Hassicæ legionis ductor, qui manumissus partes Gallicas, dissimulante Landgravii filio, secutus unà fuerat, arte Francorum abstractus esset, indignatione in hos concepta, Caesaris gratiam occupavit. Quo cognito in abeuntem Aumalio, Gallicas copias vertit, in quas Albertus, licet numero longè impar, & peditatu jam per Gallos corrupto, stipendiaque postulante, destitutus, equitatu tantà alacritate pugnandi intulit, ut ruptis profligatisq; ordinibus, Aumalium tribus vulneribus faucium interceperit, & tanquam victoriae monumentum Carolo stiterit, maiusque hoc facinore defectionis præmium tulerit, pactioibus, in quas Bambergensis nuper iniquissimas adegerat, parùm consultò à Casare firmatis. Gallis jactura sui Ducis, quàm Alberti gravior; quòd hujus, tanquam mali dæmonis ferociâ obsessi, Germanos opprimi mallent, quàm suos circumfederali. Neque operæ pretium expugnanda urbi tulit. Exercitum Caroli ad centum millia peditum,

equi-

equitumque duodecim pervenisse afferunt, machinas bellicas cum exercitu tripartito admotas mœnibus centum quatuordecim, tantâque illis vehementiâ, tonitruque impulsas, ut tridui itinere difficili strepitum horribicum exciperent. Septem autem fossorum millia, cuniculis aliisque operibus adhibita, ut viribus nulli Cæsar majoribus, nulli rursus minori profectu egisse credatur. Nam propugnantium non impar virtus, seu defendenda munimenta urbis, seu in hostem extra mœnia eundem, Gigantes utrimque pugnantie crederes, quibus levis suorum clades erat, modo superessent adhuc aut vincendi, aut victores. Neque, tam Carolus, quàm Guisus (quæ utriusque ad pugnandum erat constantia) ab ultimo virtutis experimento deducendi videbantur, nisi hiems in Decembri savissima, nivibusque impedita adversus Carolum de cœlo bellasset. Cui, jam tertiâ militum parte consumptâ, reliquisque inclementiâ brumæ stupefactis, cedere demum coactus est, anno, ultimâ Decembris die, ante urbem conclusio. Cum quo, velut evoluto jam felicitatis stadio, Caroli fortuna cursum absolvisse visa est, neque ex familiari ipsius (symbolo *plus ultra* voluisse; Superis, ante Metas, metam Carolo mortalis gloriæ figentibus. Non paucos ferro ac frigore morbisque dysentericis afflictos ante urbem discedens reliquit, quos eâ humanitate intra mœnia excepit fovitque Guisus, ut ad amicos se venisse crederent, dignumque prædicarent Principem, qui de Cæsare tot hostium victore triumpharet. Is solennibus Deo gratis supplicatione persolutis Lutheranos, quâ potuit diligentiam, exultis publicè per Carnificem libris, totâ urbe persecutus est, ne aliam in his perfidiam nisi quâ contra Cæsarem res Galli promovissent, probasse videretur. Quamquam denique per Galliam, iusto Dei iudicio, invalescente, quam in Germania fovebant, hæresum peste, quin regnum regiamque sedem ipsam occuparet, parum abfuerit, nisi dissimili gratiâ, Alexander Farnesius è Belgio suppetias tulisset. Parisiosque ab interitu vindicasset. Tantò illustriori facinore, quantò minori id factum Gallorum merito, & majori Belgarum detrimento, qui hanc sui Principis pietatem, amissis urbibus non paucis, & profligata in iisdem religione, luerunt. Quamvis pœnâ Ecclesiæ Dei non pœnitendâ, quòd minori malo longè maius averterit, & cum flammam in domo proximi excitatam extingueret, consuluerit etiam propriâ. Quo consilio, si Henricus Rex Galliarum adhæsisset contra hæreticos Carolo, nec Germania, nec Gallia tam turpi incendio conflagrasset.

Guisus in afflictum Cæsaris militem humanitas, & odiū hæresis, quâ sentium Gallia infecta est.

LXXXVI.

Turcarum in Hungaria progressus, nostris dissidiis aliti, auxilium parum repressi. Istouanff h. 17. & 18. Nacal, h. 9.

Nec Hungariæ feliciter inter has Germaniæ turbas consultum est, cum ex discordi illius studio sua plerumque Turcæ emolumenta decerpant, similes canibus, qui dum corvi vulturesque de cadavere certant, optima quæque abripiunt. Segedinum illic præter arcem Christiani secundo Marte occupant, sed dum arcis obsidioni neglectus inhaerent, per Alim Præfectum Budensem magnâ clade cæsi sunt, qui in monumentum suæ victoriæ quinque nasorum millia cæcis amputatorum, honestiori spolio, quàm præputiorum olim, cum 40 vexillis captivisque nobilioribus Constantinopolim ad Imperatorem misit; ac subinde victoriæ famâ usus Vesprimium haud magno molimine interceptit, præli diariis metu potius, quam vi deditis. Quibus aut mors, aut captivitas intempestivæ deditiois præ-

mium

1552.

miū fuit. Contra fidem quidem, sed quam Turcæ perfidis non judicant deberi ne honore scelus aut pretio æstimetur. Solimannus hoc successu utendum ratus Mahometem & Achimetem Præfectos, cum numeroso exercitu, submisit, qui Temesvarium fortissimum cum urbe munimentum juxta fines Transilvaniæ ad flumen Temesum, post gravissimam oppugnationem, deditioe cepere, Præfecto quoque ejus Lofontio perfidè trucidato, ut Christiani discant adversus Turcam honesto militi, in pugna, aut moriendum, aut vincendum esse. A qua virtute Ferdinandeus passim miles visus descissere, quando territi exemplo Turcicæ crudelitatis, quâ & facile se dedentes ob levitatem, & difficile ob resistendi pertinaciam infelices cadebant victimæ, fuga sibi, Lippâ aliisque oppidis desertis, consulere, rati fugitivum pugnare iterum posse. Mox gemino Hungaria subsidio levare cœpit, hinc Mauritiū & Germanorum pace factâ, succurrentium; inde singulari Agriensium virtute, qui in urbe, nec situ, nec arte munita, sub fortissimis Præfectis Stephanis Dobone uno, alteroque Nesqueio honestè mori, quam fugere turpiter maluere, tantisque hæc animis consensuque incolarum defensione suscepta est, ut femina viris permixta non secus ac pro catulis pugnatuæ lænæ in hostem sese immiserint, arrogantiamque Mahometis adeo fregerint, ut tot virum victorinarum hic denique virtute inferior, X Cal. Novemb. confusione atque indignatione plenus cesserit. *Adeo præsens, ad evadendam mortem, contemptus mortis præsidium sæpè pugnantis attulit.* Turcis itaque cedentibus, & incumbente jam hieme, Mauritius nullâ re gestâ in Germaniam se recepit, contra suum Imperatorem, quàm alienum hostem fortior, brevi tamen theatrum pugnae novum reperturus in patria, ut si non pro illa, certè in illa, perfidiæ suæ teste, mortem promeritam reciperet.

LXXX
VII,
Turcica
classis à
Salerni-
tano
Principe
Gallisq;
magna
clade &
probro
Christia-
norum
evocata,

Sed maritima quoque classe Neapolitano regno metuendus Turca hoc anno incubuit. Salernitanus ejus regni Princeps, à Petro Toletano, Prorege Caroli, graviter offensus, ab utroque, ut supra memini, defecerat, & cum Henrico Galliarum Rege Protestantium in Germania partibus adfuerat; qui ut graviori Cæsarem feriret ictu, Henrico Neapolim occupari posse persuaserat, modò cum Solimanni classe, junctâ se ductore Gallicâ, sociatis rem viribus agerent. Ille rogatus, potentissimam sub Dragutis & Sinanis, imperio classem miserat, quæ tempestivè in mare Tyrrhenum descendit, prosperaque navigatione superato Messanenſi freto, Andream Auriam in Proregis subsidium properantem interceptit, ac septem ex quadraginta navibus captis, merſisque duabus, in fugam avertit, animis parem, sed viribus longè imparem. Verùm cum Salernitanus Gallica 25 trirerium classe, quâ aditum prodicione speratum facturus credebatur, serius expectatione Massiliâ solvisset, Turcæ, vicinis mari oppidis captis succentisque, prædâ captivisque onusti in Chium ad hiberna abiere, & Salernitano nequicquam inſequenti urgentique reditum, post exprobratam ignaviam, fidem in sequentem annum addixere. Exclamat hic indignaturque Gallicæ nationis Scriptor nobilis, & suæ gentis Regumque contra alios amator singularis, Spondanus, hæc facta, cum evocatione hostium Christianitatis, idque à Christianissimo licet Rege,

In An-
nal. Eccl.

sub-

subjicitque dolens. *Ita cœcas hominum mentes in transversum agit ambitio, & à recto virtutis tramite dimovet!*

At ego accusandos magis ejusdem gentis Ministros regios, eosque nonnquam Theologos, & Episcopos rerum cognitione celebres, arbitror; quorum instructione, ab exemplis Judaicæ gentis cum Ethnicis federa captantibus, ductâ, hæc consilia tanquam licita Reges amplectuntur, qui tamen horum auxiliis nunquam ad propriæ excidium Ecclesiæ sunt usi: quemadmodum nuper vidimus Bajonensem Episcopum, Regis sui, quam religionis observantiorum, Henricum ad Protestantium provocasse fedus, iisque in Germania adversus Cæsarem hæsisse Legatum, donec hic necessitate armorum rebelliumque pressus, deplorandam Catholicis, totique Romanæ Ecclesiæ Passaviensem pacem, libertatemque religionis admitteret. Ut illam Hispano-Batavicam, Germanicamque pacificationem, me, dum hæc primò scriberem, Monasterii Westphalorum præsentem contractam dissimulem, quàm Pius ejus temporis Rex Ludovicus, si causis legibusque suis superstes agnovisset, nunquam admissurus, neque illa, unde hæc originem duxere, federa probaturus fuisset, nisi Ministrorum perversa adulatione suafuque inductus: ut politicum axioma suum hi sapientes prosequantur, quo statuunt; *discordiam bellumque alendum in Germania; ut concordia & pax consistat in Gallia.* Quæ dum, quocunque etiam religionis neglectu, perpetratur, nescio equidem, quam possint habere excusationem: nisi fortè illam, quam Legatus Gallicus Monasterii, me audiente, ad hanc objectionem joco serio protulit, fore, ut cum Rex suus Germania dominetur, facile in sedem pristinam orthodoxam fidem reducat, atque accepta detrimenta majoribus emolumentis compenset. Verùm hæc si solo perficerentur Gallorum desiderio, fortè esset, cur possent expectari: nunc alios facilè metu, alios expectatione absolvunt. Et ejusmodi politicorum consilia rem hoc tempore Catholicam in Polonia pessum dedere, sub juniore Rege Sigismundo, quando è nobilitate Canonicus Premislaviensis Stanislaus Orichovius uxore ducta, id eoque communionem fidelium ab Episcopo exclusus, ut hæreticus, ejus rei cognitionem ad Latinos regni Proceres detulit, qui cum Orichovio faverent, Rege frustra obnitente, Augustanæ Confessionis libertas, cum alia hæresum irrumpentium fece hic aditum reperit. Isti Evangelico hospiti similis, qui admissus septem alios se nequiores introduxit.

Imperator cum Mussiponto in Lotharingia per Egmōdanum Comitem occupato, in Belgium ad hibernam se quietem contulisset, atque interea Dux Vendomius Piardæ gubernator hiemis beneficio per congelatas paludes, tormenta pyria Hefdino admovisset, Croioque Reussi Comitum filio deditioem extorsisset, Carolus repositurus cladem exercitum Croio Duce Terovanæ fortissimæ Morinorum ad Lisam flumen urbi expugnandæ adhibet, nec infelici conatu, quem Bignicurtius, Croio ad Patris finis discedente, violentâ urbis occupatione, & Gallorum captivitate IV Iduum Junii absolvit. Urbs inter Picardos Flandrosque limitanea, cum ex vicissitudine fortunæ ac Dominorum, multo utriusque gentis sanguine steterisset hæctenus, à Cæsare funditus everfa est. Collegium Canonicum

1552.
an. 1552.
num. 15.

LXXXVIII.
Ministrorum regionum corruptione quantum malum adferat, etiam Regibus invitis.

Principium politicum, sed non Christianum, quod Germanorum religio est.

Flor.
Ram de orig. her. l. 4. c. 8.
Et seq.
Simili politicorum consilio religio in Polonia perit.
Pör Heuter. l. 13.

Bele.
Thuan.
An. 1553.
LXXXIX.
Data acceptæque inter Gallos Belgasque clades Terovanico.

855.
ma à Cæ-
fare de
Hes-
dinum
novum
excitatu.

Gallicæ
militiæ
vis, pri-
mo im-
petu cõ-
sumpto,
evane-
scit.

Natal. l.
6. & 7.
Thuan. l.
12. Lem-
ela. in
suppl. an-
nal. Turc.
XC.

Senenses
odio at-
eis à Cæ-
fareis ex-
citati, il-
lis ejectionis
Gallos
admittit.

nicorum à Belgis Ipras, Episcopus à Gallis Boloniam translatus est. Chrono-
graphicum excidii duobus his verbis complexi sunt: De Leti Morini. Subinde
Emmanuel Philibertus Sabaudia Ducis filius ad exercitum præfaturus accessit,
qui deluso Vendomio dum Monstreulio minatur, isque Hefdinensi huic milite
transmisso urbi consulit, Hefdinum subito deflectit copias, oppidumque primo
impetu capit. Sed in arce fortissima vis major adhibenda fuit; hanc tamen, & i-
gnivomis machinis, & cuniculis periclitantem, cum Franci certis dedere legibus
instituant, pulvis in arce tormentarius fortuito correptus igne, atque ex eodem
succensi cuniculi, unà, & magnam arcis partem & Francos cum Horatio Farne-
sio, magnæ expectationis juveni, ac Regis genero, in auras evibrarunt. Quare &
Cæsar idem, toties captum amissumque, everti iussit, aliud, cum minori amitten-
di discrimine, sequenti anno inter propinquas paludes excitaturus. Forma illud
quadratum, munitione singulari per singulos assurgebat angulos, quos vastæ mo-
lis & cespitibus intexto conjunxit aggere, qui innoxius tormentorum ictibus
resisteret, lataque circumdatus fossâ, haud facilem invasuris præberet aditu-
tum Attrebatensibus propugnaculum, nisi præsidarii, aut fides deficeret. Aliis
deinde Monmorantius senior, qui filium in Terovana captum amiserat, copiis
adfuit, conseditque haud procul Ambiano, ubi structis fugæ specie insidiis septin-
gentos facile hostium intercepti, hælitque dum Rex adesset, cogereturque LX
facile peditum & XII equitum exercitus, quò Bapalma & Cameracum frustra
tentata sunt, ac denique aucto etiam citra Schaldim Cæsaris exercitu, absque ul-
lo Gallorum emolumento, nisi aliquot consumptorum flammis locorum, ad hi-
berna tempestivè discessum est; & ad pompam hi prodisse magis, quàm ad pugna
sunt vili, pro more ut ferunt *Gallorum*: quorum *primus ferè belli impetus heroum sit,*
progressus virorum, seminarum exitus. Hinc, qui primum Gallorum fregit impetum,
pronus stravit ad victoriam aditum. Quos hoc loco credendum est, Cæsaris in
castra adventantis nomine territos, qui licet, ut frequens illi vitium erat, poda-
gricus, Gallos tamen solâ fortitudinis æstimatione, in pedes conjecit.

Dum hæc in Belgio Cæsarem inter Henricumque aguntur, eosdem mutuis
collisit armis Italia, Senenses in Tuscia hætenus clientes Cæsaris sua administra-
tione usi, ob suspectam Cosmi Florentini Ducis potentiam, præsidium Impera-
toris, sub Jacobo Mendoza, admiserant; sed cum hic, ob natas in urbe plebis Pro-
cerumque factiones, & quo pleniori illis potestate imperaret, arcem urbi impo-
neret, patricosque, favente vulgo, gravius premeret, hi servitutis metuentes
Gallorum clam subsidium implorant; ut si illam non evaderent, saltem pro in-
genio ac plerumq; sorte oppressorum mutarent.

Turnonius apud Venetos Cardinalis, probante Rege, suscepit negotium, Ita-
losque Duces Nicolaum Ursinum Comitem Petiliani, Marium Comitem San-
florum, & Hieronymum Pisanum iis conciliat, qui egregia cum Senensibus simu-
latione à Mendoza postulant; ut quando Dragutus, & Princeps Salernitanus,
Turcicâ Gallicâque classe imminerent, conscribendi ipsis milites, ad tuendos
portus, copia fieret. Nec gravatè id indulget, donec à Cosmo Florentino Duce
moni-

monitus, hos in suum caput parari, tardius illi quam par fidem habuit, cumque tandem octingentos ab eo auxilio missos in urbem acciperet, per averfam Senenses portam sex millia federatorum admittunt, qui aliis facile ejectis arcem demoliuntur, ac sub Thermæo, Franci Regis Legato eandem occupant, Casarianis Orbitellum munitissimum Senensium castrum receperis. Quæ superiori perpetrata anno, hoc Petrum, Neapolitanum Proregem, jussu Caesaris, ad pellendum Gallum Senis, cum exercitu, evocarunt, cujus tamen Florentiæ mox extincti vices Garfias filius adiit: qui, junctis sibi ex Insubria Gonzagæ copiis, arces oppidaque non pauca Senensium expugnat; sed felicem victoriarum cursum, & Gallica classis in Senensium appulsa portum, & Dragutus illapsus Calabria, Neapolique metuendus, pro hujus regni defensione avertit. Unde Garfia in Neapolitanum regnum averso, Senenses omni arte, pueris feminisque etiam ad laborandum versis, sese muniunt, & Thermæus Draguto junctus Corsicam insulam (quæ navigantes Tusciam Gallos tuta statione exciperet) viribus omnibus invadunt. Quibus primo impetu Bastiæ portus, Genuensibus, ad quos insula spectabat, profugis, cessit: dein à Thermæo expugnatum Fanum Florentii, & Glassa urbes, à Turcis quibus Polinus Gallorum nomine aderat, Fanum Bonifacii, præcipuum Corsicæ propugnaculum, quo obtento, cum immineret autumnus, Dragutus Constantinopolim reversus, Thermæo ante Calvium (quod unicum restabat) autumnum frustra confurante, quem Auria cum classe superveniens, totâ brevi insula, præterquam Fano Bonifacii dejecit. Quo tamen, post variam belli fortunam Gallis, ad invadendum, quàm defendendum promprioribus, abeundum denique fuit. Dragutum nonnulli Genuensium abductum pecuniâ præmaturè sentiunt; at Constantinopolim ob seditiosos regni motus, avocatum à Solimanno verisimilius. Hic enim postquam Ottomannica crudelitate Roxolanam fervilem concubinam, non libertate solum, sed & thalamo uxoris, quod istic in serva insolens, donasset, Mustapham ex Circassa concubina filium natu maximum, omnibus, præterquam Christianis, gratissimum, de regni ambitione per Roxolanam æmulam accusatum sustulit. Quem, cum minimus natu ex Roxolana Giangir à Patre accersitus, velut per jocum salutare jussus esset, is dolore & commiseratione percitus exprobrata Patri tyrannide, & in pectus adacto pugione, cadaveri fratris incumbens, exspiravit: neque tamen hoc exemplo Pater motus, etiam Mahomerem ex Mustapha nepotem, adulatione uxoriâ dementatus sustulit. Selimo deinde cum Bajazete fratre colliso, quod huic licet natu minori Roxolana sceptrum, illi Solimannus destinaret. Intellectâ Mustaphæ nece, seditiosis exercitus in Solimannum tumultibus exarsit, vix ut componi autoritate Imperatoris sui, quamvis maximâ, potuerit: adeò miserabilis illa regionum liberorum fors, & feminarum in hac aula potens libido sensum vulgi penetrabat.

Nec jucundior in Germania rerum facies Alberto Brandenburgico ejus seculi gentisque Tyranno, novis furiis concitato fuit. Caesar in Belgium proficiscens Trevericam illi Diocesim (vindicaretur ultroneam illius nupero anno in urbem

y

Brandenburgicus iterato Germaniam inprimisque Episcopos bello impetit.

XCI.
Galli
Turcarum
classe
Corsicam
Genuensibus eripiunt,
brevis tamen ab his recuperatam.

Turcica
classis
rebellione
Turcarum Constantinopolim revocata.
Turpis in Solimanno mulierum odium.
Chytræ.
in Sax. l.
19 Schleidan l. 25.
Henricus in Carol. l. 13.

Fr. h. rerum German. tom. 3.
XCII.
ad Albertus

15 3

admissionem) pro hibernis indulſit, dum ſtipendia promiſſa exſolverit, quæ ei-
dem quoque ante alios dependit. Verum is, cum præter hæc pactam à Noriber-
genſibus, Herbipolenſibus, ac Bambergeniſibus pecuniam exigeret; quàm Caſar
hoſti pendendam negarat, amico ruruſum indulſerat; illi ad pacis leges, & juſ im-
periale Cameraeque Spireniſis judiciuſ provocarunt. Cui quòd Caſar ab Alber-
to interpellatus ſtandum diceret, is conflatà repente militià, ad prædatorios ſem-
per Duces promptiſſimà, contemptiſque quos Caſar contigerat Bavaria &
Wirtembergiæ arbitriſ Principibus, ac ſpretà etiam, quàm Epiſcopi offerebant,
pecunià, in illorum ſeſe ditiones effundit, Bambergamque ac Schweinfurtum oc-
cupat, cetera per Franconiam longè latèque vaſtitate, ingenti pecuniarum vi
coacta, & caſis etiam, quas Rex Ferdinandus ſubmiſerat, copiis. Unde imperiũ
Principes quotquot ipſius vim formidabant, federatum ex mandato Caſariſ mi-
litem colligunt, quibus Mauritium Saxonem, & poſt hunc Henricum Brunſui-
ceniſem præficiunt. Et ille quidam collectas copias Noribergeniſibus Franconi-
busque ſubſidio deſtinat. Hic Mansfeldico, alioque freris milite, Philippum ma-
gnuſ filium eidem præfecit, ut inferioriſ Saxonie partes, Alberto inprimis fa-
ventes, contineret.

Mauriti-
& Hen-
ricus
Brunſui-
ci, illi op-
ponitur.

XCIII. Cùmque Franconie inhæreret Albertus, in Franciſcum Waldecanuſ Mona-
ſterienſem aliorumque locorum Epiſcopuſ (ſua quondam, cum Landgravio
Haſſie captivitatis autorem,) & ſub Catholici Epiſcopi titulo cum imperioſa
concupinã, quæ domi foriſque omnia regeret, parum ſanctè verſantè) exercituſ
duxit, magniſque tres illius Epiſcopatuſ, Monafterienſem, Oſnabrugiſem &
Mindeniſem cladibus, atque ingenti ære multavit: donec infelix profuſusque &
ubique ingratus ſuis Antifteſ Wolbecæ, patrio in ſolo idibus Julii extinctuſ eſt,
ad ſalutarem, ut credibile, pœnitentiã hac calamitate revocatuſ. Poſthæc, cum
Brunſuiceniſ miles in Franconiam ſociis opitulatuſ iſſet; Albertuſ contra infe-
riori ſeſe infundit Saxonie, Halberſtadium, occupatiſ portis, redimere excidiuſ
magno ære cogit, auctuſque Erici Gotingæ Principiſ, aliarumque iſtic urbium,
ut Brunſuici, Hamburgi, Bremæ Mindæque copiis, ingentia paſſim damna intulit.
Donec Mauritiuſ, Henricuſque conjunctiſ in agro Hildeſienſi copiis ſeſe ei-
dem oppoſuere, ut in Saxoniam ulteriorem cogitanti viam præcluderent. Jam
enim Viſurgim trajecerat, nihil hoſtem verituſ, quem contractiſ nondum fede-
ratoruſ viribus faciliſ primo calore frangenduſ ſperabat.

XCIV.
Mauriti-
uſ cum Al-
berto
pugna
congreſ-
ſuſ, ma-
gna huic
clade
vincit,
ſed oc-
cumbit.

Quamquam & Albertuſ impetu, quàm ratione felicior, moram pugnandi non
ferret, tantò Mauritiuſ infectior, quanto majori antea familiaritate conſueverat,
ut non raro amicitia læſa ſit furor. Et plerumque apud hunc Duceſ conſilia erant
parum ſobria, ut qui prandiuſ multo vino diluere ſolituſ, ultimuſ ferè diem te-
mulentuſ exigebat. Ita, cùm in præſentia ſuoſ militeſ liberaliſ hauſtu ad pugnam
excitaſſet, contra Mauritiuſ progreſſuſ, eum, ſiquid animi ſupereſſet, prodire in
aciem cum ſuiſ juſſit: quã denuntiatiõne Mauritiuſ ejuſque mileſ irritatuſ, quã-
vis propediem Philippi Landgravii aliorumque copiis augenduſ, hominiſ arro-
gantiam non tulit; ſed Julii die IX. evocatuſ diſtributuſque per ordineſ ex-
ciruſ

litum furibundo objecit Principi. Non in pugnam utriusque partis copia, sed lanienam educta videbantur, ita collis ad primum concursum ordinibus permitti, in se iavicem plumbo ferroque desavebant, postquam majoribus in utramque partem tormentis detonuissent. Victoria primum anceps ad Mauritium denique inflecti cepit, quam, dum ardentius instando fugientibus, prosequitur, secundum illa glande trajectus, sua post biduum morte conclusit, ultimumque in vita solatium hominis fuit, morientem vicisse. Peditum hostilium vexilla quatuor & quinquaginta, equitum quatuordecim (quanquam alii his addant) oblata etiamnum spiranti ferunt; qui datis ad Herbipolensem literis languida adhuc commouit manus; providerent, ne de cassibus elaberetur impune fera. Ita post XXXII vitæ annum, Fribergi Misnia oppido, juxta Henricum Patrem, filiolumque Albertum sepultus, Augusto fratri successor, nequicquam obnitere Joanne Friderico, Electoratu reliquit. Cæsari, ut non ingrata victoria, ita nec septemviri mors fuit, quod hostem an amicum perdidisset in ambiguo esset. Recens exortæ ab hoc capite rebellionis memoria, atque etiamnum agitata cum Francis hostibus novæ secessionis consilia, omni Cæsarem dolore mortis liberabant. Alberto rursus, & casus adversarii, & proprium effugium pro solatio fuit, quale etiam Prædonis solet esse, cum sub patibulo elapsus est. Sed non deseruit fugientem, quantumvis pede claudo, pœna. Henricus Brunsvicensis, Carolo & Philippo filiis in hac pugna (neque enim Mauritanis incruenta hæc fuerat) orbatus, imperio federatorum præfectus est. Quod illius nondam Draconis caput attritum viderent, quod vindictæ cupiditate inflammatum, atrociam etiamnum minaretur, Catholicis præsertim, quorum Dux Henricus, solâ fidei constantiâ, & Alberti, & vicinorum in se Principum, urbiumque, ac propriæ etiam nobilitatis furorem concitabat. Quæ & præcipua causa fuit, cur Augustus post Mauritium Saxoniam Elector cum Alberto pacisci, quam cum Henrico militare adversus illum maluerit. Et Albertus futurum sperabat, ut Protestantibus à federe Catholicorum avulsis, hi denique ad faciliorem sibi ruinam paterent. Unde & Noribergensis acerbis literis criminatus est, quod perfidiosis Bambergæ Herbipolisque, contra se, Episcopis adhærescerent, quos ipse eversione ultima perditum cupiebat.

Cæsar, & victoria, & morte Mauricii, de nova prodicione suspecti, deletus est.

Sed hi vicissim inaudita crudelitatis exempla, in ditionis suæ oppida Alstorsum Laufumque edita, immanissimo Prædoni exprobrabant, quibus postquam, præter incolas, homines ex agris cum liberis pecoribusque profugos inclusisset, hos igne diversis locis, ac præcipuè ad portas ne qui evaderent, ingesto, miserabili omnes incendio consumpserit, spectaculoque tali deletus sit, quod nec in extrema barbarie sit compertum. Et sciebat Henricus nihil in se suosque mitius designaturum, nisi vim furenti opponeret. Hærebat Albertus Brunsvici urbe sibi religionis studio amica, & Henrico averfa. Unde collectis jam è fuga reliquiis novisque, ex ære raptim parto collectis, tanquam ex silva Leo novis rursus prædis inhiabat: verum ut primum in apertum se campum extulit, suos illi Henricus idibus Septembris objecit, numeroque ac virtutè superatum ad caveam suam Brunsvicensem rejecit. At indomitus hominis animus, tam ad ferendam, quam

XCIV. Crudelitatis Albertinæ inamane exemplum.

Ab Henrico rursus prælio victus, fugit.

1553

inferendam cladem promptus, emolliri calamitate nulla ad pacem; quam cum Casare plerique suadebant, potuit. Quare cum ab Henrico obsidendum se in urbe intelligeret, collecto, qui supererat milite, amicorumque implorata ope, qui Catholicorum odio magis, quam illius amore jungebantur, ad Turingiam se rursus vertit, benevolèque Vinariæ à Joanne Friderico Saxone V Octobris exceptus est, tanquam primum Ecclesiæ Lutheranae fulmen, quo suam religionem cum totius Germaniæ incendio illustrarunt: ut Friderico dignus visus sit, cui suum favorem impenderet. *Adeo diversis mortales votis circumferimur, ut quem coronæ alius, rotæ dignum alius existimet.* Quare Henricus Brunsvico, quam obsederat urbem, relicto, ne succrescentibus Draco alis, rursus invalesceret, confectus viâ eadem, Saxonem, foci hostis conscientiam, profugisse comperit, Gotha quæ arci salutem credidisse, ac vix à devastatione militem conseruit, Augusto tamen intercedente, aliquo se passus est are deliniri, injuriarumque memoriam habere maluit, quam vindictam. Dispar longè Alberti ingenium, qui cum Franconiam subiisset, ac Bambergam hostili obfidiōne liberasset, excurrit deinde Hofium, suæ ditionis oppidum, à federatis per Ferdinandi Regis Ducem Comitem Plavium occupatum; ubi, cum securum extraque oppidum vagantem comperisset militem, atque intra moenia repelleret, ipse simul confectus, subiit, ad quem cum oppidani, sui Ducis præsentiam latè, concurrissent, ipse immisso plerosque milite trucidavit. Ut in amico se denique Principe reperisse animadverterent hostem, omni tigride atrocior, quæ in proprios sævire catulos nunquam est comperita.

Friderico Saxone amice, sed non impune fovetur.

Alberti crudelitas in proprios subditos.

XCVI.

Henricus denique victum totam Germaniam in Galliam proscriptum imperiali judicio propellit.

In Gallia parum acceptus non multo post in flore ætatis moritur.

Interea Henricus ad castra sociorum Lichtefelsum Bambergiæ ditionis obfidentia 7 Novemb. accessit, quo obtento Colembachium, Hofium, Biruthumque occupata, ac muris nudata sunt. Et Colembachio quidem ipsa incolæ succenso, in Blasseburgum fortissimum regionis munimentum se receperunt; sed hostis, mitior in urbem incolis, flammam restinxit, ac Blasseburgum obsedit. Unde Henricus aliquot copiis auctior Schweinfurtum aggressus est, sexta Decembris die, quando jam ipsis Calendis solenni cæremonia Albertus Camera imperialis judicium sententiâ proscriptus est, fortunisque omnibus spoliatus, tanquam quietis publicæ & Imperii perturbator fuit. A quâ dum ad Casarem frustra appellat, negantem æquitati se repugnare posse, Cameraeque etiam Judices, ut corruptos, Noribergicosque, ut corruptores nequicquam calumniatus esset, ultimaque sequenti anno Kitzingi ad Mœnum clade multatus, & iteratis proscriptionis à Casare literis fulminatus, in Galliam exul, tanquam fera spelæis suis interclusa se recepit. Ubi is, qui Germaniæ sibi, inter Protestantes, regnum haud multo ante jactabundus desponderat, tanquam in caveam receptus Leo (neque enim desertori suo Galli fidebant) ad novum aliquod in arena Martia spectaculum servabatur, quod utique homo ferox animo, varius ingenio, robustusque corpore, atque ætate florens editurus fuisset, nisi præmature fato post biennium inops destitutusque, atque, ut credibile, scelerum conscientia ceu toxico inter viscera suscepto excruciatum, annos 34 natus exspirasset, insignis cum Mauritio documenta

spe-

specimen. Perfidiam raro diu inultam floruisse. Relictam illius in Germania hereditatis sortem ex agnatis Georgius Fridericus Brandenburgicus Cæsaris benevolentia adiit, tanquam sola morte flagitia Albertus expiallet.

Res Caroli Ducis Sabaudi viri simplicis parumque bellicosi in Pedemontana regione per Gallorum magis magisque invalescentium frequentem irruptionem valde accisæ erant, quando is denique Cal. Septembris, vitam Deo, Emma-nueli Philiberto filio bellicoso prudentique juveni in castris Belgicis Cæsari, rara laude ac felicitate, militanti regionem suam reliquit, qui demum conciliata pace, ac Gallia Rege, cum eo amicitiam Margaritâ sorore ducta contraxit, majorumque possessionibus restitutus est. Tam prouum Superis est, ex hoste amicum, ex infelice fortunatum reddere. Neque in uno id solum homine, sed regno Anglorum integro factum hæc ætas admirata est.

Ut polypum ex locorum quibus adhærescit, naturâ colorem mutare asserunt, sic Anglorum gens antiquitate orthodoxæ religionis, aliisque pretatis nominibus olim commendata, intra quinque & viginti annorum circulum, ex diverso regentium, quibus stultissimo obsequio adhæsit, ingenio, quater fidem religionemque, ceu mutatoriam convertit vestem, ex Catholica sub Henrico uxorio schismatica, sub Eduardo puero Zwingliana, sub Maria rursus Catholica, sub Elizabetha Calvinistica effecta est, eundemque cum regentium affectu, incredibile levitate colorem induit, semper tamen professa, ipsam Verbi Dei veritatem se consecrari. Quia in re ter minimum mendaci, quis etiam nunc sentiat credi posse? Hoc igitur tempore, cum Eduardo defuncto 6 Julii Maria ex legitimo thalamo foror juxta Patris testamentum succederet Westmonasterii Cal. Octobris coronata, post Dudleium Northumbriæ Ducem, perfidè obnixum, plexumque, se prudens femina caput Ecclesiæ negavit, pristinaeque in Angliâ reducendæ fidei curam sumpsit. Adeo feliciter, ut Romano rursus Pontifici tandem regnum obedientia juratâ addiderit.

Cum verò Regina maritus quæreretur, nemo vel illi, vel multis è regno, magis Philippo Hispaniarum Principe, modo legibus se adstringi certis pateretur, idoneus visus est: quod consilium, cum magnopere Carolo Imperatori probaretur, ut quo non minus firmari illi fides, quam validissima, & Belgas inter Hispanosque media gens, Austriacæ per hoc familiæ adversus potentiam Gallicam sociari posset. Unde nequid turbarum Henricus Rex Galliarum daret, & tum Philippus in Angliâ stabiliri, tum res Germaniæ adhuc motu Protestantium inquietæ, nec plena satis pace firmatæ, componi magis possent, Cæsar pacis aut induciarum avidus, bellis remedium quærebat, & Cardinalis quidem Polus à Regina Anglorum postulatus, à Julio verò Pontifice pacis gratiâ, ad Henricum Cæsaremque destinatus est. Nec principio uterque aversari visus, sed quæ causæ ad hanc impellebant Cæsarem, eadem Henricum retardabant. Unde cum inducias saltem ille optaret, hic abnueret, pacemque, nisi ingenti suo commodo, recusaret, nihil impetratum est. Procerum verò Anglicorum, iisdem nuptiis oblectantium, arma in Reginam versa, Londinensi populo hanc protegente, infelicem

XCVIII.
Carolus
Sabau-
diæ Dux,
pleisq;
a Gallo
possessionibus
exurus
moritur,
Philbertus
filio
glorioso
successore
relictus.
Natal. l.
6 & 7.
Thuan. l.
12. & 13.
Sander.
de schif.
lib. 2.
XCVIII.
Angli-
gentis in
religio-
nis mu-
tatione
incon-
stantia,
Maria
Catholi-
cam fidem
rursus
per sua-
det.
XCIX.
Regina
Philippo
Caroli
filio de-
sponsatur.

855A

cum multorum captivitate ac morte habuerunt exitum, quando ipse Northumbriae Dux rebellionis autor, cum Joanna Suffolcia quam Reginam, quod Regni esset sanguinis, proclamaret, suoque desponderat filio, anno 1554 die Febr. XII capitis supplicio ambitionem intercepti luerunt.

C.
Rebelle
Regina
Maria ar-
mis &
supplicii
domat,
& sorore
Elisabe-
tham in-
cludit
carceri.

Hac ille tamen gloria mortem ornavit, quod haeresim, quam vivus coluerat, moriens abjuravit, periturus forsitan, si sic periisset. Joanna vero 17 annorum virgo, haeticorum disciplinis instructa, quibus cura est, ut linguam, quam mentem cultiorem gerant, graecis latinisque erudita literis, suo in errore obstinata obiit, Patremque Ducem ac plures alios secum in exitum abstraxit, qui bello parum glorioso contra feminam pro femina regnatura suscepto, ipsi feminae ignominiose succubuerunt. Soror quoque Reginae Elisabetha conjurationis ejusdem accusata, honesto carceri tradita est, in quo simulato Catholicae religionis cultu, ne gravius offenderet, usque ad sororis post quinquennium mortem, duravit, hinc ad solium & haeresis restitutionem transitura, atque in Theatro hoc Anglicano humanae instabilitatis novas orbi datura tragedias. Reliquorum suffragia Hispani nuptiis accesserunt; siquidem habito Aprili mense ordinum Angliae conventu, cum duo fuissent per Reginam propolita. Primum de matrimonio cum Philippo celebrando, quod se non tam amore nuptiarum, quibus haecenus lubens caruerit, quam patriae, cui heredes desideret, ambire testata est: alterum erat, ut ad pristinam universalis Ecclesiae dignitatem, obedientiam Romano Pontifici praestitam reduceretur postliminio Anglia. Et huic quidem a Proceribus Ecclesiasticorum praecipue bonorum possessoribus id temporis reclamatum est, visumque Reginae in opportunius id tempus, & Cardinalis Poli praesentiam differendum. Prius tamen artis legibus admissum est, ut Carolum Imper. nonnulli admissurum vix crederent, alii etiam recusaturum sperarent.

CI.
Darius le
gibus
Philippus
Mariam
conjugem
accipit,
quas ta-
men Ca-
sar ad-
mittit.
Sander.
sup. Belg.
l. 26 Flo-
rim. l. 6.
Thua. l. 13
Postumus
Lrailes
nuptias,
Philippus
adest ve-
rasque ce-
lebrat, &
quamvis
placere

Etenim decretum, ut nullus Anglorum in regno, nisi Anglus natus ad munus publicum dignitatemve admitti posset. 2. Ne Regina ex Anglia, nisi ipsa rogante abduceretur, neve filia ex illius matrimonio suscipiendi, nisi probantibus ex necessitate ac legitima causa Angli, e regno discederent. 3. Nihil in publicis privatisque juribus, privilegiis ac consuetudinibus regni immutetur. 4. Nihil hujus connubij ratione federi inter Anglos Gallosve facto derogetur. 5. Si Regina prior sine liberis vita decedat, nullum Philippus jus in regnum maneat; sed intactum Angliis relinquatur. Sin Philippum mors praeripiat, Mariae superstiti dotis nomine quotannis LX nummum millia numerentur. Haec conditiones, quamvis difficiles, a Caesare tamen ac Philippo admittae fuerunt, quod sperarent conciliatis nuptiis facile Anglos ad mitiora inflectendos, ut & deinde compertum est.

Lamoralis igitur Egmondii Comes e Belgio Philippi nomine profectus illius in desponsatione Mariae vices obiit, ac de more Principum armatus concubuit, donec Philippus Princeps 80 triremium, & 40 onerariarum navium classe Hamptonium Angliae portum 19 Junii teneret. Unde quinto post die Wintoniam, post cimelia muliebria, centum ducatorum millibus aestimata, per Legatum praemissa, ipse ad Reginam est consecutus. Ubi cum diplomate Caesar publice eidem Regis Neapolitani titulum consignasset, ne inferioris ad Reginam dignitatis ac-

cede-

cederet 25 Julii, ipso S. Jacobi Hispaniarum Patroni die, per Episcopum loci solennibus Anglorum caeremoniis sunt copulati. Absolutoque sacrificio proclamatum à Legatis triplici lingua, Anglica, Francica, ac Latina connubium, & conjugibus panis nauticus cum vino Hippocratio præbitus, ex quo omnes ordine Proceres hausere. Placuit Anglis Philippus, quod plerosque à se Hispanorum in Belgium ablegasset, publicumque ministerium ab Anglicis Regina ministris admitteret; sed quod tecto Hispanicorum Regum more Principes exciperet dimitteretque, hoc indignantibus ad hunc factum animis, ut Germanorum nuper, ita & nunc Anglorum gratiam detrivit. Cum æquum eis videretur, ut qui aliis nationibus, pro familiari consuetudine, linguam, mores quoque aptare conarentur, quod sine invidia ac labore posset. Nec sanè Ordines, à Regina se exorare passi sunt, ut regiam Philippam Anglorum coronam insignirent, ne cum suo unius capite regni fortuna rursus mutaret. Sed nec Deus, nec regni felicitas hæc sivit impetrari.

Reginaldus Polus postulatus à Regina, & missus à Pontifice Legatus, Dilingæ in Germania hærebat, detentus à Cæsare, ne quid turbarum præsens nuptiis daret, tum religionis studio, ante has firmatas periculoso, tum rivali amore, cum ipse nondum Sacerdos, & regii sanguinis Princeps, à quibusdam his ante alios nuptiis, tanquam indigena, propositus fuisset. Sed cui deinde, post reconciliatam ipsius opera Anglicanam cum Romana Ecclesiam, meliori sorte quam sterili Regina thalamo Cantuariensis Archiepiscopatus delatus est, impio machinatore divortii Henrici & Catharinæ Cranmero, ab illa sede ad carceres, atque hinc ad ignes, sine poenitentia scelerum abstracto; ne infelix tanti regni, fideique divinæ proditor, temporalibus flammis suam vivus poenam absolveret.

Alternatam in Belgio inter Cæsarem ac Henricum belli fortunam, superiori anno, meminimus, & par ferè hujus ac subsequenti anni fors, nunc in Gallos, nunc in Belgas rursus inclinata. Prævertit diligentia ac vigore Henricus Cæsarem, & Anglicis intentum rebus, & morbo fractum. Cujus etiam negligentiæ spes & Resp. Philippo jam nixa, cui Anglia non leve robur adderet, fovebat. Henricus igitur copioso milite auroque; tempestivè instructus, more Gallorum, qui in celeritate plerumque sortem aucupantur, Mariæburgum, à Maria, sorore Cæsaris gubernatrice Belgii, munitissimo excitatum, opera aggreditur, ac XVI Cal. Julii Martignio Rissarti Domino loci Præfecto largitione corrupto obtinet. Gallis tam cupidè oppidum subeuntibus, quam proditorem averfantibus, quem fames & egestas, hoc empta auro, inter Gallos denique consumpsit. Hinc Orchimontem Villarium, Boviniam, Dionantum, ac Mariæmontium, Deliciis Regina conditum, invadunt, excinduntque, ac miserabili passim, qua Cæsareis iter esse posset, vastitate omnia complent: donec Valencenas inter ac Quesnoum hærentes Cæsareus denique sub Sabauda Duce avertit exercitus, non sine clade in Francicum equitatum illatâ. Rex igitur relegens iter, ut in Hannonia, sic in Atrebatibus incendio cuncta vastat, figitque demum ad Rentiacam arcem castra, quam dum oppugnat, Belgarum exercitus, unâ cum ipso adest Cæsare, ubi cum instru-

CII.
Reginaldus
di Poli
operâ fides
des potissimum
in Angliam
reducta,

Pons.
Henr. l. 13
Belc. l. 26
CIII,
Galli in bello
prævertunt Belgas, qui mutuis in agricolis cladibus tantum sæviunt,

354.

Et utrimque acie pro colle obtinendo certatur, Cæsarei tam insidiis Gallorum sub colle positus, quam potiori illorum ad collis propugnationem milite, in Swartzenburgica Nassavicaq; Legione haud contemnendam cladem accipiunt. Die tamen inclinata, milites utrimque in castra recipiuntur, & Nassavicæ legionis vexillis Rex honoratur, campo tamen relicto, in Franciam revertit, ex autoritate Augusti mensis sine Helvetiis, ceteros in præsidia dimisit. Tùm verò Sabaudus transmissio Somona flumine, qui à Picardia Atrebatas separat, ut parem Gallis vastitatem rependeret, capit incenditque Dampeterram, Durium, Machium, Mentenaum, Fanum Riquerji, aliaque in comitatu Fani D. Pauli loca destruit, ac denique Hesdinum, adversus Monstreuliorum ac Dorlanorum, eis quibus supra dixi munimentis erigit, ac dimissis Decembri mensè Germanorum legionibus, reliquis hibernam quietem concedit. Exiguo utriusque bellantium partis emolumento, quod in subditorum excidio ac vastitate potissimum collocabant, ut si felicitas cujusque in alterius infelicitate (quod Dæmonis potius, quam hominis regnum est) confisteret.

CIV.
Gallis,
dum in
Senis fir-
mare re-
gnum
volunt,
Cosmus
Floren-
tiæ Dux
obstitit.

In Italia quoque & Subalpina regione, vario Marte certatum est, pro Senarum præcipuè ditioe Herculisq; portu è manibus Gallorum illic sedem meditantium extorquenda. Petrum illis Strozam Florentinæ nobilitatis virum, juratum Mediceis hostem, qui Patrem ejus occiderant, eo consilio Henricus præfecerat, ne Gallici Senenses Ducis tæderet, Florentinæq; Duci Cosmo, tantò acrius resisterent; sed ea res Cosmum acrioribus ad hoc bellum stimulis concitavit, ut vires impensasq; omnes in hoc bellum converterit. Lectoq; à Cæsare copiarum Duce Medicino Marchione Mariniano, qui Mediceæ se familiæ ut nomine, sic sanguine affinem venditabat, cum Joannes Luna ex Insucribus, Madrutius è Neapolitanis copias junxisset, Moncarolum & Moncatinum Senensibus eripuit, ac subinde ipsi admovit Senarum urbi militem. Quod Strozza auctus ex Massilia 6 peditum millibus nec impar hosti minimè ferendum ratus, primò quidem munitione Chamoliæ jam occupata eos dejicere conatus est. Quo consilio, non sine suorum jactura frustratus, ad hostem avocandum, Martianum, Olivetum, Foianum aliaq; quædam loca invadit; ut Marinianus paucis in præsidio relicto hunc illius successum intervertere, apertoq; sum eo Marte decernere statuerit, eo demùm eventu, ut gemino afflictum prælio, ad Chianam vallem postridie Cal. Augusti, ad Martianum deinde, tertio Nonarum, cum jactura 6 millium, ceciderit, ipse læsus Lucignanum cum paucis evaserit. Unde ad captam obsidionem Marinianus redux arctissime illam cinxit, fame citius, quam ferro expugnandam arbitratus; quod Monlucius, præclarus in urbe Gallorum Dux, prius experiri ultima, quam se urbemq; dedere constituisset, ideoq; imbellem turbam, ne alimenta fortium consumeret, urbe expulit. Quæ, cum neq; à Mariniano reciperetur, miserabili ante fossas urbis spectaculo consumpta est. Adversus vim ita Monlucius providerat, ut ubi prostratis ab hoste muris pateret aditus, ingentibus hic rursus in urbe fossis vallisq; præcluderetur. Sperabatur ex Gallia subsidium, cum jam exacta hieme in alterum annum obsidio duceretur, quod cum suaderet

An. 1555

Gui-

Quisius, æmulus ipsius Monmorantius, ejusque fauorix Diana Piæaviensis, quæ omnia apud Regem poterat, subsidiis Pedemontanis Strozza promptis, ac metu instantis Turcæ disjiciendum facile persuaserunt. Sed hac expectatione falsi, cum jam urbs ad obscenos cibos, & desperationem recidisset, X Cal. Maii Mariniano Cæsaris Legato cessit, ea exceptione, ne Cæsar arcem in urbe citra ejus consensum excitaret, milite tamen pro arbitrato muniret, senaunque constitueret. Unde duo Hispanorum millia, excedentibus Francis, in urbem accepta sunt. Marinianus cum reliquis ad portum Herculis, quo se receperat Strozza progressus, cum hic titulo subsidii adducendi cautè se subduxisset, tertiâ invasione locus cum præsidariis in potestatem venit. Unde residua Cæsareis oppida patyère, totius verò Provinciae administratio Cardinali Francisco Mendozæ commissa est, Marinianus à Cosmo Duce, cujus impensis hoc imprimis bellum sterit, egregiè muneratus est. Dux quoque ad æternam optati successus memoriam Equitum ordinem S. Stephani Pontificis, ac Martyris urbis Florentinæ Patroni instituit, quod Martiana clades in 4 Nonas Augusti sacrum ejus diem incidisset. Hic à Pio IV non multò post approbatus, pro insigni rubram Crucem gerit aureâ prætextâ ornatam, vivuntque ex præscripto regulæ D. Benedicti, quamvis à matrimonio non excludantur. Templum illis domiciliumque Pisis cum amplissimis vestigalibus Cosmus attribuit, qui cum successoribus Florentinis Ducibus magnus Ordinis Magister est constitutus, majoribus deinde incrementis privilegisque honorati.

Secus aliquantò res Cæsaris apud Insuabres processere. Ferdinandus enim Gonzaga Prorex ad Cæsarem purgandi sui causâ, diluendisque æmulorum calumnias (quod frequens aulicorum Procerum certamen est) profectus, Brisacco Gallorum in Pedemonte Præfecto Bugiellæ & Fani D. Jacobi Casalis, aliorumque locorum expugnandorum animum injecit. Et quamvis Gonzaga se purgaret Cæsari, nec sine honore magno & muneracione officii naviter fidèque præstiti recesserit; tamen, quia à morte Aloysii Farnesii, metu insidiarum perpetuo, verberis in omnem partem oculis, tanquam ad sicarios immisos trepidaret, Ferdinandus Toletanus Albæ Dux in ejus locum susceptus est. Is, coacto exercitu, Vulcanianum à Francis obsessum liberavit; sed dimisso inconsultè rursus milite, obsidionem repetentibus temerè permittit, qui tamen, hoc diruto, Taurini possessione acquievère, unitâ deinde vi futuri fortiores. Nec præter Molcalyum ab iisdem occupatum, quicquam memorabile actum: nisi quod Hispanæ Gallicæque gentis æmulatione, quaterni inter se pro gloria congressi sint: ex Hispanis Marchio Piscarius Malespina, Franciscus Caraffa, & Alabus, ex Gallis Nemursius cum Piscario pari Marte pugnarit, Moncalius Caraffam hastâ transverberavit. Vasa & Bolerius ab æmulis cæsi sint, relicta penes Hispanos victoriâ.

Quo tempore Cal. Aprilis Romæ Julius III Pontifex mortalia reliquit, cepto regimine quam absoluto illustrior, ut ferè in apice constitutos aliquâ rapi vertigine pronum est. Difficilis res est oblati non frui divitiis, & se suosque inter honores impensius non amare. Velle tum imprimis vivere est visus cum desinen-

Ordo
militaris
equitum
Florentinorum.

CV.

Apud Insuabres
Ferdinando Gonzaga à Cæsare evocato, res parâ Hispanis secunda.

Privato certamine victores Hispani.

Panvinus
in vita
Pont. Palav. in
Trid. l. 13,
c. 14.

1555
CVI.
Pontifici
Iulio
Marcel-
lus, huic
Paulus è
Caraffis
parvum
Cæsari
favens
succedit.

dum esset, horto ad raram amœnitatem instructo. Podagra tamen acerbos cruciatus, quos abstinentiâ nimia, victusque ratione mutatâ avertere conatus est, moriendo sustulit; locumque fecit Marcello Cervino laudatissimo Cardinali, à Cæsare, quamvis in Concilio Tridentino sibi quondam contrario, tamen probato; quod virtutis apud illum esset quàm injuriarum æstimatio potior, cum illum & morum integritas & doctrina plurimum commendarent. Electus Mantuano Cardinali significabat, dolere se ob neglectam Ecclesiæ reformationem, & haud immeritò Cæsarem Germanosque morum reformationem in Ecclesia urfisse, atque è re etiam Romanorum Pontificum id fuisse futurum (qui se inprimis peti existimassent) si vanis sumptuosisque sublati, auctoritati tanti muneris necessaria solum perstitissent. Unde illi inprimis admoturus manum, hæresique per Germaniam sanandæ videbatur; ideoque Imperatoris Regisq; Galliæ Oratores seriò monuit, de pace concilianda providerent; quàm si per Legatos abundè non posset, suâ se præsentia sua surum asseruit. Qua synceri animi destinatione, cum aliis expectationem, aliis timorem ingereret, mors pridie Cal. Maii, 22 electionis die, tam præclaras cogitationes rescidit, alteriq; Neapolitano Joanni Petro Caraffæ ipso Ascensionis Dominicæ die, X ante Cal. Junii locum fecit. Qui quod Adriano ac Marcello suæ ætatis Pontificibus ominosum vidisset, non mutare, ex prisca consuetudine, nomen (quo abjecto, sanguinis gentisq; suæ curam deponere viderentur) Pauli IV appellatione delectatus est: quanquam aliud esse gentis suæ nomen, quàm curam deferere, vel ipso teste constiterit, licet ad severitatem virtutis ex asse formatus esset; cum faciliùs sit morbi alicujus vitium agnoscere, quàm curare. Adrianus, Marcellusq;, etiam non mutato nomine, consanguineorum in tali dignitate affluentium, curam seriò abjurasse visi sint: ut longè aliud experiamur esse, verbo profiteri, & actione prosequi. Ceterum probitatem zelumq; Caraffæ, Archiepiscopi etiamnum Theatini, abundè declarat, ordo Clericorum regularium ad propriæ vitæ normam ab eodem institutorum, qui Theatinorum nomen ab illo ducunt. Affectum verò familiæ prodit, occultum cum Henrico Galliarum Rege conflatum fedus, ad regnum Neapolitanum Cæsari Philippoq; eripiendum Regi, ad suæ familiæ quam ab Hispanis premi sentiebat, elevationem. Unde bellum, ut mox constabit, Italiæ, inprimisq; Romanis ditionibus, funestum extitit, parùmq; suo auctori gloriosum.

CVII.
Brandenburgici
factores
in Germania
vastantur.
Schleid.
l. 25. &
26. Goldast
in Const.
imp.

In Germania superato exactoq; per Henricum Brunsvicensem federatorum Ducem Alberto, in fautores ejusdem Meckelenburgum, Lunæburgicum, Anhaltinum, Mansfeldium, Rotenburgium, Hennenbergium, atq; Oldenburgium, arma vertit, & vastatione pecuniæque multatos docuit, rebellionis pœnas in sua deniq; incentorum capita recidere. Quare hoc veluti Martii fideris evolutione transacta, pax denique interventu Principum post octennalem Germaniæ tempestatem serenior affulsit. Quanquam Henricus tam strenuus fidei Catholicæ propugnator, coactus videre sit, Julium filium ex Canonico Colonienfi ad hæresin degenerasse: ex quo tota deniq; regio labem traxit. Ferdinandus Rex illâ Germaniæ quiescentis malaciâ, suadente ex Belgio Cæsare, ad stabiliendam ma-
gis

gis pacem juxta Passaviense decretum, Comitiam Ulmæ primùm, sed irrito conatu, deinde Augustæ mandato Cæsaris ad ordines missio indixit, quæ à Nonis Februarii anni 55 cœpta, ob Principum cunctationem, in VII Calendas Octobris producta fuere.

In his Ferdinandus Cæsaris, cujus ipse obibat partes, studium, tam pro concilianda religione, quam firmanda per Germaniam pace ostendebat, hortabaturque Principes, ad idoneam viam rationemque obtinende demum tranquillitatis profereendam. Religionis dissidiis, ex quibus omnia pendeant, componendis, quatuor Passavij modos excogitatos fuisse, ut videlicet, aut œcumenico id fieret concilio, aut nationali, aut colloquio Doctorum ad hoc instituto, aut imperij denique comitiis. Generalem Tridenti Synodum, bis cœptam, totiesque sine absolute controversiarum disiectam, rursus urgendam videri, cum nationali cetera minimè nationes acquieturæ sint, quod communia fidei capita communi orbis iudicio probanda sint. Oecumenica igitur illud Synodo experiendum rursus videri: ne fortissima Germanorum natio hætenus & secum, & cum exteris, in accepta à Majoribus religione constans, omni barbarie turpius disideat, cum nunc repente velut quodam dementata philtro, in diversas non ab avis solùm atavisque, sed & sua gentis pugnantibus inter se sectas discesserit. Unde studia divisa, pax turbata, Turca undique vicinique hostes provocati, proxima queque Germania munimenta occupent, ipsam denique seditionibus fractam exhaustamque facile in miseram servitutem abstracturi. Non posse nisi à discordiarum Magistro, tantam divisionem repugnantiamque oriri. Nullam hucusque intentatam à Casare viam esse relictam; sed irrita cecidisse omnia, per instituta quandoque colloquia nonnihil ad concordiam promotum fuisse, quibus si iterum, absque partium affectu, per idoneos homines experiri lubeat, hic se minimè defuturum.

De pace quoque Passaviensis Comitij legibus non satis consultum videri, ut infelisi interea multorum rebellione compertum sit; tum quod seditiosos ejusmodi statuunt ante citandos audiendosque in iudicio, quam manifesto licet crimine, proscribendos: tum quod finitimi vim passis, ut constitutum, non subveniant: unde tempus spatiumque rebelles nacti, gravia superioribus annis damna imperio dederint, quibus fas sit legibus sanctioribus mederi. De iudicio igitur rectius formando, ut & de tributis, de moneta, aliisque ad politicam spectantibus omnium consilio atque ope providendum.

Postulaverat Ferdinandus à Julio Pontifice Romæ legatum, qui adesset, provideretque coram, ne quid adversus orthodoxæ fidei regulas Apostolicæque sedis dignitatem statueretur, cui rei Trucceus etiam Augustanæ sedis Episcopus & Cardinalis advigilat. Miserat igitur ad hanc rem Julius Cardinalem Moronum, quem vix Augustam tenentem Pontificis mors Romam ad electionem novam, quæ primùm Marcellus deinde Paulus IV prodiit, cum Trucceus revocavit, in quorum tantisper locum Aloysius Lippomanus Veronensis Antistes in Poloniam abiturus subiit, oblatoque libello ostendit, quæstiones fidei ad tribunal Ecclesiæ Apostolicæque sedis spectare. Sed frustra surdis hæc cantilena, cum quantumvis Ferdinandus id cuperet, Protestantes hunc recusarent iudicem, quæ ipsi reum defectionis à fide arguerent: deinde valido adeo obfisterent numero, ut Catholico Regi providendum, ne tanquam exundante per tempestatem flumine

Passaviensis pax Augustæ tractata.

CIX.

Palav. in
Tid.
conc. l. 13
Sur in
comm.
Pontifex
legatum
ad comi-
tia desti-
nat, ne
quid in-
juriosum
religioni
consti-
tuatur.

Ger-

1555.

Germanorum reliqui eodem impetu abriperentur. Habebat Rex secum Petrum Canisium Societatis Jesu ex nobili Agrippinatū Universitate Theologum, cuius opera Christianæ vitæ institutiones Catechismo propositæ, ab Austriacis superiori anno admittæ fuerant.

CX.
Austriaci
populi
commu-
nionem
sub utra-
que ur-
gent, &
uturpant.

Quamquam illi prævidere ungerent communionem sacram sub utraque specie, ut si talis etiam pro Laicis in cœna ultima (ubi soli aderant Sacerdotes) instituta fuisset, quos tantum in Apostolicis Actis *fractione panis communicantes*, vetus Ecclesia observavit, & eum nihil incommodi existeret, est imitata. Negabat hanc Romana Ecclesia, quod errorem hoc desiderio obtegi crederet, quali Christus non totus, nec vivus sub utraque specie præberetur, ut quid enim utramque speciem quæras, si sub alterutra Christus integer capiatur? videbatur igitur hoc postulatū esse, quo obtento, ad ulteriorem, alienamque à fide libertatem adspirarent. Et sanè Protestantes in his comitiis petere ausi sunt, ut liber Caroli *Interim* toto imperio admitteretur. tum verò qui *Augustanæ Confessionis* hæreses mallent, eis hæc religio libera atque inconcussa staret. Hos illis animos Christianorum Principum dissidia, & prompta etiam ab iisdem si poscerent, auxilia subministrabant, ut majorem hujus ævi fides, quam à fidelibus cladem non acceperit, seu otiosè spectantibus, seu temerè etiam patrocinantibus. Prior Novantium postulatio, quæ stantibus adhuc Catholicis infidiabantur, ut Ecclesiæ, ejusq; Conciliis repugnans, divinoq; cultui injuriosa, scripto etiam typis vulgato, est confutata.

Augustæ
religio-
nis liber-
tas per
pacem
concessa.
Ex. 1. 1. 1.
Imp.
CXI.
Articuli
pæcis.

In posteriori, quam omnino Protestantes deserere non statuerant, ne bellis rursus civilibus Germania jactaretur, inflecti se Ferdinandus passus est, ut majori quod immineret Ecclesiæ malo, minus præhaberet, erroresque toleraret, quos evertere non posset. Quocirca post longam disceptationem, parum decoris præfæ Romanæque fidei legibus 7 Cal. Octobris anni 55 pax vulgata est, cuius hæc summam capita. 1. *Cæsar, Rex, Electores, Principes atq; imperij status jurata fide adducunt, Augustanæ Confessionis hominibus, nullam illis, neq; in rebus sue religionis, possessionibusq; violentiam, molestiamq; adhibendam esse.* 2. *Nec minus antiquæ religionis, seu Ecclesiasticis, seu Laicis, inviolata stabunt, quæcumq; illorum fidem, possessionem ac jurisdictionem censusq; spectant, neq; vi aut fraude impediuntur.* Et siquid controversum incidat, vi à juris decideretur. 3. *His tamen pæcis privilegiis secludantur, quotquot alterutrius religionis non fuerint.* 4. *Quod si qui Ecclesiasticorum à veteri religione decedant, his, dissentientibus licet partibus, Cæsar ac Rex ex plenitudine potestatis decrevit, simul bonis censibusq; ejus, à quæ abeunt, Ecclesiæ cedendum esse, quamvis salvâ existimatione & honore id sint facturi.* 5. *Hæctenus ante Passaviensem transactionem occupata Ecclesiasticorum & Gymnasiorum Monasteriorumq; bona Augustanæ Confessionis homines, citra intentandæ litis discrimen tutò possideant, modò illa ad immediatos imperij status non spectent.* 6. *Ecclesiastica jurisdictio, non exerceatur adversus Augustanam Confessionem, in rebus ad religionem spectantibus, in ceteris huc non spectantibus suum Ecclesiæ Antistitibus, quod hæctenus competuit, jus esto.* 7. *Antiquæ religioni addictis fas sit, census redditusq; ac decimas sub cujuscunq; seculari potestate constitutas, exigere, salvo tamen iis, quæ hinc parochiis, scholis, hospitibusq; ejus loci olim destinata sunt.* 8. *Si qua inde existant controversia, vel per utriusq; partis arbitros, vel*

dele-

delectum ab utrisq; iudicem, possessore interea non impedito, semestri decidantur. 9 Neutra partium alterius religionis, vi aut fraude, homines ad se pertrahat, nec quisquã contra superiores eorum patrocinium cuiusquam suscipiat, nisi prius illud iure usq; firmatum sit. 10 Siqui alterutrius religionis alio migrare cupiant, id bonis commodè venditis citra impedimentum liceat, idemq; mancipijs factis, modo consuetum redemptionis pretium exsolvant. 11 Hac pace, citra perturbationem cuiusquam standum erit, dum amica religionis concordia sequetur, illa tamen non consecuta, pacificatio consistet. 12 Comprenderetur his pactis quoq; libera imperij proximè Casari subjecta nobilitas. 13 Imperiales verò urbes, quæ utramq; religionem admisere, in iisdem, citra molestiam partium, coactionemq; hanc liberè exercebunt, pristinisq; juribus fruuntur. 14 Quæcumq; ex superiorum comitiarum decretis huic paci adversantur, nulla erunt. 15 His firmiter servandis, nulloque prætextu, aut ex ptenitudine potestatis per se aliosve etiam posteros infringendis, s. sua Casarea Majestas, ac Regia sese obligant. 16 Id vicissim Principes, Legati suorum Dominorum nomine, omnesq; imperij ordines sancta fide pollicentur. 17 Quod si qui pactis, dolo aut violentiã adversentur; atque partium promittit, non tantum nullum invasori præbituram auxilium; sed etiam parti invase subventuram. 18 Denique mandatur Camera Imperialis Iudicibus, ut huic se pacificationi conforment, partiq; imploranti aequitatem, citra religionis discrimen, auxilia juris impertiantur; neque quicquam adversus hæc decreta statuere audeant. Hi pacis firmatæ articuli, quæ Passaviensis, à loco unde originem primùm coepta, traxit, à plerisque nuncupatur. Ferdinandus Rex illa trymans eis subscripsisse fertur; Carolus verò Imperator nunquam subsignavit. Otho Tuccesius Augustanus Episcopus & Cardinalis, quod in magnum Catholica religionis detrimentum cederet, illi vulgatâ protestatione 23 Martii statim contradixit.

Gravissimam illa quoque Romani Pontificis indignationem concitavit. Ille enim, ut erat superioris ingenii, suæque autoritatis rigidus vendicator, præterquam quod aversum ab Aultriacis affectum induisset, suum sibi jus malignè occupatum interversumque, quod in bona Ecclesiastica obtineret, questus est. Neque ad mitigandum ejus animum Casareus Orator quicquam valuit; cum & necessitatem obtenderet, & vires sectariorum, quæ consilio magis ac humanitate, quam armis ad æquitatem inflecti possint. Nonnulla eisdem concedenda fuisse, quod proclive, rapere viderentur universa. Documento nuper fuisse Carolum subita panè tempestate belli, post victoriam licet de hæreticis, oppressum. Cujus orationi ita occurrit Pontifex, ut fugæ illius ignominiam vindice inflictam Numinè, ad temerariam Caroli in tractando religionis negotio referret audaciam. Iam Germaniam, inquiebat, magna sui parte in officio Ecclesiæ debitis futuram, si constri-ctam inter manus perfidiam, non tam indulgenter tractasset, minusque humana fidei credidisset inesse Principibus urbibusque, qui divinam prodidissent. Si pietate magis, quàm regnandi ambitione arma circumtulisset, & victoriam ad orthodoxam potius religionem, quàm avitum imperium firmandum usurpasset. Rescindenda tam iniquarum pactio- num decreta esse, quibus improbiſſimus Romana Apostolicaq; sedis hostibus, non ad frenandam, sed propa- gandam licentiam, rapiendique Ecclesiæ bona audaciam, quies, impunitasque concedatur. Quod nisi fiat, Apostolicumque jus ac sedes contemptus habeatur, non desuturas in Europa

CXII.
Displi-
cent Ca-
tholicis,
& Ponti-
fici gra-
viter re-
prehen-
denti.

1555.

optimorum Principum vires, non è cælo spreti Numinis subsidia, quibus sibi adjunctis hanc injuriam ultum eat. Ceterum omnis se jurisjurandi religione, quæ in illicitis nulla sit, Cæsarem Regemque decernere absolutum. Iubere, velle, ne quid deinde ex hac obligatione Sæcularis præstetur. Hæc ille pro Romanæ sedis consuetudine, quando secularium auctoritate de rebus Ecclesiasticis decernitur. Verùm Austriacos hinc Turca, inde Protestantes, præter ipsum Regem Galliarum, armis premebant; ut sanitas aliqua ex illa videretur parte occupanda, quæ ipsa imperii viscera premebat, sine qua totius corporis vires nulli futuri essent. Angliæ quoque Regina de religione sollicita missis ad Paulum de sui regni subjectione Legatis, tam apud Pontificem, quàm Galliarum Regem intercedebat, de pace inter præcipuos Europæ Reges procuranda: quòd res Catholicæ Ecclesiæ, ad suam incolumitatem, hanc exigere viderentur, quâ priùs impetratâ longè æquiores à Protestantibus pacis rationes poterant impetrari.

CXIII. At nescio, quas insidiarum larvas, ex occultis literarum notis, tanquam in umbris spectra, sibi Pontifex imaginatus, & Cardinales addictos Cæsari includit custodiæ, & cum Henrico Rege Galliarum occultum fœdus conflat, quo præter Mediolanensem Ducatum, regnum eidem Neopolitanum addixit, tamen cum amplificatione sacræ jurisdictionis pro sede Apostolica, & Principatibus quibusdam Caraffensium familiæ accessuris. Quare conflandis sub Guisii Imperio Rex copiis intentus, Pontifex verò Duce Ferrariæ Venetisque ad conspirationem armorum pertrahendis advigilabat: quanquam à tam periculosis consiliis sua hos prudentia subtraxit, ille minùs cautus in calles deductus sit.

Sunt in Carol. l. 13. **CXIV.** Belli à Gallis contra Cæsarem Etrusci finem, occupatis senis, Insubrîci verò Vulpiano diruto, illic victis, hic victoribus Gallis, principio hujus seculi 55 memoravimus; nunc ab Austro in Septentrionem progressi, Belgica ejusdem adjungemus. Magis hic utrimq; muniendis finibus operam pars utraque dabit, Mariæburgo & Maseriæ providit adversus Martinum Rossemium propiùs imminentem Henricus, quem cum deinde Sabaudus accessit, nova bellandi arte usi Cæsarei, munimenta aliquot erigunt, in primisq; Chiveiam arcem, quadrato vallo, cum propugnaculis amplissimis quatuor instruunt, tum recens excitare oppidum, idque permunitum aggressi, à Cæsare illud Carolomontum dixere, ubi Rossemius Porroix Dominus, fortissimus multisq; expeditionibus celebratus miles, peste sublatus, Guilielmo Nassavii Aurantii Principi locum à Sabaudo primum fecit: tertium deniq;, post Fagnolium Castellum occupatum dirutumq; excitarunt ingenti rursus opere oppidum, quod Philippi-Villa à Cæsaris filio nuncupatum est. Quibus Hannoniæ Namurciq; terminis adversus hostem cõsuluere. Et hæc Gallorum exercitu spectante, frustra q; obnitente absoluta fuere: qui deinde, non minùs felici successu, Helsingum nuper conditum, oppugnans, annum consumpsit. In mari tamen clades Belgarum haud contemnenda à Francis accepta est, at funesto utriusq; partis exitu. Nam onerariæ Belgarum 24 quæ ex Hispania ducebantur, fortiori vi armatarum navium 20 ex Francia occupatæ, cum post atrocem pugnam harpagonibus injectis tenerentur, desperatis jam

Clades navalis, qua Belgæ se hostemque opprimunt,

re-

rebus igne in pulverem tormentarium injecto, se Francosq; , magno numero, Neptuno immolarunt. Praetoria ab utraq; parte cum Ducibus absumpta. Nonnulla harpagonibus fractis in Hollandiam evasere, quinq; ambusta a Francis superstitibus Diepam perducta, quod illorum fuit in calamitate solatium. Tam hominibus insana pereundi voluptas est, ne soli pereant; maluntq; vitam, quam opes hosti concedere, ut si illa harum causa mortalibus concessa esset.

Sub hujus anni finem Imperator Carolus, quod jam dudum animo presserat consilium, gloriosaque prius impetrata per Europam pace statuerat depromere, hac postremo desperata, viribusq; aetate succumbentibus, latere diutius palam noluit. Hoc verò erat, depositis imperii regniq; amplissimi honoribus, etiamnum in vita de morte securura disponere, idque solitario quopiam, & a tumultibus orbis remoto Hispaniarum angulo. Quod jam ante octennium Augustae, post celebrem illam Protestantium debellationem, in testamento a se condito prodiderat. Tum Francisco Borgia a se ad religionem discedenti, collaudato ejus consilio, tanquam animi latens decretum, subinde silentij communicarat. Quocirca evocatum ex Anglia Philippum Septembri mense, die Octobris 25 Bruxellis in pleno procerum confessu, velleris aurei, a Philippo Bono instituti equestris Ordinis Principem (quae domus Burgundicae praerogativa est) creavit. Aderant praeter Germaniae, Hispaniae, Belgii proceres, legatosque paene innumerabiles, Rex Bohemiae Maximilianus, Dux Sabaudiae Emmanuel, sorores Eleonora Galliarum Regis, & Maria Hungariae, viduae. Quibus & Maria Bohemiae Regina, & Christierna Dani Regis filia Lotharingi Ducis vidua, accessere. Medius horum Carolus ac Philippus. Caesar igitur post aurei velleris principatum, solenni ritu filio collatum, per Philibertum Bruxellium sibi ab arcanis consiliis delectum, in hanc sententiam, disertâ oratione praesentes affatus est, ut a sua per Maximilianum avum inauguratione, omnia se pro Belgarum salute ac defensione, quos, ut populares, intimo semper amoris sensu complexus sit, molitum impense fateretur. Verum nunc denique fractum viribus, at aetate ac morbis gravem, sustinere molem hanc pro dignitate vix posse, ideoque quod majori illorum commodo futurum sentiat, Philippum eis filium nuper in fidem Belgarum receptum Principem, annis modò consilioque firmatum, Hispanicoque jam ante probatum regimine, & Anglia regno, non levi utriusq; gentis emolumento, potitum, relinquere. Quod igitur felix faustumque sibi ac reip. Superi esse velint, faxintq;, Belgicarum se provinciarum, Burgundiaeq; imperio renuntiare, in praesentia omnium, ac Philippo filio unico, legitimoque successori, absolutam supremam dignitatis ac jurisdictionis potestatem consignare, rogareque, ut hanc suam voluntatem ratam firmamq;, benevolo assensu complectantur, atque ideo omnes ac singulos jurisjurandi sibi quondam praestiti fide absolvere, quâ solum deinde filium, iteratò etiam Sacramento prosequantur. Suam porro hactenus operam, quam per se, perque Mariam sororem gubernatricem, impenderit, animo studioque, quam potuit optimo, equi bonique consulant: si qua in re defuerit, cujus veniam oret, necessitatis potius, quam voluntatis fuisse sentiant. Dolere se vehementer, quod speratam ab armis quietem, omni a se questam conatù, obtinere ante discessum non licuerit, Deum ejusce pertinacis belli autorem nosse, ac sua etiam in potestate habiturum, ut ad equam denique cum filio pacem infl-

CXV.
Caroli
abdica-
tio.
Pontus
Heuter.
de Carolo
l. 14. Stran-
da de bell.
Belg. doc.
l. 1. Ro-
var. Pot.
& alii.

Philiber-
ti confi-
liari Ca-
saris ab-
dicatio-
nem pro-
ponentis
oratio.

1555.

insleat. Se verò magnoperè delectari egregiâ semper Belgarum, quam expertus sit, fide, obsequendi, auctoritatemq, sui Principis tuendi promptitudine: quâ neque consilio, neque opibus unquam defuerint. Quin pecuniarum, etiam saepe indebita, largitione, exhausti ararij vires suppleverint. Et hæc universa, quantâ par est gratitudine erga optimos subditos recollere, quanquam in defensionem reip. Belgicæ, præter aurum Hispanicum Italicumque, impensa fuerint. Petere igitur postremam, ut quod sibi obsequium, quamque fidem præstiterint hætenus, pari in filium promptitudine transferant. Duo verò imprimis omni cura studioq, se discedentem charissimis sibi Belgis cupere vellet, esse commendatissima, Religionem ac Iustitiam, reipublicæ omnis fulcra, huius ac futurae felicitatis fundamenta præcipua, quibus nutantibus pacem incolumitatemque cuiusvis regni labefactari necesse sit. Et illius quidem manifestissima ante oculos versari exempla, sive orientis, seu occidentis regna contemplerur; nec remota à Belgis abesse discrimina, vicinis ad utrumque latus, hinc Germanis, inde Anglis tristissimâ calamitate everse Majorû religionis etiamnum jactatis, postquam ab avita, perque continuam successionem, ab Apostolica Romanaque sede deducta religione, hereticorum omnium more divulsi, inani Scripturæ divinæ præensione suis cupiditatibus obsecuti sunt. Standam igitur pie obsequenterq, in accepta semel per Majores, & cum Romanis semper sede conjuncta religione. Ex cuius observatione suus deinde iustitiæ amor vigorque, Belgas linguâ quidem diversos, sed animorum conspiratione junctos, adversus quemcunque hostem abundè firmaturus sit. Hæc cum Bruxellius capita luculentius exposuisset, ac postremò Philippum Belgis, iteratò, tam ipsorum commodi, quam auctoritatis illius conservandæ gratiâ commendasset, hæsit aliquantum tacita attonitaque concio, rei, quæ paucis nota erat, novitatem admirata, plerisque, importuno tempore, quo cum pugnacissimo Galliarum Rege Belgæ colliderentur, eripi sibi tanti nominis virtutisque Imperatorem dolentibus. Iùm verò effectus in pedes, dextraque ob imbecillitatem scipione, sinistra humeris Aurantii Principis Guilielmi natus, orationem Gallico sermone cœpit, quam ex Ponto Heutero præsentente ejusdem auditore igitur prolixius aliquantò, quam pro more, recitabo, ut vanissimas quorundam scriptorum nebulas, & obrectandi libidinem, quibus rarissimum illud, in tantâ excellentiâ demissionis in Carolo exemplum, cum satis assequi, suis affectionibus indulgentiores, nequeant; corruptis obcurare suspicionibus non verentur.

Quadam
Strada.
Dec. 1. l.
i. negle-
ctâ addit.

CXVI.
Attoni-
tam con-
cionem
Cæsar i-
pse affa-
tur.

Certe qui in supremo illo, tam heroicæ virtutis actu & causarum expositione, Carolo fidem non habuerit, illi multò ego minùs, aliena ab illius virtute differente, fidem habendam esse censuero. In hanc itaque sententiâ peroravit. *Administration harum Provinciarum, in filium à me transferende causas à Philiberto accepisti, quibus pro meo in vos affectu quedam à me duxi adjicienda. Meminisse vestrum plures queunt, jam annum fluxisse quadragesimum, à quinto proximè lapsi Ianuarij die, quando hoc loco à Cesare Maximiliano avo paterno, quindecimum etatis ingressus annum vobis moderandis initiatus sum, moxq, in sequenti anno Ferdinando Catholico avo materno vitâ functo, Hispanis præesse jussus, ut Matris imbecillitatem ex morte Regis contractam fulcerem, cumq, biennio post, & ipse Maximilianus Cæsar mortalitate hac functus, vacuum secessisset imperium, summorum Europæ procerum competitor præ ceteris acceptus sum, ut præ-*

te

ter Germaniæ salutem, imperium Belgarum populis, hosque imperij accessione firmarem, & invalescentis nimium Turcarum potentia vim infringere. Sed anno ætatis meæ XIX Romanorum Rex atq; Imperator factus, inter duos repente scopulos, hæresin Germanorum, & invidiam vicinorum Principum me herere conspexi, inter quos cupiditate diversorum velut adversariis jactatus ventis, portum, quem spectavi, tenere non potui, quamvis nulla hæcenus tempestate victus, etiam dum insidiatores adversarij colliderentur, clavo retento steterim, nisi quod cedendum aliquando tempori fuerit, ne omnino fractus cederem. Quantum verò in circulo laboris, quot federa amicorum, hostiumq; inimicitia, quot via, & expeditiones susceptæ fuerint, vix paucis includam. Novem in Germaniam, septem in Italiam, sex in Hispaniam, quatuor in Galliam, dua in Angliam, totidemq; in Africam, deniq; in Belgio decem profectioes, & plerumq; ab armato, susceptæ. Mediterraneum ego mare octies, Hispanicum ter emensus sum, pacem etiam in armis studiosè consecutus; quam tamen, cum plerumq; victoriam non possent, inimici semper evertere conati sunt: quod hanc saltem justè bellatoris palmam è manibus extorquerent, ut nec quidem valedicens hanc Belgis, quod imprimis doleo, queam relinquere. Has inter curas jactationesq; quassatum corpus, cum invalescente ægritudine par diu futurum vix mihi videretur, jam pridem, & priusquam Germaniam postremâ, eaq; gravissimâ, profectioe subirem, imperij dignitatem negotiorumq; molem, ad vitæ privatæ utilitatem deponere, meditatam habui; nisi & filij immatura ætas, & matris ad regendum imbecillitas, ac deniq; afflictissima me Christiana reip. imago deterruissent. Cui dum me pro viribus curanda, nec infeliciter, propitiis Superis impendissem, repente se Francorum Rex Germanis sociatum rebellibus, in caput meum imperiumq; hostili conatu immisit, quo eventu abundè constat. Neq; Germania me tunc defuisse satis ante Metas testatum feci, quando ne hostis firmaretur iniquo licet tempore, nec impensis, nec militi peperci, quo urbs dignitasq; sua imperio inviolata constaret. Inde, re infecta, ne vos cum eodem hoste periculosè conflitantes desererem, suis ferocem successibus biennio, si non infregi, certè retardavi, suamq; rejeci in Franciam, oblatam plerumq; ex pugna martis aleam detrectantem. Feci, quod Deo permittente concessum est, qui, ut homines sepe bellorum, ex propria cupiditate nascentium, causa sunt; ita cladis aut victoriam ex suo arbitrio dispensat. Cujus me benevolentia, ut sæpius vicisse gratus agnosco, ita cum bellorum ac Reip. me pondus sustinere, imbecillo fractoq; corpore amplius non posse sentiam, ingratus in illum & remp. jure viderer, nisi magis idoneo, quem mihi dedit, successori locum facerem, vosq;, cum meo imperio, gravioribus, quæ ex vacillante capite imminerent corpori, incommodis liberarem. Accipite igitur bono vestro, amoris meo, filijque honori consulturi, pro sene juvenem, pro imbelli fortem, pro languente, excitatum promptumque, amplectantur eundem fide obsequioque mihi hæcenus constanter præfiteo, dentque operam, ut concordia in animis, iustitia in foro, religio una eademque traducta à Patribus integrè in templis persistat. Siquid vicini ad vos mali ex hæresum contagione manet, repente in jactis primum scintillis opprimatur incendium, ne viribus, ut alibi sumptis, omnem eludat industriam. Hæc suprema, maximeque ad vestram salutem ponderis monita, nolite remisissis auribus animisque excipere, nisi vile vobis sit pari sorte, quâ in vicinis actum gentibus, omnem reip. felicitatem extremis afflictam calamitatibus sepeliri. Meum si quod, aut hæc in re neglecta, aut alijs offensionibus, quas distiteri non possint, peccatum sit, quod vel præcepta adolescentia, vel arrogantia virilis, vel rudis ignorantia

1555.

Cæsar fi-
lio reli-
gionis &
æquitat
studium
impensè
com-
mendat.

suaserit, ejus demissè veniam rogo. Profiteor tamen, scientem volentemque
me nulli subditorum aut fuisse injurium, aut illatam inultè injuriam sustinuisse.
Quod si tamen ignorans hic quoque offenderim, præsentès absentesque juxta
obtestor, ut ex animo hunc non minùs errorem detestanti ignoscant. Subinde
conversa ad filium oratione sic eum affatus est. * Tu verò, ò fili, cui moriens has
Provincias non relinquo, quod esset necessitatis, sed vivus defero, quod est li-
beræ voluntatis, quidquid mihi ex gemino hoc beneficio tam naturæ, quam
gratiæ debes, id ut in horum amorem curamque populorum transferas, po-
stremùm a te requiro. Reliquis ferè Regum vitam disciplinamque filiis dare,
regna post mortem deferere sufficit. Ego præripere hoc beneficium morti co-
natus sum, ut te non modò ex me viventem, sed regnantem quoque intuerer.
Exemplo, quod ex antiquitate rarum est, ex posteritate pauci etiam fortasse
consequentur. Adde huic facto meo gratiam, si te dignum ostenderit, timore
Dei hominumque amore, in quo primum hujus facti monumenta exstarent,
Religionis cura, mi fili, & illius à Romana Apostolicaque ad nos sede, inter ad-
versantes undique hæreses traductæ religionis cura, non minùs animo comple-
ctenda firmiter, quàm opere ab omni corruptione subditorum vindicanda est.
Huic altera non minor æquitatis legumque inviolata ratio, tanquam fortissimùm
politice reip. firmamentum jungatur necesse est. Geminis his in rep. funda-
mentis nutantibus miserè illa fluctuabit; stantibus unà tecum consistet. Quàm
tibi felicitatem, cum herede, nobis regnisque digno, largiatur ille regnorum
omnium Rex, cui jure cervices submittimus, quique honorantes se Principes
honorat, contemnentes abjicit. * Hæc inter profluentes lacrymas fatus, quibus
& ipse, & attentissima perfundebatur concio, istic imprimis, ubi de religione
commendata exardescebat cum voce oratio. Ad quam deinde latera pedesque,
& color vultus voxque ipsa deficiens, cum magis vires, quàm eloquentiam na-
tura subtraheret, conticescens haud multò post, confedit.

CXVII.
Ordinū
Orator
Masius
Cæsaris
transla-
tionem
in Phi-
lippum
fil. ad-
mittit.

Tam disertissimus id temporis Orator Jacobus Masius, Antwerpensium Syn-
dicus, Bruxellii Cæsarisque orationi Ordinum nomine respondit, quam paucis
cum Heutero, capitibus stringo; quod, * licet præclarissima Cæsaris in rep. Bel-
garum merita, nominisque amplitudo, ac bellorum incumbens onus summo-
pere tanti Principis præsentiam exposcant: nolle tamen se adeò meditata Cæ-
saris voluntati, sibi semper æstimatæ observatæque adversari. Dolorem ex ip-
sius discessu conceptum, lenire præstantissimum, quem pro se ipsis constituat
Regem ac Principem filium ejus Philippum. Huic debita obsequentium sese
subditorum officia, ultrò lubentesque delaturos esse, ac quamcunque cum illo
pacis bellive sortem haud invitè subituros. Proindeque id unum postremumq;
enixè suam Majestatem orare, rogareque Belgas omnes, ut eos commendatio-
ne paterna filio Regique ita devinciat, ne eisdem pace nondum conciliata in
mediis bellorum turbis abiens deserat. Porro, saluberrimis ejus monitis, ex pa-
terno in hanc patriam affectu profectis, gratias se debere immortales. Agno-
scere, in antiquæ religionis, justitiæque civilis observatione ac cultu, præcipuè
Reip.

Reip. Christianæ integritatem felicitatemque versari, & hæc tanquam cor ca-
putque in homine, ab omni incorruptione illibata debere persistere, ideoque se
extremis vigilantia industriæque nervis, ne qua irrepat ex vicina contagione
novitatis peltilentia, ad laboraturos. * Postremò Cæsari ad novum iter vitam,
ejusque sororibus Hispaniam unà adituris felicitatem precatus, conticuit.

Tum confurgens è Sede Philippus, ut & Patri sibi imperium de-
ferenti, & Ordinibus translationem acceptantibus gratias ageret; pro-
num se in genua ad Patris conspectum projecit, ejusque exosculatus
dexteram, * indignum se illo Majestatis ejus honore ac munere professus est,
nolle tamen firmatâ adeò sanctæque ipsius voluntati oblectari, ideoque ultimo
ejus decreto submittere sese, ac Belgarum imperium, gratiis, quibus par est, ma-
ximis acceptare, facturumque ut, ne quisquam, in religionis avitæ cura, æquita-
tisque administrandæ rationibus, studium in se diligentiamque requirat. * Pater
sic jacentem amplexus, cœlestemque illi operam imposuit capiti manu, precatus,
lacrymis intermanantibus omniū lacrymas excussit. Tum Philippus iteratò Pa-
tris manum exosculatus assurgit, & ad Belgarum Ordines venerabundè con-
versus. * Vellem (Gallicè inquit) me aut Francicæ, aut Belgicæ adeò lingua esse
promptum, ut meum erga Belgarum populos affectum amoremque pro-
pensissimum disertâ coram oratione prosequi liceret; nunc quando ad hoc mi-
nùs instructus veni, Antonius Peronottus Granvellanus Atrebatensis Episcopus
meâ illum sententiâ vobis exponet. "Quod paratâ ipse præstitit facundiâ, docuit-
que: Gratiùs longè futurum Philippo fuisse, si adhuc Patrem Cæsarem, quam a-
nimo, tam corpore rebus administrandis parem, licuisset præ se Belgis regnan-
tem intueri. Nunc verò quando id constanter aversetur, Ordinesque hanc ejus
voluntatem admiserint, seque in locum Patris oblatum humanitate ac benevo-
lentiâ complexi sint, non sibi fas esse ampliùs obniti; ne ad paternam hanc sar-
cinam levandam; ad Belgarum verò benevolam in se voluntatem amplecten-
dam invitus accessisse videatur. Dolere vehementer de Patris imbecillitate,
gaudere verò, & cum sibi gratulari, tum gratias Belgis agere, pro delatis sibi
suo in munere obsequiis; vicissimque pro recta felicique Reip. administratione,
atque in primis Religionis Apostolicæ defensione, non modò opes operamque
sed & vitam sanguinemque delaturum; neque deserturum ante, quàm impen-
dentes etiamnum bellorum nubes discussæ fuerint. Juratam se eis dedisse fidem,
quâ patriis eos legibus privilegiisque salvis rectorus sit, nec detrectare iteratò
hanc facere Provinciis singulis, ne quâ diffidentiâ animorum armorumq; con-
cors studium, avertendis reip. hostibus necessarium, labefacteretur.

Tacentem deinde Antistitem Maria soror Cæsaris Hungariæ Regina Belgii-
que gubernatrix excepit, * suumque se quod jam in 25 ætatis annum sustineat,
inter varias jactationes regendi pro fratre munus, ita quidem executam fate-
tur, ut si quid in rerum peritia, judiciivi, ingeniique præstantia sibi defuerit; in
se illud quidem fidei sinceritate, optimique affectus promptitudine & amoris
integritate; per alios verò delectos ex eorum gente viros sapientissimos, judi-

CXVIII
Philippus
Rex Pa-
tris & Or-
dinibus
gratias
ob ho-
norem
collatum
agit.

Per Grã-
vellanũ
Episco-
pum At-
rebaten-
sem.

CXIX.
Maria so-
ror Cæs-
aris gu-
berna-
tionis o-
bitæ cu-
ras, quas
hactenus
gesserat,
deponit;
ac de fu-
turi tu-
multibus
præmo-
net.

1555.

cioque atque experientia probatissimos suppleverit. Quod si tamen aberratum, ut humanum est, fuerit, ejus se obnixè tantòque confidentiùs indulgentiam sperare, quòd plurium, non suæ unius voluntati error sit imputandus. Lætari se, quod eodem cum Fratre tempore, quem in Hispaniam comitatura sit, laboribus absoluta, exporrectæ ætatis vigorisque juvenem Belgis relinquat, cui si pari quâ hætenùs fide, religionisque avitæ cura adhæserint, neque Philippo vires regendique consilium, neque Belgis concordia felicitasque defutura sint. Si tamen, quod nonnulli ominentur, alii etiam optent, ab iis defecerint, certè habeant calamitatem ac servitutem extremam eorum imminere capitibus, ex qua tanquam naufragio vix liceat emergere. * Hæc dicentem Reginam, ubi ordinum rursus nomine collaudasset Masius, de administratione justè prudenterque religiosèque obita, debitasque iccirco retulisset gratias, ac præstantium apud se monitorum fore memoriam pollicitus esset; discedenti felicitatem precatus absolvit, conventusque dissolvitur.

CXX.
Rex Phi-
lippus
Ordinis
bus &
Regi or-
dines sa-
cramen-
tum fidei
inno-
vant.
Cæsar
reliqua
in filium
regna
transfert

Sexto deinde Cal. Novembr. congregatis in Palatio Ordinibus, Rex inter aurei velleris equites confidens juramento solenni fidem addixit, vicissimque Regi Ordines Brabantia, Limburgi, Luxenburgi, ac Geldria primùm, tum Comitatum, ac denique reliquarum Provinciarum. Cessionis deinde tabulæ confectæ, subscriptæque die consequente. Nec multò post Cæsar eidem filio omnibus sive hereditariis, sive bello partis, aut alia sorte aditis, in solennibus Procerum comitiis, regnis cedit; ut erant Hispania, Sicilia (nam ante Neapolim cesserat) Sardinia, Balearium, America, ac Novi orbis: neque ex tam amplis terrarum proventibus aliud sibi, quam centum auro eorum millia secreverat, quibus ad vitæ necessitatem, & liberalitatem in ministros egentesque uti posset. Denique cum solum Romanorum superesset imperium, publica Majestate potius, quam opibus privatis æstimandum, hoc Ferdinando resignare fratri, quando in unum congerere omnia filium non licuit) legatione ad Germaniæ Principes Regemq; missa decrevit. Cui tamen obeundæ cum sequens annus designatus sit, ante gestis tantisper immorandum est.

CXXI.
Ioannæ
Matris
Hispaniarum
Reginæ
mors ul-
timò ad
hanc ab-
dicatio-
nem Ca-
rolum
impulit;
Orland.
in hist.
Sæc. 15.
§. 84.

Nec illud prætereundum, ultimum panè impulsùm ceptæ abdicationis Carolum ex morte Joannæ Matris habuisse, quæ ut alibi vidimus à morte Philippi mariti emotæ in plerisque mentis signa dedit; quam tamen Hispani Carolusque filius, ut Reginam publicis semper in literis coluere. In obscura illa turri felibus colludere solita; hoc se quietiùs studio, per totum Carolini regni tempus oblectavit, quam filius tot regnorum ornamentis, innumerisque simul jactationibus involutus; ut illa sedens in littore, filius inter perpetuos nationum fluctus regnasse videatur. Corpore tam sana, ut eodem illa anno vivere, & cum Carolo regnare desierit. Mòrienti adstitit vir sanctus Franciscus Borgia Gandiæ quondam Dux, & ex aula Caroli ob Isabellæ Reginæ, & conjugis suæ funere digressus ad Societatem Jesu. Hic prisco in familiam amore, jam extremè languentis adeò excitavit animum, ut velut ex delirii Letargo experrecta, non alienam se ostenderit ad Ecclesiæ Sacramentorum usum, jussitque eundem sibi recitando præi-

re Apostolicum Symbolum, cui & ipsa deinde quædam ex Nicæno adjecit, S. Crucifixi effigiem exosculata, ut Theologi præsentem Sacramentorum pronuntiarent, expiataque unctionem extremam perciperit, cum sacro epulo, ex stomachi omnia regerentis imbecillitate, refici non posset. Hæc mortalis regni vitæque scena, tantò faciliorem nunc exitum ostendit Carolo, quòd translatum ad se integrè regnum, in filii citrà obtrestationem manus consignare liceret, ut solennibus postea cæremoniis in Hispania quoque à Carolo peractum est.

Pacis inter hæc tractandæ cum Henrico Galliarum Rege, quam imprimis cupiebant Belgæ, cura minimè neglecta, ac denique cum de ea convenire non posset, quinquennales sancitæ sunt Nonis Februarii anni 56 induciæ, eâ Lege, ut ab hoc die quinquennio integro omnibus utrorumque Regum ditionibus, terrarumque vis omnis bellumque absit. Neuter alterius hosti opem præstet. Possessis in præsens quisque insistat, acquiescatque. Liber mercatoribus salvusque utrimque comæatus constet, & prisca solùm vectigalia solvantur. Pulsis ultrò citròque ad sua reditus pateat, etiã adversæ partis militiam secutis. Rebelles tamē exulesque Neapolitani ac Siculi his legibus non fruantur, uti nec Albertus Brandeburgicus. Induciarum harum violator morte plectatur, singularium tamē hominum juribus his induciis non derogetur. Duci Sabaudia nulla in possessis etiãnum vis inferatur, nec Franci ad Indias occidentales, belli mercaturæve gratia, sine Cæsaris ac Philippi Regis consensu, navigent. Eleonora donationes mortis causa à Francisco Rege maritoque factæ ab Henrico filio præstentur. Conditionibus ab utriusque partis legatis subscriptum, consignante Bruxellis Cæsare, Antwerpia Philippo.

His induciis turbatus Romæ Paulus Pontifex, qui ob proscriptos suæ familiae ex regno Neapolitano Caraffas, & non ita pridem Ducibus Columniis aliquem suæ stirpis à Cæsareis interfectum, ultionem molitus, fretusque ope Francorum, vim Columniis jam adhibuerat, arcibus ac civitatibus M. Antonii occupatis, in cuius locum Fridericum Caraffam ex fratre Nepotem Paliani Ducem nuncupavit, locumque omni arte ac præsidio munire aggressus est. Cæsar verò, ut Farnesios sibi conciliaret, iisdem Placentiam jure pleno restituit, utque Cosmo Florentino Ducitum impensarum, cum studii in Senarum occupatione gratiam faceret, horum illi imperium transcripsit. Hinc præter Ferrariæ Ducem, Pontifex sui fautorem consilii in Italia vix habuit. Ad Gallos igitur ab induciis ad opem sibi ferendam traducendis intentus, ut reliquorum expectationem falleret, Carolum Caraffam, Cardinalem regens creatum nepotem, sago, quo usus hæctenus quam togæ aptiorem, ad Regem Galliarum destinat, specie pacis & Concilii restituendi, quo nomine & Cardinalem Rebibam simul ablegat ad Cæsarem, sed cunctanter inprobari itineri iustum, dum à Caraffa nepote, ex Regis Galliarum responsis, ad mandata rectius exequenda regeretur. Unde ivisse Romæ cognitus, sed nunquam ad Cæsarem pervenisse: dum occultiora cum Rege de belli opibus consilia explicuisset, firmassetque Caraffa, publicè Regi potestatem de pace concilianda exhibens, privatim de bello, quod Rex denique, nescio quâ induciarum

CXXII.
Quinquennales induciæ cum Gallis in præsentem.

An. 1556

CXXIII.
Pontifex inducias factas suis per nepotem consiliis apud Gallum evertit.
Belc. l. 27.
Palav. 17.
Trid. l. 131.

delusione, cum Pontifice amplexus est, cui, ut communi Ecclesie Patri capitique fas esse crederet, in discrimine subvenire. Cum vero intere nec ipse Pontifex, à milite cogendo, firmandisque regionibus occupatis abstineret, Ferdinandus Alba Dux ad Columniorum opem & regni Neapolitani defensionem à Casare missus, post frustra imploratam pacem, jam expeditioni se accincturus, ne mora occasionem vincendi amitteret, Pyrrhum Loffredum ultimò destinat, juberque per Cardinales Pontificem sollicitare, sed evolutò quatrìduo, quo arma ipse moturus erat, urbe exesse, hac tamen causà silentio præterita.

CXXIV. Loffredus à Pontifice delusus retentusque, ubi bellum increbuit, pro exitu carcerem Romæ est sortitus, documentum legatis, ne suorum facile mandatorum limites prætervehantur. Quare Albanus armorum solers primo impetu Pontem-Corvi, ac deinde omnia cum Paliano Columniorum oppida recipit, pulsoque invasore Columniis restituit; tùm iteratò, sed frustra Pontificem obtestatione pacis conatus ab armis deducere. Quà neglectà, licet objiceretur Albano 17 millium exercitus, Pontificiæ ditionis oppida, Verulum, Babucum, Alatrium, Terracinam, Acutum, Fumam, & Anagniam feliciter expugnat. Cùmque Romæ Pontifex timeret, pacis rursus spem facit, pro qua tamen Albanus Pacecum Cardinalè irritò destinat, quod Regis Gallie subsidia Pontifex exspectaret. Quare Albanus armorum cursum promovet, ac Præneste Vico Valerii, Tybure Segnia, Ardea, Porciliano, Antiatibusque potitur, Ostiâque, Romanorum portu fretus, urbem fame premere instituit, quando tamen adhuc paratus ad pacem Albanus stabat, ad quam dierum 40 induciæ concessæ sunt, gratiâ Cardinalis Carassæ, quâ occupasse Albanum spe opulenti Sacerdotii, pro filio Notho facti dicebatur. Hic igitur exercitu per urbes occupatas distributo, instante hieme se Neapolim recepit, judicatusque est Romam expugnare potuisse, nisi reverentia Pontificis, & exemplum aliorum, parùm secundâ famâ fortunâque id præstantium, consultò Ducem retraxisset: licet Cardinales Casarei in captivitate, & Casaris existimatio improbè traducta, ut si venenum Pontifici tollendo destinasset, ultionem exposcere viderentur. Et sanè quam syncerus id temporis Casaris erat regnorum terrenorum contemptus, tam falsum ejusmodi cupiditatis extremæ, cum tanto scelere, afflictum desiderium. Hærebat ille privatâ in domo, aulâ novo Principi relicta.

CXXV. Hic Carolus dum exspectat classis expeditionem, opportunitatemque in Hispaniam transeundi, ætivo ad Casarem tempore Maximilianus Rex Bohemie à Germania cum Maria conjuge Caroli filia, & ultimò dicturus vale, & dotis nomine transacturus accessit, Bruxellisque postridie Iduum Julii magno honore, & Philippo Rege, & Casare cum sororibus obviam profectis introductus est. Cùmque tabulis illi publicis dos confecta esset, ingenti pecuniæ vi certis pensionibus consignatâ, Hispaniæ & Belgarum Provinciis Maximilianus renuntiavit, & instanti jam Caroli profectio, Augusti mensis sine decessit, quando iteratis Casar ad Ferdinandum fratrem literis, imperio se illi lubentem volentemque decedere significat, felicitatemque resturo apprecatur. Simulque tres ad Germaniæ sep-

tem viros Legatos, Guilelmum Nassavium Aurantii Principem, Sigismundum Seldium Procancelarii functum munere, & Wolfgangum Hallerum à secretis literis servientem destinat, qui resignationis tabulas hac sententia per scriptas exhiberent. * Carolus Dei gratia Rom. Imperator, &c. Omnibus ac singulis sacri profanique ordinis Septemviris, Principibus, Ducibus, Comitibus, &c. aliisque S. R. Imperii subditis salutem, &c. Multis magnisque de causis impulsis, hereditariis filio Philippo terris cessionibus, jamque mari propiores stamus, idoneum navigandi in Hispaniam tempus occupaturi, à quo nostro proposito, præter Deum, nemo nos est revocaturus. Propter hunc ergo meum in perpetuum ab initio ad Ferdinandum Romanorum, Bohemiarum, Hungariarumque Regem, fratrem nostrum charissimum, S. Rom. Imp. gubernatio, tanquam electum consecratumque Rom. Regem nostrumque in imperio legitimum successorem spectat. Ne quid igitur per nostram absentiam detrimenti imperium acciperet, coram quidem in comitiis apud vos renuntiare nobis fuerat constitutum; sed invalescens morbus propositum intervertit, meque proximè ad Hispaniarum portum aliquem jubet respicere, & quam hætenus publicam, nunc privatam salutem impendere. Quocirca ab universis petimus, juxtaque præsentibus tabulas etiam potestate nobis concessa, imperamus, ut debitam Fratri fidem, obsequiumque præstetis. Qua expressa ultimæque voluntate nostra has literas concludimus, nostroque sigillo munimus. Zeburgi in Zelandia 7 die Septemb. anni salutis 1556 Imperii nostri 36. * Quibus Legati in Germaniam profecti comitiorum tempus proximum operiebantur. Alias Cæsar jam 27 Augusti literas ad supremi Tribunalis Spiræ Præsidentem ejusque Assessores dederat; omnesque & de cessione sua, & de Ferdinandi observantia, rùm verò in primis de avitæ fidei cura ac defensione gravissimè est cohortatus.

Denique commodum nactus ventum, cum sororibus Eleonora & Maria Regina, è portu Zelandico soluturus filium Philippum Regem ultimis amantissimus, ceu in vita non visurus amplius, constringit, postremisque verbis tam ardentibus Catholicam Religionem, eamque in regnis suis illibate tuendam, hortatur, ut lacrymis intercipientibus vocem, orationem abrumperet, cautelam tamen pro Belgis placide gubernandis additam: ne externorum jugo premerentur. Quod Philippus postea quamvis Hispanis magis fidens, impetrare illos à se passus est, Provinciis in patriæ Principes distributis, ac Margaritam Parmensi sorore è Belgis oriunda, cum suprema autoritate in suo discessu præfæta. Sed cum Guilielmus Nassovius, tot beneficiis à Carolo ornatus, à Philippo Hollandiarum, Zelandiarum, atque Ultrajectinæ ditioni præfectus, in Regem Deumque perfidus, ad Germaniarum (hoc istis Calvinistarum nomen sortiti sunt) partes accessisset, Ferdinandus Albæ Dux bello in Italia contra Francos Pontificiosque gesto clarissimus, ad refingendum incendium advocatus, magis idem quodam arrogantis & severitatis Belgis intolerabili flabello concitavit. At hæc extra Caroli tempora, à Strada aptissimo hujus tragædiæ scriptore petenda, avido lectori relinquam. Illud tamen moniturus: nullum satis firmum adversus hæresin præsidium in quacumque

1556.
CXXVI
Reugna.
ri imperii
tabulas
per Legatos
Cæsar ad
Septem-
viro de-
stinat, sed
quæ cun-
ctanter
accepta-
tur.

Alia Cæ-
saris literæ
ad tri-
bunal
Spirense.

CXXVII
Cæsar
è Belgio
discessit,
quod
subinde
varia tem-
pestate
hæresim
jactari
cepit,
favore
præci-
pue Cæ-
saris mi-
nistro
Nassa-
vio.

1556.

rep. præter unam Romanæ Apostolicæque Ecclesiæ observantiam, à qua & Dei verbum, & ejus interpretationem habemus, collocari posse. Nunc bellum Italicum, & plexam à Deo in Francis induciarum violationem expendamus.

CXXVII.
Guisius
in Italiã
media
hieme
penetrat,
majori
terrore
quàm
damno.
Brisaccus
contra
Mediola-
nenses
pugnat.

Parmen-
sis pro
Cæsare
invadit
Ferrariẽ.
sem Gal-
lis fede-
ratum,
Guisius
obsidio-
ne Civi-
tellæ ir-
rita, ab
Albano
deludi-
tur.

Albanũ
Pontifi-
ciã ditio-
nem va-
stantem
Guisius
frustra
confe-
quitur.

Dux Guisius æmulus in aula Montmorantii hoc repugnante obtinuerat auxilia contra Philippum pro Pontifice, & hæc Decembri etiam mense superatis Alpibus Insubriæ intulit, bellumque illic Januario mense auspiciatus, non solius Pontificis se venire gratiã ostendit. Valentia enim, hujus loci oppido expugnato, cum Madruccius Cardinalis Trident. rebus præfectus, parum ad defensionem instructus præset, ac Brisaccus bellum istic prosequendum, Albanumque hac arte evocandum sentiret, Mediolani trepidatum est. Sed cum Hercules Ferrariæ Dux, qui Pontificiis confederatisque supremã autoritate præerat, Ecclesiasticis terris ex Pauli mandato adesse juberetur, Brisaccus cum parte copiarum adversus Mediolanenses relictus est, qui aliquot locis occupatis expilatisque, nihil ad rei summam contulit. Italarum 20 totidemque Gallorum millia contra Albanum ducebantur, qui exploratis omnibus, domi se muniebat, dum occasio aliud consilium suppeditaret. Pontifex Romã Carassam Paliani Ducem cum Strozza copiisque suis miserat, qui Ostiã arce receptã, Palianum aliaque Columniorum oppida, facillè, nullo hostium comparente, invaserunt. Guisius, dum minùs inter Duces convenit, quã viã mars esset promovendus, Romam ad Pontificem profectus, ceteris non minùs deliberandi tempus, quàm sibi suisque indulgit, cum Farnesius Parmæ Dux, Insubrici exercitus à Philippo dictus Imperator, Ferrariæ Ducem invadens hunc sua sibi militia servire coëgit, Guisius verò, Campio non magni nominis devicto oppido, Civitellam munitam urbis obsidionem aggressus est, quã obtentã facillior esset Neapolitanorum oppugnatio. Verùm infelix hic conatus omnem belli hujus vim consiliaque pessumdedit. Albanus enim interea collecto milite, & sex millibus Germanorum auctior, quatuor millia cum 500 equitibus M. Antonio Columnæ submittit, quibus ille fretus, cum diversa loca invaderet resistentem sibi ante Palianum, Julium Ursinum Pontificium Ducem prælio vicit cœpitque, ac Paliano recuperato, in Latio domiãbatur. Albanus verò jam 20 circiter millium exercitu spectandus, hunc Guisii ad Turturum (nam Civitellam deseruerat) castris opposuit, quotidianis cum eodem velitationibus collisus, pugnandi tamen nusquam datã copiã, quod Gallos morã atterendos nosset. Quin postremò dimissis Neapolitanis, Siculis, Calabrisque ad urbium defensionem, ipse, trajecto amne Truento, Anchoranum expugnat, diripitque, ac per cetera ditionis Pontificiæ oppida, exercitum magnis passim cladibus circumducit, Guisio frustra per easdem regiones, pari vastitatis illatæ fructu, consequente, ut jam amicum juxta hostemq; ad suorum terrarum excidium se Pontifex evocasse cerneret, nihilque propius aberat, quàm ut ipse 26 Augusti cum Roma in Albani potestatem incideret; quando hic ad urbem noctis silentio præsens, minùs custoditam facillè habiturus fuisset, nisi falsa imagine instructa per urbem defensionis illusus, se recepisset, Deo ultimam hanc Albani audaciam divertente. Qui tamen inter hanc armorum prosperitatem non destitit ad pacem

iri-

irritatum Pontificem invitare, quam demum necessitas ipsa persuasit.

Nam violatarum induciarum pœnas, non in Italia solum, sed & Gallia Deus magna clade gentis exegit. Postquam enim istic Caspar Colignius armorum Præfectus Duacum pridie Epiphaniæ fraude armisque infelici aggressione tentasset, Lensio etiam occupato exustoque, magnam prædam abegisset, Philippus Rex tantâ inter juratas inducias armorum insolentiâ irritatus, Mariâ etiam Anglorum in societatem belli adductâ, ingenti conflatò utriusque gentis exercitu, Sabaudò Duce, ipsa penetravit Galliæ viscera, & Sanquintinum arcta oblidione preffit, quod cum Duce Annæo Monmorancio Stabuli Comite, & primo Regionum armorum ministro, Franci introducto milite, à periculo vindicare conantur, commissa sensim utræque inter se copiæ, prælio Francis exitiali X Augusti conflixere, cum à Sabaudi hinc, illinc ab Egmondani Comitibus equitatu abeuntes intercepti, post dimidiâ horæ pugnam dissoluti, fugientes in præeuntem jam cum tormentis impedimentisque peditatum illisi, hos etiam turbatis ordinibus aut occidioni, aut hosti se dedere coegerunt. Apparatus omnis in manibus Belgarum Anglorumque, cum ipso Monmorancio præcipuisque belli Ducibus, vel cæsis, vel interceptis, relictus est. Cæforum tria, Interceptorum quatuor ferè cententur millia Gallis non diffidentibus, licet hi attenuare cladem, extollere Hispani conentur. Certè hoc uno prælio Gallorum res spesque attrita haud leviter fuere. Nam Philippo Rege in castra, cum majore præsidio adventante, urbs, quamvis aliquod subsidium accepisset, 26 Augusti dedita est, formidatumque, ne ad ipsos Parisios Philippus, successibus tantis audacior, duceret. Unde Henricus extrema virium colligens nobilitatem tota Gallia, sub pœna amittendi honoris conscribit, Parisiensibus quotquot arma ferre possent, induit, suasque in cohortes legionesque disperditur, Guisum ex Italia properatò revocat, arma Scotorum in Anglorum gentem concirat, Helvetios Germanosque, quanto potest numero, conscribit. Ut mirum videri queat, tantillâ, ut Galli jactant, clade, tantum trepidationis incussum toti Galliæ fuisse. Hama deinde à Rege Philippo, à Sabaudò Noviodunum, & Chaunium in potestatem redacta sunt. Quando propiori jam hieme Angli sub Penbrocho Duce, acceptis stipendiis, ad sua propugnanda remissi, facilem à Scotis victoriam retulere, ut hi pacem pro gratiâ amplexi sint, ceteris etiam victoribus, hoste in præsidia ad solam defensionem intento, nimis præpropere victoriæ fructu, quies data est, cum Gallorum ardor, in tanti exercitus conscriptionem impensus, nec brumali frigore, nisi insigni aliquo facinore, restinguendus videretur.

Guisus, ubi in Italia mandata Regis accepit, Pontifici nihil consultius pacem fore, ultimo discriminis impendentis metu, persuasit. Quare ne timore magis, quam ratione amplexus oblatam toties ab Albano acceptare denique videretur, Venetis Florentiæque Duce conciliatoribus imploratis actum, ut Cardinalis Carrassa cum Albano, plena jam utrisque potestate illinc à Paulo, hinc à Philippo facta, Cavis convenirent, qui his legibus pacem conclusere, ut singulari Philippi denuntiatione, hic victus, Victor Paulus censerì posset, Rex Philippus, aut ejus Legatus à

CXXIX.
ingenti quoque clade Galli in Belgio violatas luunt inducias.

Henricus accepta ad S. Quintinum cladem omni ope, revocato etiam Guisio, instaurate conatur.

CXXX.
Guisus ante discessum pacem Pontifici persuadet, quâ benevolam ab Hispani imperat.

1536

Repub-
sam in
Paliant
petione
passus
Pontifex
nepoti
Legato
indigna-
tur.

CXXXI.
Carolus
in Hispani-
am
classe ap-
pellit, in-
signi pie-
tatis spe-
cie, & Dei
providē-
tia, cum
prætoria
eo expo-
sito, mē-
sa sit.
Pontus
Heut. l. 14
Strada
de bel.
Doc. 1. l. 1
Surius in
com. Go-
delov. in
Ab. to. 2.
CXXXII
Burgis
clientes
à se mu-
neribus
honora-

Pontifice ante actorum veniam flagitet sederi Gallico obnuntiet Pontifex, Regemque Philippum in gratiam recipiat. Urbium arciumque possessionibus priores recipiantur Domini. M. Antonij Columna, Aſcanique & Balnei causa Pontificis Regisque arbitrio conservetur, Paliano interim (quæ occulta conditio erat, quod Paulus pro sua id familia speraret) sub custodia utriusque servato, dum lis decidatur. Guisio cum exercitu Gallico liber abitus comneatusque ex Italia praebeatur. His conclusis, Albanus postridie Idus Sēpt. Romam magnam populi applausu, (quod, licet victor, reverentiâ S. Sedis pacem implorasset) ingreditur, pedesque Pontificis, cum veniæ deprecatione, exosulatus, præter captivos opulento Hispaniæ prioratu, pro filio Notho, donatus est. Carolus etiam Cardinalis Pauli Nepos, honorificâ ad Philippum legatione missus, Palianum suæ rursus familiæ, eliminatis Caraffis (quæ prima fuit armorum causa) Philippi donatione vendicare conatus est, ut postulantis hanc audaciam mirati, quem summo honore exceperant, nullo dimissuri fuissent, ni Philippus munificentia suæ exemplum daturus, duodecim illi millium scutorum censum chirographo assignasset, quo tamen dono magis legato, quam Pontifici satisfactum est. Hicque reprehensus, ceu mandatorum neglector est, quæ prima fuit Pontificis offensa, quâ ab aliis sensim, ob morum in Nepotibus corruptelam, inflammata, severissimus exactor æquitatis Pontifex, & hunc, & Nepotes alios aliâ suâ proscripsit, iustaque in se castigatione plexuit, quidquid sanguinis indulgentiâ peccarat.

Carolus inter hæc superioris anni 56 mense Septembri quinquaginta facile navium classe, ex Belgicis, Cantabricis, Anglicis septimo die è Zelandiæ portu solvit, unâ cum duabus sororibus, felicique pro vectus cursu, Laredum Cantabriæ oram attingit: ubi cum exspectatam diu terram attingisset, provolutus in genua eam tanquam brevi subiturus corpore, osculo libavit: & *Salve, inquit, exoptata mater, nudus ego quondam de utero matris prodii, tu rursus nudum me recipis*, tum de prompta è sinu Crucifixi effigie: *Te, ait, bone Iesu, Duce tot hæcenus expeditiones suscepi, quibus cum hoste non infeliciter pro reip. salute congressus sum: quare & hanc ultimam pro animæ meæ bono, felicique emigratione susceptam, sospitare digneris*. Vix abierat à classe Cæsar, cum mare, quod placido hæcenus illum sinu tulerat, repente intumescere, tantaque collidi inter se vehementiâ naves, ut contrafacta, quâ vectus fuerat, prætoria, undis hausta subsideret, quasi ultimo honoratissimoque post tanti Cæsaris vecturam, officio perfuncta. Ita absolutæ navigationis felicitati applauserunt Superi, ut Cæsari se paruisse ostenderent, etiam cum nocerent.

Promovit hinc iter Burgos, ubi minuendo comitatu, munerandisque quibusdam clientium intentus tantisper substitit. Explodendaque hic quorundam narratio est, qui pecuniarum promissarum indigentia hæsisse, nec sine stomacho, quin etiam obortâ renuntiationis factæ pœnitentiâ, censent. Quis enim sibi persuaderi patitur tot regnorum, tantarumque opum possessorem, post ingentem pecuniarum vim bello Germanico collectam, & Belgicos tot provinciarum census ad eò nudum appulisse in Hispaniam, ut repente indigens, nec ministris quidem solvendis par esset, atq; ad illam animi dejectionem, & tanta excelitate sub-

bitò

bitò deciderit, vir ad eò firmi inconcussique in semel deliberatis animi, ut nec hominum, nec elementorum vis illam infringere haecenus fuisset visa. Ridiculumque est, quod Philippum Caroli filium postea dixisse comminiscuntur, cum Granvellanus monuisset: *anniversarium hanc esse diem, quo Pater Carolus regnis se abdicasset*; excepisse enim Philippum, & *anniversarium quoque esse, quo facti poenituisset*. Certè qui ejusmodi fabellis assentiuntur, iisdemque, ceu probatis, chartas illinunt; hi mihi non in Carolo, sed in seipsis animi iudicii que infirmitatem declarare videntur. Humilium enim ea labes mentium est, ut cum tam altas cogitationes vix queant in se concipere, in aliis vix possint credere. Nullus sanè vel dignus tanti commenti autor, quo meritò ipse Philippus erubesceret, ceu patris opprobrio delectatus, vel umbra poenitentiae, tam illustre Imperatoris factum obscurasse comperta est. Qualis facilè invidorum quorundam, obtrectantiumque ejus gloriae scriptorum oculis obversari potuit, qui ex desperatione inclinatae felicitatis Carolum potius, post duram apud Metas repulsam, quam ex virtutis salutisque impensius curandae studio, cessisse imperio credunt, quin etiam hoc ipsum ambitioni gloriae majoris imputant; ut cum hanc desperaret imperando augeri abs se posse, non imperando occupare conatus sit, raritate facinoris Regum apices transgressurus. Quibus ut ego magis credam de recondita hominis mente conjectantibus, quam Carolo suae causae abdicacionis commemoranti, nunquam adducar: neque enim ad tam levem, quem sustinuerat, infelicitatis impetum nutare tam excelsi Principis animus poterat, quem extremi nunquam casus, vel in Africa, vel in Germania bellantem percellere, suaque deturbare constantia visi sunt. Jam verò ejusmodi impulsus gloriae mortalis ambitione, qua ad animae suae salutem majoremque Dei gloriam enisus sit, omnemque humanae dignitatis factum calcavit, nec ipse quidem Momus in homine carpserit. Pauci tamen Principum, licet honoris gloriaeque humanae incrementis mirificè delectentur, hanc ambitionis Carolinae viam confectantur, laudandumque in tanto Caesare impensè suscipiunt; quod sibi non ducunt imitandum.

Certè Carolus Vallisolerum leucicà vectus in frequenti Procerum Hispanorum confessu, abdicacionem hujus regni in Philippum solenni ritu, probantibus optimatibus & acceptantibus, iteravit; ut quantum à poenitentia facti abfuerit, manifestè liqueat: tum invisendi salutandique istuc nepotis Caroli, ex prima Philippi conjugis Maria, non multò ante hujus mortem nati, cupidus, aliquantulum substitit, suamque cum amplexibus indolem frustra insinuare conatus est, quòd nativam adolescentis minus probaret, infelicibus postea ferocientis juvenis vinctulis cohibendam.

Caesar, ut potuit, ad pietatem virtutemque animatum unà cum sororibus reliquit, seque ad Provinciam Extramaduram, Lusitaniae Castellaeque fines inter, ad Monasterium D. Justi Eremitis D. Hieronymi in solitudine addictum, contulit, istuc ab omni mundi & regnorum strepitu procul semotus, uni Deo salutique suae ultimum aetatis consecraturus. Locus ille Sertorio fortissimo Romanorum Duci, Syllanà proscriptione damnato, amatus olim, fugienti latebras, doloque morien-

1536
tos di-
mittit,
nullum-
que om-
nino pa-
nitentis
ob renū-
ciat onē
argumē-
tum reli-
quit.

CXXX
III.
Valliso-
leti sub-
sistit &
coram
Proceri-
bus re-
gnum
abdicat,
ac Nepo-
tem sa-
luat.
CXXX
IV.
Ad Ere-
mitorū
Hic ony-
uiana a
S Iusti
d fines

1556
Castellæ
discedit,
& angu-
sta cella
habitat,

ti sepulchrum præbuisse fertur. Octavo à Placentiâ Castellæque turbe situs lapide amoenitate non minori vallium, quàm collium, ita hiemis ætatisque injurias temperare solitum, ut salutaribus ad insignem moderationem auris perfruatur, quæ afflicto Imperatoris corpori, ad animum inter ruinas illius erigendum inprimis erat optata. Domus hic illi jam anteventuro excitata fuerat, illius Monasterii appendix, talis ex Caroli ipsius præscripto, ut sex septemve in ea numerarentur cœnobiticæ cellæ, viginti in latum longumque complexa spatium pedes. Unde aspectus egressusque pateret in hortulum fonte irriguum, & citris limoniisque constituta. Hoc sibi tot regionum Dominus, & gentium Imperator maximus designaverat stadium vitæ ultimum, quod, ut facilius decurreret, angustis conclusum finibus, Herculeas quidem Carolini symboli metas, ac columnas; sed mutata nonnihil inscriptione, non plus ultra, admitteret, ubi metator ille castrorum, ultima sibi stativa post tot gentium victorias, ad cœlum expugnandum felici conatû fixit, laudabilius nunquam auspiciatus bellum, quàm quo cœlites ipsos, jactis quibusdam velut religionis vallis, obsideret, victurus etiam dum caderet.

An. 1557.
Ceteros
hic Mi-
nistros
dimittit,
præter 12
ad sua
domusq;
ministe-
ria neces-
sarios.

CXXXV
Quam
Caroli,
in hoc
secessu,
mentis
corporis,
que oc-
cupatio-
nes fue-
runt,

Huc igitur sub exordium anni 57 è familia, quam secum duxerat, sexaginta capitum; Scarandillam ad vicinum municipiû omnes dimisit, præter duodecim, quos secum ad domesticum usum servitiumque detinuit; uno solùm equo in usum servato, quo nonnunquam ad vicinas silvas, aliquo satellitum comitante, animi gratiâ ferebatur. Victus alimentumque frugale adeò, ut è centum ducatorû millibus, qui ex annuo censu obveniebant, vix quatuor ab ipso millia insumpta sint, reliqua pauperum impensa necessitatibus, & calamitosorum hominum emolumentis fuerint.

Prima Caroli cura, quæ salutis in decessu regnorum erat, mansit in secessu. Solennis illi alias inter gravissimas quoque bellorum curas occupatio fuit, in Canonice Ecclesiæ horis Psalmisque Davidicis matutino tempore evolvendis, hos deinde dum valetudo pateretur, cum Monachis etiam psallendo decurrere familiare, tum illustria sanctorum hominum, pietatis virtutumque aliarum decora è volumine aliquo, legendo, audiendove prosequi usitatum. Ad hæc sua erant labori, dum posset corporis, sua ingeniosis quibusdam commentis ad exitum deducendis distributa tempora. Visus est areolis in horto partiendis triumphales commodare manus, infititiisq; pomorum ac pyrorum surculis infecundos aut amaros, fructibus maritare truncos. Quin etiam mathematicis nonnunquam indulgere, cum Janello Turriano illarum rerum peritissimo, artificis, & nunc horologiorum moderandis rotis, quàm bellicorum olim tormentorum præesse jucundius: nuncaquis non minùs ducendis, quàm militibus olim peritiam adhibere manum. Illius quoque experimenta Archimedès, sui ingenii felicitate, ad novas quasdam machinationes aquarum transferendarum exacuere. Ut quod deinde ab hac solitudine reversus, post mortem Caroli, Turrianus opus molitus est, Tago amne ex Toletana valle in môtém traducto (ut sua non minùs arti, quàm naturæ miracula suppetunt) id communicata mentis perspicacitate Carolus, haud parùm promovisse existimatus sit. Et Turriano curæ erat, ut aliis aliisque præ-

se-

fertim à mensa, dùm animus à severioribus avocandis studiis est, oblectatiunculis artis suæ distineret, ut nonnunquam evolantes de sinu artefactas aves depromeret, nonnunquam armatas interque se pugnantes educeret in mensam equitum peditumque fabrefactas phalanges, ubi & suis quæque tympanis tubisque præluderent. Quodque ad utilitatem non minùs, quam oblectationem faceret, molas è ferro, suapte machinâ versatiles, tantæ condidit subtilitatis; ut sub Religiosi manica occultari; tantæ virtutis, ut triticum octonis hominibus alendis sufficiens, quotidie possent conterere, ne solas Archytæ columbas, aut Myrmecidis quadrigas ex antiquitate admiremur. Sed hæc à sanctioribus curis diverticula atque oblectamenta, principio crebriora, sensim eviluere, animo ad inclinatæ jam ætatis reliquias uni Deo salutique dicandas magis intento, ut hic detrimenta corporis in suum indies emolumentum, divina sedulitate transferre videretur. Hinc crebra noxarum deploratione atq; expiatione mundare coram Sacerdote mentem, cœlestique eandem epulo rescire: quanquam interdum, non jejuno ob imbecillitatem stomacho, facultate ejus rei sibi à Pontifice delatâ, quin etiam flagellis, exorbitantis quondam corporis voluptates, seriâ castigatione inflictiis, vindicare, ac suo ad præterita etiam vitia cruore erubescere. Mansitque in manibus Philippi filii Regisque ejusmodi flagellum patrio respersum sanguine, quod moriturus Philippo III filio suo, cum avitæ virtutis commendatione, nec absque tenero pietatis sensu, transcripsit.

Suam huc ad S. Quintinum victoriam Carolo Rex Philippus per Legatum significavit, simulque rerum ex illius eventu agendarum consilia Patris oravit. Cui ita respondit Carolus, ut sibi gratum quidem ejusmodi nuntium, at minimè improvisum fuisse diceret; quod Deustam apertos induciarum, & recentium quidem violatores, haud soleat ferre impunitos. Ceterum quod ex se posceret consilium, id minimè à se, & præsentibus in re, & secuturis in casibus requirendum esse. Habere illum penes se non minùs perspectæ fidei, quam probatæ experientia viros, eorum auditis ponderatisque rationibus, ultimo ad Dei opem gratiamque implorandam confugiat, ac sic denique quod visam pluribus melioribusque fuerit, quodque ad majus reip. & divinæ gloriæ bonum faceret, hoc securus amplectati. Ita sapientissimè Carolus, etiam cum subterfugeret, optimum filio consilium reliquit.

Porro dùm in hac solitudine eis animi corporisq; laxamentis piè indulget Carolus, intelligit se Romæ etiam nū pro Imperatore summo haberi. Negabat enim Pontifex ei renuntiationi vim inesse, quæ autoritate sedis eam supremam dignitatem conferentis peracta non esset. Unde admiratus Carolus est, se post abdicationem licet invitum adhuc imperare. Legati ad Septem viros in Germaniam appulerant, sed plurium Electorum mors, aliaque impedimenta, comitiis in alterum annum dilatis, eosdem otiosè, non sine Nassavii Principis inter agnatos hæreticos morantis exitio, distinebant. Unde is, pro raro Legationis perfuncta munere hæresin, everfionemque tot Provinciarum in Belgium reportavit.

Porro Electores ad Rhenum tres uno mors anno, nec inæ ordine, volut cum

bb 3

flumi-

CXXX
VI.
Philippus
victoria
am indi-
canti, po-
scentiq;
consiliis
respon-
det illud
impostu-
rum non
à se, sed
Consili-
ariis
peten-
dum.

CXXX
VII.
Trium
Electo-
rum...

1557.

flumine descendens, sustulit. Primus Fridericus Elector Palatinus 4 Cal. Martii ex hujus vitæ statione avocatus est, mutata religionis Patrum, rationes coram supremo tribunali editurus. Cujus utinam acta licet & alterius Friderici Saxonici extarent ad exemplum mortalium, quos ille novandæ religionis pruritus incessit! A Superis id placitum non fuit. Erit, cum abundè cognoscetur; sed lubricis in ruinam, stantibus in gloriam. Nèc multò post hunc Joannes Augustæ Trevirorum Archiepiscopus, inter postrema Isenburgicæ familiæ decora, Catholicæ religionis invictus defensor mortem oppetit, subeunte in cathedram, Joanne à Petra, Adjutoris jam ante munere variisque legationibus, cum eximia prudentiæ laude, perfuncto. Cujus, dum hæc recolo, pronepos Carolus Casparus à Petra eadem sede potitur. Denique Adolphus Archiepiscopus Colonienlis die 20 Sept. morte est sublatus, non illius solum Diocesis, sed Ecclesiæ Germaniæ adversus heterodoxos columen: cujus, seu metu, seu reverentiâ, Guilelmus Dux Juliæ, satis in religione frigidus, steterit tamen, licet contentionibus de jurisdictione Ecclesiastica (quam sibi Adolphus, Ducis in terris prisco more liberam vendicabat) subinde collilis. Alter ex Schawenburgica familia Comes Antonius, frater fratri raro exemplo, in Colonienli insulâ successit. Hæc etiamnum superiori anno 56 mors in Germania perpetravit, cui hoc anno 57 Januarii 8 die insignem adjecit religionis novæ victimam Albertum Brandeburgicum illam Germaniæ totius, per tot bella, vastitatesque latè perpetratas facem incendiumque, qui denique in flore ætatis, desertus ab amicis & hostibus, Deo hominibusq; execrabilis, Phorcæ in Badensi ditione, computruisse vivus, & pediculari morbo inter summos cruciatus, extinctus memoratur. Illo fructus mortis apud alios solatio, quod cum vivum deplorassent Germani, mortuum non lugerent. Alia Principum hujus temporis fata prætereo, cum hæc ad memoriam iactatæ per funera magnorum Germaniæ comitiorum procrastinationem queant sufficere. Convenerant ordines Ratisbonæ superioris anni tempore, Ferdinandumque post Augustanam pacem urgebant ad finiendas religionis per imperium controversias, aut Synodo nationali (nam universalem averfabantur Lutherani, & Catholici quoque impediabant) aut colloquiis, vel denique comitiorum sententia. In his enim ubique se potiores fore credebant Protestantes, quanquam ipsi aliis aliisque inter se subnascantibus sectis, quotidianis pænè ministrorum conflictibus, non levius, quam nuper cum Romanis luctabantur. Et validissimo quidem impetu Sacramentariorum, quorum hoc tempore Calvinus Bezaque Duces, Lutherani quatiebantur, præcipuis horum Magistris ad illorum sensim præcipitia (ut in semel impulsis facile est) deviantibus, ut mox apertius prodendum est.

Ferdinandus rei necessitate Romam per scripta, admisit inter eruditissimos quosque utriusque religionis, hinc atque hinc duodenos colloquium, idq; Wormaliam ad 13 Martianni 57 constitutum est. Pontifex quanquam improbaret factum, misit tamen Petrum Canisium, validum ex Societate Jesu Romanæ antiquæque fidei, ut jam scriptis monstraverat, propugnatores. Huic accessere Michael Episcopus Mersburgensis, Delphius Suffraganeus Argentinenlis, Fridericus

Et Alberti Brandeburgici infelix exitus.

CXXXVIII. Institutum Wormaliæ colloquium magna dissensionis & confusione Lutheranicum solutum.

CUS

cus Staphylus ex heterodoxorum traductus castris, & duo Theologi Lovanien-
ses. Nam Gropperus, Colonienſis illud Eccleſiæ lumen, ut hunc actum illustraret
(quem auctorum potiùs religionis tenebras, quàm diſcuſſurum ſentiebat) quan-
tumvis orante Caniſio, induci non potuit. Qui non multo poſt anno 59 Romam
purpuræ gratiâ evocatus, hanc ſupplex evitavit, eodemque anno, glorioſius, ſine
illâ admiſſâ, ibidem juxta Adrianum Pontif. ſepultus eſt. Ex altera parte in a-
ciem producti anteſigniani duodecim Proteſtantium, quorum mox depromam
nomina. Præſectus diſputationi arbiter directorque controverſiæ à Ferdinando
Rege Julius Pflugius Epifcopus Naumbergenſis, juſſique ante omnia de modo
concordandi diſceptare, ac de eodem ad Ferdinandum referre, cui per Carolum
fratrem jam ſæpiùs commonito, cautela erat, ne quid inconſultis priſcæ religio-
nis Theologis admitteret. Diſceptatum primo igitur de concordandi methodo
cùmque aliam Confeſſionis Auguſtani præter Scripturam S. eamque in dubiâ
interpretationis locis, per non dubia Scripturæ loca exponendam affererent; ce-
tera verò eo modo per Scripturam nõ definita in fide acceptanda non eſſe ſtatu-
erent; juſſi edere exemplum, quo ſuos contra Romanos fidei articulos hoc pacto
firmarent, accelluris ultrò Catholicis ſi id poſſent: cùm de originali peccato,
quod in concupiſcentia ponunt, id conarentur, repente non exponendi ſolum
ratione; ſed & opinionibus ex Scriptura hauſtis, inter ſe pugnare comperti ſunt.
Quod Catholicis jam ſat fuerat præviſum. Quare prudenter Julius hanc quæſtio-
nem ingeſſit; cùm hæc religionis conciliatio, vi pacis, inter ſolos Catholicos &
Auguſtana Confeſſionis homines inſtituta ſit, declarandum ante omnia eſſe, ce-
terosne ſectarios, ut Zwinglianos, Oliandriſtas, Anabaptiſtas, Synergiſtas Adia-
phoriſtas, alioſque ab Auguſtana Confeſſione diſſidentes ipſi damnent, ſoliq;
Auguſtana Confeſſioni decreverint inſiſtere? Tùm contrahere humeros, inter
ſe conferre ſermonem, diſſidere ac contendere, incerto ſententiarum æſtu, his
afferentibus, illis negantibus, ut jam ſolius Scripturæ patrociniũ ad hujus litis
decifionem deficeret. Schnepſius, Strigelius, & Scoſſelius, Theologi filiorum Fri-
derici Saxonis, & cum eiſdem Morlinus & Sacerius aſſertè ſtatuere: reliquos
ſe omnes à Confeſſione Auguſtana diſſidentes Sectarios damnare. Septem ve-
rò reliqui, ut Melanchthon, Brentius, Bullingerus, Illyricus, & Auguſti Electoris
Theologi negarunt hos, niſi cauſa ante legitime cognita damnari poſſe, ce-
terosque à ſe rejecerunt; quod ſoli Auguſtana Confeſſioni ad hærentes reciperent
diſſidentes ab eadem damnarent. Unde cum magna Proteſtantium inter ſe
diſſidentium confuſione hoc colloquium abruptum eſt, patuitque, quis ex ſola
Scripturarum decifione fructus concordiæ, inter illos, ubi quiſque ſibi interpres
optimus, ſperari poſſit. Cùm, ut Sampſonis vulpes caudis colligatæ, in diverſa
capitibus abeant, uni Eccleſiæ Catholici adveniunt, ipſi verò diverſas ſibiq;
oppositas erigant. Et hi quidem ſeptem, qui turpiſſimè hoc colloquio ab Augu-
ſtana Confeſſione deſciverunt, hujus erant religionis Proceres, ejusque condi-
tor Melanchthon: ut duorum Nicolaorum Ambſdorffii & Galli Symmyſtarum
ſcriptis acerbiffimè jactati ſint; quod conſtaret Sectarios ceteros in graviffimis,

1557.
Goldaſt.
Conſt.
Imp to 3.
Rovar. 1.
5. Sur. in
com. Pa-
lar. l 14.
c. 6. Alſa
Imper.

Luthe-
rani in
hac quæ-
ſtione,
num
Zwing-
lianos
aliasque
ſectas
damna-
rent, hæ-
rent &
diſſen-
tiant.

257.

de lege, & Evangelio, de justificatione, bonis operibus, ac Sacramentis, controversi dissentire, palamque jam contentiosissimis inter se scriptis, mutuâque in se invicem damnatione exarserant; ut Joachimum Westphalum, & Calvinum recentibus exemplis perpetrâsse constabat. Unde apparuit nullum commune remedium hæreticorum ad sanitatem reducendorum, nisi vel irâ, vel miserationis divinâ reperiri posse; irâ, quâ bello calamitatibusque ad obsequium Ecclesiæ intrare compellat; vel miserationis, quâ per divina prodigia, aut infusum cœlitus gratiæ lumen, ad mentem nonnullos revocet, quod equidem in hac caligine veisitantibus ex animo precabor. Ex hoc tam infelici exitu, omnis deinde Protestantium ad colloquia aspirantium pruritus quievit, frenumque repertum est, quo possent indomiti illi spiritus, si non amore veritatis, confusionis certe metu contineri. Sive enim dissentiant à Sectariis aliis, confunduntur, quod suo se falli principio ac Scriptura Judice dissentire, non possint negare: sive consentiant, majori suorum opprobrio jam à cœpta religione disciscunt.

CXXXIX.

IX.

An. 1558.
Bellar. l.
28. Nata.
l. 11. Henr.
terus l. 15
in Philip.
Guisus
in h. eme
Caletum
impro-
vilo ob
suet, ex-
pugnat-
que rara
sui no-
minis
gloriâ.

Bellis per Italiam compositis Dux Guisus ad Henricum novo jam exercitu instructum reverius in Galliam, mediâ hieme minimè quiescendum ratus, cum, Monmorancio capto, summum ipsi exercitus imperium delatum esset, ut insigniori aliquo facinore contractam in Italia negligentiam maculam, clademque nuper ad S. Quintinum acceptam compensaret, ipsis Januarii calendis anni 58 Caletum Anglorum, in litore Belgico, portum aggressus est, postquam fluctuante aliquandiu exercitu alibi vim minatus, huc denique convertisset. Præmonuisse Philippus Anglos de periculo fertur, suumque etiam obrulisse ad firmandum præsidium militem; sed cum illis hoc parùm videretur tutum, hosti præ amico locum reliquerunt. Guisus enim tantâ violentiâ tormentorum muros impulit, ut illa tridui hinc itinere audita Antwerpia, septimoque die patefacto aditu, priusquam Angli aut Philippus subsidio adesse possent, victor nobilissimum hunc Anglorum portum, quo in Galliam potissimum ducentorum annorum retro spatii formidandi hostes effundebantur, Guisus subiit. Anglos loci munitissimi fiducia securitasque perdidit, in quo se Galliam compedibus constrictam Angli tenere, aut, ut alii, claves Gallia ex angulo se ferre suspensas jactabant, quemque

CXXXX
Ther-
me^o Gal-
liae Mi-
rescallus
ab Eg-
monda-
ro ad
Grave
lingam
proclis
cedatur.

Eduardus III Rex, anno patèntè integro, terrâ marique pressum expugnat, Guisus unius hebdomadis opus fecit, tantâ gloriâ, ut à totâ illi Gallia, voce, stylo, triumphis applausum fuerit. Guinâ haud multò post ad deditiōnem coacta, & Hamâ ab Anglis profugis deserta, jam solo terrore armorum vicem fungente, Hinc Guisus per Arduennam exercitum deflectens, præter alia minoris momenti oppida, fortissimum ad Mosellam propugnaculum Theodonis villam occupavit.

Thermeus Marefcallus Gallia cum parte exercitus Caletum propugnator relictus, non infelicibus auspiciis, Dunckeram expugnavit, dum denique post tot clades, velut e somno Philippus evigilans, Emmanuelem Sabaudia Ducem adversus Guisum, Lamoralem verò Egmondanum Comitem adversus Thermeum destinat, ipse postremo cum majoribus copiis, eò ubi res posceret, accessurus. Eg-

mon.

mondanus Therineum haud procul Gravelinga, ad ostium fluminis Ma, prædâ gravem nactus; cum, celeritate usus, præoccupasset iter, ad pugnandum coëgit, licet relictis ipse à tergo bellicis tormentis nudam hostilibus cogere aciem objicere. Quod eo ardore factum, ut primum horum impetum pluribus licet cadentibus, ipsoque Egmondani equo, sustinerent, tum immisso equitatu tormentorum præfectos cum iisdem occuparent, ac subinde cum equitibus equites, cum peditibus pedites anticipiti diu Marte dimicarent; donec casu allapsæ Anglorum naves bellicæ decem, æstuque marino in ostium fluminis illatæ, cum Gallos pugnâ illic arctari intelligerent, re Egmondano significatâ, militarem è navibus tormentorum grandinam depluunt, ut dejectis postremò animis, quot ferro non ceciderant, victoris se clementiæ permitterent, vexillis, impedimentis, bellicisque machinis & apparatu in Belgarum manibus relictis, Thermeus in capite faucibus, inter ceteros captivus fuit: ut alternante fortunâ bellorum, Gallis fortissimi cum milite Duces, Belgis urbes eriperentur. Illorum plures tribus cæsi millibus, totidemque captis: ubi vires accisæ essent, Rex Henricus quantis potuit copiis subvenit: nec segnis rerum Philippus triginta facile peditum, equitumque millia quatuordecim Dorlanum, velut oppugnaturus ducit, contraque Rex Henrico haud procul Ambiano castra objicit.

Ubi cum inter mutuas velitationes tribus ferè mensibus Reges hærerent, neutrà partium ad decretoriam pugnam, suis è castris prodeunte, actum pro constanti pace acriter, Monmorantio, & Mariâ Anglorum Reginâ, incensis hanc studiis promovente; sed hujus inopinata mors, rem penè confectam distulit. Variorum in hoc regnum affectionibus desideriiisque tanquam ventis, hanc pacis biremem, in diversa jactantibus; cum Rex Henricus Mariam Reginam Scotia regii Anglorum sanguinis puellam, quam nuper Francisco filio suo quindecenni Scotorum Rege coronato desponderat, Anglis nequicquam offerret, qui Elisabetham Henrici ex Bolena filiam, ex Patris testamento pratulerunt, cum quâ ne Philippus rursus sociaretur, metuenda Gallis conjunctione, spem Philippo & honestæ pacis, & nuptiarum tam Regi, quàm Sabauda sua ex domo fecit. Unde bellorum utrimque aculei magnopere hebetati, in pace demùm conciderunt.

Elisabetha Catholica magis religionis fronte, quàm mente regnum ingressa, ad Paulum Pontificem Legatum milit, qui à se tanquam Angliæ Regina Pontifici obedientiam deferret, sed negavit Paulus hanc se posse agnoscere, in successione, legitimam, cujus natales ceu illegitimi à Sede Romana damnati essent. Quem Pontificis rigorem, totius regni, nondùm satis per Cardinalem Polum (nuper quoque à morte Reginæ defunctum) in Catholica religione stabiliti, obversante ante oculos discrimine, sunt qui accusent; sed contra alii, æquitate, ajunt, etiam mundo pereunte, non esse decedendum, Et certè Anglia, hoc iterùm casu, apud veros Judices, periit, cum in desertos errores (ut ad deteriora pronis sumus) uno impetu, favente nobilitate ac vulgo prolapsa rediit, non tam facile à recidiva hac febri, licet expertissimi non desint Medici, nec profligatæ omnino indolissnatio sit, ad sanitatem reditura.

CXLI.

Accepta clade rursus Galli ad pacem inclinatur, sed mors Reginæ Angliæ hæc ob alia consilia differt. *Sander de Schism.*

*Angl. l. 3
Palav. in
Trid. l. 14
c. 8*

CXLII.

Elisabetha à Pontifice repulsam passa, cū regno rursus deficit.

1558.
*Medele-
 ruz de
 abdicat.
 Caroli
 som 2.
 hist. Ger.
 Passav.
 sup. c. 6.
 CXLIII.
 Legato-
 rum Cæ-
 saris ab-
 dicatio
 cunctan-
 ter ab E-
 lectori-
 bus ad-
 missa, à
 Pontifi-
 ce rejici-
 tur, fru-
 stra aliis
 obtinen-
 tibus.*

1558.

Haerant in Germania hucusque Legati Caroli Imperatoris, neque ulla in comitiis facta renuntiatio, quod nec Ferdinandus, nec Septemviri hac magnopere delectarentur. Ille quidem ultro cum morte Caroli brevi obviam videbat dignitatem, quæ citra controversiam esset; ideoque non existimabat, muneribus apud Legatos, precibusque apud Pontificem, cum tantillâ temporis, quo Carolus victurus esset, usurâ, operose redimendam; hi se quoque inconsultis abdicasse Imperatorem minus esse probandum censebant. Cum, ut in generatione à primis causis ad ultimas, ita in resolutione ab ultimis ad primas redeundum videatur. Nassavius tamen, cum Seldio & Haliero in comitiis Francofurtensibus ad Mœnum mense Februario anni 68 auditi sunt, & 24 die, qui S. Matthiæ Apostolo sacer est, singularique semper Caroli felicitate notatus fuit, renuntiatio Cæsaris, quanquam non sine obmurmuratione, acceptata est, imperiumque solenni caremonia, pridie Idus Martii, in Ferdinandum fratrem quinto & quinquagesimo ætatis ipsius anno translatum, fidesque & obedientia, ut Imperatori præstita. Sed consultius facturum fuisse Ferdinandum, si mortem ante Fratris expectasset, quam imperium, mox patuit. Nam Pontifex rebus Austriacorum, atque iccirco etiam singulariter Ferdinandi offensus, quod is inconsultâ Romanâ sede multa in comitiis colloquiisque de religione tractasset, pacemque huic iniquissimam Passavii Germanis indulgisset, utriusque in Eucharistia speciei usum permitteret Austriis, Maximilianum filium panè in consortio & familiaritate hæreticorum educaisset, ut ex illa contagione nihil adhærere, vix credibile apparet. Quare, cum negaret Pontifex Electoribus aliam, quam à morte Cæsaris, eligendi Imperatoris facultatem competere, hanc in Concilio Cardinalium irritam esse electionem, uti & ante Caroli abdicationem, declaravit, multoque id maxime alio etiam statuit ex capite, nempe hæreticorum Principum irritâ ad Romanum Imperatorem designandum potestate. Hac enim non minus affirmabat, quam Romana fide excidisse; cum non nisi illius virtute niteretur, ut ex Carolina Bullæ legibus compertum sit. Hinc Martino Gufmanno, ex Hispanica nobilitate Romam, legationis munere à Ferdinando destinato, missus obviam, qui significaret: abstinere Româ, ubi pro Legato Cæsaris accipiendus non esset. Unde is ad Tiburtinum digressus agrum substicit, dum Ferdinandi hoc in casu decreta acciperet. Pariter Philippi Regis hac in causa Orator exclusus est, & quamvis privatim Gufmannus admissus auditusque, Gropperus etiam tum Romæ apud Pontificem, de Germaniæ rebus erudiendum, ageret, omni eloquentia, & Ferdinandi incorruptam in fide mentem, & necessitatem admissorum, sine quibus funditus omnis religio evertenda fuisset, Paulo ante oculos proponerent; is tamen, quâ erat animi, in semel conceptis obfirmatione, nullis se deduci à proposito rationibus passus est, sed Gufmanno respondit, Legationem à se ad Carolum Imp. missum iri, cum quo tantæ rei deliberationem suscipiat, ut fallendi magis negotii, quam absolvendi consilia spectasse visus sit. Nam nec morte Cæsaris quidem, post trimestre nuntiata, hac sua opinione dejici potuit, donec annuo vix postea decurrente spatio, mors cum vitâ obstinationem eripuit, Pio IV successore omnia ad votum Ferdinando largiente,

Sol-

Sollicitabant hoc eodem tempore Ferdinandum Imp. Livonia periclitantis casus, istic enim Archiepiscopus Rigenfis à Brandeburgica gente libertate religionis admiffa, haud levi hanc gentem discrimini objecit, cum domi hæresis, foris Moscos oppugnaret. Sed duo laudatissimi Ordinis Teutonici Magistri, à Westphalica inferioris Saxonie nobilitate, & Moscorum se infultibus prisca contra hanc gentem amulatione decertantibus opposuere, & religionem orthodoxam tutati sunt. Donec gemino externo juxta domesticoque hosti fuit succumbendum. Prior horum (quod in utriusque familie hoc tempore tam Paderbornensem, quam Monasteriensem principatum obtinente, laudem commemoro) Henricus à Galen fuit, qui Magistratus Teutonici clavum, strenuà adversus Moscos operâ, & injuriarum vindicatione sustinuit, gloriosaque superioris anni morte defunctus, in manibus successoris Guilelmi à Furstenberg reliquit. Hic civili ab hæreticis passim invalescentibus & sacra profanaque violentibus, hostilique bello à Joanne Basilide ferocissimo Moschorum oppugnatus Duce, (quod suorum everfa ab hæreticis templa, interversumque solenne tributum quereretur) cum impar tot hostibus esset, ad Germanici imperii Proceres sub cuius clientelâ Magistri erant, pro auxilio confugit. Sed Nervia Torpatoque in Moscorum potestate relicta, cum difficile esset adversus tam potentem hostem patrocinium, nec in sequentibus Augustæ comitiis aliud præter centum aureorum millia Germani Legatis Furstenburgii deferrent, hic federe cum Sigismundo Polonorum Rege inito auxilia contra Moscum pactus est, translatoque in Gothardum Ketlerum Magisterio, ad quietem, senio gravis, concessit. Quamquam hanc illi Moscorum arma & captivitas inviderint. Porro Ketlerus denique Alberti Brandeburgici exemplo à fide & imperio ad Polonorum clientelam perfidè transgressus, ostendit quam potens regnorum transformatrix discordia sit hæresi religionis animata.

Et certè hujus imminentis mali timore, quod intimis jam regni Galliarum visceribus gliscere Henricus Rex, externis hæreticorum Principum temerè auxiliis à Germanis Helvetisque in regnum admiffis, seriùs quam par animadverteret, pacem diu agitatam cum Philippo Hispaniarum Rege Cambrisii, haud procul Cameraco (unde Cameracensis dicta est) conclusit. Priùs tamen cum Elisabetha pactus, quingenta aureorum millia se persoluturum, si post octennium, Caletum non restituat. Inter Reges igitur 3 Nonas Aprilis anni 59 convenit primò, Ferdinando Rom. Rege faces subjiciente, ut ad religionis dissensiones tollendas Concilium generale impulsu omnium urgeatur. Deinde ut restitutio utrimque omnium fiat locorum que octennio integro vi dolove occupata sint. Quà lege S. Quintini sanum, Chastelletum, Hama, Franci: Theodonis villa, Mariaburgum, Ivodium, Danvillerium, Monmedium Belgis redditæ. Terovvanus ager, vetita arcis instauratione, Gallis relictus, parte Ecclesiasticorum honorum Audomarensibus addicta, Hesdinum illique conjuncta Regi Philippo maneat, cum Charloij comitatu, sed jure clientelæ penes Henricum persistente. Comitatus fani D. Pauli Domina Tuteville, Marchionatus Monferratensis Mantuano Duci, Mediolanensibus Valentia, Genuensibus adempta in Corsica restituantur. Tertiò Rex Philippus Elisabetham

8151
App.
Scard. G.
perona
hifor. so.
3. Chron.
Livon.
CXLIV.
Livonia
bello ac
hæresi
afflicta,
ab impe-
rio defi-
cit.

Ponsus
Henric.
in vita
Philip. I.
15 hif.
Belg. Ha-
raus.
hif. Ger.
Godle.
CXLV.
Pax Ca-
meracen-
sis deni-
que inter
Henricū.
& Philip-
pum sta-
bilis ini-
ta, qua &
Sabaudæ
restitu-
tus & ge-
minum
conjugiū
celebra-
tum in
cujus lu-
dis Hen-
ricus in-
terit.

betham Regis Henrici filiam uxorem cum dote quadringentorum millium aureorum litorum ducat: Emmanuel verò Philibertus Sabaudia Dux Margaritam Regis sororem cum dote trecentorum millium & restitutione Sabaudia & Bresse Ducatibus conjugem habeat. Cui dono accedent comitatus novem, principatus Pedemontanus, Marchionatus Chevre, reliquaque à Patre olim possessa, exceptis quinque locis, in quibus Turinum & Pinerolum in potestate Henrici relinquendis, dum vetus de finibus controversia, intra triennium, ut cura erit, finiatur. Philippus vicissim Sabaudia abs se possessa, Vercellis & Asta demptis, donec Henricus ceteris cedat, statim restituat. Unde factum memorant, quod Gallis hac pace nonaginta & octo urbes arcesve suis prædiis custoditæ, Philippo, Sabaudia aliisque, non sine querimonia decedentium, & hanc pacem describentium reliquerint. Qui profectò patriâ cæci affectione, non expenderunt, illa, quæ injuria fuere, Sabaudia præsertim, adempta, jure fuisse restituenda. Actum quoque ut de Metensium, Tullensium, & Viridunensium Episcopatibus Germaniæ ademptis, cum Ferdinando Henricus pacisceretur, quo nomine utriusque partis Legati Augustam Vindelicorum ad comitia mense Martio celebrari cœpta, destinari. Sed hic nihil effectum, quod Gallia Rex expensas in Germaniæ bellum factas, ante sibi rependi postulare; ubi frustra ad justitiæ titulos recursum, cum expensæ hæc in rebelles contra legitimum caput parùm æquè censerentur. Porro celeberrima hæc maximeque constans inter utramque gentem Camaracensis pax tertio Nonas Aprilis sequentis anni 59 conclusa, & quadriduo post Lutetiis Parisiorum incredibili hominum gaudio plausuque est promulgata: aspirantibus ad quietem universis. Hanc tamen hæresis, non multò post, primùm Gallis, deinde & Belgis funestiori multorum intestino dissidio, quam externo bello, eripuit. Nuptialia Philippi (cujus pronubus Dux Albanus) cum Elisabetha incredibili apparatu celebrata sunt, omnibusque lætitiæ institutis peracta, sed funerali Henrici Regis exitu terminata, cum is in hastiludiis fortissimos quosque provocaret, & ex Comitis Mongomerii dissiliens hæc fragmento, dextero gravissimè oculo, per hiatus galeæ, transfixus undecimo post die, 6 Iduum Julii, occubuit, magno hæreticorum, quibus persecutionem instruebat, solatio atque incremento.

CXLVI.

Carolus in sua eremo, post funebria matri & sibi met novo exemplo celebrata pie mansurus.

Hujus ex pace gaudii, ex morte Regis doloris sensum, præverterat sua jam morte Imperator Carolus. Ille enim postquam in Hieronymiana sua eremo inter Religiosos viros, anniversaria Matri funebria persolvisset, cupiditate eadem quoque funeris exequias sibi appositè ad animæ suæ expiationem persolvendi captus, postquam illius loci Religiosum Joannem Regulam, quo ad conscientiæ moderationem utebatur, consulisset, neque is, licet insolitum pietatis opus, affectanti Carolo prohiberet: apparatus sibi funebrem, tumulumque ceteram jam mortuo media jubet æde exequialem surrigi. Tum sacrificium in solatium morientis consuetâ Monachorum psalmodiâ rituque peragi. Pullo circum habitu parieres vestiti, funaliaque juxta tumulum totoque templo collucentia, interque hæc mæstus concentus, lugubresque familiarium vultus, vocesque requiem iterum iterumque precantium, Spectabat Carolus etiamnum vivus, mor-

tis suæ haud procul absentis imaginem, sibi que non minùs beatam hanc, felicem-
que ad vitæ immortalis transitum, ceterorum votis immixtus, nec sine lacrymis,
exposcebat. Facem demùm, quâ suo ipse præluxit funeri, persolutis exequiis, ad
aram Sacerdoti supplex obtulit, Deum precatus, ut quemadmodùm hunc sacri-
ficans è manu sua oblatum cereum, ita commendatam ipse morientis animam
benevolè excipere non gravetur. Tum prostratus humi, pullaque ac defluente
sub veste, ceu mortuus, procumbens, omnium lamentatione quietem ultimam
apprecantium deploratus est. Nec vanâ ostentatione morti prælusum est, altera
namque ab exequiarum apparatu die, febricula lethi prodroma debile corpus
incessit, quâ sensim invalescente, ad extremum sese agonem, quanto potuit pie-
tatis sensu, composuit, supervenit adhuc spiranti præsentique sibi Archiepisco-
pus Toletanus Bartholomæus Caranza ex ordine Dominicano presbyter, qui ut
Carolo in vita astitimus, ita in morte gratus solatio ad benè sancteq; moriendum
fuit. Nam & expiata Confessione salutari ultimò anima, & viatico Eucharistico
ex illius manibus suscepto, pientissimè se ad mortem postridie composuit, siqui-
dem Crucifixi imaginem manu complexus, Servatoris nostri patientis confusus
meritis, pronuntiatis ejusdem exspirantis verbis: *In manus tuas Domine commendo
spiritum meum*: inter religiosorum circumstantium preces gemitusque placidif-
simè, XXI Septembris anni 58 exspiravit. Natus ultimo superioris seculi quin-
gentesimo Apostolico D. Matthiæ die, denatus alterius S. Matthæi festivitate; ut
quam sub Apostoli patrocinio sapiùs propitio vitam acceperat, hanc sub eodem
securus anno ætatis suæ quinquagesimo nono deponeret. Laudatissimus Rex &
Imperator, minùs tamen habiturus laudis & admirationis: nisi cum imperare
adhuc posset, desiisset, idque non salutis tantùm suæ gratiâ, sed & alienæ; suæ qui-
dem, quod hanc nisi per seipsum mundo subductum aptiùs curare non posset: a-
lienæ, quod hanc in valentiorum filii fratrisque humeros inclinatam, non dese-
reret, sed fulciret. Mortem illius & cœlestia illustrarunt sidera, & terræ flores.

Cum morbo enim Caroli ostentare sese per Hispaniam in cœlo cometes, &
sensim, per incrementa febris, suis accrescere radiis, donec funerea in Hierony-
mianam sedem versa cuspide, tanquam ultimo mortis jaculo, Carolum mundo
sublatum docuit, cumque illius vita, ex oculis evanuit. Et tellus hujus mortis
sensum hausisse visa est, quando in horto Carolina vicino cellæ, candentis lilii
bulbus verno tempore duos profuderat stylos suis calycibus protuberantes, sed
impari germine; siquidem alter eodem vere dehiscens foliis sese latè explicabat:
alter toto vere ætateque, ceu propinquo tumens partu, nunquam suo se evolvit
folliculi complexu, nisi eadem, quâ Carolus nocte, animam corporis integumen-
to, tanquam flos novus, cœlo natus, explicaret, tum enim repentina germinatio-
ne patulum calycem, stipantibus per orbem expandit foliis, summamque exposi-
tus templi aram, inrer Caroli iterata funebria, novo spectaculo exornavit. Se-
pultus denique est Granadæ, urbe Bætica primaria, juxta matrem Joannam a-
vumque Ferdinandum. Cujus tamen postea funus à Philippo II Hispaniarum Re-
ge, Caroli filio ad Monasterium amplissimum, basilicamque magnificentissi-

CXLVII
Mors il-
lius sig-
nis pro-
digiosis
eminuit.

Stond ad
an Chr.
1557 G.
1558. n.
x.

1558.

nam, quam in Escuriali ad D. Laurentii honorem Rex excitarat, translatum est. Quod ingentibus hunc locum sumptibus Patrisque memoriâ nobilitatum vellet: cum festo illius Sancti die celeberrimam illam ad Santquintinum contra Gallos victoriam obrinisset, quâ cum Francica nobilitate spes illorum accisa sunt paxque Hispanis gloriosa ad omnem posteritatem obvenit.

CXL.

VIII.

Exequiæ
illius in
Hispania
Belgio,
Romæ &
Germania
solemniter
celebrata,
à divellis
Europæ
Principibus
mox
secutis.

Exequiæ diversis Europæ regionibus amplissimo ubiq; honore peractæ sunt. Philippus etiamnum in Belgio præfens, regiâ illas magnificentiâ, geminis Caroli columnis, Symbolo *plus ultra* consignatis, aliique simulacris victoriarum circumlatis, multo nunc in morte, justiore titulo, quàm ille in vita illustravit. Mors enim Carolum verè *plus ultra*, & supra omnia victoriarum monumenta, postremâ hac mortalitatis victoriâ extulit, semper utique sine pugnâ victurum. Mirus Caroli excessus utramque sororem, Eleonoram ante se mense Martio, Mariam post se hebdomade tertia obeuntem traxit. Illius vix funus tanquam Galliæ Regi-næ, Henricus Rex munificè curarat, quando & alterum Caroli accessit, nescius idem sibi obsequium mox ab aliis præstandum, quod cupidius aliis deferimus, quàm ab illis exspectamus. Pontifex eidem Romæ Carolo, tanquam Imperatoris in munere defuncto, ut publico decreto contestatus est, Decembri mense anni 58 parentavit, & ipse brevi consecuturus. Ferdinandus verò frater comitiis Augustæ frequentissimis Martio mense sequentis anni collectis, augustissimâ exequiarum pompâ ejusdem Caroli fratris funebria profecutus est, quinquennio post à Maximiliano filio successore, (quando videlicet mense Julio anni 64 in feriis S. Jacobi Apostoli vivere desiit) idem beneficium accepturus, qui inter illam Europæ totius à diversis hæresibus infectionem incorruptus steterat Princeps, & cum solo panè fratre labantem in Germania religionem sustinuerat. Ite nunc stulti mortales & vitæ opibusque fidite, quando tot Principum coronis à mortè nulla securitas.

CXLIX.
Statura
& corporis
dotes.

Carolus si qua felicitas Europæ diutiùs incolumen præstare potuisset, hæc optanda sanè fuerat. Cum & natura, & gratiæ dotes in hunc planè eximias Deus contulisset. Staturam corporis, inter proceros brevesque mediam, membrisque, quàm aptè firmatam, tam robustam fortitus erat. Color in flore ætatis lacteus, leni per genas aspersus purpurâ, ampla serenaque frons, glauci oculorum orbes, in cœruleam decus inclinati, nasus aquilino more assurgens, veterum insigne heroum, & Austriacis, cum turgescens aliquid labris, & hiatu modico oris familiare, dignitatem conciliabat. Barba, & supercilia capillis densa, comæque à mento ad utramque aurem assurgentes, quarum flavus in fuscèdinem transibat color. Humeri pectusque latum, nervatum collum, venterque, ad habilem armorum usum subactus, lacerti validi, fortem animosumque, & cum majestatem venerandum cuique ostentabant Principem. Tibiæ tamen paululùm, sed extra deformitatem, yox, sed citra autoritatis jacturam, gracilior.

CL.
Virtutes
ac vitia.

Humanitate, etiam obviis prompta tenebat omnes; facundia & facultate non minus dicendi, quàm rationum pondere rapiebat. Iræ obnoxius, præsertim molestis podagræ doloribus stimulatus; potens tamen animi & dissimulator injuria-

IUM

rum cum opus, rursusque cum opus earundem strenuus exactor. Ambitionis tam alienæ accusator, quam defensor suæ, cum, ut amore, sic iudicio plerumque nobis faventiores simus. Mens excelsa & ad suprema quæque gloriæ ornamenta connitens; quam, ut Cæsari olim evenit, Alexandri magni æmulatione succenso, non mediocriter inflammavit Ludovici XI Galliarum Regis illustris apud Cominæ memoria. Illum ab hoc fomite in Christiani nominis hostes, juratos olim Ludovici inimicos ardorem concepit, quo deinde, tanquam belli fulmen, victos fugatosque sæpius perculit. Bellorum nec tam amans, ut per injuriam quæreret; nec tam fugiens, ut per desidiæ aut metum declinaret. Ad laborem patientia, ferro in hostem armatus, contra omnem fortunæ durabat impetum; horror tamen non raro perlevis perstringebat artus primum arma occupantis, qui velut tremulæ nubis murmur ad ingentia præluderet tonitrua. Ita futura cautè æstimabat pericula, præsentia fortiter contemnebat; *tam indignum bono Duce existimans nihil timere, quam ex animari timendis*. Interriti illud animi in ceteris argumentum, quod adversus federatos Germaniæ populos Ingolstadii inter frequentissima hostium tela dedit, ubi globum tormento vibratum, atque ante pedes deciduum, immoto vultu ac corpore sustinuit, attonitisque cum suo, tum Cæsaris periculo adstantibus dixit, *confidite, raros Imperatorum tormenti globus oppressit*, penè quod alter olim expallescenti ad naufragii discrimen Navarcho; *Confide, Cæsarem vehis*. Verùm nobilioribus in ipso pugnantium ardore hæc ipsius bellica virtus exemplis est illustrata, quando nec hosti uspiam, nec adversitati minor compertus est succumbere, vitam antequam victoriam deserturus. Quanquam à fortuna nonnunquam, ab animo nunquam destitutus sit, invidiâ verò animi fortitudine illud obtinuerat, ut famâ simul ac virtute adversarios præsterneret, atque ad victoriam aliquando sufficeret, pugnare Cæsarem, certè Saxo vincula prostratus captusque non induisset, nisi majori illum Carolus nomine, quam milite debellasset. Ornabat hanc fortitudinem cura æquitatis, rara latè imperantium virtus, quam multi laudant, pauci sequuntur; cum supra æquum non pauca sibi arrogent, & cupiditatis expletæ mensuram, vocent æquitatem. Verùm hic Caroli sensus non erat, prædicare soliti; totum se Galliarum regnum suis manibus victoriisq; concessum, redditurum ultro, modò patriis sibi possessionibus frui tutò planeq; liceat: aliena tot bellorum impendiis regna non quærere, sed propria: his timidè cedere, neque injurias iusto Marte propulsare, imbellis ignavique Imperatoris fore. Hoc se nomen ad posteros contra exultantem protervè hostem nolle traducere: ne adversariis suas vires, nepotibus infamiam relinquat. Ceterùm optare rationem se, alteram, quâ fædæ dissensiones inter orthodoxos consanguineosque Reges dignâ firmâque pace absolvantur; alteram quâ lites ac controversiæ forenses, tot præcisuris juris ambagibus, quibus ad publicam usque injuriam propagantur, brevi certâque methodo definiantur. Quod Philippo filio inter ultima reliquit monita, ut imperii curam, sine cura æquitatis non deponeret. Regem soli non incitâ comparatione conferre solitus, quod, *ut ille inter astra medius lumen ex aquo in singula partiretur; ita deceret Regem equali in subditos favore, causas amplecti omnium, & pari lance iustitia appendere; ne ad immeritos pœna, ad indignos spectent*

Patientia
in adver-
sis.

Fortitu-
do in
bellis &
nominis
terror.

Æquitas

1558
Clemen-
tia severa
ri ad-
milita.

præmia, neque ut aliter administretur, nisi per injuriam. Clementiæ ac severitatis in tot gentium regnorumque moderatione gratum aliquod temperamentum reperit: ne vel nimia remissione provocaret flagitia, vel indignatione spem veniæ aberrantibus præcluderet: ita punire solitus, ut irasci vitis potius, quam hominibus videretur. Qua in re serius argute visus est, cum Neapolim, Siciliae Metropolim, investus forte in portarum aditu, Insignium loco, exultantem sine freno equum contemplatus, intelligeret libertatis Neapolitanæ Symbolum esse, subjeceretque: *Frenum huic equo necessarium videri*. Nec multò post urbi, ejusdem raris Principis diu patientis, arcem imposuit, quam *la briglia*, id est frenum dixere, ita deinde hic populus Carolo, seu timore, seu amore semper obnoxius, pertinaci seditione nihil adversus Dominum suum molitus est, quanquam breviori nonnunquam aestu, tanquam mare, concitatus, ad officium tranquillitatemque ultrò sese receperit. Aliud severæ humanitatis exemplum pari sermonis argutiâ ornavit, cum Gandavensium rebellionem ulturus, ex Albano strenuo austeroque Duce sciscitaretur. Quâ dignam animadversione crederet rebellem suo Domino patriam: ille cum ex suo ingenio liberè pronuntiaret, *ultimum illam excidium promeritam*, averfatus hominis asperitatem Carolus, indignante animo ac vultu; *age*, inquit, *atque ad hanc turrin, quæ summa erat basilica, enitere, tecumque, in hujus urbis contemplatione, aestima, quot pellibus Hispanicis ad ejusmodi chirothecam (quam gens nomen Gallicè designat) consociendam egeas*. Ad quæ Albanus non obscurâ severitatis reprehensione perstrictus conticuit, docuitque Carolus, illi sese urbi quæ nascentem excepisset, provinciæque instar suâ obtineret frequentiam, majorem debere amorem, quàm unius delicti odiiis poenisque oblitterandum, neque æquum esse, ut pauci seditionis autores tot secum immerentes in ruinam devolverent. Quâ moderatione, ita sui timorem iniecit omnibus, ut simul amaretur; ita amorem, ut simul timeretur, certissimo diuturni imperii munimento.

CLI.
Militum
amor.

Modestia
in cultu.

Porro suorum civium militumque ita amans fuit; ut, in expeditione Tunetana, quorundam militiam periculofam suadentium vocibus responderit: *Vnum se malle servare Christianum, quàm mille Turcas profligare*. Nullus, ex infimo licet grege, tam ipsi vilis erat, quem loquentem non admitteret, placidoque, cum vultu, tum oratione non erigeret. Par vulgari plerumque habitu gregariis, Proceribus etiam inferior, ac illo majestatis fulgore timidiorum perstringeret oculos, aut aliam, quàm à virtute dignitatis speciem occuparet, popularem externo se etiam cultu profiteri maluit, & vel tacitus, humanitatis præ se ferre imaginem, ut antè polliceri benevolentiam miseris, quàm rogari videretur. Visus tamen nonnullis est, isto, quod ab Herculeis columnis usurparet symbolo, arrogantiam aliquod dare argumentum: cum illud à Veteribus Herculi cum lemmate, *non plus ultra*, tributum, ita sibi vendicaret, ut mutatâ epigraphe, *plus ultra*, inscriberet, quasi Herculei roboris felicitatisque metam prætervectus, heroes ceteros, post se despiceret, elati supra sortem animi magnitudine. Et Rex quidem Galliarum Franciscus memoratur in Hispania palatio, quo captus diverterat, illud non sine stomacho primùm adspexisse, ratus in illo sibi adversantis fortunæ termino nondum acquiescere Carolum, verùm ultra inexplebili desiderio ferri. Subjecisse igitur hæc

Epigra.

Epigraphen: *Hodie mihi, cras tibi.* Denique admonitum facti, ita conclusisse Cæsarem: *Homo sum, humani à me nihil alienum puto.* Cujus equidem sententiæ non infrequenter meminisse Carolum mihi persuaserim. Laudes enim suas submisit audire sapius, quam superbe sentire visus est: nam & ejusdem postea Regis in Gallia hospes, cum oratione illustri magnisque encomiis, ad gentis illius ingenium, elevata ornaretur; ita respondit; ut diceret, *Oratorem scite declarasse sibi, non qui sit, verum quis esse debeat, ad boni officium Imperatoris explendum.* Alius inter Belgas Orator, eodem honoris obsequio Carolum veneraturus, post hæc verba: *Alexander ille Magnus, voce atque animo obstupefacto immotus hæsit, dum Carolus, humana compellatione, ut video, inquit, Alexandro Magno conferre me decreveras, quæ laus, ut est immerentis, ita rectius silentio præteritur.* Delectabatur in primis Doctorum hominum consuetudine. Quare Appianum sibi, atque ante omnes Turrianum, Mathematicorum id ferè temporis Principes, familiares habuit. Ex iis rerum etiam agendarum consilia rationesque scrutari solitus. Augustinum Niphum, eruditionis per Italiam fama celeberrimum, Neapolim solius consuetudinis gratia accerserat, ex quo dum in cæteris quæreret: *Quâ potissimum ratione Princeps optime regnum administrare possit?* veteris ille Philosphi consilium revocasse dicitur, respondisseque. *Si tales, qualem me esse autumas, consiliarios & regni ministros delegeris. Verissimo pronuntiato: nisi eruditio virtute nonnunquam destituta tam facile everteret, quam firmaret Imperia. cupiditatibus impar, ubi iuste voluntatis adminicula defuerint.* Ad ingenium tamen Caroli hæc erat Niphi sententiæ; cum illam, quam sibi deesse eruditionem doleret, in aliis velut præstantissimum humani generis, post virtutem, decus amplecteretur; quæ non, ut cetera mortalium ornamenta, fortunæ ludibrio subjecta esset; sed in arce rationis extra omnem corruptionis aleam collocata, suâ hominem dignitate reliquis anteponeret, tantò aliis rectè moderandis aptiorem, quanto *facilius est videntes, quam cæcum rectè à alios viâ deducere.*

158.

Et in moribus.

Doctorum amans

Carolus tamen quod à literis præsidium, ad æquam facilemque Reip. administrationem defuit, à singulari in Superos pietate multò est certius mutuatus. Nihil sese in rebus gerendis arduum offerebat, quod ille cæco quodam animi impetu ac destinatione aggrediretur; antè in cubilis sui recessu abditus, mentem à negotiorum occupatione ad Deum avocabat: coram illo rerum momenta ponderabat, explicabat consilia, atque ad rationis æquitatisque exigebat præscriptum, ne quid conscientiæ divinisque legibus adversum statueret ac temerè cœpta cogere turpe homini ratus, suis hunc secum pugnare actionibus, nec rectè quidem seipsum moderari, qui ceteris imperet. Graviore aduersus hostem expeditione, conceptis ad præcipuas necessitates precibus, quæ Pœnitentium magnitudine æquarent Psalmos, Deo quotidie commendabat. Has suis ipse manibus exartas, non antè recitare aggressus, quàm ab Sacerdote, qui à confessionibus ipsi aderat, lectas probatasque: eratque hic precum novarum, atque ex animi sui sensu profectarum, usus attentæ orationis haud leve adjumentum: cum propriæ sententiæ affectionisque pondus magnoperè ad pietatem incitaret. Divertebat non raro ab ipso proficiscentium agmine, ne quem erectæ ad Deum mentis interpellatorem haberet; ut jam vulgi sermone ferretur: *Carolus cum Deo sapius, quàm hominibus.*

CLII. Virtutes Caroli Theologica, & in primis conjunctionis cum Deo.

Precum frequentia.

1538. *nibus colloqui.* Sunt qui hunc Principem asserant, ternis quaternisque indies facile horis Superis inter preces consuevisse. Horam unam Canonicis manè Psalmis præcipue impendisse, binas à cœna aliis ad Deum commentationibus traductas. Quod nec gravissimus ipsius hostis ad Calvinum Bucerus dissimulat, per ludibriū allerens: Cæsarem anilibus superstitionibus inhærentem, prolixas quotidie de genibus preces, atque orationum quæ vocant Rosaria ante D. Virginis iconem evolvere. Quæ prolixius in illa Eremi cultura facile præstita fuisse concessero; in reliquis difficillimi, quod gessit, imperii occupationibus humanum vix existimè, suo tam arduo negotiorum onere, tantum loci temporisque pietati tribuere. Ille tamen Virginis Deiparæ cultus, illustre devotarum mentium argumentum, Hallis Belgarum oppido etiamnum hoc in Principe extat, quo cum illius venerandæ suæque huic Matri consecrandæ militiæ gratiâ accessisset, inter cetera, quæ detulit munera villosa ex serico chlamydem auro intertextam suspendit, monumentum pietatis Austriacæ, quâ vestitus Sacerdos, primâ Septembris Dominicâ quotannis Deo ad aram immolat: adjecit viri armati ex argento simulacrum ante Virginem genibus subnixum, ut per absentiam quoq; supplex præsensq; tantæ Patronæ pedibus accumberet, ac quam corpore non posset, illâ, quâ liceret, corporis imagine, animiq; veneratione prosequeretur. Notam aliquam callitatis incurrisse adolescentem & viduum Principem, ut quidem illius, sic magis corruptæ aulicorum licentiæ imputatur, quando oblatam ultro, in tanta libertate occasionem defugere, nondum sat firmata virtute didicerat. Unde Margarita Austriaca in Belgio nata, adolescentis, Joannes verò Austriacus Augustæ viduo prodit. Quanquam nec egregia continentiæ laude Carolus omnino destituatur, ut cui inviolatæ leges matrimonii fuerint: solitus deinde periculosa mulierum devitare consortia, facile in flagitio tantis Principibus obsequentium, quibus licere non vari credunt, dum lubet. Prætereuntes, aut oculis averfis, aut clausis speculis estivus excipere; ratus cupiditatem, ut flammam, citius rasi ntem opprimi, quàm adultam; & anteverti facilius hoc incendium, quàm averti. Pestilenti libidinem morbo similem, cuius semel in venas ac viscera recepti, difficillima sit curatio. Quæ circa & improbam hospitis illius humanitatem aversatus dicitur, qui peregrino in Gallis Cæsari, sese ad cœclave quietis gratiâ recipienti, latentem in cubili venalis pudicitæ feminâ obtulit. Quod Carolus beneficium malefici loco habuit, atq; eliminatâ quamprimum mulere, nobiliori, quàm apud Ticinum victoriâ, Gallos vicit; cum hic non alienâ, sed propriâ virtute, nec hostem modò, verum & seipsum superaverit.

CLIII.
Mortis
frequent
ti medi
tatione
montem
ad cele
stia ex
xit.

Valuit ad tot tantasq; virtutes, quibus singulis non lubet immorari, frequens mortis consideratio, quæ usq; ad eò familiaris Carolo fuisse memoratur; ut avū Maximilianum imitatum dicant, & quinquennio (uno amplius, quàm Maximilianus anno) ante supremum diem, mortualem intruxisse loculum, quem aulâ ignorante inter supellestilia reconditum unâ secum, quocunq; incederet, deportabat; magnum animi ad suprema intenti testimonium, quâ etiam meditatione potissimum inducunt credam, ut tam insolitâ regnorū abdicacione præclaræ in hac vita felicitatis cursum abrumperet; & exemplum illustre moriendi, Principibus inprimis viris, daret, qui rectè vivendi, pulcherrimū dederat. Et certè erant, quæ

sapientia

sapientissimo Principi mortalis vitæ sufficerent memoriam, Isabella seminarum decus mortē sublata, adeo multo tristi deformiq; post fata spectaculo, ut Francisco Borgiæ attonito mentē à rebus caducis prorsus aversam injecerit, atq; ad vitæ religiosæ solitudinē deniq; traduxerit. Carolo hujus facti causas rationesq; neq; ignorante, neq; improbante. Sunt etiam, qui & suorum domesticorum fata altè mente excepisse asserant, atq; illius comprimis aulici, cujus cum non minùs fidelitatem, quàm vitam amaret, sciscitatus ex illo fertur, *numquid beneficij posceret?* qui cum ad duas tresve horas vitam sibi prorogari postularet, negaretq; Carolus sui hoc esse arbitrii ac potestatis. *Heu me igitur insanum!* exclamasse ferunt, *qui alteri bacterus Domino, aeternā mihi vitā pollicenti non servierim, certiora dignioraq; nunc premia expectarē.* Vox hæc fuit, quæ nō impi omnino Principis animū poterat occupare: sanè Caroli pervaserit, ingenio, ad summa & optima quæq; aspirantis. Ut mirū non sit, mori illum in hujus vitæ, & vivere rectius in mortis consideratione didicisse.

Vidit duos orbis Christianus in Romano imperio Carolos. Illum Primum, hūc Quintum; utrumq; Magnum. Septem ille seculis annisq; quinquaginta secutus Christum; hic seculis annisq; totidem Carolū; quæ velut gemina Europæi imperii sidera, inter astra Principum radiant. Uterq; eadem propè regnorum fortuna, eisdem domi militiæq; virtutibus claruit: ille Longobardorum Regem Desideriū Italiæ gravem armis victum Papiæq; inclusum manibus, cum urbe intercept: hic Franciscum Regem Galliarum pari Marte ac sorte propemodum ad Papiā in vincula abstraxit. Uterq; sub Romanis Pontificibus Leone atq; Adriano pro Italiæ possessionibus depugnavit, utriq; à Pontifice imperii corona imposita est, utrique Romana sedes amissas per Insubriam urbes debuit, Parmam in primis ac Placentiam. Uterq; ex ejusdem voluntate Præsulis, Florentinæ urbi, novam Reip. formam, leges novas, Magistratusq; tribuit, uterq; multas in Cantabria reliquisq; Hispaniæ partibus urbes suo imperio armisq; coercuit. Uterq; in Bavariam exercitus duxit; ille adversus Tassilonem ejus regionis Principem: hic contra federatos Protestantium Duces. Uterq; victori milite Saxoniam domuit; ille Widikindo, hic Friderico Saxonum Principe ad obsequium redacto. Paucis, ea fuit utriusq; fortuna ac in dolens, ut non modò in virtutibus, sed & vitiis quibusdam participaverint, eadem penè vivendi moriendiq; sorte ad vitam imperiumq; accesserint, decesserintq; non ad hanc dignitatem nati, sed sua virtute delecti, neq; mortis necessitate amoti, sed tanti honoris titulis ultrò aut translatis, aut communi atis cum alter vivens Ludovicum filium imperantem; alter Ferdinandum admiserit fratrem; uterq; imperio dignissimus, quod posset contemnere, cumque illud gloriose administrasset, gloriolius deserere.

Neq; tamen, ut *Magnum* illum Carolum, ita hunc nostrum, quem Paulus Pontifex, sub victoriam de hæreticis reportatā, *Maximum* dixit, ab omni vitio removemus. Quædam & in hoc notata levitas, (quanquam non in matrimonio, quo il libato, major illo fuit Maximo) sed tamen geminæ testimonio prolis, Joannis & Margarete Austriacæ, cognita est, exemplo parum laudando; quod facilius posteris, quàm virtutes ejusdem imitantur: adeo in plerisq; mortalium prona est ad malum via. Immensa etiam panè gloriæ, imperandiq; latè cupiditas animum in-

CLIV.
Carolo
Magno
in regno
& vita
perquam
similis
Carolus
V. fuit.

CLV.
Carolus
suis etiā
vitiis
obno-
xius fuit.

flammaverat, quâ cum eodem tempore Galliarum Rex Franciscus raperetur, æmulatione inflammati, & vix placabili bellorum ardore collisi, pacem cum infissimis Ecclesiæ hostibus, quàm (contanguinei licet Reges) colere invicem maluerunt. Nimirum exitialis hæc est, deplorandaq; Christianorum Regum cœcitas, quod intestinis collisi odiis, quæ vertere in Turcas religionisq; orthodoxæ hostes possent arma, in proprios fideliumq; populorum jugulos malint distringere, quàm fixis inter se terrarum pacisq; inconvulsæ limitibus (quod omni industria agendum stabiliendumq; esset) sub unius Christi, vicariiq; Pontificis disciplinâ, concordæ stare. Qui si gloriosa imperandi cupiditate ducerentur, illa citra injuriam regna sociatis quærent viribus, quæ iniqua Turcarum tyrannide occupata, sub infame non modò hominum, sed & diaboli abtracta, jugum servitutis serviunt, Christiano tot seculis nomini ignaviaq; merito exprobranda. Ita Carolus dum suum interpretatur dedecus, quicquid Gallo de Insubria Burgundiaq; concedere, ideòq; bella bellis nequit, Hungaria Fratri credita, inter manus Turcarum potissimâ sui parte destituitur, Germanorum prisca religio cum mille Ecclesiis per hæreticos dissipatur, Italia vastatur, Româ, capto Pontifice sacrisq; violatis, diripitur, Anglia contanguineum Imperatoris thorum, fidemq; orthodoxâ prostituit. Ubi Carolus immortalis sui nominis honore, bellandi, vincendiq; materiam occupare petisset. Nec dubium, quin huic deniq; errore suum, jam mortalium regnorum satur, instabilem q; fortunæ lusum perosus, agnoverit, ac lacrymis, quantum vis feris, in eremo sua diluerit: correctus multa, si pristinam, cum regnandi sorte, aetatem Superi restituisset. Ita plerumq; sapere tû primùm mortales incipimus, cum vivere desinimus; illo tamen posteritatis bono, quod hæc errata in se Majorum corrigere, & nisi pariter delipiat, cognitos offensionû scopulos queat devitare. Quod ut fiat, nostroq; hoc labore ac Caroli vitâ quàm plurimi ad suam utilitatem fruantur, in primis opto. Cumq; omni hanc elucubrationem aetati ac ordini, suis hinc exempla moribus, tam ad politiam, quàm ad religionem pietatemq; reperituro, offeram; tûm præcipuè studiosæ juventuti: cui illas, præter historiam, dissertationes, nunc vibratas strictius, nunc longius circumductas, nec stylo minus, quàm materiâ varias, servire ad eloquentiæ (quam, dum hæc scriberem in scholis docui,) exercitationem desidero; ut lingua simul animusq; idoneis reip. Christianæ disciplinis, inter sublimia magnorum Principum consilia, & illustria rerum gestarum monumenta, ad sapientiam erudiatur.

Ut antur fruanturque benevoli Lectores, nec doctiores hinc solùm, verùm & meliores discedant. Ita suus & scribenti quem optat, & legenti, quem spectat, fructus laboris constabit.

E I N I S

